

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DISERTAČNÍ PRÁCE

JURISDIKČNÍ IMUNITY STÁTŮ

Knihovna UK PF

3125070641

Autor: Mgr. Pavel Caban

Konzultant: Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.

červen 2006

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Pavel Palcik

V Praze dne 14. 6. 2006

Poděkování autora patří konzultantovi prof. JUDr. Pavlu Šturmovi, DrSc., za pomoc a odborné vedení při tvorbě této disertační práce.

OBSAH

ÚVOD	4
1. OBECNÉ VYMEZENÍ JURISDIKČNÍCH IMUNIT STÁTŮ A JEJICH MAJETKU	6
1.1. Pojem jurisdikčních imunit států a jejich majetku	6
1.2. Teorie absolutních imunit státu a teorie omezených imunit státu	8
1.3. Zásady mezinárodního práva, na nichž je založena existence státních imunit	10
1.4. Státní imunita a jurisdikce	12
2. PŘEHLED HISTORICKÉHO VÝVOJE JURISDIKČNÍCH IMUNIT STÁTŮ A JEJICH MAJETKU	16
2.1. Vývoj režimu státních imunit v soudní praxi a právu jednotlivých států	16
2.2.1. Spojené státy americké a Velká Británie	16
2.2.2. Státy kontinentálního právního systému	20
2.3. Vývoj mezinárodní smluvní úpravy státních imunit	25
2.3.1. Dlouhodobá úprava státních imunit v mezinárodních smlouvách	25
2.3.2. Evropská úmluva o státní imunitě	29
2.3.3. Posuzování tématu imunit státu v rámci Organizace spojených národů	31
2.3.4. Exkurs: Úmluva OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku a další vývoj obvyčejové úpravy státních imunit	34
2.4. Kodifikační návrhy odborných nevládních institucí	37
3. ACTA IURE GESTIONIS A OBCHODNÍ TRANSAKCE	41
3.1. Acta iure gestionis v pojetí států kontinentálního práva a států common law	41
3.2. Obchodní transakce	44
3.3. Kritéria pro určení obchodní transakce	48
3.4. Exkurs: Imunita státu vůči řízením týkajícím se místnosti diplomatické mise	55
4. PRACOVNÍ SMLOUVY	59
4.1. Zvláštní povaha pracovních smluv v rámci úkonů iure gestionis	59
4.2. Výjimka pro pracovní smlouvy v Evropské úmluvě a v Úmluvě OSN	61
4.3. Pracovně právní spory zaměstnanců diplomatických misí a konzulárních úřadů	68
5. ODPOVĚDNOST ZA ŠKODY NA ZDRAVÍ A NA MAJETKU	71
5.1. Srovnání právních úprav výjimky ze státní imunity v případě odpovědnosti za škody na zdraví a na majetku	71
5.2. Význam členění na acta iure gestionis a acta iure imperii v rámci výjimky pro škody	

na zdraví a majetku	79
5.3. Výjimka pro škody na zdraví a na majetku a odpovědnost států podle mezinárodního práva	82
6. ROZHODČÍ SMLOUVY	88
6.1. Výjimka pro rozhodčí smlouvy v právních úpravách státních imunit a v soudní praxi států, problematické prvky této výjimky	88
6.2. Výjimka pro rozhodčí smlouvy ve vztahu k Úmluvě o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů (1958) a k Úmluvě o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států (1965)	95
7. EXEKUČNÍ IMUNITA	100
7.1. Charakteristika exekučních imunit	100
7.2. Právní úprava exekučních imunit v mezinárodních a vnitrostátních právních úpravách státních imunit	102
7.3. Imunita vůči donucovacím opatřením předcházejícím rozsudku	107
7.4. Exekuční imunita samostatných státních subjektů	109
7.5. Imunita majetku používaného pro veřejné účely	114
7.5.1. <i>Připustnost vzdání se exekuční imunity ve vztahu k majetku používanému pro veřejné účely</i>	114
7.5.2. <i>Exekuční imunita účtu diplomatických misi</i>	116
8. VZTAH STÁTNÍCH IMUNIT K IMUNITÁM PŘEDSTAVITELŮ CIZÍCH STÁTŮ	121
8.1. Obecné vymezení imunit zástupců státu <i>ratione personae</i> a <i>ratione materiae</i>	122
8.2. Imunity členů personálu diplomatické mise a konzulárního úřadu	126
8.3. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN v případu bývalého velvyslance Sýrie v Německé demokratické republice	130
8.4. Vztah diplomatických imunit <i>ratione personae</i> a <i>ratione materiae</i> k imunitě státu	134
8.5. Výjimka z imunity <i>ratione materiae</i> v případě odpovědnosti za zločiny podle mezinárodního práva	136
9. IMUNITA STÁTU A OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV	142
9.1. Státní imunita a nároky na náhradu škody za porušení lidských práv v soudní praxi a právní úpravě USA	142
9.2. Obecné posouzení argumentů ve prospěch odepření státní imunity při závažném porušení základních lidských práv	147
9.3. Státní imunita v pojetí Evropského soudu pro lidská práva	155
9.3.1. <i>McElhinney v. Irsko</i>	157
9.3.2. <i>Fogarty v. Spojené království</i>	159
9.3.3. <i>Al-Adsani v. Spojené království</i>	160
9.3.4. <i>Komentář k rozhodnutím Soudu v případech McElhinney, Fogarty a Al-Adsani</i>	162

10. POSTOJ ČESKÉ REPUBLIKY A JEJÍCH PRÁVNÍCH PŘEDCHÚDCŮ K IMUNITÁM STÁTU	164
11. ZÁVĚRY	167

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	173
---------------------------------	-----

SEZNAM POUŽITÝCH SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ	179
--	-----

ÚVOD

„To be humane and merciful is not inconsistent with statehood and sovereignty.“
S. Sucharitkul, Fifth report on jurisdictional immunities of States and their property (1983)

Jurisdikční imunity států a jejich majetku jsou oblastí mezinárodního práva, která do určité míry prochází napříč různými úrovněmi a dalšími oblastmi mezinárodního i vnitrostátního práva. Základním účelem jurisdikčních imunit států a jejich majetku je chránit svrchovanost států před nenáležitým uplatněním soudní pravomoci jiných států. Současně však právní úprava státních imunit musí zohlednit zájem států na náležitém výkonu pravomoci jejich soudů a vypořádat se s nároky soukromých osob, s nimiž cizí stát navazuje soukromoprávní vztahy a které se hodlají domoci svých nároků z takovýchto vztahů před soudy jiného - většinou svého domovského - státu.

Jurisdikční imunity států pojímané v moderním smyslu prodělaly přibližně dvousetletý vývoj, který do značné míry vyvrcholil přijetím Mezinárodní úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku v roce 2004. Přestože vývoj právního režimu státních imunit nebyl zcela jednoznačný a přímočarý a v některých dílčích ohledech se patrně bude dále vyvíjet či ustalovat, lze již nyní říci, že v praxi mezinárodního společenství stále výrazněji převažuje restriktivní pojetí státních imunit, které obecně vzato umožňuje, aby se soukromá osoba domohla před soudy jednoho státu svých soukromoprávních nároků vůči státu jinému. Do pozadi tak zejména v posledních letech a desetiletích - a výhledově se zdá, že definitivně - ustupuje doktrína absolutních státních imunit, která připouští výkon jurisdikce vůči cizímu státu obecně vzato pouze tehdy, pokud se cizí stát své imunity o své vůli vzdal, a ve svém důsledku tak odpírá soukromým osobám, které vstoupily do soukromoprávních vztahů s cizím státem, právo na účinnou (soudní) ochranu jejich práv.

Účelem této studie je poskytnout popis nynější praxe a právní úpravy v oblasti státních imunit a analyzovat vybrané nejvýznamnější problematické či neustálené prvky této oblasti mezinárodního práva. Obsah této práce je založen na srovnání praxe států v podobě vnitrostátních

právních úprav a rozhodnutí vnitrostátních soudů, týkajících se státních imunit, a mezinárodní smluvní úpravy státních imunit se zvláštním přihlédnutím k úpravě obsažené v Mezinárodní úmluvě OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku. V první a druhé části této studie je obecně vymezen pojem imunit státu a nastíněn historický vývoj právního režimu státních imunit. Třetí až šestá část se postupně zaměřují na rozbor několika patrně nejvýznamnějších a v praxi nejčastěji se uplatňujících výjimek ze státní imunity (obchodní transakce, pracovní smlouvy, újmy na zdraví a škody na majetku, rozhodčí smlouvy). Sedmá část pojednává o - v rámci státních imunit do určité míry odděleně pojímané - exekuční imunitě chránící za určitých okolností cizí stát, resp. především jeho majetek před uplatněním donucovacích opatření v souvislosti se soudním řízením v jiném státě. Osmá a devátá část jsou věnovány aktuálně velmi diskutovaným problémům vztahu státních imunit na jedné straně a výsad a imunit představitelů cizích států, resp. ochrany základních lidských práv na straně druhé. Desátá část stručně pojednává o postoji České republiky a jejích právních předchůdců k imunitám státu a o platné české právní úpravě státních imunit. V závěrečné jedenácté části jsou shrnuty závěry vyplývající z předcházejících kapitol popisujících aktuální stav a analyzujících nejvýznamnější problematické prvky imunit státu.

1. OBECNÉ VYMEZENÍ JURISDIKČNÍCH IMUNIT STÁTŮ A JEJICH MAJETKU

1.1. Pojem jurisdikčních imunit států a jejich majetku

Jurisdikční imunity států a jejich majetku, či stručně státní imunity nebo imunity státu, jakožto právní institut upravující výkon jurisdikce jednoho státu - subjektu mezinárodního práva - vůči jinému státu - subjektu mezinárodního práva je součástí mezinárodního práva veřejného. Pravidla jurisdikčních imunit států a jejich majetku jsou částečně obsažena v platných mezinárodních smlouvách; tyto smlouvy jsou však buď regionálně omezeny, nebo upravují pouze dílčí aspekty imunit státu. Rozhodující pro posuzování existence případných mezinárodně právních norem upravujících imunity států je tak prozatím praxe států, představovaná především rozhodnutími vnitrostátních soudů jednotlivých států a vnitrostátními právními úpravami státních imunit. Nutno uvést, že po dlouhou dobu bylo - a v některých případech je patrně i nyní - do určité míry problematické hovořit o existenci obecně platných obyčejových mezinárodně právních pravidel imunit státu, neboť praxe významných skupin států a přesvědčení těchto států o tom, která pravidla státních imunit je třeba považovat za právně závazná, se zejména v minulosti vcelku výrazně lišily. Právě tato skutečnost je jedním z důvodů, proč je obsah právní úpravy státních imunit v některých ohledech doposud dosud dosti neustálený a proč umožňuje jednotlivým státům v rámci „šedých zón“ takovéto nejasné či teprve se rodící právní úpravy zaujmout vcelku různorodé přístupy k výkonu jurisdikce vůči cizím státům. Současně však lze zejména v poslední době pozorovat výrazný trend, který směruje k ustálení významné části právního režimu státních imunit. Určitým vyústěním tohoto vývoje bylo přijetí Mezinárodní úmluvy Organizace spojených národů o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku¹ v prosinci roku 2004, která by se (v závislosti na počtu

¹ United Nations Convention on the Jurisdictional Immunities of States and Their Property (New York, 2 December 2004); text viz v dok. OSN A/RES/59/38, Annex (příloha

svých smluvních stran) mohla stát - ne-li uznávanou kodifikaci této oblasti mezinárodního práva, tedy alespoň základem pro možnou obecnou shodu mezinárodního společenství o zásadách právní úpravy státních imunit.

Jurisdikční imunity států a jejich majetku² upravují rozsah, v němž jsou státy oprávněny uplatňovat soudní pravomoc vůči jiným státům a jejich majetku. Výkon soudní pravomoci v rámci režimu státních imunit znamená výkon soudních či quasi-soudních funkcí v nejširším smyslu. Například Úmluva OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku definuje soud jako jakýkoliv státní orgán, bez ohledu na jeho označení, který je oprávněn vykonávat soudní funkce (čl. 2 odst. 1 písm. a)).³ Soudními funkcemi se podle komentáře Komise pro mezinárodní právo k návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, přijatému ve druhém čtení v r. 1991,⁴ rozumí řešení a urovnávání sporů, rozhodování o právních nebo faktických otázkách, přijímání předběžných a donucovacích opatření ve všech stupních řízení a další správní a výkonné funkce, které za normálních okolností vykonávají soudní orgány v souvislosti se soudním řízením, to vše bez ohledu na to, zda tyto funkce v konkrétním případě provádějí soudní či správní orgány státu.

Imunita státu se uplatní vůči jakékoliv jurisdikci jiného státu, tj. též vůči jurisdikci trestní. Uplatnění státní imunity, resp. její omezení se však posuzuje v zásadě pouze ve vztahu k civilní jurisdikci jiných států; státní imunita vůči trestní jurisdikci se všeobecně považuje za absolutní. Vnitrostátní právní úpravy státních imunit jsou tak většinou výslovně omezeny na úpravu imunity států vůči civilnímu soudnímu řízení nebo výslovně vylučují své použití ve vztahu k trestní jurisdikci.⁵ Toto

rezoluce, kterou Valné shromáždění Organizace spojených národů dne 2. prosince 2004 Úmluvu přijalo).

² Také v případě majetku je samozřejmě benefičářem imunit stát, nikoliv státní majetek – ten není „subjektem“, nýbrž „objektem“ státních imunit.

³ Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

⁴ Viz Report of the International Law Commission, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 14.

⁵ Kanadský zákon o státní imunitě (State Immunity Act) z r. 1982 ve svém oddílu 18 stanoví: „This Act does not apply to criminal proceedings or proceedings in the nature of criminal proceedings“; text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, State Immunity, Selected Materials and Commentary, Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 495. Odborné ustanovení obsahuje britský zákon o státní imunitě (State Immunity Act) z r. 1978

vyloučení trestní jurisdikce z předmětu úpravy státních imunit potvrdilo Valné shromáždění OSN ve své rezoluci č. 59/38 ze dne 2. prosince 2004, jíž přijalo návrh Úmluvy OSN.⁶

Imunita státu neznamená vynětí z hmotného práva jiného státu - je tedy povahy procesněprávní, nikoliv hmotněprávní. Dokladem toho je skutečnost, že cizí stát se své imunity, jíž by jinak požíval, může vzdát, a to v zásadě ve všech případech, v nichž by byla dána obecná pravomoc a příslušnost soudu jiného státu. Za vzdání se imunity ze strany cizího státu se považuje nejen výslovný projev vůle adresovaný soudu jiného státu nebo obsažený v mezinárodní či soukromoprávní smlouvě, nýbrž také skutečnost, že cizí stát sám zahájil řízení před soudem jiného státu nebo zasáhl do takovéhoto řízení či provedl jakýkoliv krok týkající se věci samé.⁷

1.2. Teorie absolutních imunit státu a teorie omezených imunit státu

Pokud jde o obsah právní úpravy státních imunit, resp. rozsah imunity, jíž požívají státy vůči soudní pravomoci jiných států, existují

ve svém oddílu 16(4); text viz ibid., s. 414. Zákon USA o státní imunitě (Foreign Sovereign Immunities Act) z r. 1976 omezuje v ustanovení § 1330 svou působnost na civilní žaloby (*civil actions*) proti cizím státům; text viz ibid., s. 218.

⁶ Viz dok. OSN A/RES/59/38, s. 2: „(The General Assembly ...) 2. Agrees with the general understanding reached in the Ad hoc Committee that the United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property does not cover criminal proceedings; ...“. Jak ovšem uvádí britská autorka H. Fox, zásada absolutní imunity států vůči trestní jurisdikci jiných států je přijímána v zásadě bez jakýchkoliv diskusí, aniž by se příliš zkoumaly důvody, povaha a rozsah takovéto imunity. Viz H. Fox, *The Law of State Immunity*, Oxford University Press, Oxford, 2002, s. 503 a n. I když, jak je uvedeno v citovaném díle, právní řády některých států obsahují institut trestní odpovědnosti právnických osob, a mohou se tedy např. objevit teoretické úvahy o analogii mezi výjimkou ze státní imunity vůči civilní jurisdikci ohledně škod na zdraví a na majetku (viz kap. 5 této práce) a případnou výjimkou z absolutní státní imunity vůči trestní jurisdikci jiných států, je třeba považovat jakékoliv zpochybňení absolutní státní imunity vůči trestní jurisdikci za zcela neodůvodněné a odporující existujícímu systému mezinárodního práva. Opatření, namířená proti cizím státům, která jsou projevem základní „veřejnoprávní nadřazenosti“ orgánů jiného státu a která přesahuji pouhou náhradu újmy, již cizí stát způsobil porušením vnitrostátního práva jiného státu či soukromoprávního vztahu s cizí soukromou osobou, by měla být ponechána právní úpravě odpovědnosti států podle mezinárodního práva. To však sarnozájemně nijak nevylučuje uplatňování trestní jurisdikce vůči představitelům cizích států ohledně jejich činů, kterých se dopustili při výkonu svých funkcí a které mají povahu zločinů podle mezinárodního práva (srov. kap. 8).

⁷ Srov. čl. 7 (Express consent to exercise of jurisdiction), 8 (Effect of participation in a proceeding before a court) a 9 (Counterclaims) Úmluvy OSN; text viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

dvě základní pojetí, doktríny či teorie, a to teorie absolutních imunit státu a teorie omezených imunit státu. V zásadě platí, že historicky se institut státních imunit vyvíjel a vyvíjí od absolutního pojetí k pojetí restriktivnímu, i když nelze v tomto případě hovořit o jednoznačném a přímočarém trendu.

Podle doktríny absolutních státních imunit v její „čisté formě“ by státy v důsledku zásady svrchované rovnosti států měly požívat imunity vůči jakémukoliv výkonu soudní pravomoci jiných států, pokud se této imunity dobrovolně nevzdají.⁸ Státy, které zastávaly teorii absolutní imunity, ji však často neuplatňovaly důsledně: řada těchto států v praxi připouštěla možnost podřídit cizí stát soudní pravomoci i bez souhlasu tohoto cizího státu, a to zejména v případě řízení týkajících se nemovitostí na území státu soudu či na základě uplatnění zásady vzájemnosti.⁹ Patrně nejvýznamnějšími zastánci absolutních imunit státu byly v nedávné době státy bývalého socialistického bloku. Doktrínu absolutních státních imunit podporovala či podporuje též řada států Latinské Ameriky, Asie a Afriky a toto pojetí převládalo též ve Spojeném království a v řadě dalších států *common law* až do 70. let dvacátého století.

⁸ Blíže viz např. M. M. Boguslavsky, Foreign State Immunity: Soviet Doctrine and Practice, *The Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 10, 1979, s. 167 a n.; F. Enderlein, The Immunity of State Property from Foreign Jurisdiction and Execution: Doctrine and Practice of the German Democratic Republic, *The Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 10, 1979, s. 111 a n. Zásadní podporu doktríně absolutní, resp. „plné“ imunity cizích států vyslovovala pochopitelně též např. starší česká socialistická právní nauka. Např. J. Žourek ve své statí z r. 1956 na téma státních imunit mj. uvádí (viz J. Žourek, *Vynětí státu z pravomoci cizích soudů a úřadů*, *Studie z mezinárodního práva II*, Nakladatelství ČSAV, Praha, 1956, s. 33-70): „Z toho, že státy jsou si po právu rovny a že mají podle práva mezinárodní povinnost respektovat svrchovanost druhých států, plyne, že nemohou podrobit cizí státy pravomoci svých soudů nebo vládních úřadů, ledaže by se cizí státy dobrovolně podrobily jejich pravomoci nebo že mezinárodní právo výjimečně výkon pravomoci připouští. Jinými slovy svrchovanost státu se projevuje na poli procesního práva plnou imunitou (ibid., s. 34). ... Imunita státu je ... mezinárodním právem poskytována právě proto, aby stát mohl nerušeně plnit své veliké úkoly a aby jeho orgány nemohly při tom být nikým rušeny. S tohoto hlediska je tu důvod k zajištění plné imunity stejný jako u diplomatických zástupců (ibid., s. 57). ... Mezi ně (pozn.: tj. mezi argumenty odpůrců teorie absolutní či „plné“ imunity) patří zejména námitka, že přiznání plné soudní a exekuční imunity cizím státem vede k odepření spravedlnosti. Tento argument je nesprávný především proto, že ve sporech mezi jednotlivcem a cizím státem má jednotlivce možnost žalovat cizí stát před jeho vlastními soudy, pokud to právní řád dotyčného státu připouští. Není-li taková cesta možná neb schůdná nebo nedosáhne-li cizí příslušník ochrany svých práv, může se obrátit na svou vládu, která má možnost učinit jeho požadavky předmětem diplomatického jednání, ... (ibid., s. 69).“

⁹ Srov. např. platnou českou právní úpravu státních imunit obsaženou v § 47 zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů.

Teorie omezené či funkční imunity státu (či tzv. restriktivní pojetí imunit státu) naopak v zásadě připouští, aby soudy jednoho státu uplatňovaly svou jurisdikci vůči cizím státům i bez jejich souhlasu, a to obecně vzato ve všech případech, kdy cizí stát jedná v rámci jurisdikce jiného státu v soukromém postavení. Vznik a rozvoj koncepce omezené státní imunity vyvolala zejména rozšiřující se „ne-vrchnostenská“, obchodní činnost států v rámci jurisdikce jiných států, prosazující se uplatňování odpovědnosti států před jejich vlastními soudy a narůstající vnímání nespravedlnosti, jež přiznání státní imunity v řadě případů působí dotčeným soukromým osobám. Vznik a postupné prosazování se restriktivního pojetí státních imunit se zdá být nevyhnuteLNé: stát, který o své vůli pravidelně „vstupuje“ do jurisdikce jiného státu tím, že v jejím rámci provádí obchodní či soukromoprávní činnost, by neměl současně usilovat o vynětí z této jurisdikce, jde-li o rozhodování sporů vzniklých z takovéto soukromoprávní činnosti. Jádrem restriktivního pojetí státních imunit je rozlišování obchodních či soukromoprávních činností (tzv. *acta iure gestionis*), ve vztahu k nimž by cizí stát neměl požívat imunity, a úkonů veřejných či vrchnostenských (tzv. *acta iure imperii*), na něž by se imunita nadále měla vztahovat. Jednotlivé státy zastávající restriktivní pojetí státních imunit uplatňují toto pojetí jedním ze dvou následujících způsobů: jedna skupina států (státy angloamerického právního systému *common law*) podrobně upravila restriktivní pojetí imunit státu ve svém vnitrostátním právu; soudy států, které tuto oblast naopak neupravily souhrnným vnitrostátním právním předpisem, v zásadě vycházejí z obecného dělení úkonů cizích států na *acta iure imperii* a *acta iure gestionis* a z vlastního posouzení obsahu mezinárodního práva v této oblasti.

1.3. Zásady mezinárodního práva, na nichž je založena existence státních imunit

Existence imunit státu je důsledkem „střetu“ dvou suverenit: suverenity cizího státu, vůči němuž uplatňuje jiný stát svou soudní

pravomoc, a suverenity státu uplatňujícího tuto soudní pravomoc, do jehož jurisdikce prvně uvedený stát o své vůli zasáhl (uzavřel smlouvu podle práva státu soudu, způsobil na území státu soudu škodu na zdraví či na majetku apod.). Patrně základní zásadou či skutečností, z níž vyplývá existence imunit státu, je proto nezávislost a rovnost států, vyjádřené zásadou *par in parem non habet imperium*, a související faktická i právní nemožnost účinně uplatnit soudní pravomoc vůči cizímu státu, resp. uplatnit tuto pravomoc mimo území státu soudu. Zásada nezávislosti a rovnosti států byla jedním z důvodů uváděných ve prospěch absolutního pojetí státních imunit a zachovává si svůj význam i v restriktivním pojetí státních imunit (viz níže), v jehož rámci v zásadě vylučuje uplatnění jurisdikce vůči úkonům, které cizí stát provedl při výkonu své svrchované moci. (Zdá se, že právě tato zásada nezávislosti a rovnosti států a s ní spojená územní omezenost výkonu jurisdikce je též základní překážkou pro aktuální snahy prosadit výjimku z immunity ohledně porušení základních lidských práv, jehož se dopustily orgány cizího státu mimo území státu soudu - blíže viz kap. 9 této práce.) Jednou z funkcí imunit státu je tak stanovit hranici mezi oblastí, v níž jeden stát může uplatnit svou jurisdikci vůči cizímu státu, a oblastí, v níž se již použijí jiné mezinárodněprávní instituty upravující vztahy států na mezinárodní úrovni (diplomatická ochrana apod.).¹⁰

¹⁰ Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 16-7: "Under international law exhaustion of the local remedies available within the territory of the allegedly wrongdoing State is a precondition of the espousal of claims of individuals by the State of their nationality. By preventing the individual from bringing a claim against the foreign State in the municipal courts of the State of his nationality, immunity gives effect in domestic law to this precondition of peaceful international settlement. *The plea of immunity serves two purposes: first, it debars the court of the State where proceedings are brought (the forum court or national court) from inquiring further into the claim; and secondly, it removes the claim to another process of settlement, most frequently to settlement through diplomatic channels, although proceedings in the foreign State's own court are also a possibility.*" (zvýrazněno autorem této práce); viz dále ibid., s. 38-9: „Justification for ... restrictive doctrine lies not solely in the preservation of independence or equality of States but in the orderly management of disputes between States. Recognition that claims arising out of a State's participation in private law transactions may be litigated in municipal law systems does not nullify the rule of international law which allocates jurisdiction between States and bars one State from intruding its municipal law into the municipal legal order of another State. ... Immunity, then, is justified on the ground that it provides a mechanism for the allocation of jurisdiction between States in accordance with the requirements of international law relating to dispute settlement.“

Nutnost přiznávat státům imunitu vůči jurisdikci jiných států bývá někdy odůvodňována též zásadou uznávání důstojnosti států. Argumentaci odvolávající se na důstojnost státu lze v těchto případech očekávat: politické ohledy a mezinárodní zdvořilost mají jistý význam v mezinárodním právu jako takovém, a uplatňují se tedy do určité míry i v oblasti imunit státu. Mezinárodně politickou citlivost výkonu soudní pravomoci vůči cizím státům dokládá např. skutečnost, že omezování státní imunity vůči rozhodovací pravomoci soudů jiných států probíhá výrazně jednodušeji než omezování imunity vůči exekučním či obecně donucovacím opatřením orgánů jiných států, která představují hmatatelnější, a tedy jaksi citlivější zásah vůči cizímu státu než výkon pouhé rozhodovací soudní pravomoci, i když z věcného hlediska by omezování obou druhů imunit mohlo probíhat v zásadě souběžně. Důstojnost státu je však pojem, který neoznačuje žádné funkční zdůvodnění pro existenci státních imunit (na rozdíl např. od zásady nezasahování do výkonu veřejných funkcí cizího státu) a jehož obsah je velmi neurčitý, a proto zřejmě nemůže být základem pro existenci a stanovení rozsahu státních imunit.¹¹

1.4. Státní imunita a jurisdikce

Předpokladem pro uplatnění či posuzování imunity státu vůči řízení před soudem jiného státu je existence obecné jurisdikce či pravomoci a příslušnosti dotčeného soudu.¹² Praxe států se však různí v tom, zda musí pro uplatnění soudní pravomoci vůči cizímu státu existovat nějaké dodatečné podmínky, resp. užší vztah k jurisdikci státu soudu než v případě uplatnění soudní pravomoci v „obvyklých“ řízeních, jejichž

¹¹ Obecně k zásadám odůvodňujícím existenci imunit státu viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 28-36. Viz též R. Jennings, A. Watts, Oppenheim's International Law, Vol. I, 9th ed., Longman, London - New York, 1992, s. 339-342.

¹² Srov. Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 40-1: „The first prerequisite to any question involving jurisdictional immunity is therefore the existence of a valid „jurisdiction“, primarily under internal law rules of a State, and, in the ultimate analysis, the assumption and exercise of such jurisdiction not conflicting with any basic norms of public international law. It is then that the applicability of State immunity may come into play.“

stranou jsou pouze soukromé osoby. Většina taxativně stanovených výjimek ze státní imunity, které jsou obsaženy v mezinárodních a vnitrostátních souhrnných právních úpravách státních imunit, takovouto podmínu užšího spojení s jurisdikcí státu soudu stanoví.¹³ Stejně tak např. švýcarské soudy vyžadují pro uplatnění své jurisdikce vůči cizím státům zvláštní užší spojení dotčeného právního vztahu mezi cizím státem a soukromou osobou k území Švýcarska (tzv. *Binnenbeziehung*).¹⁴ Praxe dalších států kontinentálního právního systému je v tomto ohledu ovšem různorodá a nelze říci, že by tyto státy obecně považovaly za nezbytnou existenci takovéhoto užšího spojení s jurisdikcí státu soudu.¹⁵

Naproti tomu podle některých teorií státních imunit by uplatněním obecného režimu upravujícího pravomoc a příslušnost soudů jednotlivých států bylo možno dosáhnout obdobného cíle jako použitím právního režimu imunit států (v jeho restriktivním pojetí), který by se tak stal nadbytečným. Jak uvádí G. M. Badr,¹⁶ jeden z obhájců tohoto přístupu, veřejné či vrchnostenské úkony cizích států (*acta iure imperii*), tj. úkony, k jejichž ochraně před uplatněním soudní pravomoci jiných států má sloužit právní režim imunit státu, nemohou být předmětem řízení před soudy jiných států již z důvodu prvotní neexistence jurisdikce těchto soudů; státy totiž takovéto veřejné či vrchnostenské úkony

¹³ Např. v komentáři k Evropské úmluvě o státních imunitách (European Convention on State Immunity, 16. V. 1975, ETS 74) je v tomto ohledu uvedeno: „The list of cases (in which immunity from jurisdiction is not granted to a Contracting State) incorporates a series of connecting links, which are designed to prevent proceedings being instituted against a State in the courts of another State where the dispute is not sufficiently closely related to the territory of the State of the forum to justify the exercise of jurisdiction by a court in that State.“ Viz European Convention on State Immunity, Explanatory Report, odst. 10(1) (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/074.htm>). (Např. čl. 5 Evropské úmluvy, který obsahuje výjimku ze státní imunity pro řízení týkající se pracovních smluv mezi soukromou osobou a cizím státem, podmiňuje uplatnění soudní pravomoci vůči cizímu státu tím, že takováto pracovní smlouva upravuje výkon práce na území státu soudu.)

¹⁴ Viz např. Italian Republic, Italian Ministry of Transport and Italian State Railways v. Beta Holding SA and Another, Switzerland, Federal Tribunal, 22 June 1966, in: International Law Reports (ILR), vol. 65, s. 398-9: „Furthermore, the Federal Tribunal has always taken the view that even where the case involves debts with their origin in a private law relationship the foreign State is not to be subjected to Swiss jurisdiction in all cases but only where the legal relationships in question are sufficiently closely connected with Swiss territory. Such a connection exists whenever the relationships in question have their origin or fall to be performed in Switzerland or if the debtor has at least taken steps capable of making Switzerland a place of performance.“

¹⁵ Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 63.

¹⁶ Viz G. M. Badr, State Immunity: An Analytical and Prognostic View, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1984, s. 149-151.

provádějí *per definitionem* při výkonu státních funkcí v rámci svého vlastního území - tedy bez jakéhokoliv relevantního spojení se státem soudu, které by mohlo být základem pro výkon soudní pravomoci jiného státu - a byly by tedy chráněny vůči této pravomoci i bez uplatnění pravidel státní imunity. Naopak jednání státu, které spadá do jurisdikce jiného státu, má v zásadě vždy povahu nevrchnostenskou, soukromou, a pravidla omezené státní imunity podle tohoto pojetí tedy opět nemusejí „vstupovat do hry“. Skepticky se k samotnému smyslu státních imunit vyslovil v novější době např. též R. Garnett,¹⁷ podle něhož jsou imunity státu nejasnou, fragmentární a v zásadě nadbytečnou doktrínou, která může být do značné míry nahrazena stále jednotnějšími pravidly mezinárodního práva soukromého upravujícími výkon soudní pravomoci jednotlivých států. Takováto kritika se však zdá být až příliš skeptická. Lze argumentovat tím, že uvedený návrh, směřující k nahrazení právního režimu státních imunit obecnými pravidly upravujícími výkon jurisdikce, předpokládá stanovení mnohem jasnějšího mezinárodně právního režimu soudní pravomoci a příslušnosti jednotlivých států, než jaký existuje nyní a než patrně bude existovat v budoucnu. Ani případné stanovení takovýchto jasných obecných pravidel pro výkon jurisdikce jednotlivých států by však nejspíše dostatečně nepostihlo všechny zvláštnosti vnitrostátních soudních řízení vůči cizímu státu - ať už se jedná např. o řízení týkající se zaměstnávání na zahraničních úřadech (zejm. diplomatických misích a konzulárních úřadech) cizího státu, výkon donucovacích opatření vůči majetku cizího státu nebo uplatnění procesních pravidel vůči cizím státům. Současně se domnívám, že přes vcelku výraznou nejednotnost praxe v některých oblastech státních imunit se významná část právního režimu imunit státu postupně vyjasňuje a v rámci mezinárodního společenství harmonizuje, což se

¹⁷ Viz R. Garnett, Should Foreign State Immunity be Abolished? The Australian Yearbook of International Law, vol. 20, 1999, s. 175-190. R. Garnett pochybuje o tom, zda lze nyní vůbec hovořit o existenci mezinárodního práva obyčejového v oblasti státních imunit, a to s ohledem na velkou rozrůzněnost praxe států při uplatňování státních imunit, na sjednocování vnitrostátních pravidel mezinárodního práva soukromého jakožto „náhrady“ institutu imunit státu a na klesající význam státu na mezinárodní i vnitrostátní úrovni (v souvislosti s růstem významu jednotlivce a nadnárodních korporací a s rozšiřující se „privatizací“ některých činností státu).

projevilo též v přijetí Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku v prosinci r. 2004.

2. PŘEHLED HISTORICKÉHO VÝVOJE JURISDIKČNÍCH IMUNIT STÁTŮ A JEJICH MAJETKU

Institut imunit států ve svém moderním slova smyslu již prodělal přibližně dvousetletý vývoj. Po většinu doby se tento vývoj uskutečňoval prostřednictvím rozhodování vnitrostátních soudů jednotlivých států, a to zejména soudů ve státech právního systému *common law* a v evropských státech kontinentálního práva. Účelem této kapitoly je proto poskytnout pouze základní informaci o tom, jak byly státní imunity pojímány v praxi jednotlivých států, v mezinárodní smluvní úpravě a v návrzích vypracovaných nevládními odbornými společnostmi zabývajícími se mezinárodním právem. Tento historický nástin by měl napomoci pochopení různých přístupů ke konkrétním problematickým prvkům imunity státu, jejichž konkrétní popis je obsahem následujících kapitol.

2.1. Vývoj režimu státních imunit v soudní praxi a právu jednotlivých států

2.2.1. Spojené státy americké a Velká Británie

Jurisdikční imunity států a jejich majetku jakožto jeden z projevů zásady svrchované rovnosti a nezávislosti států vznikl a vyvijel se v úzké souvislosti s mezinárodně právními instituty, které jsou taktéž projevem zásady svrchované rovnosti a nezávislosti států a které se v praxi uplatnily dříve - s imunitami hlav států, diplomatických zástupců a imunitami válečných lodí cizích států.¹⁸

¹⁸ K pojímání imunit cizích panovníků a států ve středověku a raném novověku viz V. Balaš, Jurisdikční imunita, historické perspektivy, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, 43/2, 1997, s. 61-71.

Nejstarší rozhodnutí vnitrostátních soudů, která výslově pojednávala o imunitách států a jejich majetku, se objevila ve Spojených státech amerických a Spojeném království Velké Británie a Severního Irska a byla výsledkem sporů týkajících se veřejných lodí cizích států. Za vůbec první významné soudní rozhodnutí o státní imunitě v novodobé historii, kdy lze již hovořit o institutu imunit států, jak je pojímán v současnosti, je považován rozsudek Nejvyššího soudu Spojených států amerických v případu *The Schooner Exchange v. McFaddon* z r. 1812. Předmětem tohoto sporu byl nárok na vrácení lodi, kterou žalobci zkonfiskoval francouzský stát a která následně byla již jakožto francouzská válečná loď nucena zakotvit v přístavu ve Filadelfii. Nejvyšší soud USA nárok žalobce zamítl a stanovil tak v rámci *common law* pravidlo imunity válečných lodí jednoho státu vůči jurisdikci jiných států.¹⁹ Obdobnými spory, které se týkaly státních lodí používaných pro veřejné účely, se od 20. let 19. století zabývaly též britské soudy, které taktéž přiznávaly v těchto případech cizím státům imunitu.²⁰ Soudy v těchto rozhodnutích pojímaly vynětí cizích státních lodí z jurisdikce domovského státu často jako rozšířené použití zásady, podle níž nelze uplatnit jurisdikci vůči osobě cizího panovníka, a to přinejmenším ve vztahu k úkonům provedeným při výkonu svrchované moci, resp. jako přiznání imunity prvkům státní moci cizího panovníka fyzicky se nacházejícím na území jiného státu.²¹ Z toho důvodu, a také proto, že předmětem těchto řízení byl v zásadě pouze majetek cizích států používaný pro veřejné účely a jednání cizích států v jejich veřejném postavení, nejsou tato nejstarší rozhodnutí britských a amerických soudů považována za jasný precedens pro přiznávání absolutní imunity cizím státům.²²

Na počátku 20. století však soudy USA i Velké Británie již jednoznačně dospěly k uplatňování absolutní státní imunity i vůči ne-

¹⁹ Podrobně viz G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 9-14.

²⁰ Poprvé se anglické soudy zabývaly státními imunitami v případu *The Prins Frederik* z r. 1820, dalšími významnými případy byly např. *Duke of Brunswick v. King of Hannover* (1848), *The Charkieh* (1873) a *The Parlement Belge* (1880). Blíže viz např. G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 14-17.

²¹ Viz I. Sinclair, *The Law of Sovereign Immunity: Recent Developments*, in: *Recueil des Cours*, vol. 167, 1980-II, s. 123. Viz též G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 17.

²² Srov. G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 18-9.

vrchnostenskému jednání cizích států. Pokud jde o Velkou Británii, je za zásadní rozhodnutí vyjadřující doktrínu absolutních imunit států považováno rozhodnutí Odvolacího soudu (*Court of Appeal*) v případu lodi Porto Alexandre z r. 1920, provozované portugalským státem výlučně pro obchodní účely.²³ V USA jasně stanovil doktrínu absolutní státní imunity Nejvyšší soud USA ve svém rozhodnutí z r. 1926 v případu lodi Pesaro, kterou vlastnil a používal pro obchodní účely italský stát.²⁴

Soudy USA se v první polovině 20. století při uplatňování doktríny absolutní imunity státu v praxi spoléhaly na „doporučení“, která v této věci pro jejich potřebu vydávalo ministerstvo zahraničních věcí USA. Vláda USA v zásadě konzistentně podporovala přiznání imunity, kdykoliv ji o to cizí stát požádal, a to až do zásadní změny svého postoje, jež byla formulována v tzv. Tateově dopisu z r. 1952 (tent dopis byl prohlášením právního zástupce ministerstva zahraničních věcí USA popisujícím budoucí postoj americké vlády k rozsahu imunit cizích států před americkými soudy). Obsahem tohoto dopisu bylo stanovisko, podle něhož bude ministerstvo zahraničních věcí USA napříště při posuzování žádostí cizích států o přiznání imunity vycházet z restriktivního pojedání státní imunity. Jako důvody pro tuto změnu dosavadního přístupu dopis uváděl: malou podporu světového společenství pro další zachovávání absolutního pojedání státních imunit; zásadní nesoulad mezi uplatňováním

²³ Sněmovna lordů potvrdila doktrínu absolutní imunity ve svém rozhodnutí z r. 1938 v případu španělské lodi Cristina. Základní prvky této doktríny výstižně vyjádřil jeden ze soudců (lord Atkin) slovy: „The first (pozn.: základní prvek doktríny absolutní státní imunity) is that the courts of a country will not implead a foreign sovereign, that is, they will not by their process make him against his will a party to legal proceedings whether the proceedings involve process against his person or seek to recover from him specific property or damages. The second is that they will not by their process, whether the sovereign is a party to the proceedings or not, seize or detain property which is his or of which he is in possession or control.“ Viz I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 126; G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 35.

²⁴ Nejvyšší soud USA v tomto rozhodnutí mj. označil podporu „hospodářského blahobytu“ národa prostřednictvím námořního obchodu za veřejnou činnost obdobnou provozování válečných lodí: „When, for the purpose of advancing the trade of its people or providing revenue for its treasury, a government acquires, mans and operates ships in the carrying of trade, they are public ships in the same sense that warships are. We know of no international usage which requires the maintenance and advancement of the economic welfare of a people in time of peace as any less a public purpose than the maintenance and training of a naval force“. Viz G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 36; I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 127.

absolutní státní imunity před americkými soudy a postojem americké vlády v cizích zemích, na jehož základě se USA pravidelně podřizují soudní pravomoci jiných států; a konečně rozšiřující se účast cizích států v zahraničním obchodě a z toho plynoucí nutnost umožnit osobám obchodujícím s cizími státy, aby uplatnili svá práva před soudy USA.²⁵ Ani po vydání „Tateova dopisu“ však nebyl postoj vlády USA k přiznávání imunit cizím státům ve všech případech jednotný, a v rozhodování amerických soudů, které nadále vycházely z doporučení moci výkonné, se tak neprojevil úplný odklon od doktríny absolutní imunity státu. Restriktivní pojetí se v USA definitivně prosadilo až přijetím zákona o imunitách cizích států (Foreign Sovereign Immunities Act, FSIA) v r. 1976.²⁶ Tento zákon se stal první souhrnnou vnitrostátní právní úpravou restriktivního pojetí imunit státu.

Ve Velké Británii se absolutní doktrína státních imunit uplatňovala až do 70. let 20. století. I během této doby se ovšem objevovaly autoritativní názory některých soudců podporující omezení státní imunity²⁷ a vzrůstající pochybnosti o tomto pojetí nakonec vyústily v příklon k doktríně omezených státních imunit. K tomuto obratu dospěly nejprve soudy Spojeného království²⁸ a završilo jej přijetí zákona Spojeného království o státních imunitách (State Immunity Act, SIA) v r.

²⁵ Podrobněji k vývoji doktríny imunit státu v USA po II. světové válce viz I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 161-170. Viz též G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 52-7.

²⁶ Foreign Sovereign Immunities Act; text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 217 a n.

²⁷ Viz např. názor soudce Denninga v případu *Rahimtoola v. Nizam of Hyderabad, England*, House of Lords, 7 November 1957, in: ILR, 1957, s. 175 a n. Soudce Denning m.j. vyslovil následující názor (od něhož se ovšem distancovali všichni ostatní soudci, kteří v daném případu rozhodovali): „... sovereign immunity should not depend on whether a foreign government is impleaded, directly or indirectly, but rather on the nature of the dispute. ... If the dispute brings into question, for instance, the legislative or international transactions of a foreign government, or the policy of its executive, the court should grant immunity if asked to do so, ... but if the dispute concerns, for instance, the commercial transactions of a foreign government ... and it arises properly within the territorial jurisdiction of our courts, there is no ground for granting immunity.“ Ibid., s. 200.

²⁸ Za zásadní krok směrem k prosazení restriktivního pojetí státní imunity v praxi soudů Spojeného království je považováno rozhodnutí v případu lodi *Philippine Admiral* z r. 1975; viz *Philippine Admiral (Owners) v. Wallen Shipping (Hong Kong) Ltd. and another*, Judicial Committee of the Privy Council, 5 November 1975, in: ILR, vol. 64, s. 90 a n. Přechod k restriktivnímu pojetí státních imunit v rámci common law anglické soudy v zásadě završily rozhodnutím v případu *Iº Congreso del Partido, England*, House of Lords, 16 July 1981, in: ILR, vol. 64, s. 307 a n.

1978.²⁹ V návaznosti na Spojené království přijaly v závěru 70. let a v 80. letech 20. století další státy vycházející z právního systému *common law* - zejména Austrálie,³⁰ Kanada,³¹ Pakistán,³² Jižní Afrika³³ a Singapur³⁴ - obdobné souhrnné vnitrostátní právní úpravy založené na restriktivním pojetí státních imunit.

2.2.2. Státy kontinentálního právního systému

Ve státech kontinentální Evropy vycházely soudy v období do první světové války obecně vzato z doktríny absolutní imunity cizích států. Podstatnou výjimku ovšem tvořilo rozhodování belgických a italských soudů, v jejichž praxi se již v závěru 19. století, resp. na přelomu 19. a 20. století obecně prosadilo restriktivní pojetí státních imunit. Jak italské, tak belgické soudy vycházely již v té době z jasného rozlišení mezi postavením cizího státu jako vykonavatele veřejné moci na jedné straně a jako nositele práv a povinností soukromoprávní povahy na straně druhé, resp. mezi činnostmi vrchnostenské a soukromoprávní povahy, a cizím státům přiznávaly imunitu pouze ve vztahu k jeho vrchnostenským úkonům. V Belgii např. potvrdil předchozí rozhodování soudů nižších stupňů založené na restriktivním pojetí státní imunity belgický Kasační soud (*Cour de Cassation*) ve svém významném rozsudku z r. 1903. Belgický soud v tomto rozhodnutí nepřiznal vládě Nizozemska imunitu vůči řízení, v němž belgická železniční společnost uplatnila vůči nizozemské vládě žalobu o zaplacení dlužné částky podle smlouvy mezi

²⁹ State Immunity Act (1978); text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 329 a n.

³⁰ Foreign States Immunities Act (1985), text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 469 a n.

³¹ State Immunity Act (1982), text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 488 a n.

³² The State Immunity Ordinance (1981), text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 496 a n.

³³ Foreign States Immunities Act (1981), text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 513 a n.

³⁴ State Immunity Act (1979), text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 504 a n.

nizozemskou vládou a belgickou společností o rozšíření železničního nádraží v Eindhovenu v Nizozemsku. Belgický Kasační soud dospěl k závěru, že cizí stát může být stejně jako soukromá osoba žalován před belgickými soudy, aniž by byla dotčena jeho svrchovanost, pokud se řízení týká pouze soukromoprávního úkonu cizího státu, přičemž v zásadě vychází z povahy (nikoliv z účelu) dotčených úkonů cizího státu.³⁵

I když se restriktivní pojetí státních imunit počalo v první polovině 20. století do jisté míry projevovat též v dalších státech - ve Švýcarsku, Rumunsku, Rakousku, Řecku a Francii³⁶ - obecně soudy většiny států kontinentální Evropy zastávaly pojetí absolutní imunity státu až do druhé světové války. Jak se v některých z těchto států vyvíjelo pojímání státních imunit v následujícím období?

Postoj francouzských soudů ke státním imunitám nebyl v době po druhé světové válce nijak konsistentní, postupně se však francouzské soudy, nejprve ovšem soudy nižších instancí, začaly výrazněji odklánět od doktríny absolutních státních imunit. Francouzský Kasační soud (*Cour de Cassation*) poprvé formuloval restriktivní pojetí imunit státu v r. 1969 v řízení ohledně sporu mezi francouzskou obchodní společností a Iránskou správou železnic. Kasační soud zde dospěl k závěru, že cizí státy požívají imunity vůči pravomoci soudů jiných států pouze tehdy, pokud je předmětem sporu úkon, který má povahu výkonu veřejné moci (*acte de puissance publique*) či který byl vykonán v zájmu veřejné služby; takováto imunita je podle soudu založena na povaze činnosti, nikoliv na statusu toho, kdo ji provádí.³⁷ V následujícím období se

³⁵ Podrobněji viz G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 22-23; I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 133. Další zemí, v níž se počátkem 20. století uplatnilo restriktivní pojetí státních imunit, byl Egypt, kde toto pojetí zastávaly tzv. smíšené egyptské soudy (jednalo o klasické vnitrostátní soudy aplikující egyptské právo; složení těchto soudů, které se zabývaly sporami, v nichž alespoň jednou stranou byl příslušník cizího státu, však bylo mezinárodní - zasedali v nich jak egyptští soudci, tak soudci pocházející z jiných států). Podrobně k rané rozhodovací praxi italských, belgických a smíšených egyptských soudů viz G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 21-34. Viz též H. Fox, op. cit. sub 6, s. 119-120.

³⁶ Viz I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 134.

³⁷ Viz *Administration des Chemins de Fer du Gouvernement Iranien v. Société Levant Express Transport, France*, Court of Cassation, 25 February 1969, in: ILR, vol. 52, s. 315-316. G. M. Badr ovšem upozorňuje na skutečnost, že toto rozhodnutí francouzského Kasačního soudu nevylučuje (navzdory výslovné zmínce o významu povahy úkonu cizího

v praxi francouzských soudů uplatňovalo restriktivní pojetí imunit států, současně ovšem přetrvával nejasný přístup k tomuto pojetí, resp. zejména k otázce, zda je třeba při rozlišování veřejných úkonů, které požívají imunity, a soukromých úkonů, na které se imunita nevztahuje, uplatňovat pouze „objektivní“ přístup založený na povaze či „podstatě“ (*nature*) úkonu cizího státu, či zda by měl být v určitých případech relevantní též přístup „subjektivní“, vycházející z účelu úkonu (ke kritériím pro rozlišování úkonů státu požívajících a nepožívajících imunity viz podrobněji kap. 3).³⁸

Rovněž v Rakousku se restriktivní pojetí státních imunit prosadilo až po druhé světové válce. Pro příklon k restriktivnímu pojetí měla zásadní význam dvě rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu z 50. a 60. let 20. století. První případ se týkal práv k duševnímu vlastnictví a jako strana žalovaná v něm vystupovalo Československo. Rakouský zástupce německé obchodní společnosti, držitelky obchodní známky registrované v Rakousku, v tomto sporu uplatnil vůči Československu (které znárodnilo na základě dekretu č. 108 z 25. 10. 1945 bývalou českou pobočku dotčené německé společnosti) žalobu, podle níž se Československo mělo zdržet na území Rakouska užívání „znárodněné“ obchodní známky, jejímž registrovaným držitelem byla před znárodněním česká pobočka této německé společnosti. Rakouský Nejvyšší soud dospěl k závěru, že Československo obecně podléhá jurisdikci rakouských soudů ohledně svých obchodních činností, resp. úkonů *iure gestionis*, které zahrnují též registraci obchodní známky za účelem jejího užívání v obchodním styku, a (aniž ovšem zpochybnil platnost znárodnění v rámci území Československa) rozhodl, že

státu pro přiznání či odepření imunity) použití kritéria účelu úkonu, a to zejm. tím, že připouští možnost zachovat imunitu ve vztahu k úkonům cizího státu provedeným v zájmu veřejné služby (*in the interest of public service*). Tímto přístupem se rozhodnutí francouzského Kasačního soudu poněkud odchylovalo od trendu, který již tehdy převládal v restriktivním pojetí státních imunit a podle něhož je pro charakteristiku úkonu jako veřejného či soukromého významná pouze jeho povaha či „podstata“ (*nature*). Viz G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 57-8.

³⁸ Srov. např. Spanish State v. Société Anonyme de L'Hotel George V, France, Court of Cassation (First Civil Chamber), 17 January 1973, in: ILR, vol. 65, s. 61 a n. Viz dále G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 60-1. Pro podrobný popis vývoje doktríny imunit státu ve Francii od II. světové války do 70. let 20. století viz I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 170-175.

Československo není oprávněno užívat dotčenou ochrannou známku na území Rakouska.³⁹

Druhé zásadní rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu pochází z r. 1961 a týkalo se nároku na náhradu škody způsobené vozidlem velvyslanectví USA.⁴⁰ Rakouský Nejvyšší soud usoudil, že jednání, které bylo příčinou škody, tj. provoz motorového vozidla na veřejných komunikacích, je jednáním, které je soukromoprávní povahy, resp. na jehož základě vznikají soukromoprávní vztahy mezi škůdcem a poškozeným, a odepřel žalovanému státu imunitu. Tento případ je pozoruhodný tím, že na rozdíl od většiny ostatních tehdejších soudních sporů, v nichž byla cizím státem odeprána imunita, nevyvstal ze smlouvy či jiného obdobného úkonu, z něhož by mohl být vyvozován souhlas cizího státu s podřízením se místní jurisdikci, nýbrž z deliktního jednání cizího státu na území státu soudu.⁴¹

Restriktivní pojetí státních imunit se po druhé světové válce prosadilo též ve Spolkové republice Německo. Za mezník v přístupu soudů SRN k imunitám cizích států je považováno rozhodnutí německého Spolkového ústavního soudu z dubna 1963 ve sporu, jehož jednou ze stran byl íránský stát a jehož předmětem byl nárok týkající se platby za opravu provedenou v budově íránského velvyslanectví v Bonnu.⁴² Soud na základě zevrubného rozboru mezinárodní i vnitrostátní praxe a názorů mezinárodně právní nauky dospěl k závěru, že použití restriktivního pojetí imunit státu je v souladu s platným mezinárodním právem a že náležitým kritériem pro rozlišení vrchnostenských úkonů (*acta iure imperii*), které požívají imunity, a úkonů soukromoprávních

³⁹ Viz Dralle v. Republic of Czechoslovakia, Austria, Supreme Court, May 10, 1950, in: ILR, vol. 17, s. 155 a n. Viz též I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 183-4; I. Seidl-Hohenfeldern, State Immunity: Austria, The Netherlands Yearbook of International Law, vol. 10, 1979, s. 101-102.

⁴⁰ Viz Decision by the Supreme Court on 10 February 1961 (X v. the Government of the United States), in: United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, ST/LEG/SER.B/20, New York, 1982, s. 203-207. Viz též V. Balaš, Vynámití státu z pravomoci cizích soudů - trendy, Právnik 4/1996, s. 309.

⁴¹ Podrobněji o tomto rozhodnutí a o výjimce z imunity ohledně škod na zdraví a na majetku viz v kap. 5 této práce.

⁴² Viz Decision by the Federal Constitutional Court on 30 April 1963, X v. Empire of ... [Iran], in: United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, New York, 1982, ST/LEG/SER.B/20, s. 289. Podrobněji o tomto rozhodnutí viz v kap. 3.

(*acta iure gestionis*), na které se imunita nevztahuje, je povaha jednání, nikoliv jeho účel.

Stojí za zaznamenání, že státy kontinentální Evropy, ač je jejich právní systém založen na zákonu jako hlavním prameni práva, nepociťovaly potřebu souhrnně vnitrostátně upravit restriktivní pojetí imunit státu, což kontrastuje s vývojem ve státech *common law*, z nichž řada takovéto souhrnné právní úpravy přijala. Je možné, že jednou z příčin takového postupu ve státech *common law* byla právě precedenční povaha rozhodnutí soudů těchto států, kterou bylo v oblasti imunit státu nutno „prolomit“ souhrnnou legislativní úpravou.⁴³

Restriktivní pojetí státních imunit se v průběhu druhé poloviny 20. století prosadilo v demokratických státech západní Evropy. Východoevropské státy socialistického bloku naproti tomu zastávaly doktrínu absolutních státních imunit, a to v zásadě až do pádu totalitních režimů v těchto státech na přelomu 80. - 90. let 20. století.⁴⁴ I když tyto státy byly v teorii důslednými zastánci absolutní imunity státu, jejich praxe však, jak je uvedeno výše, již zcela jednoznačná nebyla. Některé státy socialistického bloku ve svém vnitrostátním právu připouštěly, že při přiznávání imunity cizím státům může mít význam zásada vzájemnosti, tj. rozsah imunity, jíž by požíval příslušný stát před soudy dotčeného cizího státu,⁴⁵ případně uplatňovaly soudní pravomoc vůči cizím státům bez jejich souhlasu v případě řízení týkajících se nemovitostí na území státu soudu. Odklon od důsledného uplatňování absolutních státních imunit představovalo dále několik desítek dvoustranných mezinárodních smluv, které uzavíral především SSSR jak před II. světovou válkou, tak po této válce, a které upravovaly činnost obchodních delegací SSSR (příp. dalších socialistických států) v cizích státech. Obecně vzato tyto smlouvy připouštěly, aby spory z obchodních smluv, které uzavřelo či za něž ručilo obchodní zastupitelství působící na území cizího státu, jakož i samotná tato zastupitelství, podléhaly

⁴³ Srov. Ch. Schreuer, *State Immunity: Some Recent Developments*, Cambridge, Grotius Publication Limited, 1988, s. 4.

⁴⁴ K vývoji postojů ČR a jejích právních předchůdců viz kap. 10.

⁴⁵ Podrobněji o právní úpravě státních imunit v bývalých zemích socialistického bloku viz V. Balaš, op. cit. sub 40, s. 318-20.

rozhodovací pravomoci soudů cizího státu i následným exekučním opatřením. Některé z těchto smluv pak dokonce umožňovaly vykonat soudní rozhodnutí též vůči majetku domovského socialistického státu dotčeného obchodního zastupitelství, pokud tento majetek nebyl používán pro výkon diplomatických či jiných vrchnostenských funkcí.⁴⁶

2.3. Vývoj mezinárodní smluvní úpravy státních imunit

2.3.1. Dílčí úprava státních imunit v mezinárodních smlouvách

Jak bylo zmíněno výše, imunity státu jsou částečně upraveny též v platných mezinárodních smlouvách, tyto smlouvy se však buď týkají pouze dílčích prvků tohoto institutu (např. právního režim lodí vlastněných či provozovaných státem) nebo se jedná o regionální smlouvy s omezeným počtem smluvních stran - takovouto smlouvou je v jiných ohledech významná Evropská úmluva o státní imunitě z r. 1972.⁴⁷ Předěl v mezinárodní smluvní úpravě státních imunit představuje až výše uvedená Úmluva OSN o jurisdikčních imunitách a jejich majetku (2004), která by se mohla stát alespoň východiskem obecně přijímaného režimu imunit států.

⁴⁶ Např. čl. 6 přílohy dohody mezi SSSR a Dánskem z r. 1946 (*Union of Soviet Socialist Republics and Denmark. Treaty of Commerce and Navigation /with Annex/. Signed at Moscow, on 17 August 1946; UNTS, vol. 8, s. 201*) stanovil: „... In enforcement of all final court decisions which have become legally valid, in respect of transactions in which the Trade Delegation is concerned, restraint may be levied upon all Government property belonging to the Union of Soviet Socialist Republics in Denmark and, in particular, upon property, rights and interests arising out of transactions effected by the Trade Delegation or with its guarantee, Property or premises devoted exclusively to the discharge in Denmark of the political and diplomatic functions of the Government of the Union of Soviet Socialist Republics, under international law, and also premises occupied by the Trade Delegation and the movable property contained therein shall not be subject to measures of restraint.“ Cit. die United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, New York, 1982, ST/LEG/SER.B/20, s. 140-141. Pro celkový přehled těchto smluv viz ibid., s. 134-150. Viz dále H. Fox, op. cit. sub 6, s. 79; J. Crawford, Execution of Judgments and Foreign Sovereign Immunity, The American Journal of International Law, vol. 75, 1981, s. 824-825, 827-829.

⁴⁷ European Convention on State Immunity, 16. V. 1975, ETS 74.

První mnohostrannou mezinárodní smlouvou, jejímž hlavním předmětem úpravy byly imunity států, byť ve věcně omezené oblasti vztahující se na lodi a jejich náklad, byla Mezinárodní úmluva o sjednocení některých pravidel týkajících se imunit státních lodí ze dne 10. 4. 1926 (tzv. Bruselská úmluva).⁴⁸ Bruselská úmluva znamenala první významný krok na mezinárodní úrovni směrem k restriktivnímu pojetí státní imunity. Jako obecné pravidlo stanovila, že státem vlastněné či provozované lodě, lodní náklad vlastněný státy, a lodní náklad a cestující přepravovaní státními loděmi, jakož i státy vlastníci či provozující takovéto lodě, podléhají, pokud jde o nároky týkající se provozu těchto lodí či přepravy těchto nákladů, týmž předpisům o odpovědnosti a týmž závazkům, jako soukromé lodi, náklady a vybavení (čl. 1). Uplatnění této odpovědnosti se podle Bruselské úmluvy řídí týmž pravidly upravujícími jurisdikci soudů a procesními pravidly jako v případě soukromých vlastníků a jejich obchodních lodí a nákladů (čl. 2). Podstatné omezení tohoto obecného režimu odpírajícího imunitu bylo stanoveno v čl. 3 Bruselské úmluvy: podle tohoto ustanovení se uvedená pravidla umožňující výkon vnitrostátní jurisdikce vůči cizím státům ohledně provozování lodí nevztahují na lodi a náklady, které jsou v době, kdy došlo k události, z níž by mohl vyvstat příslušný nárok, užívány výlučně pro vládní a neobchodní účely (*governmental and non-commercial service*) (většina kategorií těchto lodí - válečné lodě, policejní lodě apod. - jsou v Bruselské úmluvě výslovně vyjmenovány); Bruselská úmluva pouze připouští možnost uplatnit nárok, který vznikl např. z havárie takovéto „vládní“ lodi, před soudy státu vlastnícího či provozujícího tuto lodě.⁴⁹ Bruselskou úmluvu sice přijal omezený počet

⁴⁸ Convention for the Unification of Certain Rules concerning the Immunity of State-owned Ships, signed at Brussels on 10 April 1926. Viz League of Nations Treaty Series, No. 4062, 1937, s. 205-217. Úmluva byla doplněna protokolem ze dne 24. 5. 1934 a v platnost vstoupila r. 1936. Podle údajů depozitáře Bruselské úmluvy, jímž je vláda Belgie, je nyní Bruselskou úmluvou vázáno 29 států (ČR nikoliv) - viz <http://www.diplomatie.be>.

⁴⁹ Autentický anglický text příslušných ustanovení zní:

Čl. 1:

„Seagoing vessels owned or operated by States, cargoes owned by them, and cargoes and passengers carried on Government vessels, and the States owning or operating such vessels, or owning such cargoes, are subject in respect of claims relating to the operation of such vessels or the carriage of such cargoes, to the same rules of liability and to the same obligations as those applicable to private vessels, cargoes and equipments.“

států, její vliv však byl širší, než napovídá počet jejích smluvních stran: Bruselská úmluva se stala východiskem pro následné mezinárodní i vnitrostátní právní úpravy imunit států v oblasti lodní dopravy a její ustanovení zohledňovaly též soudy států, které nebyly její smluvní stranou.⁵⁰ Rozlišení mezi loděmi vlastněnými státem a provozovanými pro obchodní účely (*government ships operated for commercial purposes*) na jedné straně a státem vlastněnými loděmi provozovanými pro neobchodní účely (*government ships operated for non-commercial purposes*) a válečnými loděmi na straně druhé se uplatnilo též v Úmluvě o pobřežních vodách a pásmu souvislému z r. 1958⁵¹ a v Úmluvě o mořském právu z r. 1982 - v jejím případě je imunita přiznávána válečným lodím a lodím, které vlastní či provozuje stát a které jsou používány výlučně pro státní neobchodní účely (*government non-commercial purposes*); státní lodě používané pro jiné než státní neobchodní účely naopak imunity nepožívají.⁵²

Čl. 2:

„For the enforcement of such liabilities and obligations there shall be the same rules concerning the jurisdiction of tribunals, the same legal actions, and the same procedure as in the case of privately owned merchant vessels and cargoes and of their owners.“

Čl. 3:

„§1. The provisions of the two preceding Articles shall not be applicable to ships of war, Government yachts, patrol vessels, hospital ships, auxiliary vessels, supply ships, and other craft owned or operated by a State, and used at the time a cause of action arises exclusively on Governmental and non-commercial service, and such vessels shall not be subject to seizure, attachment or detention by any legal process, nor to judicial proceedings in rem.

Nevertheless, claimants shall have the right of taking proceedings in the competent tribunals of the State owning or operating the vessel, without that State being permitted to avail itself of its immunity:

- (1) In case of actions in respect of collision or other accidents of navigation;
- (2) In case of actions in respect of assistance, salvage and general average;
- (3) In case of actions in respect of repairs, supplies, or other contracts relating to the vessel.

§2. The same rules shall apply to State-owned cargoes carried on board the vessels hereinabove mentioned.

§3. State-owned cargoes carried on board merchant vessels for Governmental and non-commercial purposes shall not be subject to seizure, attachment, or detention, by any legal process, nor to judicial proceedings in rem.

Nevertheless, actions in respect of collision and accidents of navigation, assistance and salvage, and general average, and actions on a contract relating to such cargo may be brought before the tribunal having jurisdiction under Article 2.“Text viz League of Nations Treaty Series, No. 4062, 1937, s. 205-207.

⁵⁰ Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 85-7; I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 137-9; V. Balaš, op. cit. sub 40, s. 307-8.

⁵¹ Publikována pod č. 101/1965 Sb. Viz čl. 21 a 22.

⁵² Publikována pod č. 240/1996 Sb. Ohledně pravidel vztahujících se na válečné lodě a jiné státní lodě používané ke státním neobchodním účelům viz čl. 29 – 31, 95 a 96 Úmluvy o mořském právu. Srov. též Č. Čepelka, P. Šturna, Mezinárodní právo veřejné, EUROLEX

Dílčí úprava imunit států a jejich majetku je též obsažena v mnohostranných mezinárodních smlouvách týkajících se civilního letectví a kosmického prostoru. Např. Úmluva o mezinárodním civilním letectví z roku 1944⁵³ podřizuje leteckou dopravu prostřednictvím státem vlastněného či provozovaného letadla obecným pravidlům pro civilní leteckou dopravu (čl. 79); současně však v čl. 3 vyjímá ze své působnosti všechna státní letadla, jimiž jsou míněna letadla používaná ve vojenských, celních a policejních službách. Obdobný režim stanoví též další úmluvy týkající se mezinárodního leteckého provozu.⁵⁴ Pro činnost států ve vesmíru, status vesmírných objektů, odpovědnost za škodu způsobenou kosmickými objekty apod. platí zvláštní samostatný mezinárodně právní režim, který je obsažen v pěti smlouvách sjednaných v rámci OSN.⁵⁵ Úmluva OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku odkazuje na zvláštní mezinárodně právní úpravu civilního letectví a činností týkajících se vesmíru ve svém čl. 3 odst. 3, jenž stanoví, že Úmluva se nijak nedotýká imunit, kterých podle mezinárodního práva požívá stát ve vztahu ke státem vlastněným či provozovaným letadlům či vesmírným objektům.⁵⁶

Zvláštní režim pro uplatnění nároků soukromých osob vůči cizím státům obsahují dále např. mezinárodní smlouvy upravující civilní odpovědnost za přeshraniční jaderné škody.⁵⁷ Podle těchto smluv se

BOHEMIA, Praha, 2003, s. 237-239. Úmluva OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku obsahuje výjimku pro řízení týkající se lodí, které vlastní či provozuje stát a které tento stát používá pro jiné než státní neobchodní účely, ve svém čl. 16; viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

⁵³ Publikována pod č. 147/1947 Sb.

⁵⁴ Srov. např. Convention on Damage Caused by Foreign Aircraft to Third Persons on the Surface (1952), UNTS 310 (1958). Obecně viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 82-83.

⁵⁵ ČR je stranou čtyř z pěti těchto smluv: Smlouvy o zásadách činnosti států při výzkumu a využívání kosmického prostoru včetně Měsíce a jiných nebeských těles, publikované pod č. 40/1968 Sb.; Úmlovy o registraci objektů vypouštěných do kosmického prostoru, publikované pod č. 130/1978 Sb.; Úmlovy o mezinárodní odpovědnosti za škody způsobené kosmickými objekty, publikované pod č. 58/1977 Sb.; a Dohody o pomoci kosmonautům a jejich návratu a o vrácení předmětů vypuštěných do kosmického prostoru, publikované pod č. 114/1970 Sb. Pátou smlouvou je Dohoda upravující činnosti států na Měsíci a jiných nebeských tělesech (Agreement Governing the Activities of States on the Moon and other Celestial Bodies) z r. 1979.

⁵⁶ Anglický text čl. 3 odst. 3 zní: „The present Convention is without prejudice to the immunities enjoyed by a State under international law with respect to aircraft or space objects owned or operated by a State.“ Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

⁵⁷ Např. Evropská úmluva o státní imunitě z r. 1972 v čl. 29 písm. b) ze svého rozsahu výslovně vylučuje řízení týkající se újmy na zdraví a škody na majetku, které byly

smluvní státy obecně nemohou dovolávat jurisdikčních imunit před soudy, které jsou příslušné k řízení podle ustanovení těchto smluv (exekuční imunity však tyto úmluvy zachovávají).⁵⁸ Těmito příslušnými soudy jsou však v zásadě soudy státu, v němž došlo k jaderné nehodě.⁵⁹ Státní příslušníci postižení takovouto nehodou, jež nastala v cizím státě, by tedy zpravidla byli nuceni žalovat cizí stát jakožto případného provozovatele jaderného zařízení před jeho vlastními soudy - vzdání se imunity obsažené v těchto smlouvách se proto týká především imunit vnitrostátních.

2.3.2. Evropská úmluva o státní imunitě

Evropská úmluva o státní imunitě, sjednaná v rámci Rady Evropy v roce 1972,⁶⁰ je prozatím jedinou platnou mnohostrannou mezinárodní smlouvou obsahující souhrnnou úpravu jurisdikčních imunit států a jejich majetku, založenou na restriktivním pojetí státních imunit.

Rozsah, v němž se Evropská úmluva může v praxi uplatnit a uplatňuje, není velký - ratifikovalo ji pouze osm států (Spojené království, Belgie, Rakousko, Kypr, Spolková republika Německo, Lucembursko, Nizozemsko a Švýcarsko). Nevelkou ochotu států podřídit

způsobeny jadernou havárií („The present Convention shall not apply to proceedings concerning: ... damage or injury in nuclear matters; ...“). Viz European Convention on State Immunity (Basle, 16. V. 1972), ETS 74. Oficiální komentář k Evropské úmluvě o státních imunitách uvádí, že účelem tohoto ustanovení bylo výslovně vyloučit použití čl. 11 Evropské úmluvy, obsahujícího výjimku pro škody na zdraví a na majetku, s tím, že důsledky jaderných škod upravují zvláštní mezinárodní smlouvy; viz European Convention on State Immunity (ETS no. 74), Explanatory Report, odst. 113 (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/074.htm>). Táž zásada platí pro Úmluvu OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, i když Úmluva OSN neobsahuje ustanovení obdobné čl 29 písm. b) Evropské úmluvy. Podrobněji k dílčí mezinárodní smluvní úpravě státních imunit ve vztahu k odpovědnosti za přeshraniční škody viz B. Heß, Staatenimmunität bei Distanzdelikten: Der private Kläger im Schnittpunkt von zivilgerichtlichem und völkerrechtlichem Rechtsschutz, München, C.H.Beck, 1992 s. 220-234.

⁵⁸ Viz např. čl. XIV Vídeňské úmluvy o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody, publikované pod č. 133/1994 Sb.: „Při žalobách podle této úmluvy nebudu uplatňovány u soudů příslušných podle článku XI, s výjimkou opatření výkonu rozhodnutí, soudní imunity podle pravidel národního a mezinárodního práva.“

⁵⁹ Viz např. čl. XI Vídeňské úmluvy o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody, publikované pod č. 133/1994 Sb.

⁶⁰ European Convention on State Immunity (Basle, 16. V. 1972), ETS 74.

se Evropské úmluvě lze patrně přičíst mj. poněkud složitějšímu režimu stanovenému v této úmluvě a omezené možnosti výkonu rozhodnutí vůči cizím státům.⁶¹ Obecný přínos Evropské úmlovy je však výraznější: Evropská úmluva byla první významnou souhrnnou právní úpravou imunit států (první souhrnná vnitrostátní právní úprava státních imunit - americký FSIA - byla přijata až o čtyři roky později) a vytvořila konkrétní a propracovaný základ pro restriktivní pojetí státních imunit, a to nejen ve svých smluvních státech, ale, jako doklad o existující mezinárodně právní praxi, též v jiných zemích uplatňujících toto pojetí státních imunit.⁶² Přímo z textu Evropské úmlovy pak vycházel zejména návrh zákona Spojeného království o státních imunitách (State Immunity Act z r. 1978), po jehož vzoru byly následně přijaty obdobné zákony v některých dalších státech *common law*. Pojetí obsažené v Evropské úmluvě též výrazně ovlivnilo podobu Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku.

Evropská úmluva stanoví jako základní pravidlo (čl. 15) imunitu států vůči jurisdikci soudů jiných států s taxativně uvedenými výjimkami z imunity (čl. 1 - 14), které obecně vzato vycházejí z dělení úkonů státu dle jejich soukromoprávní či veřejnoprávní povahy (*acta iure gestionis* a *acta iure imperii*). Právě toto pojetí (stanovení obecného pravidla státní imunity s taxativně stanovenými výjimkami), jakož i obsah samotných výjimek ze státní imunity, obecně vzato odpovídá formě i obsahu později přijatých vnitrostátních zákonů o státních imunitách i Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku. Jednotlivé výjimky ze státní imunity jsou v Evropské úmluvě dále omezeny zařazením užších vazeb (*connecting links*) mezi příslušným právním vztahem cizího státu a soukromé osoby, předmětem řízení a státem, v němž řízení probíhá; tyto užší vazby mají zajistit, že jurisdikce příslušného soudu jiného státu bude náležitě ustavena, a že se tedy dotčený cizí stát dobrovolně podřídí rozhodnutí soudu s takto ustavenou jurisdikcí.

⁶¹ Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 94; Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 168. Smluvními stranami Evropské úmluvy se v zásadě mohou stát pouze státy Rady Evropy - Rada ministrů států Rady Evropy ovšem může podle čl. 37 Evropské úmluvy jednomyslně vyzvat jakýkoliv nečlenský stát Rady Evropy k přístupu k Evropské úmluvě.

⁶² Srov. V. Balaš, op. cit. sub 40, s. 315.

Evropská úmluva je dále založena na absolutní nemožnosti vykonat soudní rozhodnutí vůči majetku cizího státu (čl. 23); současně však výslovně stanoví povinnost smluvních států splnit rozhodnutí soudu vnesené v souladu s Evropskou úmluvou (čl. 20). V případě, že cizí stát rozhodnutí soudu nesplní, předvírá Evropská úmluva (poněkud nepraktický) postup, na jehož základě se může soukromá osoba domáhat určení, že cizí stát je povinen provést příslušné soudní rozhodnutí, před stanoveným soudem tohoto cizího státu (čl. 21) či před zvláštním Evropským tribunálem ustaveným na základě Dodatkového protokolu k Evropské úmluvě.⁶³ Režim obsažený v Evropské úmluvě je dále poněkud komplikován stanovením opčního režimu, který umožňuje jednak rozšířit výjimky z jurisdikční imunity nad rámec stanovený v Evropské úmluvě (při zachování imunity cizího státu ve vztahu k jednání *iure imperii*), a jednak (s dosti výraznými omezeními) „prolomit“ absolutní nemožnost výkonu rozhodnutí vůči majetku cizího státu (kapitola IV, zejm. čl. 24 a 26). Podrobnější popis tohoto opčního režimu a dalších relevantních ustanovení Evropské úmluvy je uveden níže v příslušných kapitolách této práce.

2.3.3. Posuzování tématu imunit státu v rámci Organizace spojených národů

Jurisdikční imunity států a jejich majetku zařadila Komise pro mezinárodní právo již v roce 1949 mezi témata určená ke kodifikaci, aniž by je ovšem označila jako jeden z prioritních bodů své agendy. Projednávání tohoto tématu pak Komise zahájila v r. 1978⁶⁴ a zabývala se jím v letech 1978 – 1986, kdy završila první čtení návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku,⁶⁵ a následně v letech 1989-1991, kdy přijala ve druhém čtení návrh 22 článků spolu s

⁶³ Additional Protocol to the European Convention on State Immunity (Basle, 16. V. 1972), ETS 74.

⁶⁴ Na základě výzvy Valného shromáždění OSN obsažené v rezoluci 32/151 ze dne 19. prosince 1977.

⁶⁵ Viz Report of the ILC, thirty-eighth session, 1986, dok. OSN A/41/10, s. 7 a n.

komentářem,⁶⁶ a v zásadě tak ukončila svou práci na tomto tématu. Komise předložila svůj návrh článků v r. 1991 Valnému shromáždění OSN spolu s doporučením, aby byla svolána mezinárodní konference zplnomocněných zástupců států za účelem posouzení návrhu článků a sjednání úmluvy upravující tuto oblast mezinárodního práva. Valné shromáždění následně vytvořilo otevřenou pracovní skupinu (*open-ended working group*) 6. výboru Valného shromáždění OSN,⁶⁷ která měla - na základě komentářů států k návrhu článků - zejména posoudit návrh z věcného hlediska, a usnadnit tak případné uzavření příslušné úmluvy. Jednání o návrhu článků poté pokračovalo jak v otevřené pracovní skupině 6. výboru Valného shromáždění OSN, tak prostřednictvím neformálních konzultací přímo v 6. výboru. V r. 1994 předsedající těchto neformálních konzultací předložil dokument obsahující závěry, které z těchto konzultací vyplynuly.⁶⁸ Za hlavní nevyřešené prvky návrhu článků předsedající označil: pojetí státu pro účely státních imunit; kritéria pro určení obchodní smlouvy či transakce; pojetí státního podniku či jiného státního subjektu ve vztahu k obchodním transakcím; pracovní smlouvy; a donucovací opatření proti majetku cizího státu. Těmito pěti tématy se následně v r. 1999 zabývala na výzvu Valného shromáždění OSN⁶⁹ též Komise pro mezinárodní právo, resp. její pracovní skupina, která přijala doporučení ohledně možné úpravy těchto nevyřešených problematických prvků návrhu.⁷⁰ V r. 2000 Valné shromáždění ustavilo Ad hoc výbor pro jurisdikční imunity států a jejich majetku⁷¹, který zasedal v letech 2002 – 2004⁷² a svá jednání završil vypracováním úplného textu návrhu Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku. Valné shromáždění následně, aniž

⁶⁶ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 8 a n.

⁶⁷ Rezoluci č. 46/55 ze dne 9. prosince 1991.

⁶⁸ Viz dok. A/C.6/49/L.2 a A/49/744.

⁶⁹ Viz rezoluci č. 53/98 ze dne 8. prosince 1998.

⁷⁰ Viz Report of the ILC, fifty-first session, 1999, dok. OSN A/54/10, Annex, s. 360 a n.

⁷¹ Viz rezoluci č. 55/150 ze dne 12. prosince 2000.

⁷² Zprávy Ad hoc výboru viz v dokumentech: General Assembly Official Records, Fifty-seventh session (2002), Supplement No. 22 (A/57/22); GAOR, Fifty-eighth session (2003), Supplement No. 22 (A/58/22); GAOR, Fifty-ninth session (2004), Supplement No. 22 (A/59/22).

svolalo diplomatickou konferenci, přijalo návrh Úmluvy OSN v prosinci roku 2004.

Jak bylo uvedeno, Úmluva OSN je založena na nyní převažujícím restriktivním pojetí imunit státu a její základní struktura odpovídá již existujícím souhrnným právním úpravám státních imunit. Úvodní ustanovení upravují obecnou působnost Úmluvy (čl. 1), použití pojmu (čl. 2), výsady a imunity nedotčené Úmluvou (čl. 3) a vyloučení zpětné působnosti Úmluvy (čl. 4). Jako základní pravidlo pak Úmluva stanoví obecnou imunitu států vůči jurisdikci soudů jiných států (čl. 5), a současně obsahuje taxativní výčet výjimek z této imunity. Těmito výjimkami jsou výslovny či implicitně souhlas cizího státu s výkonem jurisdikce soudů jiného státu (čl. 7-9) a dále výjimky z imunity, které se uplatní bez ohledu na souhlas či nesouhlas dotčeného státu: jedná se o soudní řízení týkající se obchodních transakcí (čl. 10), pracovních smluv (čl. 11), odpovědnosti za smrt nebo za újmu na zdraví či škodu na hmotném majetku (čl. 12), řízení týkající se určení práv k nemovitému majetku na území státu soudu a práv k movitému či nemovitému majetku, která vznikla v důsledku dědictví, darování nebo odůmrtí nebo o nichž cizí soud rozhoduje v rámci správy majetku (správy konkursní podstaty, likvidace obchodní společnosti apod.) (čl. 13), řízení ohledně práv k duševnímu a průmyslovému vlastnictví (čl. 14), řízení týkající se účasti cizího státu v obchodních společnostech a jiných kolektivních soukromoprávních subjektech (čl. 15), řízení ohledně lodí užívaných pro jiné než státní neobchodní účely (čl. 16) a řízení týkající se rozhodčích smluv (čl. 17). Úmluva dále samostatně upravuje imunity států a jejich majetku vůči exekuci, resp. obecně donucovacím opatřením (předběžným opatřením a výkonu rozhodnutí) v souvislosti se soudním řízením v jiném státě (čl. 18-21) a stanoví též zvláštní procesní pravidla pro soudní řízení, jehož účastníkem je cizí stát - zejména zvláštní postupy pro doručování, zvláštní procesní lhůty, pravidla pro vynesení rozsudku pro nepřítomnost a procesní výsady a imunity státu (čl. 22-24). Čl. 25 až 33 obsahují závěrečná ustanovení Úmluvy (podle čl. 30 odst. 1 vstoupí Úmluva v platnost třicátý den od data uložení třicáté ratifikační listiny nebo listiny o přijetí, schválení nebo přístupu). Nedílnou součástí

Úmlovy je příloha, obsahující dohodnutý výklad některých ustanovení Úmlovy (*Understandings with respect to certain provisions of the Convention*).⁷³

2.3.4. Exkurs: Úmluva OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku a další vývoj obyčejové úpravy státních imunit

Jak bylo uvedeno výše, imunity státu si svou svébytnost v rámci mezinárodního práva nejspíše zachovají i v budoucnu a Úmluva OSN bude zřejmě bez ohledu na počet svých smluvních stran působit ve prospěch sjednocování či harmonizace praxe států v této oblasti. Ani Úmluva OSN však patrně nebude znamenat konečné ustálení režimu státních imunit - ať už proto, že ji mezinárodní společenství nemusí obecně přijmout, či proto, že Úmluva OSN ponechává určitý, byť dosti omezený prostor pro případnou právní úpravu státních imunit obsaženou v mezinárodním právu obyčejovém. Stojí ovšem za pozornost, že podle jednoho z navržených znění čl. 6 návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, přijatého Komisí v prvním čtení v r. 1986, měly státy požívat imunity vůči jurisdikci soudů jiných států jak s výhradou ustanovení návrhu článků, tak s výhradou příslušných pravidel obecného mezinárodního práva.⁷⁴ Účelem tohoto navrženého odkazu na pravidla obecného mezinárodního práva bylo stanovit, že návrh článků nemá mít vliv na případný vznik dalších výjimek z imunity mimo rámec návrhu článků - v mezinárodním právu obyčejovém.⁷⁵

⁷³ Podle čl. 25 Úmlovy OSN tvoří příloha nedílnou součást Úmlovy OSN. Příloha ovšem slouží pouze k výkladovým účelům a lze ji považovat za součást „kontextu smlouvy“ v souladu s čl. 31 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (viz vyhl. MZV 15/1988 Sb.) - „shoda o výkladu“ obsažená v příloze tedy nemůže vést ke změně samotného textu Úmlovy OSN. Viz G. Hafner, U. Köhler, *The United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property*, *The Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 35, 2004, s. 42.

⁷⁴ Article 6 – State Immunity: „A State enjoys immunity, in respect of itself and its property, from the jurisdiction of the courts of another State subject to the provisions of the present articles [and the relevant rules of general international law].“ Viz Report of the ILC, thirty-eighth session, 1986, dok. OSN A/41/10, s. 9.

⁷⁵ „Volnější prostor“ pro případný vývoj mezinárodního práva obyčejového připouští též revidovaný návrh článků pro úmluvu o státní imunitě, přijatý Společností pro mezinárodní právo (International Law Association) v r. 1994. Návrh v čl. II stanoví jako zásadu, že cizí

Někteří členové Komise však takovýto přístup kritizovali: podle jejich názoru by takto formulované ustanovení v sobě mohlo obsahovat nebezpečí jednostranného rozšiřujícího výkladu návrhu článků a mohlo by vyústit v narušení samotné zásady státní imunity.⁷⁶ Komise tedy následně v druhém čtení přijala toto ustanovení (čl. 5) bez odkazu na pravidla obecného mezinárodního práva s tím, že podle jejího názoru by jakákoliv imunita či výjimka z imunity stanovená v návrhu článků neovlivnila budoucí vývoj státní praxe v této oblasti mimo rámec návrhu článků; Komise ve svém komentáři dále uvedla, že čl. 5, který stanoví základní pravidlo státní imunity, je třeba chápat jako úpravu principu státní imunity, který tvoří (pouze) základ návrhu článků, a že toto ustanovení nemá vliv na posouzení rozsahu, v němž by návrh článků, včetně čl. 5, měl být považován za kodifikaci pravidel existujícího mezinárodního práva.⁷⁷ Z návrhu článku 5 přijatého Komisí v r. 1991 vychází též konečné znění Úmluvy OSN (čl. 5), které přiznává státům imunitu vůči pravomoci soudů jiných států pouze s výhradou odlišné úpravy obsažené v Úmluvě OSN.⁷⁸ Úmluva OSN ovšem současně ve své preambuli výslově potvrzuje (obdobně jako jiné smluvní kodifikace mezinárodního práva obyčejového, např. Vídeňská úmluva o

stát bude požívat imunity vůči soudníjuridikci jiného státu ohledně úkonů, které provedl při výkonu svrchované moci, tj. *iure imperii*. V čl. III pak stanoví výjimky z této imunity, ovšem nikoliv taxativně, nýbrž demonstrativně (uvozující věta čl. III zní: „A Foreign State shall not be immune from the jurisdiction of the forum State to adjudicate in the following instances *inter alia*. . .“). Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit sub 5, s. 195. Hlasy ve prospěch takového přístupu, který by výslově umožnil další vývoj státních imunit i v rámci Úmluvy OSN, se objevily též v odborné literatuře - viz B. Heß, The International Law Commission's Draft Convention on the Jurisdictional Immunities of States and Their Property, The European Journal of International Law, vol. 4., 1993, No. 4, s. 282.

⁷⁶ Viz Third report on jurisdictional immunities of States and their property, by Mr. Motoo Ogiso, Special Rapporteur, 1990, dok. A/CN.4/431 and Corr. 1, in: The Yearbook of the ILC, 1990, vol. II(1), s. 9-10.

⁷⁷ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 39: „The Commission finally decided to delete it (pozn.: tj. text „the relevant rules of international law“) on second reading for it was considered that any immunity or exception to immunity accorded under the present articles would have no effect on general international law and would not prejudice the future development of state practice. If the articles became a convention, they would be applicable only as between the States which became parties to it. . . Article 5 is also to be understood as the statement of the principle of State immunity forming the basis of the present draft articles and does not prejudge the question of the extent to which the articles, including article 5, should be regarded as codifying the rules of existing international law.“ (zvýrazněno autorem této práce)

⁷⁸ Article 5 – State Immunity: „A State enjoys immunity, in respect of itself and its property, from the jurisdiction of the courts of another State subject to the provisions of the present Convention.“ Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

diplomatických stycích či Videňská úmluva o smluvním právu), že záležitosti, které nejsou upraveny ustanoveními Úmluvy OSN, se nadále řídí pravidly obyčejového mezinárodního práva.⁷⁹

I v případě, že Úmluva OSN vstoupí v platnost, by tedy měl ve vztazích mezi smluvními stranami Úmluvy OSN teoreticky existovat určitý prostor pro případný další vývoj právního režimu imunit státu. Tento prostor však bude dosti omezený: základní pravidlo, obsažené v čl. 5 Úmluvy OSN, vyžaduje, aby byla cizímu státu přiznána imunita vždy, když se neuplatní některá z taxativně stanovených výjimek ze státní imunity. Obyčejová úprava tak může mít v rámci Úmluvy OSN význam patrně pouze pro úpravu případních dílčích záležitostí, které nebyly zcela postiženy v jednotlivých výjimkách ze státní imunity či které se týkají zvláštností procesních pravidel upravujících řízení proti cizímu státu. Případné rozšiřování výjimek ze státní imunity nad rámec taxativního výčtu stanoveného v Úmluvě OSN by však pro smluvní strany Úmluvy OSN mělo být vyloučeno nebo přinejmenším podstatně ztíženo.

Existuje však ještě vůbec nějaký prostor pro vývoj státních imunit v mezinárodním právu obyčejovém, resp. představuje Úmluva OSN jakési završení vývoje restriktivního pojetí státních imunit nebo může naopak „zakonzervovat“ ještě neukončený vývoj této oblasti mezinárodního práva?

Obecně lze konstatovat, že Úmluva OSN, pokud jde o soukromoprávní činnost států, obsahuje vyčerpávající výčet případů, kdy cizí státy nepožívají podle restriktivního pojetí státní imunity, a že v tomto směru nelze žádný významný vývoj obyčejového práva očekávat. Konkrétní posouzení, zda některé výjimky ze státní imunity, které jsou stanoveny v Úmluvě OSN, ve všech ohledech náležitě odrážejí restriktivní pojetí státních imunit a převažující praxi států, je předmětem dalších kapitol této práce.

⁷⁹ „(The States Parties to the present Convention, ...) ... Affirming that the rules of customary international law continue to govern matters not regulated by the provisions of the present Convention, ...“. Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

V nedávné době se však v praxi i v nauce projevil výrazný trend usilující o uznání výjimky ze státní imunity v případech, kdy soukromá osoba uplatňuje vůči cizímu státu v civilním řízení před soudy jiného státu nárok na náhradu újmy za porušení základních lidských práv, jehož se vůči této osobě dopustil cizí stát mimo území státu soudu. Tato výjimka z imunity státu se prozatím v mezinárodním právu obyčejovém neprosadila a, jak je uvedeno na příslušných místech této práce, zdá se být obecné uznání takovéto výjimky ze státní imunity nepříliš pravděpodobné a z právního hlediska problematické, resp. odporující stávající koordinační povaze mezinárodního práva. V rámci Úmluvy OSN pak bude zásadní překážkou případného prosazení takovéto výjimky právě pravidlo obsažené ve výše uvedeném čl. 5. Přesto lze očekávat, že snahy o takovéto další omezení státní imunity budou pokračovat, a to jak mimo rámec Úmluvy OSN, tak ve státech, které případně budou Úmluvou OSN vázány.

2.4. Kodifikační návrhy odborných nevládních institucí

Téma imunit států a jejich majetku dlouhodobě a opakovaně poutalo pozornost též odborných nevládních společností zabývajících se mezinárodním právem. *Institut de droit international* přijal již v r. 1891 rezoluci o jurisdikci soudů v řízeních proti cizím státům či hlavám států. Již tento návrh vycházel z restriktivního pojetí státních imunit, resp. z rozlišování mezi veřejnými a soukromými úkony cizích států. Podle návrhu mělo být přípustné vést soudní řízení proti cizímu státu mj. v případech žalob spojených s obchodními či průmyslovými podniky nebo železnicemi, které cizí stát provozuje na území státu soudu, v případech žalob vyplývajících ze (soukromoprávních) smluv uzavřených cizím státem na území státu soudu a žalob o náhradu škody vyplývající z deliktu nebo kvazideliktu spáchaného na území státu soudu. V r. 1954 přijal Institut novou rezoluci o imunitách cizích států vůči jurisdikci a exekučním opatřením, v níž opět, vycházejí z teorie omezené imunity, připustil výkon soudní pravomoci vůči cizím státům, pokud se

soudní řízení týká úkonů, jež nemají povahu výkonu svrchované moci (*acte de puissance publique*). Určení povahy úkonu cizího státu pro účely přiznání či odepření imunity mělo vycházet z práva státu soudu.⁸⁰ Konečně v r. 1991 přijal Institut další rezoluci o aktuálních problémech týkajících se imunit států. Účelem této rezoluce bylo podrobněji rozpracovat restriktivní pojetí státních imunit s ohledem na vývoj, k němuž došlo od přijetí předcházející rezoluce z r. 1954.⁸¹ Pojetí rezoluce se poněkud odchylovalo od způsobu, jímž toto téma zpracovávaly či „kodifikovaly“ jiné vládní a nevládní instituce. Základem rezoluce je pouhé stanovení kritérií, která mají indikovat jednak příslušnost soudních orgánů pro výkon jurisdikce vůči cizím státům (tato kritéria jsou v zásadě obdobná výjimkám ze státní imunity obsaženým v existujících vnitrostátních i mezinárodních právních úpravách imunit státu, jsou však obecněji formulovaná), a jednak nepříslušnost soudů a dalších orgánů cizího státu v případech, kdy se uplatní imunita cizího státu (mezi tato kritéria byly zařazeny případy, kdy by rozhodování o nároku zahrnovalo posuzování obsahu či provádění zahraniční a bezpečnostní politiky cizího státu, posuzování platnosti vnitrostátních správních a zákonodárných aktů cizího státu, nebo platnosti mezinárodněprávních „transakcí“ cizího státu). Rezoluce nebyla odbornou veřejností příliš kladně přijata - podle některých kritiků je rezoluce příliš obecná co do používaných pojmu, a tedy jen obtížně využitelná pro další vývoj práva státních imunit.⁸² Tématu imunit států se též částečně týká rezoluce Institutu, přijatá dne 26. 8. 2001, o imunitách hlav států a předsedů vlád vůči jurisdikci a exekuci.⁸³

⁸⁰ Podrobněji o rezolucích z r. 1891 a 1954 viz I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 134-6; V. Balaš, op. cit. sub 40, s. 320-3.

⁸¹ Viz Resolution of L'Institut de droit international on Contemporary Problems Concerning the Immunity of States in Relation to Questions of Jurisdiction and Enforcement (Basle, 2 September 1991); anglický text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 206-211; pro francouzský text viz <http://www.idi-iil.org>. Srov. též I. Brownlie, The Principles of Public International Law, 6th ed., Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 328-332.

⁸² Podrobněji viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 90-1.

⁸³ Anglický text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 212-216; francouzský text viz <http://www.idi-iil.org>. Viz též H. Fox, The Resolution of the Institute of International Law on the Immunities of Heads of State and Government, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 51, 2002, No. 1, s. 125-8. Ke vztahu imunit představitelů státu a státních imunit viz kap. 8.

Mezi významné rané kodifikační návrhy vypracované nevládnimi organizacemi patří dále „harvardský“ návrh úmluvy (a k němu připojená obsáhlá studie) z roku 1932 o pravomoci soudů vůči cizím státům.⁸⁴ Také tento návrh byl jednoznačně založen na teorii omezené imunity, a to dokonce i v případě imunity vůči exekuci. Nejvýznamnějším ustanovením návrhu je patrně čl. 11, podle něhož lze vést před soudy jednoho státu řízení vůči cizímu státu, jestliže se tento cizí stát na území státu soudu účastní průmyslového, obchodního, finančního nebo jiného podnikání, jehož se může účastnit též soukromá osoba, nebo jestliže na území státu soudu provede úkon ve spojitosti s takovýmto podnikáním, kdekoliv provozovaným, a řízení je založeno na provozování takového podnikání či na takovémto úkonu. Čl. 12 návrhu pak připouští výkon soudní pravomoci vůči cizímu státu též v případech, kdy je cizí stát účastníkem v obchodní společnosti zřízené podle práva státu soudu. V čl. 23 návrh stanoví dokonce výjimku z imunity vůči exekučním opatřením; tato výjimka se podle návrhu uplatní tehdy, pokud se exekuční opatření vztahuje na majetek, který není užíván pro diplomatické či konzulární účely a jedná-li se o nemovitý majetek nebo o majetek užívaný ve spojitosti s provozováním podnikání toho typu, jaký je popsán v čl. 11.⁸⁵

⁸⁴ Harvard Research in International Law: Competence of Courts in regard to Foreign States, The American Journal of International Law (Supplement), vol. 26, 1932, s. 453 a n.

⁸⁵ Anglický text příslušných ustanovení zní:

Čl. 11:

„A State may be made a respondent in a proceeding in a court of another State when, in the territory of such other State, it engages in an industrial, commercial, financial or other business enterprise in which private persons may there engage, or does an act there in connection with such an enterprise wherever conducted, and the proceeding is based upon the conduct of such enterprise or upon such conduct.

The foregoing provision shall not be construed to allow a State to be made a respondent in a proceeding relating to its public debt.“

Čl. 12:

„A State may be made a respondent in a proceeding in a court of another State when the proceeding relates to its title, rights or obligations as the actual or beneficial owner of shares in a corporation or other association for profit organized under the laws of such other State.“

Čl. 23:

„A State may permit orders or judgements of its courts to be enforced against the property of another State not used for diplomatic or consular purposes:

(a) When the property is immovable property; or

(b) When the property is used in connection with the conduct of an enterprise such as is described in Article 11.

In no case, however, shall a State permit any order or judgment of a punitive nature to be enforced against the property of another State.“

Viz též H. Fox, op. cit. sub 6, s. 88; I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 136-7.

Patrně nejaktuálnější návrh kodifikace státních imunit vypracovaný nevládními odbornými společnostmi vzešel od Společnosti pro mezinárodní právo (International Law Association,ILA).ILA se k restriktivnímu pojetí obecně přihlásila již ve své rezoluci z r. 1952.⁸⁶ Následné projednávání tohoto tématuILA završila na svém zasedání v Montrealu v r. 1982 přijetím návrhu článků pro úmluvu o státní imunitě (*Draft Articles for a Convention on State Immunity*). V r. 1994 pak ILA na svém zasedání v Buenos Aires přijala revidovaný návrh článků pro úmluvu o státní imunitě.⁸⁷ Tento návrh je ovlivněn zejména zněním zákona Spojeného království o státních imunitách z r. 1978, obsahuje však též prvky převzaté ze zákona USA o imunitách cizích států z r. 1976. Současně se ovšem od pojetí převažujícího v platných úpravách v některých případech liší, přičemž směřuje k ještě výraznějšímu omezení imunit států. Podrobnější zmínka o relevantních ustanoveních návrhu je součástí příslušných kapitol této práce.

⁸⁶ Viz I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 136.

⁸⁷ Revised Draft Articles for a Convention on State Immunity (Buenos Aires, 14 - 20 August 1994). Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 194-200.

3. ACTA IURE GESTIONIS A OBCHODNÍ TRANSAKCE

3.1. Acta iure gestionis v pojetí států kontinentálního práva a států common law

Jak vyplýnulo ze stručného popisu historického vývoje státních imunit, jednou z hlavních příčin vedoucích k rozšíření a prosazení restriktivního pojetí imunit států v průběhu minulého století byla stále častější účast států v mezinárodním obchodu. Také proto se snahy formulovat restriktivní pojetí státních imunit zabývaly především typicky obchodním jednáním cizích států a odlišovaly je pro daný účel od výkonu veřejné moci státu. Restriktivní pojetí však, jak je naznačeno výše, odnímá imunitu širšímu okruhu úkonů cizího státu než pouze úkonům čistě obchodní povahy, a také v existujících kodifikacích státních imunit je výjimka pro obchodní transakce cizího státu jen jednou z několika výjimek ze státní imunity. Základem restriktivního pojetí imunit státu je tedy rozlišování mezi obchodními a dalšími soukromoprávními úkony státu, které bývají označovány jako *acta iure gestionis*, a vrchnostenskými úkony, resp. úkony, které mají povahu výkonu veřejné moci státu a jsou označovány jako *acta iure imperii*.⁸⁸

⁸⁸ Jedním z dalších pojetí, jehož účelem je také omezení absolutní imunity, je tzv. asimilativní teorie. Tato teorie nepovažuje za vhodné či dostačující klasické restriktivní pojetí založené na rozlišování úkonů *iure imperii* a *iure gestionis*. Existují dvě základní verze asimilativní teorie: podle jedné z nich by, za stanovených pojistek a výjimek, mělo být postavení cizího státu před soudy jiného státu shodné s postavením samotného státu soudu před jeho vlastními soudy („Lauterpachtova verze“). Podle druhé verze této teorie by postavení cizího státu před soudy jiného státu mělo být přípodobněno k postavení, jaké má tento cizí stát před svými vlastními soudy v obdobných případech („Badrova verze“). Žádný z těchto návrhů však nezískal v teorii ani v praxi významnější podporu. Důvodem je patrně zejména skutečnost, že by tyto návrhy nemohly být základem obecného mezinárodně uplatňovaného standardu, protože vycházejí z jednotlivých (patrně dosti různorodých) vnitrostátních režimů upravujících postavení států před jejich vlastními soudy. Tato teorie patrně též dostatečně nezohledňuje zásadní odlišnost mezi výkonem vnitrostátní soudní pravomoci vůči vlastním státním orgánům na jedné straně a výkonem soudní pravomoci jednoho subjektu mezinárodního práva vůči jinému subjektu mezinárodního práva na straně druhé. Srov. V. Balaš, Jurisdikční imunita státu, hledání kritérií zužujících její rozsah, *Právník*, 4/1990, s. 355-356; H. Lauterpacht, The Problem of Jurisdictional Immunities of Foreign States, in: *British Yearbook of International Law*, vol. 28, 1951, s. 220 a n.; G. M. Badr, op. cit. sub 16, s. 105-6.

Rozsah pojmu *acta iure gestionis* zahrnuje tedy nejen čistě obchodní transakce cizího státu, nýbrž obecně vzato úkony soukromoprávní povahy či úkony, které může vykonat též soukromá osoba. Německý Spolkový ústavní soud v jednom ze svých nejvýznamnějších rozhodnutí týkajících se imunit států (Empire of Iran Case z r. 1963) dospěl k závěru, že pro rozlišování mezi úkony nepožívajícími imunity (*acta iure gestionis*) a úkony chráněnými imunitou (*acta iure imperii*) je rozhodující, zda cizí stát jednal při výkonu svrchované moci, a tedy ve sféře veřejného práva, nebo zda jednal jako soukromá osoba, a tedy ve sféře práva soukromého.⁸⁹ Obdobné kritérium, vycházející z rozlišení na úkony provedené v rámci veřejného práva na jedné straně a v rámci soukromého práva na straně druhé, v zásadě přijaly za své též ostatní státy kontinentálního práva, které zastávají restriktivní pojetí imunit státu a které nepřijaly souhrnnou vnitrostátní právní úpravu státních imunit.⁹⁰ Používání tohoto kritéria do značné míry vychází ze skutečnosti, že ve státech kontinentálně evropské právní kultury existuje členění práva na právo veřejné a soukromé. Toto členění umožňuje patrně snáze než ve státech, v nichž se takovéto dělení vnitrostátního práva nepoužívá, odlišit právní vztahy mezi cizím státem a soukromou osobou, které jsou založeny na vztahu rovnosti, reciprocity a ekvivalence, tj. na zásadách platných pro vztahy soukromoprávní, od vztahů veřejnoprávních, v nichž se projevuje nadřazenost orgánů veřejné moci nad ostatními subjekty práva.⁹¹

Ve státech *common law*, v nichž se členění práva na veřejné a soukromé neuplatňuje, byl vývoj poněkud odlišný - restriktivní pojetí státních imunit se v nich prosadilo především prostřednictvím souhrnných vnitrostátních právních úprav tohoto právního institutu.

⁸⁹ Decision by the Federal Constitutional Court on 30 April 1963, X v. Empire of ... [Iran], in: United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, New York, 1982, ST/LEG/SER.B/20, s. 288: „... Nor can the distinction depend on whether the State has engaged in commercial activities. Commercial activities of a State do not differ essentially from other non-sovereign State activities. ... What is relevant is whether the foreign State acted in exercise of its sovereign power, and thus in the sphere of public law, or whether it acted as a private person, and thus in the sphere of private law.“

⁹⁰ Srov. H. Fox, op. cit. sub 6, s. 276-9.

⁹¹ Srov. I. Sinclair, The European Convention on State Immunity, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 22, April 1973, s. 267-8.

Obdobné právní úpravy - Evropská úmluva o státních imunitách a Úmluva OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku - byly přijaty též na mezinárodní úrovni. Struktura těchto právních úprav je, jak bylo uvedeno výše, obecně vzato následující: jako pravidlo stanoví, že státy požívají imunity vůči soudní pravomoci jiných států, a současně obsahují taxativní výčet podrobně vymezených výjimek, kdy se imunita neuplatní. Toto pojednání se ovšem ve svém důsledku do značné míry stýká s přístupem států, které vycházejí z obecného rozlišování na úkony *iure imperii* a úkony *iure gestionis* - taxativně stanovené výjimky obsažené v těchto kodifikacích jsou totiž v zásadě vyčerpávajícím výčtem úkonů *iure gestionis*. Přínos těchto souhrnných právních úprav ve srovnání s obecným členěním na úkony *iure imperii* a úkony *iure gestionis* spočívá především v tom, že tyto právní úpravy obsahují jasné a podrobné vymezení případů, kdy cizí stát nepožívá imunity, a vedou tedy k jednotnějšímu a předvídatelnějšímu rozhodování soudů. Dalším praktickým přínosem, omezujícím případnou neochotu cizích států podřídit se rozhodnutím soudů jiných států, může být skutečnost, že většina výjimek z imunity stanovených v těchto právních úpravách podmiňuje uplatnění soudní pravomoci vůči cizímu státu existencí užší vazby mezi dotčeným úkonem cizího státu a jurisdikcí státu soudu, než jaká vyplývá z obecných pravidel mezinárodního práva soukromého piaťných ve státu soudu.

Na druhé straně také v přístupu států kontinentálního práva, který se neopírá o vnitrostátní právní úpravu státních imunit, lze spatřovat určité klady: obecné členění na *acta iure gestionis* a *iure imperii* ve srovnání s podrobnými právními úpravami státních imunit poskytuje větší prostor jak pro zohlednění zvláštností jednotlivých případů, tak pro případný další vývoj či „vyladění“ právního režimu státních imunit.

Nejvýznamnější z výjimek ze státní imunity, taxativně stanovených v uvedených mezinárodně právních i vnitrostátních úpravách, je výjimka pro obchodní činnosti či obchodní transakce. Tato výjimka pokrývá nejrozsáhlejší a nejvýznamnější část úkonů *iure gestionis* a zdá se být proto nevhodnějším základem pro popis problémů, s nimiž se musí vypořádat restriktivní pojednání státních imunit, ať už v pojetí států, které

přijaly podrobnou vnitrostátní úpravu státních imunit, nebo států, které vycházejí z obecného rozlišování mezi úkony *iure gestionis* a *iure imperii*.

3.2. Obchodní transakce

První souhrnná mezinárodní smluvní úprava státních imunit obsažená v Evropské úmluvě o státní imunitě z r. 1972 neobsahuje jednu souhrnnou výjimku, která by se výslovně vztahovala na obchodní činnosti či obchodní transakce cizích států. Tuto výjimku však v zásadě nahrazují ustanovení čl. 7 a čl. 4 Evropské úmluvy. Podle čl. 7 Evropské úmluvy se smluvní stát nemůže dovolat imunity vůči pravomoci soudu jiného smluvního státu, má-li na území státu soudu svůj úřad, agenturu nebo jinou instituci, jejímž prostřednictvím provozuje stejným způsobem jako soukromá osoba průmyslovou, obchodní nebo finanční činnost, a týká-li se dotčené soudní řízení takovéto činnosti.⁹² Čl. 4 Evropské úmluvy pak stanoví, že smluvní stát nemůže uplatnit nárok na imunitu před soudy cizího státu, jestliže se řízení týká závazku, jenž má být podle (soukromoprávní) smlouvy plněn na území státu soudu.⁹³ Oficiální komentář k Evropské úmluvě uvádí, že ustanovení čl. 7 pokrývá hlavní

⁹² Autentický anglický text čl. 7 zní:

„1. A Contracting State cannot claim immunity from the jurisdiction of a court of another Contracting State if it has on the territory of the State of the forum an office, agency or other establishment through which it engages, in the same manner as a private person, in an industrial, commercial or financial activity, and the proceedings relate to that activity of the office, agency or establishment.

2. Paragraph 1 shall not apply if all the parties to the dispute are States, or if the parties have otherwise agreed in writing.“ Viz European Convention on State Immunity, 16. V. 1975, ETS 74.

⁹³ Autentický anglický text čl. 4 zní:

„1. Subject to the provisions of Article 5 (pozn.: tento článek upravuje výjimku pro soudní řízení týkající se pracovních smluv), a Contracting State cannot claim immunity from the jurisdiction of the courts of another Contracting State if the proceedings relate to an obligation of the State, which, by virtue of a contract, falls to be discharged in the territory of the State of the forum.

2. Paragraph 1 shall not apply:

a) in the case of a contract concluded between States;
b) if the parties to the contract have otherwise agreed in writing;
c) if the State is party to a contract concluded on its territory and the obligation of the State is governed by its administrative law.“ Text viz European Convention on State Immunity, 16. V. 1975, ETS 74.

činnosti státu *iure gestionis*, přičemž ustanovení čl. 4 má doplňovat relativně úzký rozsah čl. 7, jehož použití je podmíněno přítomností úřadu cizího státu na území státu soudu.⁹⁴

Formulace výjimky pro obchodní činnosti v zákoně USA o imunitách cizích států z r. 1976 (FSIA) jakožto první souhrnné vnitrostátní právní úpravě státních imunit odráží široký dosah jurisdikce amerických soudů. Podle příslušných ustanovení FSIA nepožívá cizí stát imunity tehdy, pokud je žaloba založena na obchodní činnosti cizího státu v USA, nebo na úkonu cizího státu provedeném v USA ve spojitosti s obchodní činností cizího státu mimo USA, nebo na úkonu provedeném mimo území USA ve spojitosti s obchodní činností, kterou cizí stát vykonává mimo území USA, způsobí-li takovýto úkon přímý účinek (*direct effect*) v USA (§ 1605 (a) (2)).⁹⁵

Výslovnou výjimku pro obchodní činnosti (a pro soukromoprávní smlouvy, jež mají být plněny ve Spojeném království) obsahuje též britský zákon o státních imunitách z r. 1978 (SIA). Podle SIA nepožívají cizí státy imunity vůči řízením, která se týkají obchodní transakce uzavřené cizím státem nebo závazku (cizího státu), který má být podle smlouvy, ať už obchodní či jiné, splněn zcela nebo zčásti ve Spojeném království (oddíl 3 odst. 1 SIA). Obchodní transakci pak SIA definuje

⁹⁴ Viz European Convention on State Immunity (ETS no. 74), Explanatory Report, odst. 35. Text viz <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/074.htm>.

⁹⁵ „§ 1605 (a): A foreign state shall not be immune from the jurisdiction of courts of the United States or of the States in any case - ... (2) in which the action is based upon a commercial activity carried on in the United States by the foreign state; or upon an act performed in the United States in connection with a commercial activity of the foreign state elsewhere; or upon an act outside the territory of the United States in connection with a commercial activity of the foreign state elsewhere and that act causes a direct effect in the United States.“ Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 251-252. Pokud jde o úkon provedený v USA ve spojitosti (*in connection*) s obchodní činností cizího státu v zahraničí, vyžadují soudy USA více než pouhý vztah úkonu k obchodní činnosti; takováto spojitost musí být podstatná, resp. musí mít povahu příčinné souvislosti. V případě klausule umožňující americkým soudům uplatnit pravomoc tehdy, jestliže jak obchodní činnost, tak úkon s ní spojený provede cizí stát v zahraničí a takovýto úkon vyvolá přímý účinek (*direct effect*) na území USA, nyní jednotný výklad v praxi soudů USA patrně neexistuje. I zde však část amerických soudů pro uplatnění této klausule vyžaduje, aby přímo v USA nastala nějaká právně významná skutečnost - podle tohoto přístupu tak nelze za přímý účinek v USA považovat např. finanční ztrátu způsobenou americké obchodní společnosti. Podrobněji viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 251-257. Pro přehled starších rozhodnutí, v nichž soudy USA naopak dospěly k závěru, že finanční ztráta amerických obchodních společností vzniklá z obchodních vztahů s cizími státy představuje „přímý účinek“ dle FSIA viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 40.

jako smlouvu o dodávce zboží či služeb, finanční transakci (včetně záruk a odškodnění) a dále jakoukoliv jinou transakci či činnost (ať už obchodní, průmyslové, finanční, profesní či jiné podobné povahy), již stát uzavírá nebo již se účastní jinak než při výkonu svrchované moci.⁹⁶ Toto pojetí výjimky pro obchodní transakce v zásadě převzaly všechny státy *common law*, které přijaly vlastní zákon o státních imunitách (zejména Pákistán, Singapur a Jižní Afrika).⁹⁷ Ze zákonů, přijatých po uzákonění SIA, se v tomto ohledu poněkud vymyká kanadský zákon o státní imunitě (State Immunity Act) z r. 1982. Vychází sice ze stejného základního pojetí obchodních transakcí, obsah jeho příslušných ustanovení je však mnohem prostší: ve svém oddílu 5 pouze obecně stanoví, že cizí stát nepožívá imunity vůči jurisdikci kanadských soudů v řízení, které se týká jakékoli obchodní činnosti tohoto cizího státu. Obchodní činnost pak ve svém oddílu 2 definuje jako konkrétní transakci, úkon či jednání, které jsou svou podstatou obchodní povahy.⁹⁸

V Úmluvě OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku je výjimka pro obchodní transakce formulována do značné míry obdobně (i

⁹⁶ „Section 3:

(1) A State is not immune as respects proceedings relating to –
 (a) a commercial transaction entered into by the State; or
 (b) an obligation of the State which by virtue of a contract (whether a commercial transaction or not) falls to be performed wholly or partly in the United Kingdom.
 (2) This section does not apply if the parties to the dispute are States or have otherwise agreed in writing; and subsection (1)(b) above does not apply if the contract (not being a commercial transaction) was made in the territory of the State concerned and the obligation in question is governed by its administrative law.
 (3) In this section „commercial transaction“ means –
 (a) any contract for the supply of goods or services;
 (b) any loan or other transaction for the provision of finance and any guarantee or indemnity in respect of any such transaction or of any other financial obligation; and
 (c) any other transaction or activity (whether of a commercial, industrial, financial, professional or other similar character) into which a State enters or in which it engages otherwise than in the exercise of sovereign authority;

but neither paragraph of subsection (1) above applies to a contract of employment between a State and an individual.“ Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 354-5.

⁹⁷ Pákistán: The State Immunity Ordinance of 1981, section 5; Singapur: State Immunity Act of 1979, section 5; Jihoafrická republika: Foreign States Immunities Act of 1981, section 4(1). Texty viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 498 (Pákistán), s. 506 (Singapur) a s. 514-515 (Jižní Afrika).

⁹⁸ „5. A Foreign state is not immune from the jurisdiction of a court in any proceedings that relate to any commercial activity of the foreign state.“; „2. ... „commercial activity“ means any particular transaction, act or conduct or any regular course of conduct that by reason of its nature is of a commercial character, ...“ Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 488 a 490.

když formálně poněkud úzeji - at' už jde o smlouvy, jež mají být plněny na území státu soudu, či o definici obchodní transakce) jako v SIA. Úmluva OSN vylučuje uplatnění imunity v řízení vzniklém z obchodní transakce s cizí fyzickou nebo právnickou osobou, jestliže podle použitelných pravidel mezinárodního práva soukromého spadají spory týkající se této obchodní transakce do pravomoci soudu jiného státu (čl. 10 odst. 1). Tato výjimka se však nepoužije v případě obchodní transakce, jejímiž stranami jsou pouze státy, a v případě, že se strany obchodní transakce dohodnou jinak (čl. 10 odst. 2).⁹⁹ Obchodní transakce je pak v Úmluvě OSN definována jako jakákoli obchodní smlouva (*contract*) či transakce (*transaction*) týkající se prodeje zboží nebo dodávky služeb, jakákoli smlouva o půjčce či jiné transakci finanční povahy včetně jakéhokoli závazku ohledně záruky či odškodnění v souvislosti s jakoukoliv takovouto půjčkou či transakcí, a jakákoli jiná smlouva či transakce obchodní, průmyslové, podnikatelské či profesní povahy, ovšem s výjimkou smluv o zaměstnávání osob (čl. 2 písm. c)).¹⁰⁰ Pojem obchodní transakce má tedy podle Úmluvy OSN širší význam než pojem obchodní smlouva (*commercial contract*), který byl původně

⁹⁹ Article 10:

„1. If a State engages in a commercial transaction with a foreign natural or juridical person and, by virtue of the applicable rules of private international law, differences relating to the commercial transaction fall within the jurisdiction of a court of another State, the State cannot invoke immunity from that jurisdiction in a proceeding arising out of that transaction.

2. Paragraph 1 does not apply:

(a) in the case of a commercial transaction between States; or
(b) if the parties to the commercial transaction have expressly agreed otherwise.

3. Where a State enterprise or other entity established by a State which has an independent legal personality and is capable of:

(a) suing or being sued; and

(b) acquiring, owning or possessing and disposing of property, including property which that State has authorised it to operate or manage,
is involved in a proceeding which relates to a commercial transaction in which that entity is engaged, the immunity from jurisdiction enjoyed by that State shall not be affected.“ Text viz dok. OSN A/RES/59/38, Anex.

¹⁰⁰ Article 2(1)(c):

“ ... „commercial transaction“ means:

(i) any commercial contract or transaction for the sale of goods or supply of services;
(ii) any contract for a loan or other transaction of a financial nature, including any obligation of guarantee or of indemnity in respect of any such loan or transaction;
(iii) any other contract or transaction of a commercial, industrial, trading or professional nature, but not including a contract of employment of persons.“ Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

obsažen v příslušném ustanovení (tehdejší čl. 11) návrhu článků přijatého Komisí v prvním čtení v r. 1986.¹⁰¹

3.3. Kritéria pro určení obchodní transakce

Pro uplatnění restriktivního pojetí státních imunit je rozhodující, podle jakého kritéria se odliší úkony cizího státu, na něž se imunita nevztahuje, od úkonů, které jsou imunitou chráněny. V rámci Úmluvy OSN a dalších souhrnných právních úprav státních imunit tato otázka vyvstala v případě ustanovení upravujících obchodní transakce jakožto základní výjimku ze státní imunity. V případě států, které vycházejí z obecného rozlišování mezi úkony *iure gestionis* a *iure imperii* se pak jedná obecně o stanovení kritéria, podle něhož budou úkony cizího státu zařazovány do některé z těchto dvou skupin.

V teorii i praxi restriktivního pojetí státních imunit se pro rozlišení obchodních, resp. soukromých či soukromoprávních úkonů, ve vztahu k nimž by stát neměl požívat imunity, od úkonů veřejných či vrchnostenských prosadily dva základní přístupy. Podle jednoho z nich je přičítán rozhodující význam povaze či „podstatě“ (*nature*) konkrétního úkonu (tzv. objektivní test). Druhý přístup považuje za rozhodující naopak účel (*purpose*) úkonu cizího státu (tzv. subjektivní test). Existují konečně též přístupy, které vycházejí z obou uvedených kritérií, resp. z kontextu transakce.¹⁰² „Objektivní test“ jako kritérium rozhodné pro rozlišení mezi úkony *iure gestionis* a úkony *iure imperii* se prosadil nejprve v soudní praxi kontinentálních států západní Evropy.¹⁰³ Patrně

¹⁰¹ Viz Report of the ILC, thirty-eighth session, 1986, dok. OSN A/41/10, s. 10. Nynější pojem „obchodní transakce“ tak zahrnuje též např. nároky vyplýnoucí z obchodního jednání před uzavřením „obchodní smlouvy“ apod. Blíže viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 27-8.

¹⁰² Srov. H. Fox, op. cit. sub 6, s. 272 a n. Pro přehled kritérií používaných pro rozlišování úkonů, na které se vztahuje imunita, od úkonů, které nejsou imunitou chráněny, viz dále V. Balaš, P. Šurma, Kurs mezinárodního ekonomického práva, C. H. Beck, Praha, 1997, s. 44-5.

¹⁰³ Viz např. Decision by the [Austrian] Supreme Court on 10 February 1961, X [Holubek] v. the Government of the United States, United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, ST/LEG/SER.B/20, New York, 1982, s. 205-6; United Arab Republic v. Mrs X, Switzerland, Federal Tribunal, 10 February

nejvýstižněji formuloval toto pojetí Spolkový ústavní soud SRN ve svém výše uvedeném rozhodnutí z r. 1963, když konstatoval, že rozlišování mezi úkony *iure imperii* a úkony *iure gestionis* může být založeno pouze na povaze či podstatě (*nature*) úkonu cizího státu či výsledného právního vztahu mezi cizím státem a soukromou osobou, nikoliv na motivu či účelu činnosti cizího státu. Spolkový ústavní soud v této souvislosti dále uvedl, že rozlišování mezi suverénními a ne-suverénními činnostmi státu nemůže vycházet z účelu státní činnosti nebo ze vztahu takovéto činnosti k výkonu suverénních funkcí státu z toho důvodu, že většina činností státu, ne-li všechny, slouží vposledku svrchovaným účelům a funkcím, resp. vždy budou mít nějaký vztah k těmto účelům či funkcím.¹⁰⁴ Kritérium účelu činnosti by tak, bráno důsledně, mohlo vyloučit uplatnění jurisdikce vůči většině či všem úkonům cizího státu, a to i vůči těm, které mají zjevně obchodní či soukromou povahu. Z objektivního kritéria povahy činnosti vychází nejen většina soudů států kontinentálního právního systému, nýbrž též vnitrostátní právní úpravy státních imunit přijaté ve státech *common law*; některé z těchto zákonů toto kritérium uvádějí výslovně.¹⁰⁵

Otázka, zda má být pro určení, je-li určitá činnost cizího státu obchodní transakcí (na niž se nevztahuje imunita) významný vedle povahy činnosti též její účel, byla patrně základním sporem při přípravě

1960, in: ILR, vol. 65, 1984, s. 385 a n. Např. francouzské soudy ovšem zohledňují při posuzování imunity cizího státu do určité míry též účel jednání cizího státu; srov. Report of the ILC, fifty-first session, 1999, dok. OSN A/54/10, s. 380; Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 81. Srov. dále obecně Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 15-22; H. Fox, op. cit. sub 6, s. 285 a n.

¹⁰⁴ Decision by the Federal Constitutional Court on 30 April 1963, X v. Empire of ... [Iran], in: United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, New York, 1982, ST/LEG/SER.B/20, s. 288: „The distinction between sovereign and non-sovereign State activities cannot be based on the purpose of the State activity and on whether it bears a perceptible relation to the sovereign functions of the State; for, in the final analysis, most if not all State activities serve sovereign purposes and functions and will always bear a perceptible relation to them ... The distinction between acts *iure imperii* and acts *iure gestionis* can only be based on the nature of the act of the State or of the resulting legal relationship, not on the motive or purpose of the State activity.“

¹⁰⁵ Viz např. § 1603 (d) FSIA: „... a „commercial activity“ means either a regular course of commercial conduct or a particular commercial transaction or act. The commercial character of an activity shall be determined by reference to the nature of the course of conduct or particular transaction or act, rather than by reference to its purpose. ...“. Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 229. Viz dále oddíl 2 kanadského zákona o státní imunitě z r. 1982 cit. výše.

návrhu Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku. Podle návrhu článků, který přijala Komise ve druhém čtení v r. 1991, mělo být pro odlišování obchodních transakcí od činností požívajících imunity použito jak kritérium povahy činnosti, tak kritérium jejího účelu. Návrh příslušného ustanovení konkrétně předpokládal, že je v tomto případě třeba přihlížet především k povaze či „podstatě“ (*nature*) obchodní smlouvy nebo transakce; současně bylo však podle tohoto návrhu třeba vzít v úvahu též účel (*purpose*) takovéto smlouvy či transakce, pokud by v praxi cizího státu, který uzavřel takovouto smlouvu nebo se účastní takovéto transakce, byl jejich účel relevantní pro určení, že se jedná o neobchodní smlouvu či transakci.¹⁰⁶ Jak uvedla Komise ve svém komentáři k tomuto návrhu, postup při použití těchto dvou kritérií měl být následující: nejprve by bylo třeba posoudit povahu transakce; pokud by z použití tohoto kritéria jasně vyplynulo, že transakce je povahy neobchodní, resp. vrchnostenské, nebylo by dále nutno zkoumat její účel; pokud by se však transakce po použití tohoto prvního kritéria jevila jako obchodní, měl by žalovaný stát možnost zpochybnit tento závěr poukazem na účel transakce, jestliže by byl podle jeho praxe tento účel relevantní pro určení, že se jedná o neobchodní transakci, tj. cizímu státu mělo být umožněno prokázat, že dotčená transakce má požívat imunity, protože její účel je zjevně veřejný a podporovaný státními zájmy („supported by raison d’Etat“). Mezi takovéto „veřejné“ transakce by podle komentáře Komise náleželo např. obstarávání dodávek potravin pro výživu obyvatelstva nebo dodávek léčiv pro boj s epidemiemi. Podle Komise měl tento dvoustupňový přístup poskytovat záruky a ochranu rozvojovým zemím, a to zejména v jejich snahách podporovat národní hospodářský rozvoj. Stanovit na základě uvedených hledisek, zda se v konkrétním případě jedná o obchodní transakci či nikoliv, by však podle komentáře Komise

¹⁰⁶ Anglický text čl. 2 odst. 2 návrhu článků, přijatého Komisí ve druhém čtení v r. 1991, zní: „In determining whether a contract or transaction is a „commercial transaction“ under paragraph 1 (c), reference should be made primarily to the nature of the contract or transaction, but its purpose should also be taken into account if, in the practice of the State which is a party to it, that purpose is relevant to determining the non-commercial character of the contract or transaction“. Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 13.

nepříslušelo žalovanému cizímu státu, nýbrž dotčenému soudu, který by musel zohlednit praxi žalovaného státu.¹⁰⁷

Takovýto návrh však vyvolal nesouhlas států uplatňujících restriktivní pojetí, které pro rozlišování úkonů, na něž se nevztahuje imunita, od úkonů chráněných imunitou většinou již důsledně uplatňovaly kritérium povahy jednání.¹⁰⁸ Kritici poukazovaly zejména na výše zmíněnou skutečnost, že by zařazení kritéria účelu vneslo do určování obchodních transakcí subjektivní prvek a mohlo by rozšířit sféru úkonů *iure imperii*, chráněných imunitou, nepředvídatelným způsobem. V následných jednáních se proto objevovaly různé a v některých případech problematické návrhy úprav tohoto ustanovení, jejichž smyslem bylo dosáhnout kompromisu mezi zastánci uvedených dvou odlišných přístupů - některé z těchto návrhů ve snaze zohlednit současně kritérium povahy i účelu jednání směrovaly k vytvoření příliš složitého a nepraktického postupu.¹⁰⁹ Kritérii pro určení obchodní transakce jakožto jedním z přetrvávajících významných problémů, které bránily sjednání Úmluvy OSN, se zabývala též pracovní skupina Komise pro mezinárodní právo v r. 1999. Ve své zprávě posoudila několik možných přístupů, od stanovení povahy jednání jako jediného kritéria přes různé kombinace kritérií povahy a účelu jednání a jako nevhodnější řešení označila úplné vypuštění čl. 2 odst. 2 návrhu článků, který upravuje použití dotčených kritérií.¹¹⁰ Komise v souvislosti s tímto

¹⁰⁷ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 29-30.

¹⁰⁸ Zařazení kritéria účelu výslově odmítly Austrálie, Rakousko, Spojené království, USA, SRN, Itálie, Nizozemsko, Belgie a Bulharsko, přivítaly je naopak např. Brazílie a Francie. Viz Report of the ILC, fifty-first session, 1999, dok. OSN A/54/10, s. 376-7.

¹⁰⁹ V neformálních konzultacích 6. výboru, jež se konaly v r. 1994 v souladu s rezolucí VS OSN 48/413, byl např. předložen návrh, podle něhož měla být státům poskytnuta možnost, aby o možném významu, který přičítají kritériu účelu jednání, informovaly předem prostřednictvím obecné deklarace ve vztahu k navrhované úmluvě, či prostřednictvím ad hoc notifikace druhé straně konkrétní smlouvy či transakce („A greater measure of certainty could be achieved by giving States the option of indicating the potential relevance of the purpose criterion under their national law and practice either by means of a general declaration in relation to the convention or a specific notification to the other party by whatever means in relation to a particular contract or transaction, or a combination thereof. This would clarify the situation not only for a private party who is so informed when entering into a contract or transaction with a State but also for a court which is called upon to apply the provisions of the convention“). Viz Informal consultations held pursuant to General Assembly decision 48/413, dok. OSN A/C.6/49/L.2, s. 3, odst. 6. Viz dále Report of the ILC, fifty-first session, 1999, dok. OSN A/54/10, s. 377-379.

¹¹⁰ Viz Report of the ILC, fifty-first session, 1999, dok. OSN A/54/10, s. 384-5.

návrhem vyslovila názor, že rozdíl mezi použitím kritéria povahy jednání a kritéria účelu jednání by mohl být v praxi méně významný, než naznačuje přetrvávající debata o tomto problému.

Přijatý text Úmluvy OSN nakonec ve svém ustanovení čl. 2 odst. 2 upravuje použití obou kritérií, ovšem dosti odlišným způsobem než návrh článků přijatý Komisí v r. 1991. Podle Úmluvy OSN by se při rozhodování o tom, zda smlouva či transakce je „obchodní transakcí“, mělo přihlížet především k povaze (*nature*) smlouvy či transakce, přičemž účel (*purpose*) smlouvy či transakce by měl být zohledněn tehdy, pokud se na tom dohodly strany smlouvy či transakce (tj. soukromá osoba a cizí stát) nebo pokud v praxi státu soudu má tento účel význam pro určení, že se jedná o neobchodní smlouvu či transakci.¹¹¹ Výsledné znění čl. 2 odst. 2 nepředstavuje teoreticky důsledné řešení uvedeného problému a je spíše pragmatickým kompromisem mezi zastánci dvou výše uvedených přístupů, jehož účelem je patrně mj. uspokojit zastánce kritéria účelu jednání tím, že toto kritérium bude v čl. 2 odst. 2 jakkoliv zmíněno. Přesto však lze přijatý text tohoto ustanovení označit za úspěch zastánců objektivního kritéria povahy transakce a podstatnou změnu oproti návrhu Komise z r. 1991. Skutečnost, že se oprávnění uplatnit kritérium účelu (vyjma patrně výjimečné situace, kdy se cizí stát na použití tohoto kritéria dohodne s druhou stranou transakce) přesunulo z cizího státu - účastníka transakce na stát soudu patrně výrazně omezí použití tohoto kritéria v praxi. Státy, které již nyní vycházejí z objektivního kritéria povahy úkonu, nemusí svůj přístup nijak měnit. Současně je pravděpodobné, že státy, které jsou naopak zastánci subjektivního kritéria účelu, budou odrazovány od toho, aby na základě kritéria účelu přiznávaly imunitu státům, které by jim v téže situaci před vlastními soudy podle kritéria povahy úkonu imunitu naopak odepřely. Je otázka, zda se určitým „trojským koněm“ zastánců kritéria účelu nemůže stát možnost, aby cizí stát dohodnul použití tohoto kritéria

¹¹¹ Autentický anglický text čl. 2 odst. 2 zní: „In determining whether a contract or transaction is a „commercial transaction“ under paragraph 1 (c), reference should be made primarily to the nature of the contract or transaction, but its purpose should also be taken into account if the parties to the contract or transaction have so agreed, or if, in the practice of the State of the forum, that purpose is relevant to determining the non-commercial character of the contract or transaction.“ Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

s druhou stranou obchodní transakce. Dovoluji si však předvídat, že nikoliv. Lze očekávat, že soukromé osoby většinou nebudou souhlasit s výslovným zohledňováním tohoto kritéria ve svých smlouvách či transakcích s cizím státem. I kdyby se tak ovšem v konkrétním případě stalo, měly by soudy států uplatňujících objektivní kritérium povahy jednání většinou patrně dosti prostoru k tomu, jak v souladu s dohodou stran transakce „zohlednit“ či „vzít v úvahu“ účel konkrétní transakce a současně ve svém rozhodnutí vycházet ze zásad obecně uplatňovaných ve státu soudu.

Lze tedy říci, že kritérium povahy či „podstaty“ úkonu představuje nejvhodnější kritérium pro rozlišování mezi obchodními transakcemi či šířeji úkony *iure gestionis* na jedné straně a vrchnostenskými úkony či úkony *iure imperii* na straně druhé. Kritérium účelu totiž, jak je uvedeno výše, vede k nepředvídatelným důsledkům, protože každá činnost státu včetně činností čistě obchodních má určitý státní účel, a jeho používání by tak mohlo narušit celé restriktivní pojetí státních imunit.¹¹² Zdá se též, že tento přístup, jenž pro rozlišování činností státu na soukromé a vrchnostenské považuje za určující (objektivní) povahu úkonu cizího státu či výsledného právního vztahu mezi cizím státem a soukromou osobou, umožňuje uspokojivě klasifikovat většinu činností cizího státu včetně klasických případů „koupě bot pro armádu“, nákupu nemovitostí pro potřebu diplomatické mise cizího státu apod. Při dostatečné individualizaci dotčeného úkonu cizího státu lze toto kritérium úspěšně použít a nepřiznat cizímu státu imunitu vůči žalobě, která vyvstala z obchodní smlouvy či transakce mezi soukromou osobou a cizím státem, i když úkon, jímž cizí stát následně svůj soukromoprávní závazek porušil, je vrchnostenským úkonem,¹¹³ a naopak přiznat cizímu státu imunitu ve vztahu

¹¹² Srov. Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 15-16.

¹¹³ Viz Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 358; Ch. J. Lewis, State and Diplomatic Immunity, 3rd ed., Lloyd's of London Press Ltd., London, 1990, s. 43; H. Fox, op. cit. sub 6, s. 286-9.

k vrchnostenskému úkonu jako je znárodnění majetku příslušníků cizího státu, i když má takový úkon ekonomický účel.¹¹⁴

Jako odůvodněný se též zdá být přístup, jejž formuloval Spolkový ústavní soud SRN ve svém výše uvedeném rozhodnutí z r. 1963 a podle něhož se při konkrétním použití objektivního kritéria povahy jednání vychází z charakteristiky dotčeného jednání podle práva státu soudu,¹¹⁵ přičemž komparativní přístup zohledňující též právní úpravu v jiných státech, resp. mezinárodní právo obyčejové, představuje jakýsi korektiv tohoto přístupu a byl by patrně namísto v případech, v nichž by bylo třeba upřesnit obecně uznávanou oblast úkonu *iure imperii*, které požívají imunity.¹¹⁶ (Další vcelku jasně stanovené meze pro uplatnění jurisdikce

¹¹⁴ Srov. však např. případ *Kuwait Airways Corporation v. Iraqi Airways Company and the Republic of Iraq, England, House of Lords*, 24 July 1995, in: ILR, vol. 103, s. 340 a n. V daném sporu podala kuvajtská letecká společnost žalobu proti irácké letecké společnosti jakožto samostatnému státnímu subjektu (a proti státu Iráku) o navrácení dopravních letadel, která dříve vlastnila, resp. o náhradu škody za jejich odejmutí. Tato letadla převedl na iráckou leteckou společnost irácký stát rozhodnutím svých orgánů v září r. 1990 během okupace Kuvajtu. Pokud jde o žalobu proti irácké letecké společnosti, Sněmovna Lordů ve svém rozhodnutí dospěla k závěru, že úkony, které tato společnost provedla do doby, kdy irácký stát přijal rozhodnutí, jímž na ni převedl dopravní letadla náležející kuvajtské letecké společnosti, požívají imunity, protože byly podle Sněmovny lordů neoddělitelné od zabavení majetku iráckým státem, které má povahu jednání *iure imperii*. Od okamžiku, kdy vstoupilo v platnost rozhodnutí, jímž byla letadla převedena na iráckou leteckou společnost, se však podle Sněmovny lordů postavení této společnosti změnilo: tato společnost poté vystupovala jako vlastník obchodního majetku, nikoliv jako orgán iráckého státu, a nepožívala již tedy imunity. S ohledem na uvedené zásady se zdá být toto rozhodnutí Sněmovny lordů poněkud diskutabilní: žaloba kuvajtské společnosti se týkala vrchnostenského úkonu (*iure imperii*), který cizí stát učinil mimo území státu soudu, a nebyla založena na existenci předchozího soukromoprávního vztahu mezi oběma leteckými společnostmi.

¹¹⁵ Obecně o vhodnosti použití tohoto kritéria viz: I. Seidl-Hohenveldern, Mezinárodní právo veřejné, CODEX Bohemia, 1999, s. 259. Naopak ve prospěch komparativního přístupu, vycházejícího se srovnání právních řádů různých států, viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 32-34.

¹¹⁶ Srov. Decision by the Federal Constitutional Court on 30 April 1963, X v. Empire of ... [Iran], in: United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, New York, 1982, ST/LEG/SER.B/20, s. 289: „*The determination of a State activity as sovereign or non-sovereign must in principle be made according to national law, since international law does not - or at least does not usually - embody any criteria for making this distinction. ... The general rule of international law whereby foreign States are entitled to immunity from domestic jurisdiction in respect of their sovereign acts does not become nugatory and deprived of its character as a legal norm by reason of the fact that the distinction between acts *jure imperii* and acts *jure gestionis* is in principle to be made according to national law. Rather, the precise substance of the rule derives from the particular national law which is to be applied. ... It must be conceded that making the nature of the State activity the criterion for distinguishing between sovereign and non-sovereign acts and allowing the determination to be made by national law renders the application of general international law more difficult and runs counter to the desirable uniformity of the law. However, this disadvantage is mitigated by the fact that the determination by national law of a State activity as an act *jure gestionis* is subject to*

vůči cizím státům ohledně úkonů *iure gestionis*, určených podle výše uvedených kritérií, vyplývají ze zvláštních režimů mezinárodního práva - např. z mezinárodněprávní úpravy diplomatických a konzulárních výsad a imunit.)

Je pravděpodobné, že ani výše vymezené objektivní kritérium povahy jednání nevyloučí existenci hraničních případů či „šedých zón“, v nichž nebude možno zcela jasně zařadit jednání cizího státu do některé ze dvou stanovených skupin. Případná existence takovýchto výjimečných případů se však nezdá být dostatečným důvodem pro zpochybňení tohoto kritéria jako takového.¹¹⁷

3.4. Exkurs: Imunita státu vůči řízením týkajícím se místnosti diplomatické mise

V teorii i praxi vyvstala opakově otázka, zda lze vůči cizímu (vysílajícímu) státu vést před soudem jiného (přijímajícího) státu soudní

limitations imposed by international law. National law may be applied for the purpose of distinguishing between sovereign and non-sovereign activities of a foreign State only with the proviso that such acts which, in the view of the overwhelming majority of States, fall within the sphere of State authority, in the narrow and true sense, may not be removed from the sphere of sovereignty and thus stripped of immunity. This generally recognized sphere of sovereign activity includes the activities of the authorities responsible for foreign and military affairs, legislation, the exercise of police power and the administration of justice.“ (zvýrazněno autorem této práce)

¹¹⁷ Srov. I. Seidl-Hohenveldern, State Immunity: Federal Republic of Germany, The Netherlands Yearbook of International Law, vol. 10, 1979, s. 45-46. Někteří zastánci kritéria povahy úkonu mají za to, že pro náležitě rozlišování úkonů *iure gestionis* a úkonů *iure imperii* nelze vycházet z tohoto kritéria samotného. Podle těchto autorů je kritérium povahy úkonu příliš obecné na to, aby mohlo poskytnout spolehlivé vodítko pro uplatnění či odmítnutí výkonu jurisdikce, a nesprávně předpokládá rozdělení všech činností státu na soukromé (obchodní) a vrchnostenské. Objevují se dále názory, že při rozlišování úkonů *iure gestionis* a úkonů *iure imperii* nelze vycházet z pouhé právní formy transakce, nýbrž že je třeba též zohledňovat obsah transakce (obchodní smlouva může např. obsahovat též závazek státu poskytnout určité výsady a imunity soukromému subjektu), či kontext transakce, resp. její širší souvislosti (zda stát využil při provádění transakce nějaké vrchnostenské pravomoci, jako např. vynětí ze zdanění apod.). Jako příklady problematických či „hraničních“ transakcí jsou uváděny např. transakce vznikající ze státem provozovaných služeb jako je veřejná doprava, telekomunikace a vzdělávání (poskytnutí vzdělávacího grantu, výplaty důchodových a obdobných dávek apod.). Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 24-29 a 41-43; H. Fox, op. cit. sub 6, s. 292-3. Není ovšem jisté, zda by uvedené návyky skutečně vedly k jasnějšímu postupu než při použití samotného kritéria objektivní povahy jednání podle práva státu soudu. Řada podobných případů se totiž zdá být řešitelná i uplatněním tohoto „jednoduchého“ kritéria, pokud budou jednotlivé úkony cizího státu náležitě individualizovány.

řízení týkající se nemovitostí, které dotčený cizí stát používá pro účely své diplomatické mise (příp. pro účely jiného svého zahraničního úřadu). Vídeňská úmluva o diplomatických stycích (VÚDS) upravuje nedotknutelnost místností diplomatické mise ve svém čl. 22.¹¹⁸ Podle tohoto článku jsou místnosti mise nedotknutelné - orgány přijímajícího státu do nich nesmějí vstoupit, leda se souhlasem vedoucího mise (čl. 22 odst. 1); místnosti mise, jejich zařízení a jiný majetek v nich dále nemohou být předmětem prohlídky, rekvizice, zabavení nebo exekuce (čl. 22 odst. 3). Text článku 22 tedy vylučuje pouze uplatnění exekuce či jiných „fyzických“ donucovacích opatření vůči místnostem mise a jejich zařízení, neposkytuje však výslovně (a nečiní tak ani jiné ustanovení VÚDS) vysílajícímu státu ve vztahu k místnostem mise imunitu vůči rozhodovací pravomoci soudů přijímajícího státu.

Uvedeným problémem se zabýval též Spolkový ústavní soud SRN, který v případu týkajícím se vojenské mise Jugoslávie ve Spolkové republice Německo¹¹⁹ usoudil, že žádné pravidlo mezinárodního práva nebrání německým soudům vykonávat jurisdikci v případech týkajících se místností mise cizího státu, pokud takovéto řízení nebude zasahovat do výkonu diplomatických funkcí takovéto mise. V daném případě se jednalo o řízení o nároku na opravu (změnu zápisu vlastnictví) v katastru nemovitostí a Spolkový ústavní soud dospěl k závěru, že takovéto řízení nepředstavuje nepřípustný zásah do výkonu funkcí diplomatické mise cizího státu.

V odborné literatuře se ovšem objevují názory, které obhajují zachování imunity cizích států vůči soudním řízením, které se týkají místností diplomatických misí cizích států. Ve prospěch tohoto postoje se mimo jiné argumentuje odkazem na ustanovení čl. 31 odst. 1 VÚDS, které přiznává imunitu diplomatickým zástupcům vůči jurisdikci přijímajícího státu v případech, kdy je předmětem soudního řízení věcná

¹¹⁸ Místnosti mise jsou v čl. 1 písm. i) VÚDS definovány jako „budovy nebo části budov a pozemky k nim přilehlé, bez ohledu na vlastnictví, jsou-li používány pro účely mise, včetně rezidence šéfa mise“. Podle čl. 30 VÚDS soukromé obydlí diplomatického zástupce požívá stejně nedotknutelnosti a stejně ochrany jako místnosti mise. Český text VÚDS viz pod č. 157/1964 Sb.

¹¹⁹ Viz Jurisdiction over Yugoslav Military Mission (Germany) Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 30 October 1962, in: ILR, vol. 38, s. 162 a n.

žaloba týkající se nemovitosti na území přijímajícího státu, kterou diplomatický zástupce vlastní v zastoupení vysílajícího státu.¹²⁰ Podle obhájců imunity státu vůči soudním řízením týkajícím se místnosti mise se při přípravě VÚDS nepředpokládalo, že by bylo možno vést vůči cizímu státu řízení ohledně věcných žalob týkajících se nemovitostí vlastněných pro účely mise, čehož projevem je uvedené ustanovení. Zastánci tohoto názoru považují současně za pochybný stav, v němž by cizí vysílající stát mohl poskytnout místnostem mise vyšší úroveň ochrany před soudním řízením v přijímajícím státě tím, že by tyto místnosti vlastnil diplomatický zástupce, a nikoliv přímo vysílající stát.¹²¹ Nutno též doplnit, že britský SIA stanoví (oddíl 16(1)(b)), že výjimka z imunity státu ohledně nemovitého majetku (oddíl 6(1)) se nepoužije v případě řízení, která se týkají vlastnického práva státu či jeho práva držby k majetku užívanému pro účely diplomatické mise (*title to or possession of property used for the purposes of a diplomatic mission*).¹²²

Přes výše uvedené skutečnosti se však argumentace, která zpochybňuje možnost vést vůči cizímu státu soudní řízení (včetně řízení o věcných žalobách) ohledně místnosti diplomatické mise, nezdá být přesvědčivá. Tuto argumentaci nelze založit na výslovném znění VÚDS. Nelze ani říci, že samotné řízení týkající se místnosti mise, byť by se jednalo o řízení o určení vlastnických práv či práva držby k těmto nemovitostem, může nějak reálně ohrozit fungování mise; i v tomto případě se totiž samozřejmě nadále uplatňuje „fyzická“ nedotknutelnost

¹²⁰ Čl. 31 odst. 1: „Diplomatický zástupce je vyňat z trestní jurisdikce přijímajícího státu. Je rovněž vyňat z jeho jurisdikce civilní a správní s výjimkou případů, že jde: a) o žalobu věcnou týkající se soukromé nemovitosti na území přijímajícího státu, ledaže ji vlastní v zastoupení vysílajícího státu pro účely mise; ...“. Text viz pod č. 157/1964 Sb.

¹²¹ Viz E. Denza, *Diplomatic Law (commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations)*, Clarendon, Oxford, 1998, s. 130: „The owning of land for purposes of a diplomatic mission is obviously *iure imperii*, and although it may be argued that the reason for the exception to state immunity in regard to land is the pre-eminent need for the receiving State to control title to its own land and the absence of any alternative forum, a strong case can be made that this exception should not extend to land used for mission purposes. There is also evidence that the International Law Commission did not contemplate the possibility of actions against the sending State in respect of mission premises. In drafting exceptions in Article 31 to the immunity of a diplomatic agent, words were expressly inserted to preclude proceedings against a diplomatic agent holding mission premises in his own name. It would be anomalous if a State by placing its mission premises in the name of its head of mission could secure for them a higher degree of immunity.“

¹²² Toto ustanovení SIA ovšem nevylučuje, aby byla proti cizímu státu vedena řízení ohledně souvisejících závazků - úhrady nájemného za užívání dotčených nemovitostí apod.

místnosti mise upravená v čl. 22 VÚDS a obecná povinnost nenarušovat výkon funkcí mise, jakož i závazek přijímajícího státu (aktuální v případě soudního rozhodnutí nepříznivého pro vysílající stát) usnadnit vysílajícímu státu „získání místnosti potřebných pro misi na svém území v souladu se svými zákony“, anebo mu pomoci „opatřit umístění mise jiným způsobem“ (čl. 21 VÚDS). Výše uvedená argumentace ustanovením čl. 31 odst. 1 VÚDS pak patrně opomíjí odlišnou povahu imunit diplomatického zástupce a imunit státu, která může vyústit v situaci, kdy diplomatický zástupce požívá ohledně určitého svého úředního úkonu immunity, zatímco vysílající stát může ve vztahu k takovému úkonu naopak podléhat jurisdikci přijímajícího státu.¹²³ Je pravděpodobné, že v minulosti, a dokonce ještě v době přípravy VÚDS, se mělo za to, že podle mezinárodního práva není přípustné, aby soudy přijímajícího státu vedly vůči vysílajícímu státu řízení týkající se místnosti diplomatické mise vysílajícího státu.¹²⁴ S ohledem na nynější vývoj právního režimu státních imunit a na skutečnost, že diplomatické právo je nyní založeno především na zásadě funkční nutnosti, se zdá být jako odůvodněné připustit možnost vést vůči cizím státům ve vztahu k nemovitostem používaným pro účely diplomatických misí těchto států, veškeré druhy soudních řízení, které nebudou v rozporu se závazky obsaženými ve VÚDS a upravujícími zejména nedotknutelnost místnosti mise.¹²⁵

¹²³ Imunitu diplomatického zástupce stanovenou v čl. 31 odst. 1 písm. a) VÚDS takto odlišil od immunity státu též Spolkový soudní dvůr SRN ve svém rozhodnutí týkajícím vojenské mise Jugoslávie ve Spolkové republice Německo, které částečně vycházelo z předcházející rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN v obdobné věci (viz výše). Viz Yugoslav Military Mission Case, Federal Republic of Germany, Federal Supreme Court, 31 January 1969, in: ILR, vol. 65, s. 108 a n. Spolkový soudní dvůr dále zopakoval, že pro určení rozsahu státní immunity v případě soudních řízení týkajících se nemovitostí diplomatické mise je rozhodující zodpovězení otázky, zda takovéto řízení zasáhne do výkonu funkcí diplomatické mise, přičemž řízení týkající se oprav v katastru nemovitostí dle soudu takovýto zásah nepředstavuje.

¹²⁴ Srov. E. Denza, op. cit. sub 121, s. 129.

¹²⁵ Komentář k návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, který přijala Komise pro mezinárodní právo ve druhém čtení v r. 1991, ve vztahu k návrhu čl. 13, který upravuje výjimku pro řízení týkající se vlastnictví, držby a užívání majetku včetně nemovitého majetku, pouze uvádí, že toto ustanovení se nijak nedotýká výsad a imunit, jichž stát požívá podle mezinárodního práva ohledně majetku svých diplomatických misí či jiných zastupitelských úřadů. Viz Report of the ILC, forty-third session, dok. OSN A/46/10, 1991, s. 107. O přípustnosti vést vůči cizímu státu soudní řízení, o nichž pojednává tato kapitola, se komentář Komise nijak konkrétně nezmíňuje.

4. PRACOVNÍ SMLOUVY

4.1. Zvláštní povaha pracovních smluv v rámci úkonů *iure gestionis*

Smlouvy o zaměstnávání osob, či zkráceně pracovní smlouvy, jsou většinou považovány za - do určité míry - zvláštní kategorii v rámci úkonů cizího státu, které podle restriktivního pojetí nejsou chráněny státní imunitou. „Střet“ suverenity cizího státu a suverenity státu soudu je totiž v případě pracovních smluv patrně poněkud vyhrocenější než v případě jiných úkonů *iure gestionis*. Cizí stát zaměstnávající státního příslušníka jiného státu má oprávněný zájem chránit výkon svých svrchovaných funkcí, na němž se řada jeho zaměstnanců podílí, před zásahy orgánů jiného státu, jakož i zájem používat svá vlastní pravidla při výběru, přijímání či jmenování svých zaměstnanců. Na druhé straně stát soudu má oprávněný zájem poskytovat v souladu se svými zásadami veřejné politiky právní ochranu pracovně právním vztahům jednotlivců vykonávajících práci na jeho území.¹²⁶ Zvláštní postavení pracovních smluv je dáno také jejich užší souvislostí s dalšími režimy, které omezují výkon jurisdikce jednoho státu vůči jinému státu, tj. s diplomatickými a konzulárními výsadami a imunitami (či s výsadami a imunitami vojenských jednotek cizího státu vyslaných na území státu soudu).

Restriktivní pojetí státních imunit tedy obecně připouští, aby jednotlivec uplatnil svá práva plynoucí z pracovně právního vztahu s cizím státem před soudy jiného státu; pojímání této výjimky ze státní imunity je však v jednotlivých státech dosti rozrůzněné. Podle jednoho z přístupů považují soudy při odlišení pracovních smluv, na které se nevztahuje imunita, od smluv, ve vztahu k nimž je cizí stát imunitou chráněn, za rozhodující kontext či místo výkonu práce. Na základě tohoto přístupu soudy přiznávají cizím státům imunitu ve vztahu k zaměstnávání všech osob, které pracují na úřadech či v orgánech vykonávajících suverénní moc cizího státu, jako jsou diplomatické mise, konzulární

¹²⁶ Srov. Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 94.

úřady či zahraniční vojenské základny (tj. v zásadě bez ohledu na to, jaký druh práce dotčené osoby na takovýchto působištích provádějí).¹²⁷ Další pojetí již vychází z podrobnějšího zkoumání vztahu mezi statusem zaměstnance či náplní jeho práce a výkonem svrchované moci cizího státu. Podle tohoto přístupu je imunita cizímu státu pravidelně přiznávána pouze ve vztahu k zaměstnávání pracovníků, kteří v úřadech cizího státu zaujmají vyšší postavení, a jsou tedy blíže spojeni s výkonem suverénní moci cizího státu.¹²⁸ Ve většině výše uvedených zákonů států *common law*,¹²⁹ v Evropské úmluvě o státních imunitách a v Úmluvě OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku zohledňuje zvláštnosti pracovních smluv mezi cizím státem a soukromou osobou samostatná výjimka ze státní imunity.

¹²⁷ Viz R. Garnett, State Immunity in Employment Matters, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 46, 1997, No. 1, s. 88-90. Viz dále např. *Conrades v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Federal Republic of Germany*, Hannover Labour Court, 4 March 1981, in: *ILR*, vol. 65, s. 205 a n. Tento spor se týkal žaloby, již se bývalý zaměstnanec britského konzulátu domáhal určení, že jeho pracovní smlouva byla protiprávně ukončena a že jeho pracovní poměr nadále trvá. Hanoverský pracovní soud tuto žalobu zamítl. V odůvodnění svého rozhodnutí vycházel z výše uvedeného rozhodnutí Spolkového ústavního soudu v případu *Empire of Iran* z r. 1963, přičemž ovšem za rozhodující pro přiznání imunity považoval skutečnost, že žalobce se obecně podílel na výkonu konzulárních, tj. vrchnostenských funkcí, byť pouze jakožto níže postavený člen technického personálu konzulárního úřadu (žalobce působil na konzulátu v různých technických funkcích - jako průvodce návštěv, telefonista, tlumočník při styku britských občanů s německými úřady či jako konzulární zaměstnanec zabývající se vyplňováním vizových formulářů či rodních listů apod.). Srov. dále např. případ *Sengupta v. Republic of India, England, Employment Appeal Tribunal*, 17 November 1982, in: *ILR*, vol. 64, s. 352 a n. Anglický soud v tomto případě dospěl k závěru, že smlouva o zaměstnání na diplomatické misi, a to na jakémkoliv pracovním stupni, je smlouvou, na jejímž základě se dotčený jednotlivec podílí na výkonu veřejných funkcí cizího státu; ukončí-li cizí stát s takovýmto zaměstnancem pracovní poměr, jedná se o úkon provedený v rámci výkonu veřejné funkce - správy diplomatické mise; rozhodování o oprávněnosti propuštění zaměstnance diplomatické mise by zahrnovalo posuzování vnitřního chodu mise, což by představovalo zásah do svrchovaných funkcí státu.

¹²⁸ Viz např. *S. v. India, ILR, Switzerland, Federal Tribunal*, 22 May 1984, in: *ILR*, vol. 82, s. 13 a n. Soud zde mj. konstatoval: „Whilst it is true that the sending State has a certain interest in seeing that legal disputes involving the members of its missions with relatively senior functions are not subject to the jurisdiction of foreign courts, the situation is quite different in respect of junior employees. In the latter case, the subjection of such employees to the jurisdiction of the local courts can always be accepted if the employee does not enjoy the nationality of the sending State and has been recruited on the spot. ... The sending State is in no way impeded in the performance of its tasks by such decisions.“ Viz *ibid.*, s. 20-21.

¹²⁹ Zákony o státních imunitách platné v USA a Kanadě zvláštní výjimku vztahující se na pracovní smlouvy neobsahují, a pracovně právní spory mezi cizími státy a soukromými osobami tak v rámci těchto zákonů spadají do rámce základní výjimky pro obchodní činností.

4.2. Výjimka pro pracovní smlouvy v Evropské úmluvě a v Úmluvě OSN

Evropská úmluva o státních imunitách obsahuje výjimku ze státní imunity ohledně sporů týkajících se pracovních smluv ve svém čl. 5. Toto ustanovení neumožnuje, aby se cizí státy dovolávaly státní imunity v případě sporů týkajících se pracovních smluv se soukromou osobou, která má svou práci podle smlouvy vykonávat na území státu soudu. Čl. 5 odst. 2 však zachovává imunitu, jestliže je dotčená soukromá osoba státním příslušníkem cizího státu v době zahájení řízení, nebo jestliže v době uzavření smlouvy nebyla dotčená osoba státním příslušníkem státu soudu ani neměla obvyklý pobyt na jeho území, či jestliže se strany pracovní smlouvy dohodly jinak, pokud ovšem podle práva státu soudu nemají soudy tohoto státu výlučnou jurisdikci z důvodu předmětu sporu.¹³⁰ Oficiální komentář k Evropské úmluvě odůvodňuje existenci prvních dvou „výjimek z výjimky“ ze státní imunity (čl. 5 odst. 2 písm. a) a b)) odkazem na skutečnost, že vazby mezi zaměstnancem a zaměstnávajícím státem, před jehož soudy může zaměstnanec svůj nárok uplatnit za všech okolností, jsou v těchto případech užší než mezi zaměstnancem a státem soudu.¹³¹ Obdobně pojatou výjimku ze státní imunity ohledně pracovních smluv obsahuje též SIA Spojeného

¹³⁰ Article 5:

„1. A Contracting State cannot claim immunity from the jurisdiction of a court of another Contracting State if the proceedings relate to a contract of employment between the State and an individual where the work has to be performed on the territory of the State of the forum.

2. Paragraph 1 shall not apply where:

a) the individual is a national of the employing State at the time when the proceedings are brought;

b) at the time when the contract was entered into the individual was neither a national of the State of the forum nor habitually resident in that State; or

c) the parties to the contract have otherwise agreed in writing, unless, in accordance with the law of the State of the forum, the courts of that State have exclusive jurisdiction by reason of the subject matter.

3. Where the work is done for an office, agency or other establishment referred to in Article 7, paragraphs 2a and b of the present article apply only if, at the time the contract was entered into, the individual had his habitual residence in the Contracting State which employs him.“

¹³¹ Viz European Convention on State Immunity, Explanatory Report, odst. 30 (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/074.htm>).

království a několik dalších zákonů zemí *common law* přijatých po jeho vzoru.¹³²

Komise pro mezinárodní právo při formulování výjimky z imunity státu vůči řízením týkajícím se pracovních smluv v zásadě vycházela z Evropské úmluvy a ze zákonů přijatých v návaznosti na ni.¹³³ V návrhu článků, přijatém Komisí ve druhém čtení (1991), byla tato výjimka (čl. 11) pojata následovně: návrh stanovil, že stát se nemůže dovolávat imunity vůči jurisdikci cizího soudu, který je jinak k věci příslušný, v řízeních týkajících se pracovních smluv ohledně práce, která je nebo má být zcela nebo zčásti vykonávána na území státu soudu (čl. 11 odst. 1)). Návrh však současně zachovával imunitu v případech, kdy zaměstnanec plní funkce úzce související s výkonem státní moci (*closely related to the exercise of governmental authority*) (čl. 11 odst. 2 písm. a)); jestliže je předmětem řízení přijetí soukromé osoby do pracovního poměru, obnovení jejího pracovního poměru nebo opětovné jmenování do funkce (odst. 2 písm. b)); pokud v době uzavření smlouvy zaměstnanec není ani státním příslušníkem státu soudu, ani zde neměl svůj obvyklý pobyt (odst. 2 písm. c)); jestliže je zaměstnanec v době zahájení řízení státním příslušníkem státu, jenž jej zaměstnává (odst. 2 písm. d)); a konečně jestliže se zaměstnanec a příslušný cizí stát dohodli jinak, s výhradou případu, v nichž právo státu soudu přiznává soudům výlučnou pravomoc z důvodu předmětu řízení (odst. 2 písm. e)).¹³⁴

¹³² Viz oddíl 4 SIA, oddíl 6 singapurského zákona o státních imunitách a oddíl 5 zákona Jihoafrické republiky o imunitách cizích států. Texty viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 363, 506 a 515.

¹³³ Po vzoru SIA a dalších obdobných zákonů států *common law* navíc návrh článků vypracovaný Komisí ve svém čl. 2 odst. 1 písm. c) bodu (iii) výslovně vylučoval smlouvy o zaměstnávání osob z rozsahu definice obchodní transakce. Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 13. Toto omezení definice obchodní transakce je obsaženo též v přijatém textu Úmluvy OSN.

¹³⁴ „Article 11:

1. Unless otherwise agreed between the States concerned, a State cannot invoke immunity from jurisdiction before a court of another State which is otherwise competent in a proceeding which relates to a contract of employment between the State and an individual for work performed or to be performed, in whole or in part, in the territory of that other State.

2. Paragraph 1 does not apply if:

(a) the employee has been recruited to perform functions closely related to the exercise of governmental authority;

(b) the subject of the proceeding is the recruitment, renewal of employment or reinstatement of an individual;

Některá omezení výjimky z imunity obsažená v čl. 11 odst. 2 návrhu článků přijatých Komisí ve druhém čtení byla však podrobena vcelku zásadní kritice, a čl. 11 se tak stal jedním z nejproblematicčších ustanovení návrhu. Největší pozornost byla věnována věcnému rozsahu ustanovení čl. 11 odst. 2 písm. a), jehož extenzivní výklad by mohl vést k tomu, že by velká většina zaměstnanců cizího státu, včetně těch, kteří by vykonávali výlučně technické či pomocné činnosti, byla považována za osoby plnící funkce související s výkonem státní moci, a nemohla by tak uplatnit své pracovněprávní nároky před soudy jiných států.¹³⁵ Toto ustanovení bylo kritizováno pro svůj příliš široký rozsah i přesto, že navrhované znění poskytovalo cizímu státu značně omezenější imunitu než návrh tohoto ustanovení, který Komise přijala v prvním čtení.¹³⁶ Na základě následných diskusí, které proběhly jak v 6. výboru, tak v Komisi, byla nakonec z rozsahu tohoto ustanovení vyčleněna (a zařazena do samostatného ustanovení) úprava týkající se členů personálu diplomatických misí, konzulárních úřadů a dalších zahraničních orgánů státu (viz níže) a samotný rozsah ustanovení písm. a) byl zúžen tak, že se nyní dle přijatého textu Úmluvy OSN vztahuje pouze na zaměstnance přijaté do pracovního poměru za účelem plnění konkrétních funkcí při výkonu státní moci (*particular functions in the exercise of governmental authority*).¹³⁷ Podle textu Úmluvy OSN tedy pro přiznání imunity

(c) the employee was neither a national nor a habitual resident of the State of the forum at the time when the contract of employment was concluded;

(d) the employee is a national of the employer State at the time when the proceedings is instituted; or

(e) the employer State and the employee have otherwise agreed in writing, subject to any considerations of public policy conferring on the courts of the State of the forum exclusive jurisdiction by reason of the subject-matter of the proceeding.“ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 93.

¹³⁵ Samotný komentář Komise k tomuto ustanovení uvádí, že pro uplatnění tohoto omezení výjimky z imunity musí existovat úzká vazba mezi funkcí, kterou dotčený zaměstnanec vykonává, a výkonem státní moci, a jako příklady zaměstnanců, na které se toto ustanovení vztahuje, zmiňuje sekretářky, úředníky - šifráry, tlumočníky, překladatele a jiné osoby pověřené funkcemi týkajícími se bezpečnosti státu či základních zájmů státu („*State security or basic interests of the State*“). Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 96-7.

¹³⁶ Article 12 para. 2: „Paragraph 1 does not apply if: (a) the employee has been recruited to perform services associated with the exercise of governmental authority; ...“. (zvýrazněno autorem této práce) Viz Report of the ILC, thirty-eighth session, 1986, dok. OSN A/41/10, s. 10.

¹³⁷ Přijatý text čl. 11 Úmluvy OSN zní:

nepostačí existence úzkého vztahu mezi funkcí zaměstnance a výkonem státní moci; podmínkou je, aby dotčený zaměstnanec státní moc přímo vykonával.

Kritika směřovala též proti ustanovení čl. 11 odst. 2 písm. c) návrhu článků z r. 1991, které zachovávalo imunitu cizího státu v případech, kdy zaměstnanec v době uzavření pracovní smlouvy nebyl ani státním příslušníkem státu soudu, ani v něm neměl svůj obvyklý pobyt. Jak bylo uvedeno výše, obdobné omezení výjimky ze státní imunity obsahuje ve svém ustanovení čl. 5 odst. 2 též Evropská úmluva. Komise ve svém komentáři k návrhu článků z r. 1991 odůvodňovala zařazení tohoto ustanovení argumentem, že ochrana, již má poskytovat stát soudu v pracovně právních sporech, je omezena v zásadě na místní pracovní sílu sestávající ze státních příslušníků tohoto státu a osob, které mají v tomto státě svůj obvyklý pobyt. Bez této vazby podle komentáře Komise stát soudu postrádá základ, jímž by odůvodnil svůj nárok na upřednostnění svého pracovního práva a jurisdikce před jurisdikcí cizího

„1. Unless otherwise agreed between the States concerned, a State cannot invoke immunity from jurisdiction before a court of another State which is otherwise competent in a proceeding which relates to a contract of employment between the State and an individual for work performed or to be performed, in whole or in part, in the territory of that other State.

2. Paragraph 1 does not apply if:

- (a) the employee has been recruited to perform particular functions in the exercise of governmental authority;
- (b) the employee is:
 - (i) a diplomatic agent, as defined in the Vienna Convention on Diplomatic Relations of 1961;
 - (ii) a consular officer, as defined in the Vienna Convention on Consular Relations of 1963;
 - (iii) a member of the diplomatic staff of a permanent mission to an international organization or of a special mission, or is recruited to represent a State at an international conference; or
 - (iv) any other person enjoying diplomatic immunity;
- (c) the subject-matter of the proceeding is the recruitment, renewal of employment or reinstatement of an individual;
- (d) the subject-matter of the proceeding is the dismissal or termination of employment of an individual and, as determined by the head of State, the head of Government or the Minister for Foreign Affairs of the employer State, such a proceeding would interfere with the security interests of that State;
- (e) the employee is a national of the employer State at the time when the proceeding is instituted, unless this person has the permanent residence in the State of the forum; or
- (f) the employer State and the employee have otherwise agreed in writing, subject to any considerations of public policy conferring on the courts of the State of the forum exclusive jurisdiction by reason of the subject-matter of the proceeding.“ Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

státu - zaměstnavatele.¹³⁸ Následně však pracovní skupina Komise, ustavená v r. 1999 za účelem posouzení problematických bodů návrhu článků, doporučila toto ustanovení z návrhu článků vypustit, neboť by dle jejího názoru mohlo být v rozporu se zákazem diskriminace založené na státní příslušnosti.¹³⁹ Toto doporučení bylo v následném projednávání návrhu Úmluvy OSN přijato, a dotčené ustanovení tedy není v Úmluvě OSN obsaženo.

Na nesoulad se zásadou nepřipustnosti diskriminace podle státní příslušnosti, a to konkrétně ve vztahu k zaměstnancům s trvalým pobytom ve státě soudu, poukazovali kritici též v případě ustanovení čl. 11 odst. 2 písm. d) návrhu článků z r. 1991, které zachovává imunitu cizího státu v případě, že zaměstnanec je státním příslušníkem cizího státu, který jej zaměstnává, v době zahájení řízení před soudem jiného státu.¹⁴⁰ Na základě těchto výhrad byl rozsah ustanovení omezen a dle přijatého textu Úmluvy OSN jsou z něj vyňaty osoby s trvalým pobytom ve státu soudu, které tak mohou uplatnit svůj pracovně právní nárok vůči státu - zaměstnavateli i v případě, jsou-li v době zahájení řízení jeho státními příslušníky.

Poslední změnou, jíž doznal návrh článků z r. 1991 a jež je nyní obsažena v čl. 11 odst. 2 písm. d) Úmluvy OSN, bylo výslovné zachování imunity cizího státu v případech, v nichž by řízení, jehož předmětem je propuštění zaměstnance či ukončení jeho pracovního poměru, zasahovalo do bezpečnostních zájmů cizího státu - zaměstnavatele. Existenci takového zásahu do bezpečnostních zájmů by ovšem musel konstatovat některý z nejvyšších představitelů zaměstnávajícího státu - hlava státu, předseda vlády či ministr zahraničních věcí.¹⁴¹ K tomuto ustanovení lze uplatnit určité výhrady.

¹³⁸ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 100.

¹³⁹ Viz Report of the ILC, fifty-first session, 1999, dok. OSN A/54/10, s. 400. Ohledně možného nesouladu tohoto omezení výjimky ze státní imunity se zásadou nediskriminace viz též H. Fox, Employment Contracts as an Exception to State Immunity: Is All Public Service Immune?, The British Yearbook of International Law, vol. 66, 1995, s. 172-3.

¹⁴⁰ Viz dok. OSN A/C.6/54/L.12, Report of the Chairman of the Working Group, Sixth Committee, General Assembly, fifty-fourth session, 1999, s. 5, odst. 34.

¹⁴¹ Toto ustanovení do návrhu Úmluvy zařadil až v r. 2003 Ad hoc výbor pro jurisdikční imunity států a jejich majetku; tento výbor byl zřízen rezolucí Valného shromáždění OSN č. 55/150 ze dne 12. prosince 2000 a projednával návrh Úmluvy OSN v letech 2002 - 2004. Viz Official Records of the General Assembly, Fifty-eighth Session (2003), Supplement

Problematické se zdá být samotné připuštění obecné možnosti jednostranně vyloučit pravomoc soudů jiného státu ve sporech týkajících se propuštění zaměstnance či ukončení pracovního poměru. Zachování bezpečnostních zájmů vysílajícího státu by měly v případě těchto sporů dostatečně zajišťovat jak existující diplomatické a konzulární výsadu a imunity (i za stávajícího režimu, bez prohlášení nejvyšších představitelů cizího státu, předvídaného Úmluvou OSN, není soud přijímajícího státu oprávněn jakkoli nevhodně zasahovat do funkcí či vnitřního chodu diplomatické mise či konzulárního úřadu cizího státu, vyžadovat

No. 22 (A/58/22), Annex I. Za bezpečnostní zájmy je podle „shody o výkladu“ k čl. 11, obsažené v příloze k Úmluvě OSN, třeba považovat především záležitosti národní bezpečnosti a bezpečnosti diplomatických misí a konzulárních úřadů. Pokud jde o praxi států v této oblasti, zajímavě formuloval rozlišení mezi přípustným a nepřípustným výkonem jurisdikce vůči cizímu státu v případě nároků týkajících se propuštění ze zaměstnání ženevský pracovní soud ve svém rozhodnutí v případu X v. United States of America z února 1995. Žalobce, který byl před ukončením pracovního poměru zaměstnán jako telefonista/recepční v konzulární sekci stálé mise USA při OSN v Ženevě, uplatnil poté, co byl propuštěn, (vedle nároku na dodatečné zaplacení přesčasové práce) nárok na náhradu za protiprávní ukončení pracovního poměru. Ve vztahu k tomuto nároku ženevský pracovní soud uvedl: „The courts of the receiving State would not wish to examine the reasons ... which led the sending State to terminate its relationship with a locally recruited member of its diplomatic or consular mission. The decision to dismiss such an employee constitutes an *acte de gouvernement* (act of State) and is therefore not subject to the jurisdiction and sanction of the State of the forum. It is not for the judicial, administrative or political authorities of the receiving State to examine the justification or reasons for dismissal from a diplomatic or consular post, or to require the employer State to justify its action. The principle *ne impediatur legatio* would oppose such a course of action ... On the other hand, the courts of the State of the forum do have full jurisdiction to examine the financial consequences of a summary dismissal. Where the employer State refuses to notify possible „just cause“ it will be ordered to pay salary in lieu of notice ... or the salary due for the remainder of a fixed-term contract ... Equally, the courts of the forum have jurisdiction over any financial claim which does not require an intrusion into the internal life of a diplomatic or consular mission or an examination of its staff policy ...“. (zvýrazněno autorem této práce) Viz X v. United States of America, Switzerland, Labour Court (TPH) of Geneva, 16 February 1995, in: ILR, vol. 116, s. 674-5. Ohledně soudních řízení týkajících se ukončení pracovního poměru viz dále např. spor Seidenschmidt v. United States of America, Austria, Supreme Court (OGH), 8 July 1992, in: ILR, vol. 116, s. 530 a n. Žalobce byl v tomto případě z neupřesněných bezpečnostních důvodů propuštěn ze zaměstnání na velvyslanectví USA v Rakousku a následně uplatnil nárok na odstupné. Rakouský nejvyšší soud upřel USA v daném řízení imunitu, přičemž mj. konstatoval: „There was no principle in international law whereby a State was entitled to terminate an employment relationship, concluded under private law, on the grounds of security by recourse to an act of sovereignty. ... Each State retained the right to determine for itself the standard of security for its diplomatic representatives abroad, and to impose corresponding obligations in the service contracts of the personnel which it employed. If a substantial violation of such an obligation were to be proved, dismissal would be regarded as justified, without the court having to examine whether and to what extent the employer was entitled to impose security requirements. ... (But in this case) the defendants had simply alleged that the plaintiff had violated security requirements, and were not prepared to provide any more precise details on the grounds for dismissal (and had therefore) not fulfilled their obligation to both maintain their contention and provide proof with regard to the reasons for dismissal.“ Ibid., s. 532-533.

předložení písemností chráněných imunitou apod.),¹⁴² tak procesní imunity poskytované samotnou Úmluvou OSN.¹⁴³ Cizí stát je současně chráněn tím, že je vyňat z řízení, jejichž předmětem by bylo opětovné přijetí dotčeného jednotlivce do zaměstnání (viz níže). Pochybnosti, zda je přijatá úprava praktická, dále vzbuzuje stanovená úroveň představitelů, kteří jsou oprávněni uplatnit výhradu bezpečnostních zájmů.

Žádnou relevantní diskusi v rámci OSN nevyvolalo nynější ustanovení čl. 11 odst. 2 písm. c) (v návrhu Komise z r. 1991 se jednalo o písm. b)), které zachovává imunitu cizích států v případech, kdy je předmětem řízení přijetí do pracovního poměru, prodloužení pracovního poměru či opětovné jmenování zaměstnance do funkce. Podle komentáře Komise k návrhu článků z r. 1991 toto ustanovení vychází z praxe států, která upřednostňuje přiznání imunity při výkonu diskreční pravomoci států jmenovat či nejmenovat, resp. přijmout či nepřijmout jednotlivce na jakékoli pracovní místo. Zachování imunity se však vztahuje pouze na uvedené úkony jako takové, a nikoliv na případné související nároky (nárok na náhradu škody za protiprávní ukončení zaměstnaneckého poměru /viz ale předcházející odstavec/, či nárok na náhradu škody za porušení smluvní povinnosti prodloužit zaměstnanecký poměr dotčeného jednotlivce).¹⁴⁴

Žádné námitky nevyvolalo ani poslední výjimka z imunity, které je obsažena v nynějším čl. 11 odst. 2 písm. f) Úmluvy OSN a která ponechává státům možnost zachovat si v určitých případech s ohledem na předmět řízení a z důvodu ochrany veřejného zájmu výlučnou

¹⁴² „Shoda o výkladu“ čl. 11 Úmluvy OSN, obsažená v příloze Úmluvy OSN, v této souvislosti výslově připomíná, že podle čl. 38 Videňské úmluvy o diplomatických stycích a čl. 71 Videňské úmluvy o konzulárních stycích je přijímající stát povinen vykonávat svou jurisdikci tak, aby nedošlo k nevhodnému zasahování do výkonu funkcí mise nebo konzulárního úřadu. Relevantní jsou v tomto ohledu dále např. ustanovení upravující nedotknutelnost místností a písemností diplomatické mise (čl. 22 a 24 VÚDS).

¹⁴³ Např. dle čl. 24 Úmluvy OSN nelze vůči cizím státům uplatnit jakékoliv procesní sankce v případě, že cizí stát nepředloží pro účely řízení písemnosti či nesdělí určité skutečnosti. Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

¹⁴⁴ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 97-100. Tato výjimka měla význam též pro rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případu Fogarty v. United Kingdom (Application no. 37112/97, European Court of Human Rights, Grand Chamber, November 21, 2001) (<http://www.echr.coe.int/Eng/Judgements.htm>). Podrobněji o tomto rozhodnutí viz v kap. 9.

jurisdikci v pracovně právních sporech navzdory případné odlišné dohodě mezi cizím státem a dotčeným zaměstnancem.

4.3. Pracovně právní spory zaměstnanců diplomatických misí a konzulárních úřadů

V rámci řízení týkajících se pracovních smluv s cizími státy je patrně nejdiskutovanější a z praktického hlediska nejvýznamnější otázka, v jakém rozsahu by tato výjimka z imunity měla připouštět uplatnění pravomoci soudů přijímajícího státu ve vztahu k pracovně právním sporům zaměstnanců diplomatických misí a konzulárních úřadů (jakož i dalších zahraničních orgánů) s cizími státy - zaměstnavateli. Vídeňská úmluva o diplomatických stycích (VÚDS)¹⁴⁵ ani Vídeňská úmluva o konzulárních stycích (VÚKS)¹⁴⁶ vodítko pro posouzení těchto případů neposkytuje. Žádná z nich neupravuje vynětí vysílajícího státu ze soudní pravomoci přijímajícího státu (podrobněji o vztahu diplomatických imunit a státních imunit viz níže v kap. 8) a současně obě připouštějí, aby osoby požívající imunitu, tedy příslušní členové personálu diplomatických misí a konzulárních úřadů, o své vůli, tj. bez souhlasu vysílajícího státu, zahájily soudní řízení před soudy přijímajícího státu (čl. 32 odst. 3 VÚDS a čl. 45 odst. 3 VÚKS).¹⁴⁷ I v tomto případě je tedy třeba vycházet nikoliv z mezinárodní smluvní úpravy diplomatických a konzulárních imunit, nýbrž z právního režimu imunit státu.

Jak vyplývá již z výše uvedeného obecného nástinu různých pojetí výjimky ze státní imunity ohledně pracovních smluv, v praxi států se ve vztahu k těmto sporům vyvinuly dva v zásadě obdobně rozšířené přístupy. Podle jednoho z nich je cizím státům v těchto případech přiznávána *de facto* absolutní imunita, tedy imunita vůči pracovně

¹⁴⁵ Viz vyhl. MZV č. 157/1964 Sb.

¹⁴⁶ Viz vyhl. MZV č. 32/1969 Sb.

¹⁴⁷ Jak ovšem upozorňuje E. Denza v komentáři k čl. 32 odst. 3 VÚDS, toto oprávnění není zcela konzistentní se zásadou, obsaženou v předcházejících odstavcích tohoto článku VÚDS, podle níž se obecně (tj. v případech, kdy je uplatňován nárok vůči osobám požívajícím imunity) může vzdát imunity, která chrání příslušné členy personálu diplomatické mise vůči jurisdikci přijímajícího státu, pouze samotný vysílající stát. Viz E. Denza, op. cit. sub 121, s. 281-2.

právním nárokům všech zaměstnanců diplomatických misí a konzulárních úřadů cizích států, a to obecně vzato s odůvodněním, že v zásadě jakákoli práce na těchto úřadech cizího státu je nezbytně spojena s výkonem svrchovanosti cizího státu. Tento přístup se v minulosti prosadil ve Spojeném království a některých dalších státech *common law*, a dále se uplatnil např. v Irsku a ve Spolkové republice Německo.¹⁴⁸ K závěru, že takováto praxe je v souladu s mezinárodním právem včetně mezinárodního práva lidských práv, dospěl též Evropský soud pro lidská práva ve svém rozhodnutí v případu Fogarty v. Spojené království z r. 2001 (podrobněji viz v kap. 9).

Zejména v poslední době se ovšem rozšiřuje praxe (v USA a ve většině evropských zemí kontinentálního práva), podle níž je imunita cizím státům přiznávána v pracovně právních sporech pouze tehdy, působí-li zaměstnanec na diplomatické misi či konzulárním úřadě ve vyšším postavení, resp. vykonává-li činnost zahrnující přímo politické či vrchnostenské funkce, a vylučuje uplatnění immunity vůči sporům se zaměstnanci, kteří na těchto úřadech vykonávají rutinní administrativní či technické činnosti, a za normálních okolností se tedy na plnění vrchnostenských funkcí diplomatické mise či konzulárního úřadu podílejí pouze okrajově.¹⁴⁹

Jak je uvedeno výše, návrh článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, přijatý Komisí ve druhém čtení v r. 1991, se o zaměstnávání členů personálu diplomatických misí a konzulárních úřadů výslovně nezmiňoval a imunitu cizích států zachovával obecně v případech sporů se zaměstnanci, kteří plní funkce úzce spojené s výkonem státní moci. Následně byla úprava týkající se členů personálu diplomatických misí a konzulárních úřadů (jakož i dalších obdobných zahraničních orgánů státu) vyčleněna do samostatného ustanovení. Ještě v roce 2002 však Ad hoc výbor pro jurisdikční immunity států a jejich majetku navrhoval alternativně zachovat imunitu buď ve vztahu

¹⁴⁸ Viz R. Garnett, op. cit. sub 127, s. 86-90. Např. ustanovení oddílu 16(1)(a) SIA vylučuje uplatnění výjimky z immunity ohledně smluv o zaměstnávání osob (oddíl 4 SIA) v případě řízení, která se týkají zaměstnávání všech členů personálu diplomatických misí či konzulárních úřadů.

¹⁴⁹ Blíže viz R. Garnett, op. cit. sub 127, s. 90-100.

k zaměstnávání všech členů personálu diplomatické mise a konzulárního úřadu, či pouze ve vztahu k nejvyšším kategoriím tohoto personálu - k diplomatickým zástupcům, konzulárním úředníkům apod.¹⁵⁰ Tato druhá, užší varianta je nakonec obsažena v konečném textu Úmluvy OSN, což lze označit za příznivý výsledek. Omezení státní imunity na soudní řízení týkající se zaměstnávání diplomatických zástupců a konzulárních úředníků umožňuje, aby své nároky vůči cizím státům uplatnili v zásadě všichni členové administrativně-technického a služebního personálu těchto úřadů, kteří nezřídka bývají státními příslušníky přijímajícího státu (naproti tomu diplomatický zástupce či konzulární úředník, jak plyne z povahy jejich funkce, bývá státním příslušníkem přijímajícího státu zcela výjimečně - srov. čl. 8 odst. 2 VÚDS, podle něhož diplomatický zástupce nesmí být jmenován z řad občanů přijímajícího státu, s výjimkou případů, kdy k tomu tento stát dá souhlas, jenž může být kdykoliv odvolán). Pokud by těmto kategoriím níže postavených zaměstnanců Úmluva OSN tuto možnost upřela, zůstaly by jejich nároky plynoucí ze zaměstnaneckého poměru s vysílajícím státem většinou bez reálné ochrany (nehledě na spíše teoretické možnosti uplatnit nárok ve vysílajícím státě či prostřednictvím ministerstva zahraničních věcí přijímajícího státu, které by mohlo požádat cizí stát, aby se v daném případě vzdal imunity vůči soudní pravomoci přijímajícího státu).

¹⁵⁰ Viz Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh session (2002), Supplement No. 22 (A/57/22), Annex, s. 7. Definici diplomatického zástupce viz v čl. 1 písm. e) VÚDS, definici konzulárního úředníka v čl. 1 písm. d) VUKS.

5. ODPOVĚDNOST ZA ŠKODY NA ZDRAVÍ A NA MAJETKU

5.1. Srovnání právních úprav výjimky ze státní imunity v případě odpovědnosti za škody na zdraví a na majetku

Patrně první významná formulace této výjimky ze státní imunity se objevila v rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu z r. 1961 v případu Holubek v. vláda Spojených států amerických.¹⁵¹ Rakouský Nejvyšší soud v tomto rozhodnutí odepřel USA imunitu vůči řízení, jehož předmětem byl nárok soukromé osoby na náhradu škody, která vznikla z dopravní nehody motorového vozidla žalobce a vozidla velvyslanectví USA. Vláda USA se v tomto řízení dovolávala státní imunity s odůvodněním, že vozidlo velvyslanectví bylo v době nehody používáno pro úřední potřebu velvyslanectví (konkrétně pro převoz úředních zásilek mezi velvyslanectvím a letištěm) a že přeprava pošty pro potřebu velvyslanectví představuje vrchnostenský úkon (*sovereign act*) vlády USA. Rakouský Nejvyšší soud, vycházejí z obecného rozlišování mezi úkony cizího státu *iure imperii* a úkony *iure gestionis*, však dospěl k závěru, že jednání, které způsobilo škodu, tj. provoz motorového vozidla, je jednáním, které je soukromoprávní povahy a které, vede-li ke způsobení škody, vyvolává vznik soukromoprávních vztahů mezi škůdcem a poškozeným, a odepřel žalovanému státu imunitu. Soud přitom při posuzování dotčené činnosti přičitatelné USA vyšel z výše popsaného „objektivního testu“, tj. ze zásady, podle níž je při rozlišování úkonů *iure imperii* a *iure gestionis* rozhodující povaha či podstata (*nature*) dotčeného úkonu (provoz motorového vozidla), nikoliv jeho účel (doprava diplomatické pošty).¹⁵² Toto rozhodnutí mělo vliv na

¹⁵¹ Viz Decision by the [Austrian] Supreme Court on 10 February 1961, X. [Holubek] v. the Government of the United States, in: United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, ST/LEG/SER.B/20, New York, 1982, s. 203-207.

¹⁵² Ibid., s. 206-207: „By operating a motor car and using the public roads, the defendant moves in spheres in which private individuals also move. In these spheres the parties face one another on a basis of equality and there can be no question here of any supremacy or subordination. ... The damage alleged by the plaintiff could not, under these circumstances, have been caused by the collection of mail from the airport but only by the operation of the

zařazení výjimky z imunity ohledně škod na zdraví a na majetku do Evropské úmluvy o státní imunitě, jakož i do následných vnitrostátních úprav státních imunit v USA a Spojeném království.

První výslovnou normativní formulaci této výjimky ze státní imunity představuje ustanovení čl. 11 Evropské úmluvy o státní imunitě (1972). Podle tohoto ustanovení nepožívá cizí stát imunity vůči pravomoci soudu jiného státu v řízeních, které se týkají náhrady újmy na zdraví či škody na hmotném majetku, pokud skutečnosti, které způsobily tuto újmu nebo škodu, nastaly na území státu soudu, a pokud byl původce této újmy nebo škody přítomen na tomto území v době, kdy k témtoto skutečnostem došlo.¹⁵³ Toto ustanovení, jak vyplývá z jeho znění, obsahuje několik podmínek, které vcelku výrazně omezují možnost uplatnit nárok plynoucí ze soukromoprávní deliktní odpovědnosti státu v řízení před soudy jiného státu. Ustanovení především umožňuje žalovat cizí stát o náhradu újmy (škody) na zdraví či škody na hmotném majetku - do rozsahu této výjimky ze státní imunity tedy nespadají např. nároky plynoucí z nekalé soutěže, z poškození dobrého jména soukromé osoby, ze zásahu do jejich smluvních práv apod.¹⁵⁴ Dalším z požadavků je užší teritoriální nexus mezi jednáním (resp. též škodou - viz níže) a územím státu soudu: čl. 11 Evropské úmluvy totiž lze uplatnit pouze tehdy, pokud původce škody, tj. fyzická osoba, způsobil soukromé osobě škodu v době, kdy pobýval na území státu soudu. Uvedená omezení jsou do

motorcar and the use of public roads by the defendant. The plaintiff thus derives his claim from a private legal relationship. ... For all these reasons, the Court is of the opinion that the operation of a motor vehicle by a foreign State and the use of public roads by the latter belong to the sphere of the private activities of that State even if, as has been contended, such operation and use have occurred in the performance of official functions and that accordingly the foreign State can be sued for damages in a local court. A traffic accident creates private legal relations between the foreign State and the private individual involved on a basis of equal rights between them. ... “.

¹⁵³ Article 11: „A Contracting State cannot claim immunity from the jurisdiction of a court of another Contracting State in proceedings which relate to redress for injury to the person or damage to tangible property, if the facts which occasioned the injury or damage occurred in the territory of the State of the forum, and if the author of the injury or damage was present in that territory at the time when those facts occurred“. Text viz European Convention on State Immunity, 16. V. 1972, ETS 74.

¹⁵⁴ Viz European Convention on State Immunity, Explanatory Report, odst. 48 (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/074.htm>). Ve vztahu k obdobně formulované výjimce obsažené v návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku (viz níže) srov. Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. A/46/10, s. 104. Uvedené nároky plynoucí z odpovědnosti za nehmotné škody mohou však za daných podmínek spadat do rozsahu dalších taxativně stanovených výjimek ze státní imunity.

značné míry dána tím, že dotčená výjimka ze státní imunity byla původně určena především k tomu, aby (po vzoru výše uvedeného rozhodnutí rakouského Nejvyššího soudu v případu „Holubek“) pokryla nároky plynoucí z dopravních nehod způsobených vozidly, která jsou provozována cizími státy.

Výjimka pro škody na zdraví a na hmotném majetku, obsažená v Úmluvě OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku (čl. 12), je formulována obdobně jako ustanovení čl. 11 Evropské úmluvy.¹⁵⁵ Pokud jde o nexus mezi deliktem a územím státu soudu, čl. 12 Úmluvy OSN (stejně jako čl. 11 Evropské úmluvy) vyžaduje, aby byly kumulativně splněny dvě podmínky: jednání či opomenutí způsobivší škodu se musí uskutečnit na území státu soudu a původce (fyzická osoba) takového jednání či opomenutí musí být přítomen na území státu soudu v době jednání či opomenutí. Úmluva OSN stejně jako Evropská úmluva výslovně nestanoví, že též škoda musí nastat na území státu soudu. Komentář Komise pro mezinárodní právo k návrhu tohoto článku však toto implicitní omezení předpokládá: v komentáři je výslovně uvedeno, že podmínka, podle níž má být na území státu soudu přítomen v době deliktního jednání či opomenutí, přičitatelného cizímu státu, též původce tohoto jednání či opomenutí, má za účel vyloučit použití tohoto ustanovení v případě škod přesahujících státní hranice (v případě střelby přes hranice státu, přeshraniční škody na životním prostředí apod.).¹⁵⁶ Při přípravě návrhu článků ovšem Komise zvažovala možnost rozšířit rozsah tohoto ustanovení: zvláštní zpravodaj Motoo Ogiso ve své zprávě z r.

¹⁵⁵ Article 12: „Unless otherwise agreed between the States concerned, a State cannot invoke immunity from jurisdiction before a court of another State which is otherwise competent in a proceeding which relates to pecuniary compensation for death or injury to the person, or damage to or loss of tangible property, caused by an act or omission which is alleged to be attributable to the State, if the act or omission occurred in whole or in part in the territory of that other State and if the author of the act or omission was present in that territory at the time of the act or omission.“ Text viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

¹⁵⁶ Srov. Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 104: „The second condition, namely the presence of the author of the act or omission causing the injury or damage within the territory of the State of the forum at the time of the act or omission, has been inserted to ensure the exclusion from the application of this article of cases of transboundary injuries or trans-frontier torts or damage, such as export of explosives, fireworks or dangerous substances which could explode or cause damage through negligence, inadvertence or accident. It is also clear that cases of shooting or firing across a boundary or of spill-over across the border of shelling as a result of an armed conflict, which constitute clear violations of the territory of a neighbouring State under public international law, are excluded from the areas covered by article 12.“

1988 navrhl vypustit z tehdejšího návrhu čl. 13 (nynějšího čl. 12) právě podmínu vyžadující přítomnost původce deliktu na území cizího státu.¹⁵⁷ Někteří členové Komise však k tomuto návrhu vyslovili výhrady a návrh dotčeného ustanovení tak byl ponechán ve své původní podobě.¹⁵⁸

Oproti čl. 11 Evropské úmluvy ovšem čl. 12 Úmluvy OSN výslovně připouští, že jej lze použít i v případě, kdy se deliktní jednání či opomenutí uskutečnilo na území státu soudu pouze částečně („... if the act or omission occurred in whole or *in part* in the territory of that other State ...“). Význam tohoto rozšíření teritoriálního nexu je poněkud nejasný: vyžaduje-li čl. 12 Úmluvy OSN, aby na území státu soudu došlo jak k jednání či opomenutí, které způsobilo škodu, tak (byť to v něm není výslovně uvedeno) ke škodě samotné, přičemž původce tohoto jednání musí současně být v době jednání či opomenutí přítomen na území státu soudu, jeví se být situace, kdy se deliktní jednání či opomenutí uskuteční na území státu soudu pouze částečně, z praktického hlediska značně nepravidelná.¹⁵⁹

Samostatná ustanovení upravující výjimku ze státní imunity ohledně škod na zdraví a na majetku jsou obsažena též v existujících vnitrostátních zákonech o státních imunitách. Od výše popsaných právních úprav této výjimky v Evropské úmluvě a v Úmluvě OSN se však tyto vnitrostátní úpravy v některých ohledech odchylují. Např. čl. 5 zákona Spojeného království o státních imunitách z r. 1978 (SIA) pro odepření státní imunity vyžaduje, aby jednání či opomenutí, kterým cizí

¹⁵⁷ Viz Preliminary report on jurisdictional immunities of States and their property, by Mr. Motoo Ogiso, Special Rapporteur, dok. OSN A/CN.4/415 and Corr.1, in: The Yearbook of the ILC, 1988, vol. II(1), s. 111.

¹⁵⁸ Srov. Third report on jurisdictional immunities of States and their property (1990), by Mr. Motoo Ogiso, Special Rapporteur, dok. OSN A/CN.4/431 and Corr. 1, in: The Yearbook of the ILC, 1990, vol. II(1), s. 14.

¹⁵⁹ Srov. D. W. Greig, Specific Exceptions to Immunity under the International Law Commission's Draft Articles, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 38, July 1989, s. 570: „The retention of the requirement that the author of the wrongful act should have been on the territory of the forum State when the act was committed ... does not seem to be entirely consistent with the amendment of the text of Draft Article 13 to acts or omissions occurring not just „wholly“, but also „*in part*“, in the territory of the forum State. ... The „*in part*“ could be interpreted to apply to minimal or limited connections with the wrongful act (a possibility which would provide a justification for retaining the otherwise illogical requirement of the presence of the author of the act or omission in the forum State at the time the act or omission occurred).“

stát způsobil soukromé osobě škodu, bylo provedeno na území státu soudu, neobsahuje však další podmínu, aby byl na území státu soud u v době protiprávního jednání přítomen též původce škody (a - obdobně jako Evropská úmluva a Úmluva OSN - ani podmínu, aby na území Spojeného království nastala škoda způsobená deliktem).¹⁶⁰ V literatuře se někdy objevují názory, že tato formulace oddílu 5 SIA patrně umožňuje nepřiznat cizímu státu imunitu též v případě přeshraničních deliktů, kdy na území Spojeného království nastane pouze bezprostřední přičina škody a škoda samotná (tj. např. v případě teroristického útoku vůči letadlu, je-li výbušné zařízení do letadla umístěno v zahraničí a k explozi dojde na území Spojeného království).¹⁶¹ S ohledem na text oddílu 5 SIA, na srovnání s úpravou v Evropské úmluvě, Úmluvě OSN, na výklad odpovídajícího ustanovení zákona USA o státních imunitách (viz níže) a na samotný smysl této výjimky, jímž je poskytnout soukromým osobám možnost uplatnit nároky na náhradu škody vyplývající z jednání či opomenutí, přičitatelných cizímu státu, na území státu soudu, se však lze přiklonit k závěru, že výše uvedené přeshraniční delikty jsou z rozsahu výjimky dle oddílu 5 SIA vyloučeny. Z týchž důvodů se jako nepříliš přesvědčivé zdají být názory, podle nichž SIA připouští uplatnění jurisdikce v případě přeshraničních deliktů, jestliže delikt byl proveden ve Spojeném království a škoda nastala v zahraničí.¹⁶²

Výjimku pro škody na zdraví a hmotném majetku, formulovanou obdobně jako v oddílu 5 SIA, obsahují též další zákony o státních imunitách přijaté po vzoru SIA v Austrálii¹⁶³, Jihoafrické republiky¹⁶⁴,

¹⁶⁰ Section 5:

„A State is not immune as respects proceedings in respect of:

(a) death or personal injury; or
(b) damage to or loss of tangible property,

caused by an act or omission in the United Kingdom.“ Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 367.

¹⁶¹ Srov. H. Fox, State Responsibility and Tort Proceedings against a Foreign State in Municipal Courts, The Netherlands Yearbook of International Law, Vol. 20, 1989, s. 25-26. Viz též H. Fox, op. cit. sub 6, s. 310.

¹⁶² Srov. A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 369-370.

¹⁶³ Oddíl 13 Foreign States Immunities Act z r. 1985; viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 475.

¹⁶⁴ Oddíl 6 Foreign States Immunities Act z r. 1981; viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 515.

Singapuru¹⁶⁵ a Kanadě¹⁶⁶ (výjimku pro škody na zdraví a hmotném majetku ovšem nebyla zařazena do pákistánského zákona o státních imunitách /State Immunity Ordinance/ z r. 1981, ač byl tento zákon jinak také vytvořen na základě SIA).

Poněkud odlišně formulovanou „deliktní výjimku“ ze státní imunity obsahuje zákon USA o imunitách cizích států (FSIA) z r. 1976 (§ 1605(a)(5)). Toto ustanovení FSIA obecně vzato přiznává možnost uplatnit vůči cizímu státu nárok na finanční náhradu v případě smrti či škody na zdraví a škody na majetku či jeho ztráty, k nimž došlo ve Spojených státech amerických a které byly způsobeny protiprávním jednáním či opomenutím dotčeného cizího státu nebo úředníka či zaměstnance tohoto cizího státu, kteří jednali v rámci svého úřadu či zaměstnání.¹⁶⁷ Tato výjimka tedy na rozdíl od velké většiny ostatních právních úprav státních imunit neobsahuje výslovou podmínu, aby k jednání či opomenutí, které způsobilo škodu, došlo na území státu soudu (ani nepodmiňuje uplatnění této výjimky přítomností původce škody na území státu soudu v době deliktu). Požadavek, aby nejen škoda, ale i delikt, který ji způsobil, nastaly v USA, však zmiňuje předkládací zpráva k návrhu FSIA¹⁶⁸ a po přijetí FSIA jej formulovaly též americké soudy.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Oddil 7 State Immunity Act z r. 1979; viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 507.

¹⁶⁶ Oddil 6 State Immunity Act z r. 1982; viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 490. Na rozdíl od SIA ovšem kanadský zákon v této výjimce ze státní imunity stanoví, stejně jako americký Foreign Sovereign Immunities Act (viz níže), výslově pouze podmínu, aby škoda na zdraví či na majetku (nikoliv tedy delikt) nastala v Kanadě.

¹⁶⁷ Příslušné ustanovení §1605(a)(5) zní:

„(A foreign state shall not be immune from the jurisdiction of courts of the United States or of the States in any case...) (5) not otherwise encompassed in paragraph (2) above (pozn.: odst. 2 obsahuje výjimku pro obchodní činnosti), in which money damages are sought against a foreign state for personal injury or death, or damage to or loss of property, occurring in the United States and caused by the tortious act or omission of that foreign state or of any official or employee of that foreign state while acting within the scope of his office or employment; except this paragraph shall not apply to –

(A) any claim based upon the exercise or performance or the failure to exercise or perform a discretionary function regardless of whether the discretion be abused, or

(B) any claim arising out of malicious prosecution, abuse of process, libel, slander, misrepresentation, deceit, or interference with contract rights“. Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 264-5.

¹⁶⁸ „... It denies immunity as to claims for personal injury or death, or for damage to or loss of property, caused by the tortious act or omission of a foreign state or its officials or employees, acting within the scope of their authority; *the tortious act or omission must occur within the United States, ...*“ (zvýrazněno autorem této práce) Viz House Report No. 94-1487, in: United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, ST/LEG/SER.B/20, New York, 1982, s. 112.

Tuto striktní vazbu deliktu a škody k území státu soudu však výslovně opouští revidovaný návrh článků pro úmluvu o státní imunitě (Revised Draft Articles for a Convention on State Immunity), přijatý na zasedání Společnosti pro mezinárodní právo (International Law Association, ILA) v Buenos Aires v r. 1994. ILA dospěla k závěru, že by tato výjimka měla zahrnout též přeshraniční škody, a proto do revidovaného ustanovení čl. III F, upravujícího výjimky pro škody na zdraví a na majetku, doplnila klausuli o tzv. přímém účinku.¹⁷⁰ Nynější návrh čl. III F tedy vylučuje uplatnění imunity, jestliže jednání či opomenutí cizího státu, které způsobily škodu na zdraví či na majetku, bud' nastaly zcela či částečně ve státě soudu, nebo vyvolaly ve státě soudu přímý účinek (*direct effect*).¹⁷¹ ILA tak do výjimky pro škody na zdraví a na majetku vnesla pojetí, které se uplatňuje v FSIA v případě výjimky pro obchodní činnosti.¹⁷²

¹⁶⁹ Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 266.

¹⁷⁰ Zpravodaj ILA pro téma státní imunity, prof. G. Ress, ve své druhé zprávě předložené na konferenci ILA v Káhiře v r. 1992 (Second Report on Developments in the Field of State Immunity since 1982) k tomuto problému uvedl: „Art. III F MD (pozn.: tj. ustanovení III F návrhu článků pro úmluvu o státní imunitě, který přijala ILA v r. 1982 na své konferenci v Montrealu) denies immunity for tortious acts. ... The injury or damage must have occurred wholly or partly in the forum state. ... The fact that only the result must occur within the forum state speaks for an exception to immunity in cases of transboundary damage. However, it could also be argued that - *in dubio pro immunitate* - any extension of immunity must be explicitly spelled out. The majority of the national immunity acts apparently favor a limitation of the torts exception, i.e. not extending it to long-distance torts. It should be interesting to see how practice developed in this field, especially because the problem of transboundary damage is of crucial importance (i.e. environmental protection) ... Committee reaction was mixed: For Monroe Leigh the wording of Art. III F MD clearly includes transboundary torts (a view which is supported by Renata Sonnenfeld, notwithstanding that she disagrees with that for lack of supporting practice). However, I would side with Christoph Schreuer and propose to specifically include the „effects principle“ into Art. III F in order to dispell all doubts.“ Viz (International Law Association), Report of the Sixty-Fifth Conference, Cairo, Egypt, 1992, s. 317-318.

¹⁷¹ Article III: „A Foreign State shall not be immune from the jurisdiction of the forum State to adjudicate in the following instances inter alia ... F. Where the cause of action relates to:

1. Death or personal injury; or
2. Damage to or loss of property,

and the act or omission which caused the death, injury or damage either occurred wholly or partly in the forum State or if that act or omission had a direct effect in the forum state.“ Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 195 a 197.

¹⁷² Srov. H. Fox, op. cit. sub 6, s. 311. Příslušné ustanovení § 1605(a)(2) FSIA (vztahující se na obchodní činnosti cizího státu) stanoví výjimku z imunity státu mj. pro případy, kdy je nárok vůči cizímu státu založen na úkonu, který je proveden mimo území Spojených států amerických ve spojitosti s obchodní činností cizího státu vykonávanou taktéž mimo území USA, a který vyvolá přímý účinek v USA (podrobněji viz kap. 3).

Představuje rozšíření výjimky pro škody na zdraví a na majetku způsobem navrhovaným ILA žádoucí směr omezování imunity státu, resp. vylepšení režimu této výjimky obsaženého v Evropské úmluvě a Úmluvě OSN? O takovémto závěru lze pochybovat. Zdá se, že právě spojení deliktu, přičitatelného cizímu státu, a škody s územím státu soudu představuje nezpochybnitelný a vhodný základ pro uplatnění vnitrostátní jurisdikce vůči cizímu státu v případě nároků soukromých osob na náhradu škody na zdraví či na hmotném majetku. Za těchto okolností budou vnitrostátní soudy státu, na jehož území byl spáchán delikt a nastala škoda, z praktického hlediska nejlépe schopny posoudit skutkové okolnosti případu a oprávněnost nároku soukromé osoby. V případě, že by tato výjimka z imunity měla zahrnout i přeshraniční delikty, se však zdá být situace problematičtější. Takto široce pojímanou výjimku z imunity by bylo možno vykládat extenzivně (lze předpokládat, že zejména pojem „přímého účinku“, obsažený v návrhu ILA, by v praxi byl předmětem výrazně extenzivního výkladu), resp. její hranice by nebyly jasně stanoveny, což se v případě této výjimky ze státní imunity zdá být nežádoucí. Jak uvádí britská autorka H. Fox, projevil-li se režim „přímého účinku“ jako nejasný a kontroverzní v případě svého uplatnění v rámci výjimky pro obchodní činnosti dle FSIA, je pravděpodobné, že by byl stejně nejasný a jeho uplatnění by bylo ještě kontroverznější v rámci výjimky pro škody na zdraví a hmotném majetku.¹⁷³ K těmto

¹⁷³ Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 319. Nikoliv náhrada škody, nýbrž zabránění potenciálním přeshraničním škodám bylo předmětem soudních řízení vedených proti ČSSR v 80. letech 20. století před rakouskými soudy. I tato rozhodnutí však do jisté míry naznačují problémy, které by mohly nastat při uplatňování výjimky pro škody na zdraví a na majetku ve vztahu k jednání cizího státu mimo území státu soudu. Rakouské soudy se v těchto případech zabývaly potenciálními škodami, které by mohly být způsobeny provozem jaderné elektrárny v zahraničí, konkrétně provozem jaderné elektrárny Mochovce na území nynější Slovenské republiky (případ Georg Maier v. ČSSR, resp. Nuclear Power Plant Injunction Case No I a II). Podstatou těchto soudních řízení byla snaha žalobce o vydání soudního příkazu, který měl zabránit výstavbě dotčené jaderné elektrárny; žalobce svůj nárok odůvodňoval údajnou možnou přeshraniční kontaminaci svého majetku na území Rakouska. Poté, co soud nižšího stupně nárok zamítl z důvodu své místní nepříslušnosti, žalobce podal návrh k rakouskému Nejvyššímu soudu, aby stanovil, který soud je příslušný k řízení v dané věci. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí z 23. února 1988 překvapivě rozhodl, že rakouské soudy jsou dle rakouského práva příslušné k projednání dotčené žaloby. Svůj závěr mimo jiné odůvodnil tím, že výstavba, jakož i provoz jaderné elektrárny je jednáním státu *iure gestionis*, vůči němuž mohou soudy cizího státu uplatňovat svou jurisdikci. Nejvyšší soud dále dokonce připustil, že rakouské soudy mohou v dané věci vůči ČSSR vydat soudní příkaz a že v případě nesplnění tohoto příkazu lze ČSSR ukládat peněžní pokuty a uplatnit náhradu škody. V následném řízení však rakouské soudy nižších

nejasnostem by patrně přistoupily obtíže praktické: soudy, před nimiž by v případě přeshraničních deliktů probíhalo řízení, by neměly všechny okolnosti škody a deliktu takříkajíc ve své moci - legitimita a správnost jejich rozhodnutí by tak mohly být snáze zpochybňeny. Zdá se tedy, že je vhodné nezahrnovat přeshraniční škody do rozsahu obecné výjimky pro škody na zdraví a na majetku a jejich úpravu ponechat zvláštním mezinárodně právním režimům.

5.2. Význam členění na *acta iure gestionis* a *acta iure imperii* v rámci výjimky pro škody na zdraví a majetku

Patrně nejvýznamnější odlišností „deliktní“ výjimky ze státní imunity v pojetí Úmluvy OSN, Evropské úmluvy a souhrnných vnitrostátních právních úprav státních imunit je skutečnost, že pro uplatnění této výjimky není rozhodné, zda škoda byla způsobena vrchnostenským či soukromoprávním jednáním cizího státu, tj. zda dotčený delikt byl úkonem cizího státu *iure imperii* či úkonem *iure gestionis*. Tento obecně přijímaný závěr potvrdila též Komise pro mezinárodní právo ve svém komentáři z r. 1991 k návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku. Podle komentáře Komise se výjimka pro škody na zdraví a na majetku obsažená v návrhu čl. 12 (a tedy i v nynějším čl. 12 Úmluvy OSN) vztahuje především na „pojistitelné“ škody vzniklé z dopravních nehod, současně však tato výjimka pokrývá jakékoli jiné škody bez ohledu na to, zda byly

stupňů svou příslušnost k řízení v dané věci odmíty. Vrchní zemský soud (Oberlandesgericht) v Linci pak ve svém rozhodnutí ze dne 2. března 1989 výslovně zpochybnil uvedený závěr Nejvyššího soudu: podle názoru Vrchního zemského soudu by vnitrostátní výkon soudního příkazu (vymáháním pokut či uplatněním nároku na náhradu škody), podle něhož se má cizí stát zdržet určitého jednání na svém území, znamenal svévolnou snahu o přeshraniční výkon soudní moci a porušení svrchovanosti cizího státu. Viz Nuclear Power Plant Injunction Case (No I), (Case No 5 Nd 509/87), Austria, Supreme Court, 23 February 1988; in: ILR, vol. 86, s. 575-578; Nuclear Power Plant Injunction Case (No 2), (Case No 3 R 273/88), Austria, Superior Provincial Court (Oberlandesgericht) of Linz, 2 March 1989; in: ILR, vol. 86, s. 579-582. Viz dále M. Pauknerová, Návrh úmluvy o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku a stanovisko Československa - na okraj rozhodování rakouských soudů o československých jaderných elektrárnách, *Právnik*, 1/1991; V. Baláš, M. Pauknerová, The Czechoslovak Approach to the Draft Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, *Michigan Journal of International Law*, vol. 12, Summer 1991, s. 879 a 895-6.

způsobeny jednáním *iure gestionis* či *iure imperii* (s výhradou zvláštní úpravy obsažené v mezinárodních smlouvách, upravujících např. status ozbrojených sil na území jiného státu), včetně úmyslného způsobení újmy na zdraví či škody na majetku, tj. např. též včetně politických vražd spáchaných agenty cizího státu na území státu soudu.¹⁷⁴

Výše bylo uvedeno, že výjimka pro škody na zdraví a na majetku zařazená do Evropské úmluvy a převzatá následně mj. též do návrhu článků připravovaných Komisí pro mezinárodní právo, měla dle svého původního účelu soukromým osobám umožnit, aby vůči cizím státům uplatnily nároky na náhradu „pojistitelných“ škod vzniklých v důsledku nehod dopravních prostředků provozovaných cizími státy. Formulace této výjimky v Evropské úmluvě i v následně přijatých vnitrostátních kodifikacích však byla natolik obecná, že její následné použití nemuselo být omezováno pouze na tento typ škod. Patrně první a nejvýznamnější rozhodnutí, která zahrnula do rozsahu „deliktní“ výjimky ze státní imunity i nároky na náhradu škody způsobené jednáním cizího státu *iure imperii* na území státu soudu, vzešla z rozhodování soudů USA.¹⁷⁵ Tyto

¹⁷⁴ Viz Report of the ILC, 1991, forty-third session, dok. OSN A/46/10, s. 103 a 105: „Furthermore, the physical injury to the person or the damage to tangible property ... appears to be confined principally to insurable risks. The areas of damage envisaged in article 12 are mainly concerned with accidental death or physical injuries to persons or damage to tangible property involved in traffic accidents ... In addition, the scope of article 12 is wide enough to cover also intentional physical harm such as assault and battery, malicious damage to property, arson or even homicide, including political assassinations. ... The locus delicti commissi offers a substantial territorial connection regardless of the motivation of the act or omission, whether intentional or even malicious, or whether accidental, negligent, inadvertent, reckless or careless, and indeed irrespective of the nature of the activities involved, whether *jure imperii* or *jure gestionis*. This distinction has been maintained in the case law of some States involving motor accidents in the course of official or military duties. ... The exception proposed in article 12 makes no such distinction, subject to a qualification in the opening paragraph indicating the reservation which in fact allows different rules to apply to questions specifically regulated by treaties, bilateral agreements or regional arrangements specifying or limiting the extent of liabilities or compensation, or providing for a different procedure for settlement of disputes.“ (zvýrazněno autorem této práce) Takovýmito zvláštními smlouvami jsou podle komentáře Komise např. uvedené smlouvy o statusu ozbrojených sil na území jiných států či mezinárodní úmluvy o civilním letectví.

¹⁷⁵ V tomto ohledu je pozoruhodné, že představitelé vlády USA při projednávání návrhu Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku ve svém projevu při zasedání 6. výboru Valného shromáždění OSN na podzim r. 2004 vyslovili názor, že výjimka pro škody na zdraví a na majetku obsažená v návrhu Úmluvy OSN (čl. 12) by měla být vykládána v souladu s rozlišováním mezi úkony *iure imperii* a *iure gestionis* a používána tedy pouze vůči soukromoprávním deliktům přičitatelným cizímu státu, nikoliv ve vztahu k úkonům striktně vrchnostenské či vládní povahy. Viz D. P. Stewart, The UN Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, The American Journal of International Law, vol. 99, 2005, No. 1, s. 210.

soudy na základě ustanovení FSIA upravujícího výjimku ze státní imunity pro škody na zdraví a na majetku (§ 1605(a)(5), viz výše) zejména umožnily v několika případech uplatnit vůči cizímu státu nárok na náhradu škody v případě politických vražd spáchaných na území USA na příkaz bezpečnostních orgánů cizích států. V případu Letelier (z r. 1980),¹⁷⁶ který lze z hlediska rozšíření „deliktní výjimky“ na úkony *iure imperii* považovat za jeden z nejvýznamnějších, uplatnili žalobci (příbuzní a zástupci) nárok na náhradu újmy za zabití bývalého chilského ministra zahraničních věcí Orlando Leteliera (a druhé osoby, paní R. Moffit) - oběti zahynuly v USA v r. 1976 při výbuchu bomby nastražené v automobilu. Žalobci tvrdili, že atentát zorganizovala chilská tajná služba a na území USA ji provedli její členové. Republika Chile popřela svou účast na bombovém útoku, současně však tvrdila, že i tehdy, pokud by se na těchto zločinech podílela, požívala by podle FSIA imunity, protože výjimka týkající se škod na zdraví a na majetku obsažená v FSIA nezahrnuje „vrchnostenské“ delikty cizích států, jako jsou např. politické vraždy, nýbrž je omezena na soukromé delikty typu automobilových nehod. Příslušný soud USA však dospěl k závěru, že ustanovení upravující výjimku pro škody na zdraví a na majetku ani legislativní historie FSIA nenaznačuje, že by se tato výjimka ze státní imunity měla vztahovat pouze na soukromé delikty a odmítl v daném případě přiznat státu Chile imunitu.

Naproti tomu řada států, zejména kontinentálního právního systému, nadále uplatňuje zásadu, podle níž je i v případě deliktního jednání cizího státu třeba rozlišovat veřejnoprávní a soukromoprávní úkony cizího státu (*acta iure gestionis* a *acta iure imperii*). Dle této praxe pak soudy nepřipouštějí, aby byla cizímu státu odepřena imunita v případě škody, kterou způsobil cizí stát na území státu soudu úkony při

¹⁷⁶ Letelier *et al.* v. The Republic of Chile *et al.*, United States, District Court, District of Columbia, 11 March 1980, in: ILR, vol. 63, s. 378 a n. Spor byl ovšem uzavřen až na základě dohody mezi USA a Chile (sjednána v r. 1990) a výrokem komise z r. 1992 ustavené podle smlouvy o řešení sporů mezi Chile a USA z r. 1914; viz ILR, vol. 88, s. 727 a n. Srov. dále např. případ Liu v. Republic of China, v němž soudy USA připustily, aby vůči Čínské republice (Tchaj-wan) uplatnila nárok vdova po novináři p. Liu, jenž byl zavražděn v r. 1984 na území USA na příkaz ředitele tajné služby Čínské republiky. Viz Liu v. Republic of China, United States Court of Appeals, Ninth Circuit, 29 December 1989, in: ILR, vol. 101, s. 519 a n.

výkonu veřejné moci.¹⁷⁷ Jak uvádí J. Bröhmer, např. přístup soudů Spolkové republiky Německo v těchto případech odděluje posouzení příslušnosti vnitrostátního soudu od záležitostí týkajících se státní imunity: pro uplatnění jurisdikce vůči cizím státům německé soudy použijí obecná pravidla upravující soudní příslušnost (neuplatní se tedy užší teritoriální nexus požadovaný v příslušných ustanoveních Úmluvy OSN a obdobných právních úprav) a imunita je posuzována následně jako samostatná záležitost podle kriteria rozlišujícího mezi úkony *iure imperii* a úkony *iure gestionis*. Přístup uplatňovaný soudy v SRN tak může být v případě řízení týkajících se náhrady újmy na zdraví či škody na hmotném majetku dle okolností užší či širší než režim podle Evropské úmluvy, Úmluvy OSN či zákonů o státních imunitách přijatých ve státech *common law*: takovýto přístup zachovává státní imunitu ve vztahu ke všem úkonům cizích států provedeným při výkonu svrchované moci, i když by je zástupci cizích států vykonaly na území SRN, současně však ve vztahu k úkonům soukromoprávním (*iure gestionis*) odpírá cizím státům imunitu i v případě, kdy by nebyl splněn striktnější teritoriální nexus mezi deliktem, škodou a územím státu soudu požadovaný Evropskou úmluvou, Úmluvou OSN apod.¹⁷⁸

5.3. Výjimka pro škody na zdraví a na majetku a odpovědnost států podle mezinárodního práva

S ohledem na povahu jednání cizího státu, které výjimka pro škody na zdraví a na majetku pokrývá, a na skutečnost, že v pojetí Úmluvy OSN a dalších obdobných právních úprav tato výjimka zahrnuje též jednání cizího státu *iure imperii*, vzniká otázka, jaký je vztah civilní odpovědnosti upravené touto výjimkou z imunity k režimu mezinárodně právní odpovědnosti států.¹⁷⁹ S poukazem na úzký vztah této „deliktní“

¹⁷⁷ Srov. H. Fox, op. cit. sub 6, s. 313.

¹⁷⁸ J. Bröhmer, State Immunity and the Violation of Human Rights, Nijhoff, The Hague, 1997, s. 109.

¹⁷⁹ Srov. H. Fox, Private Law Damages as a Method of State Accountability: The Tort Exception to State Immunity, Third World Legal Studies - 1993: Law, Accountability and

výjimky ze státní imunity k režimu mezinárodní odpovědnosti států někteří členové Komise pro mezinárodní právo při přípravě návrhu článků dokonce požadovali vypuštění této výjimky, přičemž poukazovali na to, že navrhovaná výjimka je založena na vnitrostátní právní úpravě pouhých několika států a že případy, na něž se tato výjimka vztahuje, by mohly být urovnávány diplomatickými prostředky (či prostřednictvím povinného pojištění ve státě soudu), resp. že v případě, kdy jednání či opomenutí, které způsobilo újmu na zdraví či škodu na majetku, je přičitatelné cizímu státu, vyvstává otázka, zda je stát odpovědný podle mezinárodního práva, a danou záležitost lze urovnat pouze na mezinárodní úrovni, a nikoliv prostřednictvím řízení před vnitrostátním soudem.¹⁸⁰

Dotčené ustanovení čl. 12, upravující výjimku pro škody na zdraví a na majetku, však nakonec bylo v návrhu článků ponecháno v nezměněné podobě. Komise ve svém komentáři k návrhu článků z r. 1991 k tomuto problému uvádí, že ustanovení čl. 12 návrhu se nijak nedotýká pravidel odpovědnosti států podle mezinárodního práva;¹⁸¹ současně komentář uvádí, že tato výjimka z imunity pokrývá pouze

Development: Challenges and Response, Legal Methodologies and Accountability, Published by the International Third World Legal Studies Association and The Valparaiso University School of Law, s. 116.

¹⁸⁰ Viz Third report on jurisdictional immunities of States and their property, by Mr. Motoo Ogiso, Special Rapporteur, (11 April 1990), dok. OSN A/CN.4/431 and Corr. 1, in: The Yearbook of the ILC, 1990, vol. II(1), s. 14: „The views of members of the Commission were also divided on article 13 (pozn.: nynější čl. 12 Úmluvy OSN). Some proposed the deletion of the entire article, since in their view it was based on the legislation of a few States and such cases could be settled through the diplomatic channel; others held the view that disputes of this nature were not uncommon and diplomatic protection was not a viable alternative. It was also pointed out that, if the act or omission which caused the injury or damage was attributable to a State, the question of State responsibility would arise and the matter could be resolved only by international law and not by a national court.“ Srov. též Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 106: „Some members expressed reservations about the very broad scope of the article and on the consequences that might have for State responsibility. In their view, the protection of individual victims would effectively be secured by negotiations through diplomatic channels or by insurance.“

¹⁸¹ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 106: „It should be emphasized that the present article does not address itself to the question of State responsibility but strictly to non-immunity of a State from jurisdiction before a court of another State in respect of damage caused by an act or omission of the State's agents or employees which is „alleged“ to be attributable to that State; the determination of attribution or responsibility of the State concerned is clearly outside the scope of the present article.“ (zvýrazněno autorem této práce)

škody, za něž je cizí stát odpovědný podle práva státu soudu, které má v tomto případě povahu *lexis loci delicti commissi*.¹⁸²

Rozhodující pro uplatnění výjimky týkající se škody na zdraví či na hmotném majetku je tedy skutečnost, zda jednání cizího státu bylo porušením vnitrostátního práva jiného státu a zda toto jednání lze cizímu státu podle tohoto vnitrostátního práva přičíst. Musí se tedy jednat o soukromoprávní delikt, ve vztahu k němuž umožňuje vnitrostátní právo státu soudu uplatnit nárok na nahradu škody: odpovědnost cizího státu za škodu i stanovení nahradu škody se řídí vnitrostátním právem státu soudu. Odpovědnost za škodu stanovená vnitrostátním právem (např. za dopravní nehodu způsobenou dopravním prostředkem cizího státu) pak samozřejmě nezahrnuje sama o sobě odpovědnost státu dle mezinárodního práva. Tentýž úkon (a to teoreticky i úkon *iure gestionis*)¹⁸³ však může mít povahu protiprávního úkonu dle vnitrostátního práva jiného státu a současně představovat i porušení mezinárodněprávního závazku cizího státu. V takovémto případě (pokud by ovšem např. nebyl vznik mezinárodně právní odpovědnosti cizího státu vázán až na případné odepření spravedlnosti před orgány tohoto cizího státu) by současně vznikla odpovědnost cizího státu podle vnitrostátního práva jiného státu a odpovědnost podle mezinárodního práva za mezinárodně protiprávní chování. Mezi takovéto případy by bylo možno řadit např. politické vraždy a další protiprávní činy spáchané tajnými službami cizích států na území státu soudu.

¹⁸² Ibid., s. 102: „This exception to the rule of immunity is applicable only to cases or circumstances in which the State concerned would have been liable under the *lex loci delicti commissi*.“ Ibid., s. 105-106: „The cause of action relates to the occurrence or infliction of physical damage occurring in the State of the forum, with the author of the damaging act or omission physically present therein at the time, and for which a State is answerable under the law of the State of the forum, which is also the *lex loci delicti commissi*.“ (zvýrazněno autorem této práce)

¹⁸³ Srov. komentář Komise pro mezinárodní právo k čl. 4 návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování, přijatému Komisi ve druhém čtení v r. 2001: “It is irrelevant for the purposes of attribution that the conduct of a State organ may be classified as „commercial“ or as „acta iure gestionis“. Of course the breach by a State of a contract does not as such entail a breach of international law. Something further is required before international law becomes relevant, such as a denial of justice by the courts of the State in proceedings brought by the other contracting party. But the entry into or breach of a contract by a State organ is nonetheless an act of the State for the purposes of article 4, and it might in certain circumstances amount to an internationally wrongfull act.“ Viz Report of the ILC, fifty-third session, 2001, dok. OSN A/56/10, s. 87.

V nauce se proto objevily názory, že Komise při formulování této výjimky z imunity opomněla jednoznačně upravit vztah mezi odpovědností cizího státu podle vnitrostátního práva státu soudu a odpovědností cizího státu podle mezinárodního práva. V případě vzniku takovéto dvojí (vnitrostátní a mezinárodní) odpovědnosti cizího státu by podle některých názorů měla mít soukromá osoba možnost uplatnit nárok na náhradu škody podle vnitrostátního práva státu soudu (v souladu s výjimkou pro škody na zdraví a na majetku) až tehdy, pokud dotčené státy neurovnají záležitost na mezinárodní úrovni.¹⁸⁴ Není však jasné, proč by mělo být upřednostněno uplatnění nároku na mezinárodní úrovni před žalobou postižené či jiné oprávněné soukromé osoby podle vnitrostátního práva domovského státu v souladu se striktními podmínkami stanovenými v „deliktní“ výjimce ze státní imunity. Vnitrostátní soudní řízení představuje pro soukromou osobu patrně účinnější způsob, jak se domoci náhrady škody za protiprávní jednání cizího státu, než politickými hledisky významně ovlivňované jednání mezi domovským státem a provinivším se cizím státem. V případě, že by cizí stát byl v konkrétním případě odpovědný jak podle vnitrostátního práva jiného státu, tak podle mezinárodního práva, nahrazovalo by patrně případné plnění, které by soukromé osobě přiznal v řízení proti cizímu

¹⁸⁴ Viz B. Heß, The International Law Commission's Draft Convention on the Jurisdictional Immunities of States and Their Property, *The European Journal of International Law*, vol. 4., 1993, No. 4, s. 275. Autor dále uvádí že ustanovení čl. 12 návrhu Úmluvy OSN upravuje tuto záležitost pouze nepřímo tím, že obsahuje výhradu odlišné dohody mezi dotčenými státy (uvozující formulace čl. 12 zní: „Unless otherwise agreed between the States concerned“); současně však autor poznámenává, že není jasné, zda text uvedeného návěti známená, že již samotné uplatnění nároku domovským státem vůči provinivšimu se cizímu státu vede k přiznání imunity cizímu státu vůči řízení před soudy domovského státu („... this point reveals a weakness of the draft convention: the ILC has omitted to take a position on the relationship between individual compensation for damages and State responsibility under international law. The better view is that the individual making claims should take second place if the States concerned reach an agreement in international law. Article 12 regulates the problem only indirectly by giving priority to agreement in international law between the relevant States. ... The wording /pozn.: čl. 12/ is unclear insofar as it does not become evident whether the application of protection in itself leads to the granting of immunity.“) Názor, že by domovský stát, resp. orgány moci výkonné, mohly uplatněním nároku na mezinárodní úrovni takto dodatečně „odejmout“ postižené soukromé osobě právo (které by existovalo v době vzniku škody) domoci se náhrady škody před vnitrostátním soudem domovského státu, se ovšem zdá být problematický jak z hlediska smyslu uvedeného návěti (jeho účelem je patrně především možnost obecně pozměnit prostřednictvím mezinárodní smlouvy rozsah dotčené výjimky z imunity), tak z hlediska ochrany ústavního práva dotčené soukromé osoby na přístup k soudu.

státu vnitrostátní soud jiného státu, do značné míry kompenzaci podle pravidel mezinárodní odpovědnosti států. Jednáním na mezinárodní úrovni by se však i v těchto případech patrně bylo možno domáhat dalších součástí odpovědnostní povinnosti za porušení mezinárodně právního závazku (např. satisfakce). Uplatnění nároku na mezinárodní úrovni domovským státem postižené soukromé osoby vůči cizímu státu odpovědnému za škodu by dále mohlo mít význam v případě, že by cizí stát odmítl nahradit škodu v souladu s rozhodnutím příslušného vnitrostátního soudu.

Poněkud odlišnou otázkou je, zda výjimka pro škody na zdraví a na majetku zcela vylučuje, aby se v jejím rámci jakkoliv uplatnila pravidla upravující odpovědnost států podle mezinárodního práva. Jak je uvedeno výše, výjimka pro škody na zdraví a na majetku by se měla použít pouze v případech, kdy bude cizí stát za škodu odpovědný podle vnitrostátního práva státu soudu. Pravidla upravující odpovědnost státu podle mezinárodního práva by se tedy neměla v tomto případě nijak uplatnit. V obvyklých a v praxi zcela převažujících situacích, kdy bude soukromá osoba žalovat cizí stát o náhradu škody způsobené jednáním cizího státu *iure gestionis* (typicky provozem dopravního prostředku), by mělo být určování odpovědnosti cizího státu (včetně přičitatelnosti jednání či opomenutí cizímu státu) podle vnitrostátního práva státu soudu bez větších problémů.¹⁸⁵ Složitější právní situace by ovšem patrně mohla nastat ve výjimečných situacích, v nichž by soukromá osoba vůči cizímu státu uplatnila nárok na náhradu škody plynoucí z jednání cizího státu *iure imperii* (např. z výše uvedených protiprávních akcí tajných služeb cizího státu na území státu soudu). Nelze patrně vyloučit, že právní posouzení takovýcho případů, zejména pokud jde o přičitatelnost jednání cizím státům, by se nevyhnulo určitému přesahu do režimu odpovědnosti států podle mezinárodního práva. (Zkoumání této problematiky poněkud znesnadňuje mj. fakt, že situace, kdy se tato „deliktní“ výjimka uplatnila ve vztahu k jednání cizího státu *iure imperii*, se vyskytovaly téměř výhradně ve státech *common law* a že státy

¹⁸⁵ Srov. např. odpovědnost provozovatele dopravního prostředku upravenou v ustanovení § 427 a n. zák. č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku.

kontinentálního právního systému doposud při použití této výjimky v zásadě, jak bylo uvedeno, rozlišují mezi úkony cizích států *iure imperii* a *iure gestionis*.)

Bez ohledu na výše uvedené teoretické nejasnosti se však rozšíření výjimky pro škody na zdraví a na hmotném majetku též na jednání cizích států *iure imperii* jeví jako vhodný krok. Budou-li zachována omezení, podle nichž se výjimka vztahuje pouze na případy, kdy k deliktu i škodě došlo na území státu soudu, a kdy tedy cizí stát fyzicky „vstoupí“ do jurisdikce státu soudu, budou řízení před příslušnými vnitrostátní soudy i ve výjimečných případech škod způsobených úkony cizího státu *iure imperii* patrně nevhodnějším postupem pro objektivní posouzení nároku a získání účinné náhrady za škodu způsobenou soukromým osobám.¹⁸⁶

¹⁸⁶ Pro doplnění je vhodné uvést, že výjimka pro škody na zdraví a na majetku nepokrývá škody způsobené v době ozbrojeného konfliktu či okupace státu. Tuto skutečnost výslovně potvrzuje jak komentář Komise pro mezinárodní právo k čl. 12 návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, tak oficiální komentář k ustanovení čl. 31 Evropské úmluvy o státních imunitách. Viz Report of the ILC, forty-third session, dok. OSN A/46/10, s. 106; European Convention on State Immunity, Explanatory Report, odst. 116 (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/074.htm>).

6. ROZHODČÍ SMLOUVY

6.1. Výjimka pro rozhodčí smlouvy v právních úpravách státních imunit a v soudní praxi států, problematické prvky této výjimky

Podle restriktivního pojetí státních imunit je obecně považováno za přípustné uplatnit vůči cizímu státu soudní pravomoc v řízeních týkajících se rozhodčích smluv či rozhodčích řízení mezi takovýmto cizím státem a soukromými osobami. Rozsah, v němž je výkon jurisdikce v těchto případech pokládán za přípustný, se však v různých právních úpravách a v praxi jednotlivých států vcelku významně liší. Většina států považuje za přípustný výkon obecné kontrolní soudní pravomoci (*supervisory jurisdiction*) vůči rozhodčím řízením, která dle jejich vnitrostátního práva spadají do pravomoci jejich soudů. Problematická je však otázka, zda skutečnost, že se cizí stát dobrovolně podřídil rozhodčímu řízení, poskytuje základ též pro soudní výkon rozhodčího nálezu. Neexistuje též jednotný názor na to, zda lze vůči cizímu státu uplatnit soudní pravomoc pouze tehdy, jestliže předmětem sporu, jenž podléhá rozhodčímu řízení, je soukromoprávní nebo obchodně právní smlouvou nebo transakcí, či zda je za rozhodující třeba považovat souhlas cizího státu s rozhodčím řízením a soudní pravomoc lze v případě takového souhlasu uplatnit, atž jsou předmět sporu, resp. povaha transakce jakékoliv.¹⁸⁷

Podle Evropské úmluvy o státních imunitách (čl. 12) nemůže smluvní stát, který se písemně zavázal, že předloží k rozhodčímu řízení spor, jenž vznikl nebo může vzniknout z civilně právní nebo obchodně právní věci, uplatnit nárok na imunitu vůči pravomoci soudu jiného smluvního státu, na jehož území nebo podle jehož právních předpisů se rozhodčí řízení koná nebo bude konat. Tato výjimka z imunity je však omezena (pokud rozhodčí smlouva mezi cizím státem a soukromou osobou nestanoví jinak) pouze na řízení, která se týkají platnosti a

¹⁸⁷ Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 266-7 a 269-271.

výkladu rozhodčí smlouvy (*validity or interpretation of the arbitration agreement*), rozhodčího řízení (*arbitration procedure*) a zrušení rozhodčího nálezu (*setting aside of the award*).¹⁸⁸ Vůči ostatním soudním řízením, která se týkají rozhodčí smlouvy, resp. rozhodčího řízení, zejm. vůči uznání rozhodčího nálezu a výkonu tohoto nálezu, tedy Evropská úmluva imunitu výslovně neodnímá.

Naproti tomu obdobné ustanovení britského zákona o státních imunitách (SIA) pojímá tuto výjimku širší: SIA totiž pouze obecně stanoví, že cizí stát, který písemně souhlasil s předložením sporu (ať už existujícího či budoucího) k rozhodčímu řízení, nepožívá imunity vůči řízením před soudy Spojeného království, která se týkají tohoto rozhodčího řízení (oddil 9 SIA).¹⁸⁹ Toto ustanovení SIA má tedy ve třech směrech širší rozsah než uvedený čl. 12 Evropské úmluvy: nevyžaduje, aby byl spor pouze civilní či obchodní povahy; nestanoví podmínu, že rozhodčí řízení se musí konat ve Spojeném království či podle jeho práva; a neobsahuje výčet přípustných typů soudních řízení. Cizí stát tak podle SIA nepožívá imunity vůči všem soudním řízením, která se týkají rozhodčího řízení, a tedy zřejmě ani vůči soudnímu výkonu rozhodčího nálezu (tento výkon bude však omezen obecnými ustanoveními SIA, která upravují výkon soudního rozhodnutí proti cizímu státu a jeho majetku).¹⁹⁰

¹⁸⁸ Čl. 12 Evropské úmluvy zní:

„1. Where a Contracting State has agreed in writing to submit to arbitration a dispute which has arisen or may arise out of a civil or commercial matter, that State may not claim immunity from the jurisdiction of a court of another Contracting State on the territory or according to the law of which the arbitration has taken or will take place in respect of any proceedings relating to:

(a) the validity or interpretation of the arbitration agreement;
(b) the arbitration procedure;
(c) the setting aside of the award,

unless the arbitration agreement otherwise provides.

2. Paragraph 1 shall not apply to an arbitration agreement between States.“ Text viz European Convention on State Immunity, 16. V. 1972, ETS 74.

¹⁸⁹ Text oddilu 9 SIA zní:

„(1) Where a State has agreed in writing to submit a dispute which has arisen, or may arise, to arbitration, the State is not immune as respects proceedings in the courts of the United Kingdom which relate to the arbitration.

(2) This section has effect subject to any contrary provision in the arbitration agreement and does not apply to any arbitration agreement between States“. Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 378.

¹⁹⁰ Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub. 5, s. 379; H. Fox, op. cit. sub 6, s. 176-7.

Uplatnit soudní pravomoc ve vztahu k rozhodčím smlouvám cizích států v širším rozsahu, než připouští Evropská úmluva, výslově umožňují též zákony o státních imunitách platné v USA a Austrálii. Americký FSIA výslově poskytuje možnost vést vůči cizímu státu soudní řízení i ohledně výkonu rozhodčí smlouvy (*to enforce an agreement to arbitrate*) a potvrzení rozhodčího nálezu (*to confirm and award*), a to tehdy, jestliže se příslušná rozhodčí smlouva vztahuje na spory vzniklé ze smluvních i mimosmluvních právních vztahů, které se týkají předmětu, jenž může být podle práva USA urovnán prostřednictvím rozhodčího řízení; takovéto soudní řízení je možno vůči cizímu státu vést bez ohledu na to, zda se rozhodčí smlouva týká obchodní činnosti či nikoliv.¹⁹¹ Australský zákon o imunitách cizích států z r. 1985 rovněž neomezuje uplatnění soudní pravomoci (*supervisory jurisdiction*) vůči cizím státům v řízeních týkajících se rozhodčích smluv na případy, kdy se rozhodčí smlouva vztahuje na obchodně právní či civilně právní věc, a dále výslově umožňuje vést proti cizímu státu řízení též ohledně uznání a výkonu rozhodčího nálezu; možnost soudního uznání a výkonu rozhodčího nálezu je však již omezena na případy, v nichž by cizí stát - pokud by se soudní řízení týkalo přímo předmětu příslušné rozhodčí smlouvy - podle dotčeného zákona nepožíval immunity v řízeních před australskými soudy.¹⁹²

¹⁹¹ § 1605 (a) (6) FSIA:

„A foreign state shall not be immune from the jurisdiction of courts of the United States or of the States in any case - ... (6) in which the action is brought, either to enforce an agreement made by the foreign state with or for the benefit of a private party to submit to arbitration all or any differences which have arisen or which may arise between the parties with respect to a defined legal relationship, whether contractual or not, concerning a subject matter capable of settlement by arbitration under the laws of the United States, or to confirm an award made pursuant to such an agreement to arbitrate, if (A) the arbitration takes place or is intended to take place in the United States, (B) the agreement or award is or may be governed by a treaty or other international agreement in force for the United States calling for the recognition and enforcement of arbitral award, (C) the underlying claim, save for the agreement to arbitrate, could have been brought in a United States court under this section 1607, or (D) paragraph (1) of this section is otherwise applicable; ...“. Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 379. Viz též H. Fox, op. cit. sub 6, s. 194 a 268-9.

¹⁹² Oddíl 17 australského zákona o imunitách cizích států z r. 1985 (Foreign States Immunities Act):

„(1) Where a foreign State is a party to an agreement to submit a dispute to arbitration, then, subject to any inconsistent provision in the agreement, the foreign State is not immune in a proceeding for the exercise of the supervisory jurisdiction of a court in respect of the arbitration, including a proceeding –

Soudy států kontinentální Evropy zaujaly k možnosti soudně vykonat rozhodčí nález, namířený proti cizímu státu, různé přístupy: např. francouzské soudy obecně vzato v minulosti nepovažovaly souhlas cizího státu s rozhodčím řízením sám o sobě za vzdání se imunity vůči řízením týkajícím se výkonu rozhodčího nálezu; podle jiného přístupu (obdobného výše uvedenému pojetí obsaženému v australském zákoně) soudy při posuzování přípustnosti soudního výkonu rozhodčích nálezů vůči cizímu státu vycházejí z rozlišování mezi úkony *iure imperii* a *iure gestionis*, tj. připouštějí soudní výkon rozhodčího nálezu tehdy, pokud by dotčený cizí stát nepožíval imunity vůči soudní pravomoci ohledně samotné transakce, jíž se rozhodčí nález týkal.¹⁹³

Návrh článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, přijatý Komisí v r. 1991, připouštěl obdobně jako Evropská úmluva uplatnění soudní pravomoci ve vztahu k rozhodčím smlouvám mezi soukromými osobami a cizími státy v dosti omezeném rozsahu. Příslušný návrh čl. 17 návrhu stanovil, že stát, který uzavřel s cizí soukromou fyzickou či právnickou osobou písemnou rozhodčí smlouvu ohledně

-
- (a) by way of a case stated for the opinion of a court;
(b) to determine a question as to the validity or operation of the agreement or as to the arbitration procedure; or
(c) to set aside the award.
- (2) Where –
(a) apart from the operation of sub-paragraph 11 (2) (a) (ii), sub-section 12 (4) or sub-section 16 (2), a foreign State would not be immune in a proceeding concerning a transaction or event; and
(b) the foreign State is a party to an agreement to submit to arbitration a dispute about the transaction or event,
then, subject to any inconsistent provision in the agreement, the foreign State is not immune in a proceeding concerning the recognition as binding for any purpose, or for the enforcement, of an award made pursuant to the arbitration, wherever the award was made.
- (3) Sub-section (1) does not apply where the only parties to the agreement are any two or more of the following:
(a) a foreign State;
(b) the Commonwealth;
(c) an organisation the members of which are only foreign States or the Commonwealth and one or more foreign States.“ Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 379. Viz dále H. Fox, op. cit. sub 6, s. 476-8.
- ¹⁹³ Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 76-80. Srov. dále např. Société Européenne d'Etudes et d'Entreprises en Liquidité Volontaire v. Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Netherlands, Court of Appeal of the Hague, 8 September 1972, Supreme Court, 26 October 1973, in: ILR, vol. 65, 1984, s. 356 a n.; Socialist Federal Republic of Yugoslavia v. Société Européenne d'Etudes et d'Entreprises, France, Tribunal de grande instance of Paris (summary jurisdiction), 6 July 1970; in: ILR, vol. 65, s. 46 a n.

sporů týkajících se obchodní transakce (*commercial transaction*),¹⁹⁴ se nemůže dovolávat imunity vůči pravomoci jinak příslušného cizího soudu v řízeních, která se týkají platnosti a výkladu rozhodčí smlouvy, rozhodčího řízení a zrušení rozhodčího nálezu, pokud rozhodčí smlouva nestanoví jinak.¹⁹⁵ Podle komentáře Komise souhlas s rozhodčím řízením sám o sobě neznamená vzdání se imunity vůči pravomoci soudu ohledně věci samé, tj. ohledně věci, která je předmětem rozhodčího řízení. Souhlas cizího státu s rozhodčím řízením představuje podle komentáře Komise souhlas se všemi „přirozenými a logickými“ důsledky tohoto řízení stanovenými v rozhodčí smlouvě včetně kontrolní jurisdikce (*supervisory jurisdiction*) soudu cizího státu.¹⁹⁶ Ustanovení navrhované Komisí ovšem výslovně neodnímalo cizímu státu imunitu vůči soudním řízení ohledně uznání a výkonu rozhodčího nálezu.

Text příslušného ustanovení Úmluvy (čl. 17), přijatého v r. 2004, se od návrhu Komise z r. 1991 poněkud liší. Nadále sice omezuje výjimku z imunity na písemné rozhodčí smlouvy týkající se obchodních transakcí, rozsah možného výkonu jurisdikce však rozšiřuje: vedle výše uvedených druhů řízení obsažených v návrhu Komise mohou soudy uplatnit svou pravomoc vůči cizím státům též v řízeních o použití rozhodčí smlouvy (*application of the arbitration agreement*) a o potvrzení rozhodčího nálezu (*confirmation of the award*), to vše ovšem samozřejmě s výhradou

¹⁹⁴ Při přípravě návrhu Komise zvažovala možnost poněkud rozšířit rozsah tohoto ustanovení tím, že by dotčené ustanovení připouštělo výkon jurisdikce ve vztahu k rozhodčím smlouvám týkajícím se jakékoliv civilní či obchodní věci („civil or commercial matter“). Viz Third report on jurisdictional immunities of States and their property, by Mr. Motoo Ogiso, Special Rapporteur, (1990), dok. OSN A/CN.4/431 and Corr. 1, in: The Yearbook of the ILC, 1990, vol. II(1), s. 16-17.

¹⁹⁵ Anglický text návrhu čl. 17 přijatý Komisí v r. 1991 zní:

„If a State enters into an agreement in writing with a foreign natural or juridical person to submit to arbitration differences relating to a commercial transaction, that State cannot invoke immunity from jurisdiction before a court of another State which is otherwise competent in a proceeding which relates to: (a) the validity or interpretation of the arbitration agreement; (b) the arbitration procedure; or (c) the setting aside of the award; unless the arbitration agreement otherwise provides.“ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 128.

¹⁹⁶ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 131: „Consent to arbitration is as such no waiver of immunity from the jurisdiction of a court which would otherwise be competent to decide the dispute or difference on the merits. However, consenting to a commercial arbitration necessarily implies consent to all the natural and logical consequences of the commercial arbitration contemplated. In this limited area only, it may therefore be said that consent to arbitration by a State entails consent to the exercise of supervisory jurisdiction by a court of another State, competent to supervise the implementation of the arbitration agreement.“

odlišné úpravy v rozhodčí smlouvě.¹⁹⁷ Ani toto znění však neupravuje výslově možnost výkonu rozhodčího nálezu, a ponechává tak tuto oblast částečně otevřenou.¹⁹⁸

Snahy omezovat pravomoc soudů ohledně rozhodčích smluv mezi soukromými osobami a cizími státy buď tím, že přípustný výkon jurisdikce se bude vztahovat pouze na rozhodčí smlouvy týkající se obchodních (či případně soukromoprávních) transakcí, nebo tím, že bude omezována možnost soudně vykonat rozhodčí nález vůči cizímu státu a jeho majetku stejným způsobem jako v případě výkonu konečného soudního rozhodnutí, bývají v nauce kritizovány. Jak uvádí Ch.

¹⁹⁷ Anglický text čl. 17 Úmluvy OSN zní:

„If a State enters into an agreement in writing with a foreign natural or juridical person to submit to arbitration differences relating to a commercial transaction, that State cannot invoke immunity from jurisdiction before a court of another State which is otherwise competent in a proceeding which relates to: (a) the validity, interpretation or application of the arbitration agreement; (b) the arbitration procedure; or (c) the confirmation or the setting aside of the award, unless the arbitration agreement otherwise provides.“ Text viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

¹⁹⁸ Srov. D. P. Stewart, The UN Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, The American Journal of International Law, vol. 99, 2005, No. 1, s. 205: „While this provision clearly addresses key elements of that supervisory jurisdiction, it may appear to leave some ambiguity in certain important aspects. For example, by its own terms, Article 17 does not unambiguously preclude all assertions of sovereign immunity with respect to actions seeking judicial enforcement of the arbitral agreement or the resulting award. ... Although not expressly stated, judicial enforcement of an arbitral award against specific assets, once confirmed and incorporated into a valid judgement, would appear to fall within the purview of Article 19 ... (pozn.: čl. 19 upravuje výkon soudního rozhodnutí vůči majetku cizího státu)“. Pozornost v tomto ohledu ovšem zasluhuje mj. návrh zvláštního zpravodaje M. Ogisa, který v r. 1990 ve své třetí zprávě o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku posuzoval možnost výslově rozšířit soudní pravomoc podle dotčeného ustanovení též na uznání (*recognition*) rozhodčího nálezu. M. Ogiso předpokládal, že uznání by bylo vykládáno „pouze“ jako úkon, který zahrnuje přijetí rozsudku či jiného rovnocenného titulu potvrzujícího rozhodčí nález (přičemž výkon takového rozhodnutí by se řídil příslušnými obecnými ustanoveními návrhu článků upravujícími uplatnění donucovacích opatření proti majetku cizích států): „The second point has to do with the wording of subparagraph (c), to which one Government in its written comments proposed adding a reference to the „recognition and enforcement“ of the arbitral award. However, since the question of measures of constraint is to be dealt with in part IV of the draft articles, the Special Rapporteur would suggest simply that in article 19 a new subparagraph (d) be added relating to „the recognition of the award“. In this connection, the Special Rapporteur has followed the interpretation of „recognition“ as the act which entails „turning the award into a judgment or a title equivalent to a judgment by providing it with an exequatur or some similar judicial certificate“. On the other hand, under a different interpretation of recognition, „an application for enforcement serves no useful purpose except as a first step towards execution“. If the latter interpretation prevails in the Commission, the above proposal may be reconsidered“. Viz Third report on jurisdictional immunities of States and their property, by Mr. Motoo Ogiso, Special Rapporteur, dok. OSN A/CN.4/431 and Corr. 1, in: The Yearbook of the ILC, 1990, vol. II(1), s. 17.

Schreuer,¹⁹⁹ hlavním hlediskem by v těchto případech měl být souhlas státu s podřízením se rozhodčímu řízení a snaha nezmařit obsah rozhodčích smluv mezi soukromými osobami a cizími státy. Rozhodčí smlouvy by proto měly být v rozsahu, který pokrývají (tj. v rozsahu souhlasu cizího státu), přijímány jako samostatné výjimky ze státní imunity a uplatnění pravomoci soudů jiných států by mělo být připustné i v případě, že se rozhodčí řízení týká i jiné než obchodní či soukromoprávní transakce a mělo by zahrnovat též výkon rozhodčího nálezu, a to za stejných podmínek a omezení, které platí pro výkon konečného soudního rozhodnutí.

V rámci výjimky pro rozhodčí smlouvy je dále problematická otázka, zda výkon soudní pravomoci vůči cizím státům v tomto případě vyžaduje existenci nějakého zvláštního užšího vztahu rozhodčí smlouvy či rozhodčího řízení k jurisdikci státu soudu. Také v této oblasti nejsou různé právní úpravy a praxe států zcela jednotné. Evropská úmluva umožňuje, aby svou pravomoc v těchto případech uplatňoval pouze soud toho státu, na jehož území či podle jehož práva se rozhodčí řízení konalo či bude konat (čl. 12). Úmluva OSN stanoví, že jurisdikci ve vztahu k rozhodčímu řízení či rozhodčí smlouvě může uplatnit soud, který je „jinak k věci příslušný“ (čl. 17), což je třeba pojímat jako odkaz na vnitrostátní pravidla státu soudu upravující příslušnost soudů včetně pravidel mezinárodního práva soukromého. Příslušné ustanovení britského SIA neobsahuje žádnou výslovou zmínu o vazbě rozhodčího řízení ke Spojenému království (oddíl 9); a australský zákon o imunitách cizích států (ve svém ustanovení o uznání a výkonu rozhodčích nálezů) výslovně odpírá cizím státům imunitu, ať byl nález vydán kdekoliv (*wherever the award was made*) (oddíl 17). Naproti tomu například Nejvyšší soud Švýcarska v minulosti odmítl výkon rozhodčího nálezu vyneseného v řízení, které se uskutečnilo v Ženevě, s odůvodněním, že sídlo rozhodčího tribunálu na území Švýcarska neposkytuje odpovídající

¹⁹⁹ Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 68-70 a 91. Viz dále A. J. van den Berg, *The New York Arbitration Convention and State Immunity*, in: K. H. B. Böckstiegel, *Acts of State and Arbitration*, Heymann, Köln, 1997, s. 55-59; K. I. Vibhute, *Waiver of State Immunity by an Agreement to Arbitrate and International Commercial Arbitration*, *The Journal of Business Law*, November 1998, s. 559-562.

vztah (*sufficient domestic relationship*) k jurisdikci Švýcarska, poněvadž spor, jenž byl urovnáván příslušným rozhodčím řízením, se odehrával mezi cizími subjekty a týkal se majetkových zájmů nacházejících se v zahraničí.²⁰⁰

Vzhledem k tomu, že některé právní úpravy podmiňují výkon soudní pravomoci v případě této výjimky ze státní imunity užší vazbou rozhodčího řízení k jurisdikci státu, v němž probíhá soudní řízení, nabývá na významu otázka, zda a v jakém rozsahu se na rozhodčí smlouvy mezi soukromou osobou a cizím státem použijí mezinárodní smlouvy upravující uznávání a výkon cizích rozhodčích nálezů, a to zejm. Úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů (1958) („Newyorská úmluva“)²⁰¹ a Úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států (1965) („Washingtonská úmluva“).²⁰²

6.2. Výjimka pro rozhodčí smlouvy ve vztahu k Úmluvě o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů (1958) a k Úmluvě o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států (1965)

Newyorská úmluva neobsahuje zvláštní úpravu pro rozhodčí řízení, jejichž účastníkem je cizí stát, resp. nestanoví výslovně, že cizí stát v těchto případech nepožívá imunity vůči soudní pravomoci jiného státu. Na druhé straně však rozhodčí řízení, jejichž stranou je vedle soukromé osoby též stát, ze svého rozsahu nevyjímá. Při výkladu Newyorské úmluvy se proto obecně prosadil názor, že tato úmluva pokryvá též rozhodčí řízení mezi soukromými osobami a státy a rozhodčí nálezy vynesené v takovýchto řízeních.²⁰³ V souladu s tímto pojetím by tedy

²⁰⁰ Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 85-86 (odkazující na případ Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya v. LIAMCO, Federal Tribunal, 1980, BGE 106 Ia 142, in: ILM, vol. 20 (1981), s. 151).

²⁰¹ Český překlad viz ve vyhl. MZV č. 74/1959 Sb.

²⁰² Český překlad viz ve vyhl. MZV č. 420/1992 Sb.

²⁰³ Viz A. J. van den Berg, op. cit. 199, s. 42-4; Ch. Schreuer, op. cit. 43, s. 86-7. Viz též Société Européenne d'Etudes et d'Entreprises en Liquidité Volontaire v. Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Netherlands, Court of Appeal of the Hague, 8 September 1972, Supreme Court, 26 October 1973, in: ILR, vol. 65, s. 356 a n. Srov. dále oddíl 1605(a)(6)(B) zákona USA o státních imunitách (FSIA), který v příslušné výjimce ze státní imunity výslovně odkazuje na mezinárodní smlouvy o uznání a výkonu rozhodčích nálezů.

spojení rozhodčí smlouvy, podle níž se má konat rozhodčí řízení v některém ze smluvních států Newyorské úmluvy, a závazků, obsažených v Newyorské úmluvě,²⁰⁴ mělo vést k odepření imunity vůči řízením o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů ve všech ostatních smluvních stranách Newyorské úmluvy.²⁰⁵ Tento přístup by mohl rozšířit případnou vnitrostátním právem stanovenou podmínu úzké územní vázanosti rozhodčího řízení, jehož stranami jsou soukromá osoba a cizí stát, ke státu soudu. Problematičejší již však je uplatnění tohoto přístupu vůči dalším omezením (např. omezení ohledně povahy transakce, jíž se rozhodčí řízení týká; podmínky existence písemné rozhodčí smlouvy apod.), která pro soudní řízení vůči cizím státům ohledně rozhodčích smluv a rozhodčích řízení stanoví vnitrostátní právo státu soudu, resp. mezinárodně právní režim imunit státu (včetně platných mezinárodních smluv o imunitách státu, které by patrně měly být pojímány jako *lex specialis* ve vztahu k Newyorské úmluvě a dalším obdobným smlouvám, pokud ovšem takovéto smlouvy - jako např. Washingtonská úmluva - výslovně neupravují rozhodčí řízení mezi soukromými osobami a cizími státy, resp. neobsahují výslovný odkaz na režim státních imunit - viz níže). Nedotčen v případě uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů vůči

²⁰⁴ Čl. I odst. 1:

„Tato Úmluva se vztahuje na uznání a výkon rozhodčích nálezů, vyplývajících ze sporů mezi osobami fyzickými nebo právnickými a vydaných na území jiného státu než toho, v němž je žádáno o jejich uznání a výkon. Úmluva se vztahuje také na rozhodčí nálezy, které nejsou pokládány za nálezy místní (národní) ve státě, v němž je žádáno o jejich uznání a výkon.“

Čl. II odst. 1:

„Každý smluvní stát uzná písemnou dohodu, podle níž se strany zavazují podrobit rozhodčímu řízení všechny nebo některé spory, které mezi nimi vznikly nebo mohou vzniknout z určitého právního vztahu, ať už smluvního či nikoliv, týkajícího se věci, jež může být vyřízena rozhodčím řízením.“

Čl. III:

„Každý smluvní stát uzná rozhodčí nálezy za závazný a povolí jeho výkon podle předpisů o řízení, jež platí na území, kde je nálezy uplatňován, za podmínek stanovených v následujících článcích. Pro uznání a výkon rozhodčích nálezů, na něž se vztahuje Úmluva, nebudou stanoveny podstatně tíživější podmínky nebo vyšší soudní poplatky, než jsou stanoveny pro uznání a výkon rozhodčích nálezů místních (národních).“

²⁰⁵ Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, 1988, s. 87: „... the combination of an agreement to arbitrate in a State Party to the Convention (pozn.: miněna je Newyorská úmluva) and of the obligations under the Convention should lead to a withdrawal of immunity for purposes of the arbitration in all other Parties to the Convention. This joint operation of consent to arbitrate and treaty provisions to make it effective in a large number of States is not an undue extension of jurisdiction over States which have submitted to arbitration. It is entirely foreseeable for them and part of the legal framework accepted when consenting to arbitration.“

cizímu státu samozřejmě zůstává obecný vnitrostátní a mezinárodní režim exekučních imunit cizích států a jejich majetku (nemožnost uplatnit donucovací opatření vůči majetku cizího státu používanému pro státní neobchodní účely apod.; podrobněji o exekuční imunitě viz v kap. 7).²⁰⁶

Na rozdíl od Newyorské úmluvy Washingtonská úmluva jednak výslovně upravuje rozhodčí řízení mezi soukromými osobami a cizími státy, a jednak obsahuje výslovnou zmínu o imunitách státu. Obecně vzato je režim Washingtonské úmluvy, stanovící pravomoc Mezinárodního střediska pro řešení sporů z investic, výlučný a autonomní (čl. 26), a jurisdikce vnitrostátních soudů se tedy v jeho rámci až do vynesení konečného rozhodčího nálezu nemůže uplatnit. Ve vztahu k takovému konečnému rozhodčímu nálezu pak Washingtonská úmluva zavazuje smluvní státy, aby jej uznaly a aby vykonaly peněžní závazky v něm stanovené, jako by se jednalo o konečný rozsudek vlastních soudů těchto smluvních států (čl. 54 odst. 1).²⁰⁷ Čl. 55 ovšem stanoví, že tento

²⁰⁶ V této souvislosti vyvstává otázka, jaký režim platí pro uznávání a výkon samotných cizích soudních rozhodnutí namířených proti jinému státu. Výkon rozsudků, vynesených proti cizímu státu soudy třetího státu, výslovně upravuje např. zákon Spojeného království o civilní jurisdikci a rozsudcích (Civil Jurisdiction and Judgments Act) z r. 1982. Podle této úpravy (oddíl 31 zákona) lze takovýto rozsudek uznat pouze při splnění dvou podmínek: pokud by jej bylo možno uznat a vykonat i v případě, že by nebyl namířen proti státu; a jestliže by dotčený soud třetího státu mohl uplatnit svou pravomoc, pokud by použil pravidla odpovídající příslušným ustanovením zákona Spojeného království o státních imunitách (oddíly 2-11 SIA). Uvedený zákon dále stanoví, že v řízení o uznání a výkon rozsudku vůči cizímu státu se uplatní též procesní pravidla a výsady upravené v SIA (a samozřejmě též exekuční imunity stanovené v SIA). Uvedená ustanovení zákona z r. 1982 se patrně použijí mj. též ve vztahu k nařízení (Rady ES) č. 44/2001 o jurisdikci a uznání a výkonu rozsudků v civilních a obchodních věcech. Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 429-430. Zmínit lze též oficiální komentář k Evropské úmluvě o státní imunitě, podle něhož by Evropská úmluva měla mít na základě pravidla *lex specialis derogat legi generali* aplikační přednost před mezinárodními smlouvami o jurisdikci soudů a o uznání a výkonu rozsudků. Viz European Convention on State Immunity, Explanatory Report, odst. 118 (<http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/074.htm>): „As regards proceedings instituted or judgments given against a State, the position becomes more difficult. In some treaties the rules relating to jurisdiction differ from the connecting links set out in the present Convention: the conditions for the recognition and enforcement of judgements contained in these treaties may be different from those laid down in Articles 20 and 25 (for example, as regards the finality of the foreign judgement); and, lastly, according to these treaties, judgments may be recognised and enforced without regard to the nationality or other personal characteristics of the defendant. The authors of the Convention take the view that, as between the Contracting Parties, the Convention prevails over enforcement treaties, by virtue of the rule *lex specialis derogat generali*.“

²⁰⁷ Anglický text příslušné části ustanovení čl. 54 odst. 1 Washingtonské úmluvy zní: „Each Contracting State shall recognize an award rendered pursuant to this Convention as binding and enforce the pecuniary obligations imposed by that award within its territories as if it

závazek (obsažený v čl. 54) nemá žádný vliv na vnitrostátní právní úpravu platnou ve smluvních státech a týkající se imunity tohoto státu či jakéhokoliv jiného (cizího) státu vůči výkonu rozhodnutí.²⁰⁸ Státní imunita se tedy v případě výkonu rozhodčího nálezu vůči cizímu státu podle Washingtonské úmluvy použije stejným způsobem jako v případě výkonu rozsudku vnitrostátního soudu dotčeného státu. Smluvní státy jsou tak bezpodmínečně povinny uznat rozhodčí nálezy přijaté podle Washingtonské úmluvy a namířené proti cizím státům; pokud však nevykonají rozhodčí nález, přijatý podle Washingtonské úmluvy, z důvodu vlastní úpravy (exekuční) imunity cizích států, nejednají v rozporu s Washingtonskou úmluvou.²⁰⁹

Vztah státních imunit k rozhodčím řízením ve sporech týkajících se investic nabývá na významu zejména v případě Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, která pod pojmem „obchodní transakce“, uvedený v čl. 17, který se vztahuje na rozhodčí smlouvy, zahrnuje - podle své přílohy obsahující „shodu o výkladu“ některých ustanovení - též záležitosti týkající se investic.²¹⁰ Stojí za pozornost, že i ve vztahu k těmto rozhodčím řízením týkajícím se investic se uplatní omezující podmínky pro výkon soudníjurisdikce stanovené v čl. 17 Úmluvy OSN, tj. zejména podmínka, podle níž lze uplatnit vůči cizímu státu soudní pravomoc pouze ve vztahu k rozhodčím

were a final judgment of a court in that State.“ Text viz <http://www.worldbank.org/icsid/basicdoc-archive/26.htm>.

²⁰⁸ Anglický text ustanovení čl. 55 Washingtonské úmluvy zní: „Nothing in Article 54 shall be construed as derogating from the law in force in any Contracting State relating to immunity of that State or of any foreign State from execution.“ Text viz <http://www.worldbank.org/icsid/basicdoc-archive/26.htm>. Publikovaný (nesprávný) český překlad čl. 55 Washingtonské úmluvy se výrazně odchyluje od smyslu autentického znění tohoto ustanovení („Ustanovení čl. 54 nebude vykládáno jako vyloučení práva platného v kterémkoliv smluvním státě vztahujícího se k imunitě tohoto státu nebo jako vyloučení kteréhokoliv cizího státu z výkonu rozhodnutí“); viz vyhl. MZV č. 420/1992 Sb.

²⁰⁹ Viz Ch. Schreuer, *The ICSID Convention: A Commentary*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s. 1142-1145.

²¹⁰ Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex (Understanding with respect to article 17): „The expression „commercial transaction“ includes investment matters.“ Toto rozšíření se zdá být z hlediska systematiky Úmluvy OSN poněkud nejasné - srov. definici obchodní transakce v čl. 2 odst. 1 písm. c) Úmluvy. Srov. dále Ch. Schreuer, op. cit. sub 209, s. 1149 a 1158: „ICSID arbitration is quite likely to involve government activity that is to be classified as *acta iure imperii* and would lead to immunity from jurisdiction if brought before a domestic court ... The host State's role in its relationship to a foreign investor will rarely qualify as industrial or commercial activity“. Jedním z možných výkladů tedy patrně je, že čl. 17 bude zahrnovat pouze „investiční záležitosti“, které mají povahu jednání *ture gestionis* v souladu s ustanovením čl. 2 Úmluvy OSN.

řízením upraveným přímo písemnou dohodou mezi dotčeným státem a soukromou osobou. To kontrastuje s některými případy podle Washingtonské úmluvy, v nichž bylo rozhodčí řízení založeno nikoliv na smluvním vztahu mezi hostitelským státem a investorem, nýbrž pouze na závazku cizího státu obsaženém v mezinárodní smlouvě o podpoře a ochraně investic, či dokonce na jednostranném souhlasu (příslibu) obsaženém ve vnitrostátním právu státu - příjemce investice.²¹¹ Vzhledem k tomu, že režim stanovený ve Washingtonské úmluvě je svébytný (*self-contained*),²¹² a že státní imunity včetně Úmluvy OSN se tedy, jak bylo uvedeno výše, v jeho rámci uplatní až ve fázi výkonu soudního rozhodnutí (příslušná úprava v Úmluvě OSN je obsažena v čl. 19 - 21, viz níže), budou v případě výkonu soudní pravomoci vůči cizím státům ohledně rozhodčích řízení týkajících se investic existovat (přinejmenším) dva režimy - jeden s výše popsanými omezujícími podmínkami upravený v čl. 17 Úmluvy OSN a druhý stanovený Washingtonskou úmluvou.

²¹¹ Podrobněji viz P. Šurma, Mezinárodní dohody o ochraně investic a řešení sporů, LINDE Praha a.s., 2001, s. 96-8.

²¹² Pokud jde o rozhodčí řízení, na které se vztahuje Washingtonská úmluva, Kornise ve svém komentáři k návrhu článků, který přijala v r. 1991 ve druhém čtení, uvádí, že podřízení investičních sporů rozhodčímu řízení dle Washingtonské úmluvy nepředstavuje podřízení se tomu druhu rozhodčího řízení, který je předvídan v dotčeném návrhu článku týkajícím se rozhodčích smluv. Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 132.

7. EXEKUČNÍ IMUNITA

7.1. Charakteristika exekučních imunit

Exekuční imunity států a jejich majetku, či obecněji imunity států a jejich majetku vůči donucovacím opatřením (předběžným opatřením i výkonu soudního rozhodnutí) souvisejícím se soudním řízením v jiném státě, jsou pojímány do určité míry nezávisle na imunitě států vůči rozhodovací pravomoci soudů jiných států (jurisdikční imunitě v užším smyslu).²¹³ Tato částečná samostatnost je do značné míry důsledkem skutečnosti, že donucovací opatření namířená proti cizímu státu, resp. především proti jeho majetku, představují podstatně citelnější zásah vůči cizímu státu než pouhé nalézací soudní řízení a vynesení rozsudku v jiném státě.²¹⁴ Proto také probíhalo omezování exekuční imunity cizích států a jejich majetku výrazně pomaleji a výjimky z této imunity se

²¹³ Jedním z projevů dílčí samostatnosti režimu jurisdikční imunity v užším smyslu a exekuční imunity je též pravidlo, podle něhož souhlas státu s výkonem jurisdikce jiného státu nezahrnuje souhlas s uplatněním exekučních opatření v daném řízení - takovýto souhlas musí být dán samostatně (neuplatní-li se ovšem výjimka z exekuční imunity nezávislá na souhlasu dotčeného státu - viz níže). Srov. v tomto ohledu čl. 20 Úmluvy OSN („Where consent to the measures of constraint is required under articles 18 and 19, consent to the exercise of jurisdiction under Article 7 shall not imply consent to the taking of measures of constraint“). Srov. též např. Socialist Federal Republic of Yugoslavia v. Société Européene d'Études et d'Entreprises, France, Tribunal de Grande Instance of Paris, 6 July 1970; in: ILR, vol. 65, s. 49 („Waiver of jurisdictional immunity does not in any way involve waiver of immunity from execution“). Např. praxe švýcarských soudů ovšem neuznává samostatnou existenci imunity vůči exekuci - považuje ji za pouhý důsledek imunity vůči jurisdikci v užším smyslu (rozhodovací pravomoci), a upírá tedy cizímu státu exekuční imunity obecně ve všech případech, kdy cizí stát nepožívá imunity vůči jurisdikci v užším smyslu. I tento přístup se však ve svém důsledku nijak podstatně neliší od pojetí, podle něhož jsou exekuční imunity do určité míry nezávislé na režimu imunit vůči jurisdikci cizích států v užším smyslu, neboť takovéto automatické oděpření exekuční imunity v případě, kdy cizí stát nepožívá imunity vůči rozhodovací pravomoci švýcarských soudů, se uplatní pouze ve vztahu k majetku, který není určen pro výkon vrchnostenské (diplomatické, vojenské apod.) činnosti cizího státu (podrobněji viz níže). Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 134-135; H. Fox, op. cit. sub 6, s. 374-5. Srov. též Arab Republic of Egypt v. Cinetelevision International Registered Trust and Another, Switzerland, Federal Tribunal, 20 July 1979, in: ILR, vol. 65, 1984, s. 430 a n. („The Federal Tribunal considers immunity from execution as simply the consequence of jurisdictional immunity. A foreign State which in a particular case does not enjoy jurisdictional immunity is not entitled to immunity from execution either ..., unless the measures of execution concern assets allocated for the performance of acts of sovereignty.“)

²¹⁴ Srov. H. Fox, op. cit. sub 6, s. 307; I. Sinclair, op. cit. sub 21, s. 218-220; L. J. Bouchez, The Nature and Scope of State Immunity from Jurisdiction and Execution, The Netherlands Yearbook of International Law, vol. 10, 1979, s. 18-20.

prosazovaly obtížněji než v případě omezování imunity vůči rozhodovací pravomoci soudů jiných států. V posledních desetiletích lze ovšem pozorovat výraznější omezování exekuční imunity cizích států a jejich majetku.²¹⁵ Takovýto vývoj je s ohledem na prosazování restriktivního pojetí imunity vůči rozhodovací pravomoci soudů pochopitelný: stav, v němž by bylo možné cizí státy v řadě případů podrobit pravomoci soudu jiného státu a vynést vůči nim rozsudek a současně neumožnit či podstatně omezit výkon těchto rozsudků, by patrně byl dlouhodobě neudržitelný.

Omezování rozsahu exekuční imunity obecně vzato vyúsťuje v rozlišování mezi majetkem používaným pro obchodní (či soukromé) účely na jedné straně a majetkem používaným pro veřejné účely na straně druhé, tj. v určitou analogii členění na *acta iure gestionis* a *acta iure imperii*, jež je v restriktivním pojetí státních imunit základem pro přiznání či nepřiznání imunity vůči rozhodovací pravomoci soudů jiných států. Jde však jen o nepřesnou analogii, neboť oblast úpravy obou těchto „podtypů“ státních imunit se do určité míry liší: v případě imunity vůči rozhodovací pravomoci soudů (či jurisdikční imunity v užším smyslu) jde obecně vzato o určení nároků soukromých osob vůči cizímu státu, jež mohou projednat soudy jiného státu; exekuční imunita pak především určuje, které druhy majetku cizího státu mohou být předmětem výkonu rozhodnutí či předběžných opatření. Tento odlišný kontext, v němž se uplatňují oba uvedené typy státních imunit, se projevuje a nadále bude

²¹⁵ Dokladem obtíží při omezování exekuční imunity je ovšem např. skutečnost, že právo některých států uplatňujících jinak obecně restriktivní pojetí státních imunit, podmiňuje exekuci vůči majetku cizího státu autorizací (přívolením) ze strany orgánů moci výkonné. Jedná se však spíše o okrajový přístup, k němuž lze uplatnit dosti zásadní výhrady různé povahy: takováto úprava může být z vnitrostátního hlediska považována za porušení zásady nezávislosti moci soudní a moci výkonné; problematická je v tomto případě též mnohem menší předvídatelnost rozhodnutí moci výkonné, jakož i skutečnost, že rozhodnutí moci výkonné může v tomto případě - navzdory úmyslu tvůrců takovéto úpravy - naopak vyvolat nepříznivější důsledky pro zahraničně politické vztahy s dotčeným cizím státem než obdobné rozhodnutí moci soudní apod. Uvedené oprávnění moci výkonné se uplatňovalo např. v Itálii až do roku 1992, kdy italský Kasační soud příslušné ustanovení zákona, které vyžadovalo k výkonu soudního rozhodnutí vůči majetku cizího státu přivolání ministerstva spravedlnosti, zrušil z důvodu jeho rozporu s ústavními předpisy. Např. v Řecku však podobná podmínka přivolání ze strany ministerstva spravedlnosti platila ještě v r. 2002 - viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případu *Kalogeropoulou and others v Greece and Germany, Application no. 59021/00, European Court of Human Rights, Admissibility Decision, 12 December 2002* (podrobněji viz niže). Srov. dále Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 135-6.

projevovat v jejich určité samostatnosti a v rozdílnosti kritérií, která se v jejich rámci použijí pro určení případů, kdy se imunita uplatní a kdy nikoliv: v případě jurisdikční imunity v užším smyslu je tak obecně vzato rozhodující povaha dotčeného jednání cizího státu, zatímco v případě exekuční imunity je podstatný mj. účel, k němuž je příslušný majetek užíván či určen.²¹⁶

7.2. Právní úprava exekučních imunit v mezinárodních a vnitrostátních právních úpravách státních imunit

První souhrnná mezinárodně právní úprava jurisdikčních imunit států a jejich majetku, obsažená v Evropské úmluvě o státní imunitě z r. 1972, připouští uplatnění donucovacích opatření vůči majetku cizích států ve velmi omezeném rozsahu a je, pokud jde o úpravu těchto opatření, poněkud netypická a dosti komplikovaná. Evropská úmluva vychází z absolutní exekuční imunity cizích států a jejich majetku: jako základní obecné pravidlo stanoví, že exekuce či předběžná opatření proti majetku cizího státu jsou nepřípustná s výjimkou případů, kdy cizí stát s takovýmto opatřením písemně souhlasí (čl. 23 Evropské úmluvy).²¹⁷ Současně však Evropská úmluva své smluvní státy zavazuje, aby splnily všechny konečné rozsudky, které proti nim byly vneseny v souladu s Evropskou úmluvou (čl. 20), tj. zejména v souladu s výjimkami ze státní imunity stanovenými v čl. 1 - 13 Evropské úmluvy. Tato povinnost se však neuplatní, jestliže by splnění takového rozsudku bylo ve zřejmém rozporu s veřejným pořádkem dotčeného cizího státu, nebo pokud by některé ze stran řízení bylo upřeno právo na spravedlivý proces, či pokud by dotčený rozsudek byl v rozporu s jiným dřívějším

²¹⁶ Srov. Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 145.

²¹⁷ Autentický anglický text čl. 23 Evropské úmluvy zní:

„No measures of execution or preventive measures against the property of a Contracting State may be taken in the territory of another Contracting State except where and to the extent that the State has expressly consented thereto in writing in any particular case.“ Text viz European Convention on State Immunity, 16. V. 1972, ETS 74. Obecně k výkonu rozhodnutí dle Evropské úmluvy viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 126-8. Srov. dále I. M. Sinclair, The European Convention on State Immunity, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 22, April 1973, s. 268-9 a 275-6.

konečným rozsudkem vyneseným ve sporu mezi týmiž stranami jiným soudem smluvního státu Evropské úmluvy apod. (podrobnou úpravu důvodů pro odepření povinnosti splnit rozhodnutí soudu jiného smluvního státu obsahují ustanovení čl. 20 odst. 2 a 3). V případě, že cizí stát nesplní rozsudek soudu jiného státu, poskytuje Evropská úmluva soukromé osobě - druhé straně sporu možnost zahájit řízení před zvláště pro tento účel stanoveným soudem dotčeného cizího státu, který nesplnil rozsudek, a domáhat se rozhodnutí o tom, zda má být rozsudek proveden v souladu s čl. 20 Evropské úmluvy (čl. 21). Alternativně se soukromá osoba - strana sporu může domáhat určení, zda je cizí stát povinen splnit rozsudek, prostřednictvím řízení před zvláštním Evropským tribunálem pro záležitosti imunity státu, který byl zřízen Dodatkovým protokolem k Evropské úmluvě.²¹⁸ Evropská úmluva ovšem dále připouští, aby se smluvní státy Evropské úmluvy od výše nastíněného režimu odchýlily, a to na základě opčního prohlášení podle čl. 24.²¹⁹ Ve vztahu mezi státy, které takovéto prohlášení učinily, pak lze rozsudky vynesené v řízeních, jež se týkají průmyslové nebo obchodní činnosti cizího státu (tj. jakési zúžené kategorie úkonů *iure gestionis*), vykonat vůči majetku, jejž cizí stát užívá ve státě soudu výlučně v souvislosti s takovouto průmyslovou nebo obchodní činností (čl. 26).²²⁰

²¹⁸ Additional Protocol to the European Convention on State Immunity, ETS 74 – State Immunity (Protocol). Dodatkový protokol vstoupil v platnost dne 22. května 1985.

²¹⁹ Čl. 24 Evropské úmluvy umožňuje, aby soudy státu, který učinil takovéto prohlášení, vedly řízení proti jiným smluvním státům Evropské úmluvy i v případech nespadajících pod některou z taxativně stanovených výjimek z imunity dle Evropské úmluvy, a to v rozsahu, v němž jsou soudy tohoto státu oprávěny vést řízení proti státům, jež nejsou smluvními státy Evropské úmluvy. Čl. 24 ovšem současně stanoví, že takovýmto prohlášením nebude dotčena imunita, již požívají cizí státy ve vztahu k úkonům prováděným v rámci výkonu svrchované pravomoci (*acta iure imperii*).

²²⁰ Autentický anglický text čl. 26 zní:

„Notwithstanding the provisions of Article 23, a judgment rendered against a Contracting State in proceedings relating to an industrial or commercial activity, in which the State is engaged in the same manner as a private person, may be enforced in the State of the forum against property of the State against which judgement has been given, used exclusively in connection with such an activity, if:

(a) both the State of the forum and the State against which the judgement has been given have made declarations under Article 24;

(b) the proceedings which resulted in the judgement fell within Articles 1 to 13 or were instituted in accordance with paragraphs 1 and 2 of Article 24; and

(c) the judgement satisfies the requirements laid down in paragraph 1.b of Article 20.“ Text viz European Convention on State Immunity, 16. V. 1972, ETS 74.

Úprava výkonu rozhodnutí obsažená v Evropské úmluvě je do určité míry pozůstatkem minulosti, kdy nejasnosti ohledně samotné možnosti a přípustném rozsahu exekuce vůči majetku cizího státu byly natolik výrazné, že neumožňovaly shodnout se na jasné úpravě exekuční imunity států. V praxi států však postupně převážil model, jehož projevem je výše uvedený opční režim stanovený v čl. 26 Evropské úmluvy a který obecně vzato, vedle všeobecně uznávané možnosti provést exekuci na základě výslovného souhlasu cizího státu, umožňuje bez ohledu na souhlas či nesouhlas cizího státu vykonat soudní rozhodnutí vůči majetku cizího státu užívanému pro obchodní účely. Rozsah této - na souhlasu cizího státu nezávisející - výjimky z exekuční imunity se však v jednotlivých státech nadále vcelku výrazně liší.

Významné vnitrostátní právní úpravy státních imunit, americký zákon o imunitách cizích států (FSIA) a britský zákon o státních imunitách (SIA), obsahují ve srovnání s Evropskou úmluvou mnohem jednodušší úpravu výkonu soudních rozhodnutí vůči majetku cizího státu.²²¹ Obecně vzato je úprava obsažená v těchto zákonech obdobná výše uvedenému opčnímu režimu stanovenému v čl. 26 Evropské úmluvy.

FSIA jakožto první významná souhrnná vnitrostátní právní úprava státních imunit ve své nejvýznamnější z taxativních výjimek z exekuční imunity státu (oddíl 1610(a)(2)) umožňuje uplatnit donucovací opatření pouze vůči majetku, jež cizí stát užíval nebo užívá pro obchodní činnost, na níž je založen konkrétní nárok, jehož se týkalo dotčené soudní řízení (*if the property is or was used for the commercial activity upon which the claim is based*).²²² Naproti tomu britský SIA upravuje tuto základní

²²¹ Soudy USA a Spojeného království v zásadě až do přijetí FSIA a SIA uznávaly absolutní imunitu cizích států a jejich majetku jak vůči rozhodovací pravomoci soudů, tak vůči exekučním opatřením. Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 389; A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 308.

²²² Oddíl 1610(a)(2) FSIA: „The property in the United States of a foreign state, as defined in section 1603(a) of this chapter, used for a commercial activity in the United States, shall not be immune from attachment in aid of execution, or from execution, upon a judgement entered by a court of the United States or of a State after the effective date of this Act, if ... (2) the property is or was used for the commercial activity upon which the claim is based.“ Další z taxativně stanovených výjimek z exekuční imunity dle FSIA umožňují uplatnit donucovací opatření vůči majetku cizích států, užívanému v USA pro obchodní činnost (viz citované návštěvě oddílu 1610(a)), mj. v případech, kdy se stát výslovně či mlčky vzdal této

výjimku z exekuční imunity mnohem šířejí: podle oddílu 13(4) SIA lze vykonat rozsudek vůči veškerému majetku, náležejícímu cizímu státu, který je v dané době užíván či určen k užívání pro obchodní účely (*for the time being in use or intended for use for commercial purposes*).²²³ SIA tedy na rozdíl od FSIA obecně připouští, aby výkon rozhodnutí směřoval proti jakémukoliv majetku cizího státu, užívanému pro obchodní účely či určenému k takovému užívání a nacházejícímu se na území státu soudu, bez ohledu na to, zda je tento majetek spojen s předmětem příslušného soudního řízení či nikoliv. Navzdory poměrně velké rozrůzněnosti praxe států v oblasti exekučních imunit lze říci, že přístup, obsažený v SIA, který umožňuje vést exekuci vůči jakémukoliv majetku cizího státu užívanému či určenému k užívání pro obchodní či ne-vrchnostenské účely, se nyní v praxi států (jak států *common law*, tak států kontinentálního právního systému) stále více prosazuje.²²⁴

immunity (1610(a)(1)); kdy se exekuce týká rozsudku ohledně práv k majetku, který cizí stát odňal soukromé osobě v rozporu s mezinárodním právem (1610(a)(3)); kdy se exekuce týká rozsudku ohledně práv k nemovitému majetku na území USA, který není užíván pro účely diplomatické mise či konzulárního úřadu (1610(a)(4)(B)); či kdy jsou předmětem exekuce nároky vyplývající z pojištění odpovědnosti za škody (1610(a)(5)). Pro text oddílu 1610(a) FSIA viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 305-8.

²²³ Oddíl 13 (4) SIA zní:

„Subsection (2)(b) above does not prevent the issue of any process in respect of property which is for the time being in use or intended for use for commercial purposes; but, in a case not falling within section 10 above, this subsection applies to property of a State party to the European Convention on State Immunity only if –

(a) the process is for enforcing a judgment which is final within the meaning of section 18(1)(b) below and the State has made a declaration under Article 24 of the Convention; or
(b) the process is for enforcing an arbitration award.“ Ustanovení 13(2)(b) SIA zmíněné v návěti obsahuje základní pravidlo imunity vůči donucovacím opatřením, které nepřipouští, s výjimkou stanovených případů, aby bylo proti cizímu státu vedeno řízení ohledně výkonu rozsudku či rozhodčího nálezu nebo, v případě věcných žalob (*actions in rem*), řízení týkající se zadržení, zabráni či prodeje (*arrest, detention or sale*) majetku. Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 389-90.

²²⁴ Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 399. Srov. též např. obdobnou úpravu v oddílu 32 australského zákona o státních imunitách z r. 1985 (Foreign States Immunities Act); text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 482. Vazbu mezi majetkem a obchodní činností, na níž je založen dotčený nárok, jenž byl předmětem řízení vůči cizímu státu, však pro účely exekuce vůči majetku cizího státu vyžaduje ve svém čl. VIII.A.2 revidovaný návrh článků pro úmluvu o státní imunitě, který přijala Společnost pro mezinárodní právo (International Law Association, ILA) na svém zasedání v Buenos Aires v r. 1994 (totéž ustanovení obsahoval i původní návrh článků přijatý na konferenci ILA v Montrealu v r. 1982): „A foreign State's property in the forum State shall not be immune from any measure for the enforcement of a judgement or an arbitration award if: ... 2. The property is in use for the purpose of commercial activity or was in use for the commercial activity upon which the claim is based; or ...“ (zvýrazněno autorem této práce). Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 199.

Toto podstatně širší pojetí, které nepodmiňuje výkon rozhodnutí vazbou dotčeného majetku cizího státu k předmětu sporu, je nakonec obsaženo též v přijatém textu Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku (čl. 19 písm. c)). Úmluvy OSN tedy připouští možnost vykonat rozsudek, resp. uplatnit donucovací opatření (*measures of constraint*) přijímaná po vynesení rozsudku, obecně vůči jakémukoliv majetku (cizího státu), který je konkrétně užíván nebo určen k užívání cizím státem pro jiné než státní neobchodní účely (*specifically in use or intended for use by the State for other than government non-commercial purposes*) a který se nachází na území státu soudu. Čl. 19 dále umožňuje vykonat konečný rozsudek vůči majetku cizího státu v případech, kdy dotčený cizí stát buď výslovně přivolil k takovýmto exekučním opatřením v mezinárodní smlouvě, rozhodčí smlouvě či písemné soukromoprávní smlouvě, v prohlášení adresovaném příslušnému cizímu soudu či prostřednictvím pisemného sdělení učiněného poté, co daný spor vznikl (čl. 19 písm. a)), nebo kdy vyčlenil či označil (*allocated or earmarked*) majetek k uspokojení nároku, který je předmětem tohoto řízení (čl. 19 písm. b)).²²⁵

Rozsah výše uvedeného ustanovení čl. 19 písm. c) byl však jedním z nejkontroverznějších témat při přípravě Úmluvy OSN: ještě návrh článků přijatý Komisí v r. 1991 obsahoval obdobně jako FSIA podmínu spojení mezi majetkem, vůči němuž lze uplatnit donucovací opatření, a nárokem, který byl předmětem dotčeného soudního řízení,²²⁶ a neshoda o

²²⁵ Anglický text čl. 19 zní:

„No post-judgment measures of constraint, such as attachment, arrest or execution, against property of a State may be taken in connection with a proceeding before a court of another State unless and except to the extent that:

(a) the State has expressly consented to the taking of such measures as indicated:

(i) by international agreement;
(ii) by an arbitration agreement or in a written contract; or
(iii) by a declaration before the court or by a written communication after a dispute between the parties has arisen; or

(b) the State has allocated or earmarked property for the satisfaction of the claim which is the object of that proceeding; or

(c) it has been established that the property is specifically in use or intended for use by the State for other than government non-commercial purposes and is in the territory of the State of the forum, provided that post-judgment measures of constraint may only be taken against property that has a connection with the entity against which the proceeding was directed.“ (zvýrazněno autorem této práce) Text viz v dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

²²⁶ Ustanovení čl. 18 odst. 1 písm. c) návrhu článků přijatého Komisi pro mezinárodní právo v r. 1991. Text viz Report of the ILC, forty-third session, dok. OSN A/46/10, s. 134:

tom, zda má být z dotčeného ustanovení tato vazba mezi majetkem a předmětem konkrétního soudního řízení vypuštěna, trvala ještě v posledních letech přípravy Úmluvy OSN.²²⁷

7.3. Imunita vůči donucovacím opatřením předcházejícím rozsudku

Převažující praxe států rozlišuje mezi donucovacími opatřeními vůči majetku cizích států spočívajícími ve výkonu konečného soudního rozhodnutí a předběžnými opatřeními, resp. donucovacími opatřeními předcházejícími rozhodnutí soudu v dané věci. Právní úprava a praxe států v této oblasti však nebyly a nejsou zcela jednotné, pokud jde o přípustný rozsah těchto předběžných opatření. Evropská úmluva za výše uvedených podmínek připouští pouze výkon konečného soudního rozhodnutí, a neumožňuje tedy výkon donucovacích opatření předcházejících vynesení rozsudku - s výjimkou případů, kdy cizí stát s uplatněním předběžných opatření v konkrétním případě písemně souhlasí (srov. výše čl. 23 Evropské úmluvy). Také zákony USA a Spojeného království o státních imunitách možnost uplatnit předběžná opatření vůči majetku cizích států připouštějí pouze na základě výslovného (v případě Spojeného království písemného) souhlasu dotčeného cizího státu.²²⁸ Odlišný postoj ovšem zaujaly v minulosti (a to jak v době před přijetím FSIA a SIA, tak po jejich přijetí) zejména soudy států kontinentálního práva. Tyto soudy ve svých rozhodnutích dospěly k závěru, že mezinárodní právo nebrání přijetí předběžných opatření vůči majetku cizího státu, pokud tato opatření nejsou namířena proti majetku

„Article 18 - State immunity from execution: No measure of constraint, such as attachment, arrest and execution, against property of a State may be taken in connection with a proceeding before a court of another State unless and except to the extent that: ... (c) the property is specifically in use or intended for use by the State for other than government non-commercial purposes and is in the territory of the State of the forum *and has a connection with the claim which is the object of the proceeding* or with the agency or instrumentality against which the proceeding was directed.“ (zvýrazněno autorem této práce)

²²⁷ Obě uvedené varianty obsahovala ještě zpráva Ad hoc výboru pro jurisdikční imunity států a jejich majetku z r. 2002. Viz Official Records of the General Assembly, fifty-seventh session, Suppl. No. 22 (A/57/22), Annex, s. 11.

²²⁸ Oddíl 1610 (d) FSIA, text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 306-7; oddíl 13(2)(a) a 13(3) SIA, text viz ibid., s. 389-390.

určenému pro vrchnostenské účely (tj. připustily uplatnění předběžných donucovacích opatření v zásadě za stejných podmínek jako v případě výkonu rozhodnutí).²²⁹ Za zmínu též stojí, že výkon předběžných donucovacích opatření vůči majetku cizích států za výjimečných okolností připouští též revidovaný návrh článků pro úmluvu o státní imunitě, přijatý Společností pro mezinárodní právo (International Law Association) v r. 1994. Podle tohoto návrhu by soudy mohly za výjimečných okolností nařídit předběžná opatření vůči stanoveným druhům majetku cizího státu, které mohou být předmětem výkonu rozsudku, pokud druhá strana sporu předloží *prima faciae* důkaz, že cizí stát by mohl nakládáním s tímto majetkem zmařit případný výkon rozsudku.²³⁰

Úmluva OSN upravuje ve svém čl. 18 přípustnost výkonu předběžných donucovacích opatření vůči majetku cizího státu obdobně jako SIA a FSIA. Toto ustanovení (které se výslově vztahuje pouze na opatření, která předcházejí vynesení rozsudku) připouští výkon předběžných donucovacích opatření vůči majetku cizího státu pouze na základě výslovného či implicitního souhlasu cizího státu, projeveného ve stejných výše popsaných formách jako v případě výkonu konečného

²²⁹ Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 164; J. Crawford, Execution of Judgements and Foreign Sovereign Immunity, *The American Journal of International Law*, vol. 75, 1981, s. 868-9. Viz dále např. National Iranian Oil Company Revenues from Oil Sales Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 12 April 1983, in: ILR, vol. 65, 1984, s. 241-2; United Arab Republic v. Mrs X, Switzerland, Federal Tribunal, 10 February 1960, in: ILR, vol. 65, 1984, s. 385 a n. („... It is true that the appellant also adduces, in support of its opposition to the attachment based on immunity from enforcement, the fact that the measure attaching its assets was taken before the existence of its debt had been established. This argument, however, ignores the fact that under the Swiss legal system attachment is a safeguarding measure which often precedes the initiation of an action. ... When a State possesses funds in another State and allocates those funds for its diplomatic service or for another mission incumbent upon it in its own capacity as a public power it may oppose the subjection of such funds to attachment. In such circumstances the funds are in actual fact designated for the performance of acts of sovereignty. Like such acts, the funds are protected by immunity from jurisdiction and consequently by immunity from enforcement. The situation is different where, as in the present case, the assets are not designated for any specific purpose. The absence of a specific allocation allows an attachment obtained in Switzerland over assets of a foreign State to be recognized as valid. ... “, ibid. s. 391-2).

²³⁰ Čl. VIII.D. návrhu ILA: „In exceptional circumstances, a tribunal of the forum State may order interim measures against the property of a foreign State, available under Art. VIII A to C of this convention for attachment, arrest or execution, including prejudgement attachment of assets and injunctive relief, if a party presents a *prima facie* case that such assets within the territorial limits of the forum State may be removed, dissipated or otherwise dealt with by the foreign State before the tribunal renders judgment and there is a reasonable probability that such action will frustrate execution of any such judgment.“ Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 199.

rozsudku, tj. pouze tehdy, pokud s takovýmto předběžným opatřením cizí stát výslově souhlasil ve smlouvě (ať už mezinárodní, rozhodčí či soukromoprávní), prostřednictvím prohlášení před soudem či pisemným sdělením po vzniku sporu, nebo pokud vyčlenil či označil konkrétní majetek k uspokojení nároku, jenž je předmětem dotčeného soudního řízení. Úprava obsažená v Úmluvě OSN znamená tedy určitý „ústup“ zpět k širšímu pojetí imunity vůči předběžným donucovacím opatřením.²³¹ Takovéto pojetí lze odůvodnit tím, že vyloučí či výrazně omezí možnost, aby byl majetek cizích států bezdůvodně dotčen předběžnými opatřeními na základě případných neoprávněných nároků soukromých osob. Na druhé straně ovšem teoreticky umožňuje, aby cizí státy zabránily uspokojení oprávněných nároků soukromých osob tím, že před přijetím konečného rozsudku přesunou z jurisdikce státu soudu veškerý majetek, který by se mohl stát předmětem výkonu rozsudku.²³² Navíc je takovéto pojetí nedůsledné při uplatňování zásad, z nichž vychází restriktivní pojetí exekuční imunity států: pokud mohou určité druhy majetku cizích států podléhat výkonu rozhodnutí, zdá se být oprávněné vůči takovémuto majetku uplatnit též předběžná opatření, jejichž účelem je zajistit případné uspokojení nároku soukromé osoby.

7.4. Exekuční imunita samostatných státních subjektů

V oblasti exekuční imunity se stejně jako v případě jurisdikční imunity v užším smyslu rozlišuje mezi donucovacími opatřeními namířenými přímo proti majetku cizího státu a donucovacími opatřeními vůči samostatným státním subjektům či entitám, tj. státním úřadům,

²³¹ Návrh článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, přijatý Komisí pro mezinárodní právo v r. 1991, na rozdíl od Úmluvy OSN neobsahoval zvláštní ustanovení upravující výkon předběžných donucovacích opatření vůči majetku cizího státu. Výkon těchto předběžných opatření se podle návrhu z r. 1991 měl řídit obecnými ustanoveními upravujícími exekuční imunitu cizích států, v důsledku čehož návrh z r. 1991 připouštěl možnost uplatnit tato předběžná opatření v širším rozsahu než Úmluva OSN, a to konkrétně (vedle případů, kdy cizí stát s takovýmto opatřením výslově či mlčky souhlasí) vůči majetku, který není užíván či určen k užívání pro státní neobchodní účely, nachází se na území státu soudu, a je spojen s nárokkem, jenž je předmětem dotčeného soudního řízení (čl. 18(1)(c) návrhu z r. 1991, viz výše).

²³² Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 166.

podnikům či institucím s vlastní právní subjektivitou. Obecně lze konstatovat, že tyto samostatné státní subjekty, pokud provádějí v jiném státě pouze soukromoprávní či obchodní činnost, jsou, pokud jde o donucovací opatření vůči majetku, jímž disponují, pojímány odděleně od dotčeného cizího státu a v zásadě podléhají stejným pravidlům jako jakákoliv nestátní obchodní společnost či jakýkoliv soukromý subjekt.²³³ Zákony o státních imunitách platné ve Spojeném království a Austrálii tak například nepřiznávají samostatným cizím státním subjektům - entitám, které vykonávají ve státě soudu pouze soukromoprávní činnost, a nepožívají tedy imunity vůči jurisdikci v užším smyslu, žádné imunity vůči donucovacím opatřením. Pouze tehdy, pokud by takovéto samostatné státní entity prováděly ve státě soudu úkony, ve vztahu k nimž by požívaly imunity, tj. v zásadě úkony v rámci výkonu svrchované moci cizího státu (*acta iure imperii*), a současně by se v takovémto případě dobrovolně podřídily jurisdikci cizího státu, vztahovala by se na ně ustanovení dotčených zákonů upravující exekuci vůči majetku cizích států.²³⁴ Také americký FSIA stanoví zvláštní režim pro výkon rozhodnutí proti těmto samostatným státním subjektům a (na rozdíl od exekuce vůči majetku cizích států) umožňuje vést exekuci vůči veškerému majetku takovýchto subjektů, které provádějí obchodní činnost na území USA, bez ohledu na to, zda je tento majetek spojen s předmětem dotčeného soudního řízení či nikoliv (*regardless of whether*

²³³ Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 399.

²³⁴ Oddíl 14(3) SIA stanoví:

„If a separate entity (not being a State's central bank or other monetary authority) submits to the jurisdiction in respect of proceedings in the case of which it is entitled to immunity by virtue of subsection (2) above, subsections (1) to (4) of section 13 above shall apply to it in respect of those proceedings as if references to a State were references to that entity.“ Oddíl 13(2) SIA přiznává samostatným státním entitám imunitu pouze tehdy, pokud se soudní řízení týká jednání těchto entit v rámci výkonu svrchované moci a pokud by současně za týchž okolnosti požíval imunity samotný cizí stát („A separate entity is immune from the jurisdiction of the courts of the United Kingdom if, and only if – (a) the proceedings relate to anything done by it in the exercise of sovereign authority; and (b) the circumstances are such that a State ... would have been so immune.“). Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 397. Obdobnou úpravu vit též v oddílu 35(2) australského FSIA; viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 483.

*the property is or was involved in the act upon which the claim is based).*²³⁵

Nejasnosti však mohou vystat v případě, že takovýto samostatný státní subjekt, provádějící ve státě soudu obchodní činnost, spravuje majetek určený k veřejným potřebám dotčeného cizího státu (domovského státu těchto subjektů). Např. výše uvedené zákony Spojeného království a Austrálie tuto možnost nezohledňují a, jak uvedeno, připouštějí výkon rozhodnutí vůči veškerému majetku samostatných státních subjektů, tedy i vůči případnému majetku sloužícímu k veřejným účelům cizího státu. Praxe jiných států, zejména států kontinentálního práva, však natolik jednoznačná není a ve výjimečných případech patrně nevylučuje přiznání imunity majetku, který je určen k veřejným účelům dotčeného cizího státu a kterým současně disponuje samostatný státní subjekt zabývající se v cizím státě výlučně obchodní (či soukromoprávní) činností.²³⁶ Tento přístup se zdá být rozumnější než striktní oddělování majetku cizího státu a samostatných subjektů spjatých s tímto státem: nelze patrně např. vyloučit případy, kdy samostatný státní subjekt, který nebude požívat imunity vůči konkrétnímu řízení v cizím státě, bude současně disponovat např. předměty kulturně historické hodnoty, které jsou za určitých okolností chráněny imunitou jakožto majetek určený pro „státní neobchodní účely“ (srov. např. čl. 21 odst. 1 Úmluvy OSN - podrobněji viz níže).

Úmluva OSN upravuje exekuci vůči majetku samostatných státních subjektů pouze ve svém výše uvedeném ustanovení čl. 19 písm. c). Úmluva OSN zde stanoví, že výkon rozhodnutí je přípustný pouze vůči majetku (cizího státu), užívanému či určenému k užívání pro jiné než státní neobchodní účely, který je spojen se subjektem (*entity*), proti němuž bylo řízení vedeno. Podle „shody o výkladu“ tohoto ustanovení, která je obsažena v příloze Úmluvy OSN, je pak za takovýto subjekt pro účely čl. 19 písm. c) Úmluvy OSN třeba považovat stát jako samostatnou

²³⁵ Viz oddíl § 1610 (b). Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 306.

²³⁶ Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 137-143.

právnickou osobu, celky tvorící federální stát, nižší politickou jednotku státu (*subdivision of a State*), agenturu či státní organizaci (*agency or instrumentality of a State*) či jiný subjekt (*entity*), který je nadán samostatnou právní subjektivitou.²³⁷ Nutno dodat, že subjekty vyjmenované v tomto ustanovení v zásadě odpovídají vymezení „entit“ či subjektů, které jsou zahrnuty do pojmu „stát“ pro účely Úmluvy OSN, a které jsou tedy oprávněny se dovolávat státní imunity v případech, kdy může uplatnit nárok na imunitu sám (cizí) stát (čl. 2 odst. 1 písm. b) Úmluvy OSN). (Rozsah pojmu „stát“ pro účely Úmluvy OSN tvoří: stát samotný a jeho různé orgány státní moci; celky tvorící federální stát nebo nižší politické jednotky státu, které jsou oprávněny provádět úkony v rámci výkonu svrchované moci a jednají v tomto postavení; agentury nebo státní organizace či jiné subjekty, pokud jsou oprávněny provádět a skutečně provádějí úkony v rámci výkonu svrchované moci státu; a zástupci státu jednající v tomto postavení.)²³⁸

²³⁷ Text viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex. Srov. ustanovení čl. 2 odst. 1 písm. b) bod (iii) Úmluvy OSN, dle něhož jsou agentury či organizace státu (*agencies or instrumentalities*) či jiné subjekty (*entity*) zahrnuty do definice „státu“ podle Úmluvy OSN pouze tehdy, pokud jsou oprávněny provádět úkony v rámci svrchované moci státu a skutečně takovéto úkony v rámci stanoveného oprávnění provádějí (*to the extent that they are entitled to perform and are actually performing acts in the exercise of sovereign authority of the State*). Pokud tedy bude náplň činnosti takovýchto samostatných „entit“ výlučně obchodní, „nevrchnostenská“, neměla by se na ně Úmluva OSN včetně ustanovení čl. 19 písm. c) vůbec vztahovat a jejich majetek, včetně případného majetku určeného pro státní neobchodní účely, jímž by teoreticky disponovaly, by měl podléhat výkonu rozhodnutí stejně jako v případě soukromých subjektů (srov. výše režim dle SIA a FSLA). Jestliže by platil takovýto výklad, zařazení agentur, organizací a jiných entit státu mezi subjekty, jichž se týká čl. 19 písm. c), by mělo smysl patrně pouze v případech, v nichž by takováto státní entita jednala v rámci výkonu svrchované moci (a spadala do definice „státu“ podle čl. 2 odst. 1 písm. b) Úmluvy OSN, a současně tedy do všeobecného rozsahu právní úpravy Úmluvy OSN), a přesto by se jménem státu ohledně takovýchto úkonů podřídila pravomoci soudu jiného státu; v jiných případech by takovýto majetek samostatných státních entit, užívaný pro státní účely, požíval imunity patrně pouze tehdy, pokud by bylo možno prokázat, že se ve skutečnosti jedná o majetek domovského státu téhoto „entit“. (Srov. též čl. 10 odst. 3 Úmluvy OSN, který výslovně stanoví, že řízení týkající se obchodních transakcí, jejichž účastníkem je státní podnik či jiná státem zřízená entita se samostatnou právní subjektivitou, se nijak nedotýká imunity cizího státu - zřizovatele tohoto podniku.)

²³⁸ Autentický anglický text čl. 2 odst. 1 písm. b) Úmluvy OSN zní:

„ „State“ means:

- (i) the State and its various organs of government;
- (ii) constituent units of a federal State or political subdivisions of the State, which are entitled to perform acts in the exercise of sovereign authority, and are acting in that capacity;
- (iii) agencies or instrumentalities of the State or other entities, to the extent that they are entitled to perform and are actually performing acts in the exercise of sovereign authority of the State;

„Shoda o výkladu“, obsažená v Příloze k Úmluvě OSN, dále stanoví, že ustanovení čl. 19 Úmluvy OSN nemá vliv na posouzení otázky „odhalení roušky podniku“ („*piercing the corporate veil*“, tj. na uplatnění odpovědnosti vůči samostatným podílníkům subjektu-entity za protiprávní chování této entity),²³⁹ jakož ani na situaci, kdy tento státní subjekt záměrně podal nepravdivé informace o své finanční situaci nebo následně snížil svůj majetek, aby se vyhnul uspokojení nároku, nebo na podobné záležitosti.²⁴⁰ I když tedy platí žádoucí zásada, že rozsudek vnesený v řízení proti státnímu subjektu nadanému vlastní právní subjektivitou nelze vykonat proti jinému takovému státnímu subjektu nebo vůči samotnému „domovskému“ státu tohoto subjektu, a že v případě rozsudku vůči státu nelze vést exekuci vůči majetku některého z jeho samostatných subjektů,²⁴¹ uvedená „shoda o výkladu“, kterou do návrhu Úmluvy OSN doplnil až příslušný Ad hoc výbor v r. 2003,²⁴² umožňuje za výjimečných okolností tuto zásadu prolamit. Konkrétní postup soudů v těchto případech bude vyplývat z vnitrostátní právní úpravy uvedených soukromoprávních institutů platné v jednotlivých státech.²⁴³ Nelze proto patrně vyloučit, že praxe států se při uplatňování této výjimky bude výrazněji lišit. V každém případě by toto „prolomení“

(iv) representatives of the State acting in that capacity.“ Text viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

²³⁹ V angloamerické nauce je právní institut „*piercing the corporate veil*“ definován jako „The judicial act of imposing personal liability on otherwise immune corporate officers, directors, and shareholders for the corporation's wrongful acts. Also termed disregarding the corporate entity.“ Pojem „corporate veil“ je pak charakterizován jako „The legal assumption that the acts of a corporation are not the actions of its shareholders, so that the shareholders are exempt from liability for the corporation's actions.“ Viz B. A. Garner (ed.), Black's Law Dictionary, 7th ed., WESTGROUP, ST. PAUL, MINN., 1999.

²⁴⁰ (Understanding with respect to article 19): „... Article 19 does not prejudge the question of „*piercing the corporate veil*“, questions relating to a situation where a State entity has deliberately misrepresented its financial position or subsequently reduced its assets to avoid satisfying a claim, or other related issues.“ Viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex. Totožná „shoda o výkladu“ se vztahuje též k ustanovení čl. 10 odst. 3 Úmluvy OSN (viz výše) a uplatní se tedy i v případě soudního řízení vůči státnímu podniku či jiné podobné entitě s vlastní právní subjektivitou.

²⁴¹ Srov. Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 118-120 a 139. Srov. dále obecně M. Pauknerová, Návrh úmluvy o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku a stanovisko Československa - na okraj rozhodování rakouských soudů o československých jaderných elektrárnách, Právnik, 1/1991, s. 58.

²⁴² Viz Official Records of the General Assembly, Fifty-seventh Session, Suppl. No. 22 (A/57/22), Annex, s. 14-5.

²⁴³ Podrobněji viz M. Byers, State Immunity: Article 18 of the International Law Commission's Draft, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 44, 1995, No. 4, s. 882 a n.

subjektivity dotčených státních subjektů-entit mělo být uplatňováno výjimečně a pouze v případech, v nichž cizí stát či jiná státní „entita“ bude zjevně usilovat o zmaření výkonu rozhodnutí soudu jiného státu.

7.5. Imunita majetku používaného pro veřejné účely

7.5.1. Přípustnost vzdání se exekuční imunity ve vztahu k majetku používanému pro veřejné účely

Jak je uvedeno výše, v oblasti exekuční imunity obecně platí zásada, že majetek určený pro veřejné či „státní neobchodní“ účely nepodléhá v cizích státech soudnímu výkonu rozhodnutí. Úmluva OSN toto pojetí (ve svém uvedeném čl. 19 písm. c)) zachovává a navíc ve svém ustanovení čl. 21 odst. 1 stanoví demonstrativní výčet druhů státního majetku, které je pro účely ustanovení čl. 19 písm. c) třeba považovat za majetek užívaný či určený k užívání pro státní neobchodní účely, a tedy za majetek chráněný imunitou. Jedná se o následující druhy majetku: majetek, včetně jakéhokoliv bankovního účtu, který je užíván či určen k užívání při výkonu funkcí diplomatické mise státu nebo jeho konzulárních úřadů, zvláštních misí, misí při mezinárodních organizacích nebo delegací u orgánů mezinárodních organizací nebo na mezinárodních konferencích; majetek vojenské povahy nebo majetek, který je užíván či určen k užívání při výkonu vojenských funkcí; majetek ústřední banky nebo jiného měnového úřadu státu; majetek, který je součástí kulturního dědictví státu nebo součástí jeho archivů a není určen pro prodej; a majetek, který je součástí výstavy předmětů vědeckého, kulturního nebo historického významu a není určen pro prodej (čl. 21).²⁴⁴ První tři kategorie jsou v zásadě všeobecně uznávány jakožto majetek nepodléhající exekuci, výslovné zmínění posledních dvou kategorií je pak žádoucím přínosem Úmluvy OSN v této oblasti právní úpravy státních imunit.

²⁴⁴ Text viz dok. OSN A/RES/59/38, Annex.

Nedotknutelnost majetku používaného či určeného k užívání k veřejným účelům, včetně majetku sloužícího k výkonu diplomatických či vojenských funkcí, však není bezvýjimečná - stát se jí může zříci.²⁴⁵ Pokud restriktivní pojetí exekučních imunit připouští výkon donucovacích opatření vůči všemu „obchodnímu majetku“ cizího státu, nacházejícímu se na území státu soudu, bez souhlasu cizího státu, má existence možnosti dobrovolně se vzdát (exekuční) imunity smysl pouze ve vztahu k majetku používanému pro veřejné účely včetně majetku diplomatického a vojenského.²⁴⁶ Úmluva OSN tuto zásadu potvrzuje ve svém čl. 21 odst. 2. Podle tohoto ustanovení nemá úprava, která je obsažená v čl. 21 odst. 1 a která vyjmenovává druhy majetku chráněné imunitou, vliv na čl. 18 a 19 písm. a) a b), tj. na ustanovení, která upravují způsoby, jimiž se cizí stát může zříci své exekuční imunity. Platí však zásada, že takovéto případné vzdání se exekuční imunity vůči majetku používanému pro veřejné účely, který by jinak byl touto imunitou chráněn, se musí vztahovat konkrétně k určité kategorii majetku nebo ještě lépe ke konkrétním budovám, předmětům apod. Pouhé obecné zřeknutí se imunity vůči donucovacím opatřením nebo zřeknutí se takovéto imunity - bez upřesnění - ve vztahu ke všemu majetku na území státu soudu tedy neumožňuje uplatnit donucovací opatření vůči majetku používanému pro veřejné účely.²⁴⁷ I v rámci vzdání se exekuční imunity přitom patrně bude nutno rozlišovat mezi různými druhy majetku používaného či určeného k veřejným účelům: zejména majetek, jehož nedotknutelnost je upravena ve zvláštních mezinárodních smlouvách

²⁴⁵ Zda je však uvedená zásada, podle níž se lze vzdát exekuční imunity ve vztahu ke zvláště chráněnému (vojenskému, diplomatickému apod.) majetku, uznávána všeobecně, není zcela jasné. Např. britský SIA na rozdíl od Úmluvy OSN neobsahuje ustanovení, které by takovéto zřeknutí se imunity výslovně připouštělo. Americký FSIA ve svém oddílu 1610(a)(1) umožňuje vzdát se imunity vůči donucovacím opatřením pouze ve vztahu k (jakémukoliv) majetku užívanému *pro obchodní činnost* v USA (což souvisí se skutečností, že nejvýznamnější z výjimek z exekuční imunity stanovená v FSIA umožňuje uplatnit donucovací opatření bez ohledu na souhlas dotčeného cizího státu v zásadě pouze vůči obchodnímu majetku, který je spojen s konkrétní obchodní činností, jíž se týkalo dotčené soudní řízení - viz výše).

²⁴⁶ Srov. Ch. Schreuer, *The ICSID Convention: A Commentary*, op. cit. sub 209, s. 1167-1670.

²⁴⁷ Viz Report of the ILC, 1991, forty-third session, dok. OSN A/46/10, s. 145. Srov. oddíl 31 (4) australského zákona o imunitách cizích států z r. 1985, který stanoví: „A waiver does not apply in relation to property that is diplomatic property or military property unless a provision in the agreement expressly designates the property as property to which the waiver applies.“ Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 481.

(srov. nedotknutelnost místností mise podle čl. 22 VÚDS),²⁴⁸ patrně na rozdíl např. od bankovních účtů diplomatické mise, jejichž nedotknutelnost ve VÚDS upravena není a je vyvozována z mezinárodního práva obyčejového (viz níže), by neměl být podroben exekučním opatřením v cizím státě ani tehdy, pokud se cizí stát vzdá exekuční imunity obecně vůči majetku používanému pro diplomatické účely.

7.5.2. Exekuční imunita účtů diplomatických misí

Imunita cizího státu vůči donucovacím opatřením státu soudu se v praxi patrně nejčastěji uplatní ve vztahu k bankovních účtům zahraničních úřadů cizího státu, tj. k bankovním účtům používaným pro potřeby diplomatických misí, konzulárních úřadů a jiných obdobných zahraničních misí a delegací cizího státu. Patrně nejvýznamnější rozhodnutí vnitrostátních soudů v této oblasti se týkají bankovních účtů diplomatické mise, které jsou často jediným relevantním majetkem vysílajícího státu ve státu soudu.

Vídeňská úmluva o diplomatických stycích neupravuje status, a tedy ani nedotknutelnost, bankovních účtů používaných pro potřebu diplomatické mise - čl. 22 odst. 3 VÚDS přiznává nedotknutelnost vůči prohlídce, rekvizici, zabavení či exekuci pouze majetku nacházejícímu se v místnostech diplomatické mise,²⁴⁹ což není případ bankovních účtů. Právní režim účtů diplomatické mise je proto třeba vyvodit z mezinárodního práva obyčejového.²⁵⁰ Ve většině států, v nichž lze uplatnit donucovací opatření vůči jakémukoliv majetku cizích států používanému či určenému k užívání pro obchodní (či jiné než státní neobchodní) účely, dospěly soudy k závěru, že bankovní účty diplomatických misí určené k úhradě nákladů na provoz diplomatické

²⁴⁸ Text viz ve vyhl. MZV č. 157/1964 Sb.

²⁴⁹ Publikovaný český překlad čl. 22 odst. 3 VÚDS zní: „Místnosti mise, jejich zařízení a jiný majetek v nich i dopravní prostředky mise nemohou být předmětem prohlídky, rekvizice, zabavení nebo exekuce.“

²⁵⁰ Srov. E. Denza, op. cit. sub 121, s. 131-2.

mise jsou chráněny imunitou před exekučními a jinými donucovacími opatřeními jiných států. Patrně nejvýznamnějším soudním rozhodnutím v této oblasti je rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN z r. 1977 v případu týkajícím se bankovního účtu velvyslanectví Filipín v SRN.²⁵¹ Nedotknutelnost bankovních účtů diplomatické mise se podle tohoto rozhodnutí uplatní i tehdy, když některé transakce, k nimž je účet využíván, spadají mezi činnosti *iure gestionis*.²⁵² Spolkový ústavní soud SRN dále dospěl k závěru, že pro přiznání imunity vůči donucovacím opatřením namířeným proti účtu diplomatické mise není rozhodující, zda by takováto opatření proti majetku cizího státu skutečně ohrozila fungování diplomatické mise, nýbrž že v tomto případě postačí existence abstraktní hrozby (*abstract danger*).²⁵³ Spolkový ústavní soud konečně

²⁵¹ Viz Philippine Embassy Bank Account Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 13 December 1977; in: ILR, vol. 65, s. 146 a n. K obdobnému závěru dospěla ve Spojeném království Sněmovna lordů ve svém rozhodnutí v případu Alcom Ltd. v. Republic of Colombia, England, House of Lords, 12 April 1984, in: ILR, vol. 74, s. 170 a n. Sněmovna lordů se v tomto rozhodnutí přiklonila k následujícím závěrům lorda Diplocka: „... the expenditure incurred in the day-to-day running of the diplomatic mission of a foreign state ... wil, no doubt, include some moneys due under contracts for the supply of goods or services to the mission, to meet which the mission will draw upon its current bank account; but the account will also be drawn upon to meet many other items of expenditure which fall outside even the extended definition of „commercial purposes“ ... The debt owed by the bank to the foreign sovereign state and represented by the credit balance in the current account kept by the diplomatic mission of that state as a possible subject-matter of the enforcement jurisdiction of the court is, however, one and indivisible; it is not susceptible of anticipatory dissection into the various uses to which moneys drawn upon it might have been put in the future ... Unless it can be shown by the judgment creditor ... that the bank account was earmarked by the foreign state solely (save for the de minimis exceptions) for being drawn upon to settle liabilities incurred in commercial transactions, it cannot ... be sensibly brought within ... the exception for which section 13(4) provides (pozn.: oddíl 13(4) SIA vyjímá z exekuční imunity majetek, který je užíván či určen k užívání pro obchodní účely - viz výše)“; ibid., s. 187. Viz též Republic of „A“ Embassy Bank Account Case, Austria, Supreme Court, 3 April 1986, in: ILR, vol. 77, s. 489 a n.

²⁵² „The financial settlement of the costs and expenses of an embassy through a general current account of the sending State maintained with a bank in the receiving State pertains directly to the continued discharge of the diplomatic functions of the sending State, notwithstanding the fact that some transactions through such an account may, as regards relations with the bank or with third parties, be effected in the context of legal relationships or forms of activity which can, by their legal nature, be termed acts *iure gestionis*.“ Viz Philippine Embassy Bank Account Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 13 December 1977, in: ILR, vol. 65, s. 188.

²⁵³ „Because of the difficulties of delimitation involved in judging whether that ability to function is endangered, and because of the potential for abuse, general international law makes the area of protection enjoyed by the foreign State very wide and refers to the typical abstract danger, but not to the specific threat to the ability of the diplomatic mission to function posed by measures on the part of the receiving State“ Viz Philippine Embassy Bank Account Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 13 December 1977, in: ILR, vol. 65, s. 186.

nepovažoval za přípustné, aby přijímající stát požadoval od vysílajícího státu poskytnutí konkrétních informací o existenci, účelu či použití finančních prostředků uložených na bankovním účtu diplomatické mise; snaha o získání takovýchto informací by podle názoru tohoto soudu znamenala zásah do vnitřních záležitostí cizího státu v rozporu s mezinárodním právem. Na druhé straně je podle tohoto rozhodnutí v souladu s mezinárodním právem, pokud orgány přijímajícího státu budou od vysílajícího státu požadovat, aby (oficiálním prohlášením) potvrdil skutečnost, že určitý bankovní účet je účtem, který je užíván pro výkon funkcí diplomatické mise.²⁵⁴

V praxi však mohou nastat situace, kdy cizí stát používá bankovní účet své diplomatické mise nikoliv pouze k zajištění chodu své mise, byť částečně prostřednictvím nezbytných obchodních úkonů, resp. úkonů *iure gestionis*, nýbrž také pro hrazení svých dalších, již čistě obchodních činností v přijímajícím státě, která s výkonem funkcí mise nesouvisejí. Pokud by byla imunita přiznávána jakémukoliv účtu vedenému formálně na jméno diplomatické mise nebo jiného obdobného zahraničního úřadu cizího státu, mohl by cizí stát prostřednictvím takového účtu neoprávněně poskytnout „krytí“ též svému majetku (resp. části účtu), který by exekuční imunitou za normálních okolností chráněn nebyl. Objevují se proto snahy rozlišovat v rámci účtu používaného pro potřebu diplomatické mise části účtu, které jsou používány přímo pro úřední potřebu nebo pro zajištění chodu diplomatické mise, od částí, které slouží cizímu státu výlučně či převážně k obchodním účelům. Takovýto přístup k bankovním účtům diplomatických misí cizích států a obdobným účtům zaujaly v některých případech např. soudy USA.²⁵⁵ Též revidovaný návrh článků pro úmluvu o státní imunitě, který přijala ILA na svém zasedání v Buenos Aires v r. 1994, výslově umožňuje, aby v případě takovýchto

²⁵⁴ Viz Philippine Embassy Bank Account Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 13 December 1977, in: ILR, vol. 65, s. 186-189.

²⁵⁵ Viz např. Birch Shipping Corporation v. Embassy of the United Republic of Tanzania, United States, District Court, District of Columbia, 18 November 1980, in: ILR, vol. 63, s. 524 a n.

smíšených účtů požívala imunity pouze ta část účtu, o níž bude náležitě zjištěno, že je užívána pro neobchodní činnost.²⁵⁶

Takovýto přístup se však musí vypořádat s problémem, jak prokázat různé způsoby užívání téhož účtu diplomatické mise cizího státu. Spolkový ústavní soud ve svém výše uvedeném rozhodnutí dospěl k závěru, že v případě, kdy je účet diplomatické mise používán jako „krytí“ pro transakce, které se přímo netýkají funkci diplomatické mise, mohou orgány přijímajícího státu uplatnit své výhrady proti takovému „ne-funkčnímu“ využívání diplomatických imunit pouze diplomatickými a obdobnými postupy na mezinárodní úrovni.²⁵⁷ Britský SIA ve vztahu k této záležitosti stanoví, že potvrzení vydané vedoucím diplomatické mise dotčeného cizího státu bude považováno za dostatečný důkaz, že určitý majetek není užíván či určen k užívání pro obchodní účely, pokud nebude prokázán opak.²⁵⁸ Povahu důkazu ohledně účelu užívání konkrétního majetku cizího státu přiznává certifikátu vydanému vedoucím diplomatické mise též australský zákon o imunitách cizích států;²⁵⁹ tento zákon dále definuje diplomatický majetek jako majetek, který je v příslušné době užíván převážně pro účely zřízení či zajištění chodu diplomatické mise, konzulární mise či zvláštní mise cizího státu.²⁶⁰

²⁵⁶ Article VIII.B.: „In case of mixed financial accounts that proportion duly identified of the account used for non-commercial activity shall be entitled to immunity.“ Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 199.

²⁵⁷ Viz Philippine Embassy Bank Account Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 13 December 1977; in: ILR, vol. 65, s. 190: „This Chamber fully appreciates that the immunity accorded to claims arising out of a general current account of the embassy of a foreign State might in some cases be used as a shield for financial transactions through such an account which were not directly related to the functions of a diplomatic mission. Should such a case occur ... it would be for the competent authorities of the Federal Republic of Germany to counter a „non-functional“ use of the immunity of diplomatic mission by diplomatic and other means admissible under international law.“

²⁵⁸ Oddíl 13 (5) SIA. Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 390.

²⁵⁹ Oddíl 41 australského FSIA. Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 484-5:

„For the purposes of this Act, a certificate in writing given by the person for the time being performing the functions of the head of a foreign State's diplomatic mission in Australia to the effect that property specified in the certificate, being property –

(a) in which the foreign State or a separate entity of the foreign State has an interest; or
(b) that is in the possession or under the control of the foreign State or of a separate entity of the foreign State,

is or was at a specified time in use for purposes specified in the certificate is admissible as evidence of the facts stated in the certificate.“

²⁶⁰ Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 469: „‘diplomatic property’ means property that, at the relevant time, is in use predominantly for the purpose

V odborné literatuře se však objevují názory, podle nichž by pojetí „abstraktního ohrožení“ výkonu funkcí mise (jak toto pojetí formuloval Spolkový ústavní soud) mělo být nahrazeno kritériem konkrétního a skutečného ohrožení jejich funkcí. Problém smíšených účtů by pak bylo možno podle těchto názorů *de lege ferenda* řešit tím, že by cizím státům bylo uloženo důkazní břemeno, které by vycházelo z možnosti dělit smíšené účty na část používanou pro „obchodní“ účely a na část určenou pro „úřední“ potřeby a podle něhož by cizí stát pro odvrácení exekuce musel prokázat, že případné konkrétní exekuční opatření vážně zasáhne do výkonu jeho úředních funkcí.²⁶¹

Návrhy vycházející z obecné možnosti takto pro účely exekuce dělit účty diplomatických misí a dalších zahraničních úřadů cizích států se však zdají být z praktického i právního hlediska problematické. Jako vhodnější se obecně jeví přístup, který formuloval Spolkový ústavní soud, tj. zásadně zachovat absolutní nedotknutelnost účtů diplomatické mise cizího státu (a účtů obdobných) jako celku, přičemž po vzoru uvedené úpravy v SIA by bylo možno tuto zásadu výjimečně prolomit ve vztahu k celému účtu, a to pouze tehdy, jestliže by bylo prokázáno, že je tento účet užíván výlučně či z podstatné části nikoli pro účely diplomatické mise, nýbrž pro soustavnou obchodní činnost apod.²⁶²

of establishing or maintaining a diplomatic or consular mission, or a visiting mission, of a foreign State to Australia; ...“.

²⁶¹ Viz Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 155.

²⁶² Ve vztahu k Úmluvě OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku srov. Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 143: „Property listed in paragraph 1 (a) (pozn.: jedná se o ustanovení, které se v mírně pozměněné podobě stalo nynějším čl. 21 odst. 1 písm. a) Úmluvy OSN - viz výše) is intended to be limited to that which is in use or intended for use for the „purposes“ of the State’s diplomatic functions. This obviously excludes property, for example bank accounts, maintained by embassies for commercial purposes.“

8. VZTAH STÁTNÍCH IMUNIT K IMUNITÁM PŘEDSTAVITELŮ CIZÍCH STÁTŮ

O některých dílčích aspektech vztahu státních imunit k dalším právním režimům upravujícím imunity představitelů a orgánů cizích států pojednávaly již předchozí kapitoly (viz kapitolu 3.4. pojednávající o soudních řízeních týkajících se místnosti diplomatických misí, kapitolu 4.3. ohledně imunit cizích států vůči řízením, jejichž předmětem jsou pracovněprávní spory se zaměstnanci diplomatických misí a konzulárních úřadů, a kapitolu 7.5.2. ohledně imunity bankovních účtů diplomatické mise). Obecně vzato se zvláštní právní režimy - upravující diplomatické a konzulární výsady a imunity, výsady a imunity zvláštních misí, nejvyšších představitelů cizích států, ozbrojených sil pobývajících na území jiných států apod. - uplatňují nezávisle na právním režimu imunit státu.²⁶³ Všechny tyto režimy včetně státních imunit současně mají společný základ a obecný účel, jimiž jsou svrchovanost státu a ochrana výkonu této svrchovanosti v různých oblastech činnosti státu. Úzký vztah ke státní imunitě má zejména imunita *ratione materiae* zástupců či představitelů cizích států, tj. imunita, jež pokrývá výkon úředních funkcí těchto osob. V posledních letech pak posuzování vztahu mezi režimy imunit státu a imunit státních představitelů nabyla na aktuálnosti zejména v souvislosti s případy, v nichž byly nejvyšší představitelé cizích států trestně stíháni pro páchaní zločinů podle mezinárodního práva.

²⁶³ Srov. čl. 3 Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku:

„1. The present Convention is without prejudice to the privileges and immunities enjoyed by a State under international law in relation to the exercise of the functions of: (a) its diplomatic missions, consular posts, special missions, missions to international organizations or delegations to organs of international organizations or to international conferences; and (b) persons connected with them.
2. The present Convention is without prejudice to privileges and immunities accorded under international law to heads of State *ratione personae*.“ Text viz dok. OSN A/59/38, Annex.

8.1. Obecné vymezení imunit zástupců státu *ratione personae* a *ratione materiae*

Jak vymezuje imunity *ratione personae* a *ratione materiae*, jichž požívají zástupci státu či státní úředníci, současná mezinárodně právní nauka? Za převažující lze patrně považovat pojetí, jež popsal A. Cassese následujícím způsobem:

Kategorie imunit *ratione materiae*, neboli tzv. funkčních imunit, je založena na zásadě, podle níž stát nemůže uplatňovat vůči státnímu úředníkovi (resp. zástupci či představiteli) cizího státu svou jurisdikci ohledně úkonů, které tento úředník činí ve svém oficiálním (úředním) postavení, a které je proto třeba považovat za úkony dotčeného cizího státu. Účelem této imunity je zejména poskytnout ochranu osobám jednajícím jakožto orgány cizího státu a zajistit, aby nebyla „obejita“ imunita cizího státu tím, že by ohledně úkonu přičitatelného domovskému státu státního úředníka uplatnil jiný stát svou jurisdikci přímo vůči úředníku, který takovýto oficiální úkon provedl.

Kategorie imunit *ratione personae*, neboli imunit osobních, pak je projevem zásady, podle níž určitá skupina zástupců státu či státních úředníků (zejména hlavy států, předsedové vlád, ministři zahraničních věcí, členové zvláštních misí a diplomatictí zástupci, tj. státní úředníci, kteří své funkce vykonávají částečně či zcela mimo území svého domovského státu) po dobu výkonu své funkce požívá imunity vůči jurisdikci jiných států v zásadě ohledně většiny či všech svých úkonů, ať úředních či soukromých, a to především z toho důvodu, aby se zamezilo možným zásahům do výkonu funkcí cizího státu, jejž tito úředníci zastupují, pod záminkou, že uplatnění takovéto jurisdikce se týká výlučně soukromého jednání zástupce státu (zásada *ne impediatur legatio*).²⁶⁴

První druh imunity - imunita *ratione materie* - se vztahuje k hmotnému právu jiného státu (ačkoliv státní úředník není vyňat z povinnosti řídit se mezinárodním právem či hmotným právem jiného

²⁶⁴ Srov. např. R. Jennings, A. Watts, Oppenheim's International Law, Vol. I, 9th ed., Longman, London New York, 1992, s. 346.

státu, poruší-li některé z nich, není toto porušení přičteno jemu, nýbrž jeho státu - individuální trestní či civilní odpovědnost státního úředníka v tomto případě nevzniká), pokrývá úřední úkony jakéhokoliv státního úředníka (zástupce státu),²⁶⁵ nezaniká s koncem výkonu úředních funkcí státního úředníka (úkon je z právního hlediska přičten státu, a proto jakoukoliv právní odpovědnost za takovýto úkon může nést pouze stát) a má účinky *erga omnes*, tj. lze se jí dovolat vůči všem státům.

Imunita *ratione personae* je naproti tomu procesní překážkou uplatnění jurisdikce jiných států, poskytuje ochranu ve vztahu k úředním i soukromým úkonům, které zástupce státu (státní úředník) učinil během výkonu své funkce, jakož i veškerým úkonům provedeným před nástupem do úřadu, chrání pouze určité kategorie zástupců státu (viz výše) a zaniká v okamžiku, kdy dotčený zástupce státu přestane své úřední funkce vykonávat.

Tyto dva druhy imunity koexistují a určitým způsobem se překrývají po dobu, po niž jsou příslušní zástupci státu (státní úředníci) ve funkci. Poté, co zástupce státu přestane svou funkci vykonávat, uplatní se pouze imunita *ratione materiae*.

²⁶⁵ Imunita *ratione materiae* by měla mít tutéž povahu, atď chrání řadového úředníka, diplomata či hlavu cizího státu; její rozsah je určen pouze rozsahem výkonu veřejných funkcí dotčeného úředníka či zástupce státu bez ohledu na postavení, jaké takováto osoba v mocenské hierarchii cizího státu zastává. Objevují se však názory, podle nichž se imunita *ratione materiae* chránící hlavy států (a patrně též další vysoko postavené státní představitele) do určité míry odlišuje od imunity *ratione materiae* níže postavených „obyčejných úředníků“ cizích států. Britská autorka H. Fox ve svém článku, pojednávajícím o rozhodnutí Sněmovny lordů, jimž byla generálu Pinochetovi odepřena imunita *ratione materiae* ohledně činů, jež spáchal při výkonu své funkce hlavy státu, k této problematice uvádí: „Unlike the diplomat, the head of state has a constitutional role. There is no doubt that in many constitutions a head of state acts as a component in the constitutional structure of the state; ... The participation of a head of state is a component of the constitutional structure of the state; without his part the state may not be able to act. ... This peculiar role of the head of state suggests that more of his acts than those of an official who acts in solely a representative capacity are to be included in his official functions. Accordingly a different immunity from that available to the diplomat is called for; it may be individual to the head of state or, as seems more probable, comprehended within the immunity of the state.“ (zvýrazněno autorem této práce) Viz H. Fox, The Pinochet Case No. 3, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 3, s. 694-5. Takovýto závěr se však zdá být problematický: hlava státu patrně požívá širší imunitu *ratione materiae* jednoduše proto, že rozsah jejího oficiálního jednání je větší než v případě diplomatického zástupce, resp. „obyčejného“ úředníka cizího státu. Závěr, podle něhož existuje zvláštní kategorie imunit *ratione materiae* „bývalých hlav států“ (případně dalších bývalých vysoko postavených státních představitelů) nebo že tato imunita je součástí imunity státu, se nezdá odůvodněný (viz níže).

Pokud však státní úředník (zástupce státu) spáchá zločin podle mezinárodního práva, uplatní se výjimka z imunity *ratione materiae*: takovýto zločin je pak podle mezinárodního práva přičten domovskému státu pachatele a současně je za takovýto zločin individuálně trestně odpovědný samotný pachatel - státní úředník.²⁶⁶ (Nutno dodat, že tato zásada není v praxi jednoznačně přijímána. Podrobnější popis nejasností týkajících se této výjimky z imunity *ratione materiae* je uveden níže.)

Imunita *ratione materiae* tedy vychází z pojetí, podle něhož jsou úřední úkony státních úředníků přičitatelné vysílajícímu státu, který nese za důsledky těchto úkonů odpovědnost, což představuje spojovací prvek mezi imunitou státních úředníků *ratione materiae* a státní imunitou. To se projevuje též v právní úpravě státních imunit: např. ustanovení čl. 2(1)(b)(iv) Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku zahrnuje do definice státu pro účely Úmluvy OSN též „zástupce státu jednající v tomto postavení“ (*representatives of States acting in that capacity*). Podle komentáře Komise pro mezinárodní právo k návrhu článků z r. 1991 zahrnuje toto ustanovení všechny osoby, které jsou oprávněny zastupovat stát ve všech jeho projevech, tj. všechny státní úředníky - od hlav států, před ministry zahraničních věcí, diplomatické zástupce atd. - v jejich veřejném či úředním postavení. Slova „v tomto postavení“ (*in that capacity*) mají podle komentáře Komise za účel jasně stanovit, že tato imunita je přiznávána zástupcům státu jakožto imunita *ratione materiae* a že žaloby vůči zástupcům cizích států ohledně jejich úředních úkonů je třeba považovat za žaloby namířené proti státu, který tyto osoby zastupují.²⁶⁷ (Imunitu *ratione personae* zástupců cizích států pak Úmluva OSN ponechává zcela nedotčenu.)²⁶⁸

Imunita státních úředníků *ratione materiae* (a samozřejmě i imunita *ratione personae*) však je do značné míry samostatným právním institutem a od státní imunity se odlišuje zejména osobním prvkem - tj.

²⁶⁶ Viz A. Cassese, When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case, *The European Journal of International Law*, vol. 13, 2002, No. 4, s. 862-4.

²⁶⁷ Viz Report of the ILC, forty-third session, 1991, dok. OSN A/46/10, s. 24-25.

²⁶⁸ Viz výše čl. 3 Úmluvy OSN, v němž je výslově zmíněno (vedle diplomatických imunit apod., jejichž podstatnou součást tvoří imunita *ratione personae*), že Úmluva OSN se nijak nedotýká imunity *ratione personae* hlav cizích států.

tím, že bezprostředně poskytuje ochranu osobě státního úředníka (v případě imunity *ratione materiae* tedy státnímu úředníku jednajícímu v rámci výkonu oficiálních funkcí), byť i, jak výše uvedeno, částečně proto, aby nebylo možno se vyhnout použití pravidel státní imunity tím, že by ohledně úředních úkonů cizího státu uplatnil jiný stát svou jurisdikci přímo proti úředníku, který takovéto úkony provedl. Státní imunita na jedné straně a imunita státních úředníků (*ratione personae i materiae*) na straně druhé se tedy v zásadě řídí vlastními pravidly a z omezení imunity v jedné z těchto oblastí nelze odvozovat existenci obdobných omezení v oblasti druhé.²⁶⁹

²⁶⁹ Srov. v tomto ohledu též vymezení vztahu mezi imunitou *ratione materiae* a státní imunitou podle autorů K. Doeblinga a G. Resse: „Bei diplomatischer Immunität *ratione materiae* und Staatenimmunität handelt es sich zwar nach der Staatenpraxis und der völkerrechtlichen Literatur um getrennte Rechtsinstitute mit verschiedenen Schutzobjekten und unterschiedlicher Reichweite. Die Staatenimmunität schützt ausschließlich den Staat als solchen, während der einzelne nicht erfasst wird. ... Jedoch sind Staatenimmunität und sachliche diplomatische Immunität im entscheidenden Punkt, dem Schutz der Souveränität des Entsendestaates, im amtlichen Handeln bzw. Unterlassen des mit staatlichen Zwangsmaßnahmen überzogenen ehemaligen Diplomaten völkergewohnheitsrechtlich vergleichbar (gemeinsamer Kernbereich). ... Folglich handelt es sich bei der diplomatischen Immunität *ratione materiae* um eine Sonderregelung gegenüber den Grundsätzen der diplomatischen Immunität, da diese über das Ende der Tätigkeit hinaus erstreckt wird, und zugleich gegenüber den allgemeinen Grundsätzen der Staatenimmunität, da der Diplomat bezüglich seiner Amtsakte individuell vor Verfolgung geschützt wird.“ (zvýrazněno autorem této práce) Viz K. Doebling, G. Ress, Diplomatische Immunität und Drittstaaten (Überlegungen zur erga omnes-Wirkung der diplomatischen Immunität und deren Beachtung im Falle der Staatensukzession, Archiv des Völkerrechts, vol. 37, 1999, No. 1, s. 97-8). Srov. též např. J. C. Barker, The Future of Former Head of State Immunity after *ex parte Pinochet*, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 4, s. 941. Podle některých pojetí je ovšem imunita *ratione materiae* ve skutečnosti imunitou samotného dotčeného cizího státu. Např. britská autorka H. Fox ve svém článku cit. sub 265 uvádí: „... the immunity which attaches to his (pozn.: the office-holder's) conduct of official business of the state is not his, but that of the State he represents; they are acts performed in exercise of sovereign authority, *de iure imperii*, and are not subject to adjudication by the courts of another state. ... If the State by reason of its sovereign independence enjoys status immunity, it continues unchanged on the departure of one of its diplomats or other representative and in consequence immunity for official acts performed on its behalf should also continue. The immunity of the state from the criminal jurisdiction of local courts is generally recognized today as absolute despite the reduction in a State's immunity in respect of the civil adjudication of local courts which has taken place since the Second World War. ... The immunity *ratione materiae*, then, on this analysis, which the diplomat or head of state after leaving office claims is the status immunity of the State which in respect of criminal proceedings remains absolute. ... On this analysis, the immunity *ratione materiae* of both diplomat and head of state is identical to the immunity of the State. The device of status does not work and the commission of international crimes, if it is not to remain immune, can only be brought about by the introduction of an exception to state immunity from criminal proceedings in respect of the individuals who commit the crimes.“ (zvýrazněno autorem této práce) Viz H. Fox, The Pinochet Case No. 3, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 3, s. 695-6. Tento přístup se však zdá být poněkud nejasný a problematický, protože odhliží od odlišností v účelu, adresátech a rozsahu státních imunit na jedné straně a imunit (*ratione materiae* či *personae*)

8.2. Imunity členů personálu diplomatické mise a konzulárního úřadu

V praxi nejčastěji uplatňovanými imunitami (*ratione personae i ratione materiae*) zástupců cizích států jsou diplomatické a konzulární imunity. Jak je tedy upraveno vynětí z jurisdikce členů personálu diplomatické mise a členů konzulárního úřadu podle Vídeňské úmluvy o diplomatických stycích (VÚDS)²⁷⁰ a Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích (VÚKS)²⁷¹?

Diplomatický zástupce požívá podle čl. 31 VÚDS imunity vůči trestní, civilní a správní jurisdikci přijímajícího státu.²⁷² Imunita diplomatického zástupce vůči trestní jurisdikci je po dobu výkonu jeho funkce absolutní (pokud se této imunity vysílající stát nezrekne); ze správní a civilní jurisdikce přijímajícího státu je diplomatický zástupce vyňat s výhradou tří taxativně stanovených případů (čl. 31 odst. 1 písm. a), b) a c) VÚDS). Těmito výjimkami jsou řízeni ohledně:

- věcných žalob týkajících se soukromé nemovitosti na území přijímajícího státu, pokud ji ovšem tento diplomat nevlastní v zastoupení vysílajícího státu pro účely mise,
- žalob týkajících se dědictví, v němž je diplomatický zástupce vykonavatelem poslední vůle, správcem dědictví, dědicem nebo odkazovníkem jako soukromá osoba, a nikoliv jako zmocněnec vysílajícího státu, a

zástupců státu (státních úředníků) na straně druhé. Navíc vede k velmi problematickému připodobňování výjimky z imunity *ratione materiae* (výjimky, která se uplatní v případech, kdy státní úředníci, jinak imunitou *ratione materiae* chránění, spáchali zločiny podle mezinárodního práva) k výjimkám z imunity státu (viz níže).

²⁷⁰ Český text viz pod č. 157/1964 Sb.

²⁷¹ Český text viz pod č. 32/1969 Sb.

²⁷² Imunita vůči trestní, správní a civilní jurisdikci přijímajícího státu je však pouze jednou z oblastí imunit, jichž diplomatický zástupce v přijímajícím státě požívá. Diplomatickým zástupcům (a členům rodin, kteří tvoří součást jejich domácnosti) je dále přiznávána zejména nedotknutelnost jejich osoby (čl. 29 VÚDS), majetku a obydlí (čl. 30), vynětí z práva sociálního zabezpečení přijímajícího státu (čl. 33), vynětí ze zdanění (čl. 34), osobních a veřejných služeb (čl. 35) a celních a podobných dávek (čl. 36). Obdobných vynětí požívají členové administrativně-technického personálu mise a příslušní členové jejich rodin (čl. 37 odst. 2).

- žalob týkajících se jakéhokoliv svobodného povolání nebo obchodní činnosti, jež diplomatický zástupce vykonává v přijímajícím státě vedle svých úředních funkcí.

Diplomatický zástupce, který je občanem přijímajícího státu nebo v něm trvale sídlí, požívá ovšem vynětí z jurisdikce a nedotknutelnosti pouze ve vztahu k oficiální činnosti, kterou vykonává při plnění svých funkcí (*official acts performed in the exercise of his functions*; čl. 38 odst. 1 VÚDS).

Další kategorie personálu diplomatické mise - členové administrativního a technického personálu (podle čl. 1 písm. f VÚDS jsou jimi členové personálu mise, kteří jsou zaměstnáni v administrativních nebo technických službách mise; do této kategorie obvykle náleží např. sekretářky, šifréři, účetní apod.) požívají též absolutního vynětí z trestní jurisdikce přijímajícího státu. Vynětí z civilní a správní jurisdikce se však nevztahuje na jejich činnost vykonávanou mimo rámec jejich povinností (*acts performed outside the course of their duties*; čl. 37 odst. 2 VÚDS). Členové služebního personálu (čl. 1 písm. g VÚDS tuto kategorii vymezuje jako členy personálu mise, kteří jsou zaměstnáni v domácích službách mise; do této kategorie zpravidla náleží např. zahradníci, uklízečky, správce residence šéfa mise apod.) požívají imunity vůči jurisdikci přijímajícího státu pouze ve vztahu k činnostem, které vykonávají v rámci svých povinností (*acts performed in the course of their duties*; čl. 37 odst. 3 VÚDS). Bývalí členové personálu diplomatické mise jsou (po ukončení své funkce) chráněni imunitou, pokud jde o úkony, které provedli při výkonu svých funkcí jakožto členové mise (*acts performed in the exercise of his functions as a member of the mission*; čl. 39 odst. 2 VÚDS).²⁷³

Na rozdíl od diplomatických zástupců a členů administrativně-technického personálu diplomatické mise podléhají členové konzulárního

²⁷³ Autentický anglický text čl. 39 odst. 2 VÚDS zní: „When the functions of a person enjoying privileges and immunities have come to an end, such privileges and immunities shall normally cease at the moment when he leaves the country, or on expiry of a reasonable period in which to do so, but shall subsist until that time, even in case of armed conflict. However, with respect to acts performed by such a person in the exercise of his functions as a member of the mission, immunity shall continue to subsist.“ (zvýrazněno autorem této práce)

úřadu jurisdikci přijímajícího státu ve výrazně větším rozsahu.²⁷⁴ Podle čl. 43 odst. 1 VÚKS jsou konzulární úředníci a konzulární zaměstnanci (kategorie obdobné členům diplomatického personálu a administrativně-technického personálu diplomatické mise; viz čl. 1 odst. 1 písm. d) a e) VÚKS) vyňati z jurisdikce soudních a správních orgánů přijímajícího státu pouze tehdy, pokud jde o úkony prováděné při výkonu konzulárních funkcí (*acts performed in the exercise of consular functions*). Z hlediska vztahu ke státní imunitě (viz níže) je významné, že čl. 43 odst. 2 VÚKS navíc výslovně vylučuje použití uvedeného odst. 1 tohoto článku v případech civilních soudních řízení ohledně smlouvy uzavřené konzulárním úředníkem nebo konzulárním zaměstnancem, kterou tento úředník či zaměstnanec „výslovně nebo zřejmě nesjednal jakožto zástupce vysílajícího státu“ (odst. 2 písm. a)), nebo ohledně škody „vzniklé v přijímajícím státě z nehody způsobené vozidlem, lodí nebo letadlem“ (odst. 2 písm. b)). Konzulární úředníci, kteří jsou státními příslušníky přijímajícího státu nebo jsou v něm trvale usedlí, podle čl. 71 odst. 1 VÚKS požívají (obdobně jako členové příslušných kategorií personálu diplomatické mise) pouze vynětí z jurisdikce a nedotknutelnosti v souvislosti s úředními úkony provedenými při výkonu jejich funkcí (*official acts performed in the exercise of their functions*). Imunita bývalých konzulárních úředníků a zaměstnanců je upravena obdobně jako imunita bývalých členů personálu diplomatické mise: čl. 53 odst. 4 VÚKS stanoví, že vynětí uvedených kategorií členů konzulárního personálu z jurisdikce ohledně úkonů, které provedli při výkonu svých funkcí (*acts performed by a consular officer or a consular employee in the exercise of his functions*), potrvá bez časového omezení.

VÚDS i VÚKS tedy v řadě případů přiznávají imunitu členům personálu diplomatické mise a konzulárního úřadu pouze tehdy, pokud tito zaměstnanci jednají ve svém úředním postavení, tj. imunitu *ratione materiae*. V praxi největší význam pak mělo posouzení imunity *ratione*

²⁷⁴ Výkon jurisdikce nad konzulárními úředníky je rovněž částečně omezen článkem 41 VÚKS upravujícím jejich osobní nedotknutelnost včetně zatčení, vzeti do vazby a dalším omezením jejich osobní svobody. Členové konzulárního personálu, resp. zejména konzulární úředníci a konzulární zaměstnanci požívají dále zejm. vynětí z registrace cizinců a povolení k pobytu (čl. 46 VÚKS), vynětí z povolení k zaměstnání (čl. 47), vynětí ze sociálního zabezpečení (čl. 48) či osvobození od zdanění (čl. 49).

materiae přiznávané členům personálu diplomatické mise podle čl. 39 odst. 2 VÚDS. Z dříve uvedené charakteristiky imunity *ratione materiae* plyne, že diplomatický zástupce (jakož i další příslušní členové personálu mise) poté, co ukončí výkon své funkce na misi, pozbývá své osobní imunity (imunity *ratione personae*), a může tak být žalován před soudy přijímajícího státu ohledně nároků plynoucích z jeho soukromého jednání provedeného během výkonu funkce v přijímajícím státě. I po ukončení výkonu své funkce v přijímajícím státě však je na základě čl. 39 odst. 2 VÚDS nadále chráněn imunitou *ratione materiae* či funkční imunitou, která se vztahuje na úkony, které vykonal jménem státu, resp. při výkonu svých funkcí jakožto člen mise, a které jsou tedy přičitatelné jeho domovskému státu.

V souladu s výše popsaným pojetím by mělo platit, že diplomatický zástupce na základě ustanovení čl. 39 odst. 2 VÚDS požívá ohledně svých činů, které provedl v rámci výkonu svých funkcí, též imunity *ratione materiae* jako jakýkoliv jiný úředník státu. Byť se takovýto závěr zdá být logický, není přijímán všeobecně. Problémy s posuzováním účinků imunity *ratione materiae* (jíž by teoreticky měli být chráněni bez rozdílu všichni bývalí státní úředníci ohledně svých úkonů provedených v rámci výkonu úředních funkcí) vůči členům personálu diplomatické mise a dalších úřadů státu působících v zahraničí na jedné straně a obecně vůči ostatním státním úředníkům na straně druhé patrně plynou zejména z rozdílného místa působiště uvedených kategorií státních úředníků. Velká většina státních úředníků pochopitelně vykonává své funkce na území svých domovských států, a tak jejich úřední úkony chráněné imunitou *ratione materiae* nebudou v zásadě spadat do jurisdikce ostatních států. Naproti tomu členové personálu zahraničních úřadů vykonávají své funkce v rámci jurisdikce jiných států, a proto bude v praxi nutno posoudit imunitu *ratione materiae* nejčastěji či téměř výhradně právě v soudních řízeních namířených vůči těmto osobám. V těchto případech se však uplatní zvláštní smluvní úprava imunit *ratione materiae*, která je obsažená mj. ve VÚDS a která patrně může vést k rozlišování mezi imunitami *ratione materiae* členů personálu zahraničních úřadů (v případě členů personálu diplomatických misí zejm.

mezi imunitou podle čl. 39 odst. 2 VÚDS) a „obyčejovou“ imunitou *ratione materiae* ostatních státních úředníků. Tyto nejasnosti při posuzování imunity *ratione materiae* lze doložit na příkladu rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN z konce 90. let minulého století ohledně trestního stíhání namířeného proti bývalému velvyslanci Sýrie v Německé demokratické republice.²⁷⁵

8.3. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN v případu bývalého velvyslance Sýrie v Německé demokratické republice

Německý Spolkový ústavní soud v tomto případu nepřiznal imunitu bývalému velvyslanci Sýrie v NDR vůči trestnímu řízení, jež bylo zahájeno na základě obvinění, že tento bývalý velvyslanec v r. 1983 v době svého oficiálního působení v NDR poskytnul součinnost pachatelům teroristického bombového útoku v Západním Berlíně. Odepření imunity založil Spolkový ústavní soud na dvou závěrech: podle prvního z nich neexistuje norma mezinárodního práva obyčejového, která stanoví, že imunita přiznávaná diplomatickým zástupcům podle čl. 39 odst. 2 VÚDS (tj. imunita *ratione materiae* pokryvající úřední jednání bývalého diplomatického zástupce) má účinky *erga omnes*, tj. že zavazuje nejen přijímající stát, nýbrž též třetí státy; podle druhého závěru Spolkového ústavního soudu neexistuje ani norma mezinárodního práva obyčejového, která by vyžadovala, aby SRN přiznala diplomatickému zástupci akreditovanému v minulosti v NDR nárok na imunitu podle čl. 39 odst. 2 VÚDS na základě použití pravidel upravujících sukcesi států. Z hlediska problematiky, o níž pojednává tato kapitola, je relevantní

²⁷⁵ Viz *Former Syrian Ambassador to the German Democratic Republic*, (Case No 2 BvR 1516/96), Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgericht) (Second Senate), 10 June 1997; in: ILR, vol. 115, s. 596 a n. Syrský velvyslanec byl konkrétně obviněn z toho, že jakožto vedoucí diplomatické mise Sýrie v NDR nezabránil teroristické skupině, která spáchala bombový útok proti uměleckému centru v Západním Berlíně, v tom, aby před spácháním tohoto útoku odnesla výbušninu z prostoru diplomatické mise Sýrie. Pracovníci syrské diplomatické mise umožnili teroristům dočasně uložit výbušninu v místnostech mise na základě instrukce syrských úřadů, podle níž měla diplomatická mise Sýrie poskytnout teroristické skupině veškerou možnou pomoc.

první závěr Spolkového ústavního soudu týkající se otázky, zda funkční imunita, přiznávaná ustanovením čl. 39 odst. 2 VÚDS, zavazuje pouze přijímající stát, což vyplývá z textu VÚDS, či zda se této imunity lze domáhat též vůči třetím státům na základě argumentu, že se jedná o imunitu *ratione materiae* chránící všechny státní úředníky před soudními řízeními v jiných státech ohledně úkonů, které tito úředníci provedli v rámci výkonu svých funkcí, a které jsou tedy přičitatelné vysílajícímu státu.

Spolkový ústavní soud při svém rozhodování v této věci vyšel z úsudku, že dotčené jednání bývalého syrského velvyslance je třeba považovat za výkon jeho funkcí jakožto člena mise podle čl. 39 odst. 2 VÚDS, neboť velvyslanec v dané věci jednal jakožto vedoucí diplomatické mise (umožnil teroristické skupině přemístit výbušninu z prostoru diplomatické mise) a postupoval při tomto jednání podle instrukcí své domovské vlády. Svůj závěr, že neexistuje pravidlo mezinárodního práva obyčejového, které by vyžadovalo, aby diplomatická imunita *ratione materiae* přiznávaná podle čl. 39 odst. 2 VÚDS měla účinky též vůči třetím státům, pak Spolkový ústavní soud založil na předpokladu, že diplomatická imunita je svébytný (*self-contained*) právní režim, který má jakožto *lex specialis* přednost před režimem upravujícím obecnou imunitou státních orgánů (a který v zásadě není určen k úpravě vztahů mezi diplomaty a třetími státy). Závazek přiznat imunitu vztahující se na úřední jednání bývalých členů mise je v čl. 39 odst. 2 VÚDS adresován pouze přijímajícímu státu a otázku, zda a do jaké míry tuto imunitu musejí zachovávat též třetí státy, je proto třeba zodpovědět na základě mezinárodního práva obyčejového. Z mezinárodního práva obyčejového pak podle Spolkového ústavního soudu vyplývá, že diplomatická imunita, včetně diplomatické imunity *ratione materiae*, se uplatní pouze v přijímajícím státě, poněvadž je založena na výslovném souhlasu tohoto státu (prostřednictvím *agrément* či akreditace) s tím, aby zástupci vysílajícího státu vykonávali své funkce v přijímajícím státě. Podle Spolkového ústavního soudu přijímající stát, souhlasí-li s působením diplomatického zástupce na svém území, „legalizuje“ tím jak poskytování diplomatických imunit osobních

(*ratione personae*), tak diplomatických imunit funkčních (*ratione materiae*); naproti tomu jiné státní orgány nabývají svého statusu pouze prostřednictvím vnitřního zřizovacího úkonu samotného domovského státu.²⁷⁶ Spolkový ústavní soud považoval v tomto případě za relevantní, že výměnou za přijetí závazků uznávat imunitu konkrétních členů personálu diplomatické mise je přijímající stát nadán určitými oprávněními: neudělit *agrément* vedoucímu mise, prohlásit, že diplomatický zástupce je *persona non grata*, či přerušit s příslušným vysílajícím státem diplomatické styky, přičemž třetí stát nemá takové možnosti reakce k dispozici (s výjimkou - v tomto případě irrelevantní - omezené možnosti odepřít diplomatickému zástupci vstup na území třetího státu při jeho předpokládané cestě přes toto území - viz čl. 40 VÚDS).²⁷⁷

Jakkoliv lze obecně velmi sympatizovat se snahou Spolkového ústavního soudu omezit imunitu v případě zneužití funkcí diplomatické mise a členů jejího personálu (a přinejmenším z tohoto důvodu si argumentace Spolkového ústavního soudu zaslouží i v budoucnu další důkladné zkoumání), z teoretického hlediska je popsané rozhodnutí patrně problematické.²⁷⁸ Základní problém rozhodnutí spočívá podle mého názoru v odlišení diplomatických imunit (*ratione materiae*) od imunit státních orgánů. Spolkový ústavní soud toto odlišení založil na následujících tezích:

- Funkční imunita, tj. imunita *ratione materiae* upravená v čl. 39 odst. 2 VÚDS není pouhým odrazem státní imunity, která má účinky *erga omnes*; v opačném případě by diplomatická imunita *ratione materiae* měla účinky *erga omnes* též po dobu, kdy dotčený diplomat vykonával svou funkci v přijímajícím státě (a kdy imunita *ratione materiae* existuje souběžně s imunitou *ratione personae* a v jejím „stínu“);

²⁷⁶ Ibid., s. 610.

²⁷⁷ Ibid., s. 611.

²⁷⁸ Pro kritiku dotčeného rozhodnutí Spolkového ústavního soudu viz K. Doebring, G. Ress, Diplomatische Immunität und Drittstaaten (Überlegungen zur *erga omnes*-Wirkung der diplomatischen Immunität und deren Beachtung im Falle der Staatensukzession), Archiv des Völkerrechts, vol. 37, 1999, No. 1, s. 68-98; B. Fassbender, S. v. Berlin Court of Appeal and District Court (casenote), The American Journal of International Law, vol. 92, 1998, No. 1, s. 74-78.

- Účinky *erga omnes* nelze založit ani na argumentu, že v opačném případě by třetí stát mohl podřídit své soudní pravomoci úkony vysílajícího státu, a porušit tak imunitu tohoto státu; státní imunita se uplatní pouze tehdy, je-li stát jako takový označen jako strana soudního řízení - je-li stranou řízení sám diplomat jako fyzická osoba, vstupuje do hry pouze diplomatická imunita;
- Stěžovatel nemůže spoléhat na imunitu státních orgánů („*general immunity of State organs*“),²⁷⁹ která nezávisí na uznání přijímajícího státu, a může mít tedy účinky *erga omnes*; diplomatická imunita jakožto *lex specialis* má přednost před obecnou imunitou státních orgánů.²⁸⁰

Na uvedené teze lze, vycházejí z dříve uvedené charakteristiky imunit *ratione materiae*, reagovat následujícími antitezemi a argumenty:

- Jedná-li se o úkon, který diplomatický zástupce provedl v rámci plnění svých funkcí, měla by se imunita *ratione materiae* uplatnit již v průběhu výkonu funkce diplomatického zástupce, a to s účinky *erga omnes*, tj. též ve třetích státech (byť se jedná spíše o teoretickou situaci, poněvadž jednání diplomata v přijímajícím státě většinou nebude spadat do jurisdikce třetích států; v přijímajícím státě je pak diplomat po dobu výkonu své funkce chráněn imunitou *ratione personae*, která pokrývá jak úřední jednání diplomata, tak většinu jeho jednání soukromého, a má tedy větší rozsah než paralelně existující imunita *ratione materiae*;

²⁷⁹ Tato imunita „státních orgánů“ podle Spolkového ústavního „přímo vyplývá“ („*directly flows*“) ze státní imunity a chrání např. členy vlád cizích států. Viz Former Syrian Ambassador to the German Democratic Republic, (Case No 2 BvR 1516/96), Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court (Bundesverfassungsgericht) (Second Senate), 10 June 1997; in: ILR, vol. 115, s. 609.

²⁸⁰ „Consequently, contrary to the complainants view, it does not follow from the fact that continuing immunity is functional and not personal that it also applies in third States. Continuing immunity does not express itself as a simple reflex of State immunity which has erga omnes effect ... Otherwise immunity for official acts, which existed before the termination of the mission, albeit side by side with personal immunity ..., would also have had erga omnes effect during the time of the diplomat's tenure of office. ... In addition, an erga omnes effect cannot be based on the argument that otherwise a third State could make acts of the sending State subject to judicial proceedings, thereby violating the latter State's immunity. State immunity does not forbid such proceedings. It applies only if the State as such is party to the judicial proceedings. If the diplomat alone is party as a natural person, only diplomatic immunity comes into question ... Equally complainant cannot rely on immunity as a State organ ... Such immunity does not depend on the recognition of a receiving State and can therefore have effect erga omnes. Nevertheless recourse, alongside the law of diplomatic immunity, to the general immunity of State organs is not possible for diplomats. The self-contained regime of diplomatic immunity, as a lex specialis, prevails over the general immunity of State organs.“ Text viz ibid., s. 613-614.

v případě některých kategorií personálu diplomatické mise se však imunita *ratione materiae* uplatní i po dobu výkonu jejich funkce v přijímajícím státě - viz výše uvedený popis právní úpravy obsažené ve VÚDS);

- Účelem imunity *ratione materiae*, ať už upravené v čl. 39 odst. 2 VÚDS či v obyčejovém právu, je zajistit, že vůči státním úředníkům nebudou uplatňovány nároky plynoucí z jednání, které je přičitatelné domovskému státu těchto úředníků; odepřít diplomatické imunitě *ratione materiae* účinky *erga omnes* znamená nezohlednit tuto zásadu;
- Diplomatická imunita *ratione materiae* je shodná s imunitou *ratione materiae*, již požívají ostatní „státní orgány“; jediná odlišnost diplomatické imunity spočívá v tom, že její dílčí část (zejm. týkající se vztahu mezi vysílajícím a přijímajícím státem) je výslovně upravena ve VÚDS.

8.4. Vztah diplomatických imunit *ratione personae* a *ratione materiae* k imunitě státu

Jak bylo uvedeno výše, státní imunity a imunity státních úředníků *ratione personae* a *materiae* (včetně diplomatických imunit) jsou do značné míry samostatné instituty, přičemž rozsah výjimek z imunity se v obou těchto oblastech liší. Členění na *acta iure gestionis* a *acta iure imperii* či taxativně stanovené výjimky ze státní imunity uplatňující se v restriktivním pojetí státních imunit tedy pro diplomatickou imunitu (*materiae ani personae*) neplatí.²⁸¹ S ohledem na skutečnost, že úkony, které diplomatický zástupce (resp. člen personálu diplomatické mise) učinil při výkonu svých úředních funkcí, jsou přičitatelné vysílajícímu státu, budou tedy existovat případy, kdy ohledně určitého úředního úkonu diplomata bude možno dle restriktivního pojetí státních imunit podřídit vysílající stát soudní pravomoci přijímajícího státu, zatímco

²⁸¹ Pokud jde o imunitu státních úředníků *ratione materiae*, lze říci, že je absolutní – s poněkud kontroverzní výjimkou, která umožňuje stíhat úředníky cizích států za spáchání zločinů podle mezinárodního práva, a s výjimkou případů, kdy se stát této imunity chránící jeho úředníka svým jménem vzdá.

samotný diplomat bude ohledně takového úkonu požívat imunity, a to - na základě imunity podle čl. 39 odst. 2 VÚDS - i poté, co přestane vykonávat svou funkci v přijímajícím státě.²⁸² Nárok vůči cizímu (vysílajícímu) státu může však soukromá osoba uplatnit v soudním řízení v přijímajícím státě pouze tehdy, pokud úkon, z něhož by uplatňovaný nárok vyplynul, lze - podle práva státu soudu - přičíst vysílajícímu státu, tj. zejm. v případech, kdy příslušný úkon vykonal některý z členů personálu mise v rámci výkonu svých úředních funkcí. Žaloba proti cizímu státu by naopak zřejmě neuspěla v případech, kdy se uplatní pouze imunita *ratione personae* zástupce vysílajícího státu, tj. tehdy, když dotčený člen mise jednal jako soukromá osoba, či v případech, kdy by nárok vyplýval z jednání rodinných příslušníků člena mise požívajících imunity. V těchto situacích připadá pouze v úvahu spíše teoretická možnost, aby poškozená soukromá osoba podala žalobu vůči diplomatovi (či jiné osobě požívající imunity) před soudy vysílajícího státu.²⁸³ Takovýto postup je ovšem pro poškozenou osobu většinou zjevně nepraktický pro svou nedostupnost a nákladnost; navíc může teoreticky nastat situace, kdy nárok poškozeného nebude vůbec spadat do jurisdikce soudů vysílajícího státu.²⁸⁴ V úvahu dále připadá, aby se poškozená osoba pokusila uplatnit svůj nárok s pomocí ministerstva zahraničních věcí přijímajícího státu, které může požádat vysílající stát, aby se ve vztahu k dotčenému členu personálu mise vzdal imunity, a umožnil tak vést proti němu řízení před soudy přijímajícího státu.²⁸⁵ Nepraktičnost takovýchto postupů pro uplatnění nároků vůči členům personálu diplomatických misí se ovšem zdá být zřejmá. V nauce se proto objevují úvahy o tom, zda by nebylo možno vůči vysílajícímu státu

²⁸² Pokud tedy diplomatický zástupce vykonal určitý úkon v rámci svých úředních funkcí, bude v daném případě chráněn imunitou *ratione materiae* před civilními žalobami soukromých osob i tehdy, pokud jeho jednání mělo povahu úkonu *ture gestionis*; naopak domovský stát diplomatického zástupce ve vztahu k témuž úkonu imunity požívat nebude. Srov. E. Denza, op. cit. sub 121, s. 363; J. C. Barker, *The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: A Necessary Evil?*, Dartmouth, Aldershot, 1996, s. 211-212; C. A. Whomersley, *Some Reflections on the Immunity of Individuals for Official Acts*, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 41, 1992, No. 4, s. 852-853.

²⁸³ Srov. čl. 31 odst. 4 VÚDS, podle něhož „vynětí diplomatického zástupce z jurisdikce přijímajícího státu neznamená jeho vynětí z jurisdikce státu vysílajícího“.

²⁸⁴ Viz E. Denza, op. cit. sub 121, s. 265-6.

²⁸⁵ Viz E. Denza, op. cit. sub 121, s. 271-272.

uplatnit též nároky plynoucí ze soukromého jednání osob požívajících diplomatické imunity, ohledně něhož jsou tyto osoby kryty imunitou *ratione personae* a které nelze přičíst vysílajícímu státu - podle těchto úvah je vysílající stát konečným beneficiářem všech diplomatických výsad a imunit, včetně imunit *ratione personae*, a jakožto takový by měl nést konečnou odpovědnost za úřední i soukromé úkony členů personálu mise i členů jejich rodin.²⁸⁶ V praxi se však takovéto pojetí neprosadilo a - přinejmenším v dohledné době - nejspíše ani neprosadí.

8.5. Výjimka z imunity *ratione materiae* v případě odpovědnosti za zločiny podle mezinárodního práva

Imunita státu na jedné straně a imunita státních úředníků *ratione materiae* na straně druhé jsou tedy do značné míry samostatnými právními instituty, existují mezi nimi však též určité spojitosti: účelem imunity *ratione materiae* státních úředníků je mj. „přesměrovat“ odpovědnost za úkony, které provedl státní úředník v rámci výkonu svých funkcí, a které jsou tedy přičitatelné domovskému státu úředníka, z tohoto státního úředníka na dotčený stát a vyloučit možnost, aby státy „obcházely“ imunitu cizího státu tím, že budou ohledně úkonu přičitatelného domovskému státu cizího státního úředníka uplatňovat jurisdikci přímo vůči úředníku, který takovýto úřední úkon provedl. Imunita *ratione materiae* státních úředníků vůči trestní, správní i civilní jurisdikci jiných států je tedy v zásadě imunitou absolutní.²⁸⁷

Současně již bylo též zmíněno, že podle převažujícího pojetí existuje výjimka z imunity *ratione materiae* vůči jurisdikci ostatních států. Podle této výjimky se imunita *ratione materiae* neuplatní v případech, kdy státní úředník spáchá zločin podle mezinárodního práva:

²⁸⁶ Viz J. C. Barker, op. cit. sub 282, s. 213-218.

²⁸⁷ Nehledě na případy, v nichž by se cizí stát vzdal imunity *ratione materiae* chránící státního úředníka, a umožnil tak výkon jurisdikce přímo vůči tomuto úředníku ohledně úkonů, které tento úředník provedl v rámci výkonu svých funkcí. V této souvislosti vyvstává otázka, jaký je vztah takovéto (vzdáním se imunity vlastně jakoby „vzniklé“) zejm. individuální trestní odpovědnosti úředníka cizího státu za jednání, spadající do rámce výkonu jeho funkcí, k mezinárodně právní odpovědnosti jeho domovského státu za totéž jednání apod. Tyto otázky však již přesahují rámec této práce.

takovýto zločin je podle mezinárodního práva přičten domovskému státu pachatele jako porušení kogentní normy mezinárodního práva a současně je za takovýto zločin individuálně trestně odpovědný samotný pachatel - státní úředník přímo na základě mezinárodního práva.²⁸⁸

Nemůže však takováto výjimka z imunity *ratione materiae* vést ke změnám v režimu imunit státu? Jestliže existuje norma mezinárodního práva, která umožňuje nepřiznat státním úředníkům imunitu *ratione materiae* vůči trestní jurisdikci jiného státu v případě obvinění ze spáchání zločinu podle mezinárodního práva, vzniká podle části nauky otázka, zda by nemělo být též přípustné, aby byla cizímu státu, jehož úředníci tyto zločiny spáchali ve svém veřejném postavení a jemuž jsou tedy tyto zločiny přičitatelné, oděpřena v týchž případech imunita vůči civilnímu soudnímu řízení ohledně náhrady škody způsobené takovýmto porušením kogentní normy mezinárodního práva mimo území státu soudu.²⁸⁹ Podle jiných názorů vzniká otázka, zda není uplatnění imunity *ratione materiae* v těchto případech vyloučeno proto, že zločiny podle mezinárodního práva nelze považovat za výkonu úředních funkcí státního úředníka. Někteří autoři dokonce dovozují, že rozhodnutí upírající v určitých případech nejvyšším představitelem státu (resp. hlavám států) imunitu *ratione materiae* vůči trestní jurisdikci jiných států by mohlo znamenat počátek snah o základní revizi mezinárodního práva státních imunit či dokonce „reorientace ústavního pořádku“ mezinárodního společenství.²⁹⁰ Patrně nejvýrazněji podnítila tyto diskuse dvě rozhodnutí Sněmovny lordů v případu „Pinochet“ z let 1998 a 1999²⁹¹ (hlavním předmětem těchto rozhodnutí byla otázka, zda, resp. do

²⁸⁸ Pokud není zločin podle mezinárodního práva náležitě potrestán teritoriálně či personálně příslušným státem, může trestní postih vykonat příslušný mezinárodní trestní soud či tribunál, anebo každý stát samostatně podle zásady universality. Viz P. Šturna, Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, s. 16-7 a 36.

²⁸⁹ Viz G. Handl, The Pinochet Case, Foreign State Immunity and the Changing Constitution of the International Community, in: W. Benedek, Development and Developing International and European Law, Lang, Frankfurt am Main, 1999, s. 74-76.

²⁹⁰ Viz G. Handl, ibid., s. 61-62.

²⁹¹ Viz Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, *ex parte Pinochet Ugarte* (No 1), England, House of Lords, 25 November 1998, in: ILR, vol. 119, s. 51 a n.; Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, *ex parte Pinochet Ugarte* (No 3), England, House of Lords, 24 March 1999; in: International Law Reports, vol. 119, s. 137 a n. Nutno ovšem dodat, že Sněmovna lordů ani v jednom ze svých dvou uvedených

jaké míry chrání imunita *ratione materiae* generála Pinocheta jakožto bývalou hlavu státu před trestním stíháním ohledně zločinů, jež spáchal v době výkonu své funkce), a rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora

meritorních rozhodnutí v případu „Pinochet“ neuplatnila důsledně pravidlo mezinárodního práva obyčejového upravující výjimku z imunity *ratione materiae* v případě spáchání zločinů podle mezinárodního práva. Ve svém prvním rozhodnutí v případu „Pinochet“ ze dne 25. listopadu 1998 Sněmovna lordů obecně vzato dospěla k závěru, že zločiny mučení a braní rukojmí nemohou být považovány za součást funkcí hlavy státu stanovených mezinárodním právem, a to právě z toho důvodu, že tyto zločiny jsou v mezinárodním právu označeny za protiprávní jakožto „mezinárodní zločiny“ (resp. zločiny podle mezinárodního práva). Dle tohoto pojetí by se tedy na zločiny spáchané generálem Pinochetem vůbec nevztahovala imunita *ratione materiae*, protože by tyto zločiny nebyly považovány za jednání při výkonu veřejné moci. Uvedený závěr ovšem pochopitelně byl v odborné literatuře dosti důrazně a přesvědčivě kritizován. Pokud by totiž dotčené zločiny podle mezinárodního práva nebyly považovány za jednání, které jejich pachatelé provedli v rámci výkonu svých veřejných funkcí, znamenalo by to, že by tyto zločiny nebylo možno přičítat příslušnému státu podle pravidel o mezinárodněprávní odpovědnosti států na mezinárodní úrovni (ani – pokud bychom teoreticky uvažovali o výše uvedené možnosti výjimky z imunity států v případech páchaní zločinů podle mezinárodního práva – podle práva vnitrostátního). Závěr, že tato jednání nemají oficiální povahu, je však zjevně neudržitelný, protože odporuje skutečnosti: je zjevné, že pachatelé se dotčených zločinů dopouštěli s pomocí či prostřednictvím státního aparátu a za účelem dosažení cílů tehdejší státně-mocenské elity. V druhém meritorním rozhodnutí ze dne 24. března 1999 dospěl nově složený soudcovský sbor Sněmovny lordů k odlišnému závěru: lordi ve svém druhém rozhodnutí obecně vzato usoudili, že dotčené zločiny mají povahu jednání, kterého se generál Pinochet dopustil v rámci výkonu svých veřejných funkcí. Současně dospěli k závěru, že režim imunit bývalých hlav států (*ratione materiae*), platný na území Spojeného království, který vychází z ustanovení čl. 39 odst. 2 VÚDS, se neuplatní v tom rozsahu, v jakém se použije Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponížujícímu zacházení nebo trestání, která stanoví závazek postihovat mučení jakožto zločin páchaný „veřejným činitelem nebo jinou osobou jednající z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem“ (čl. 1 Úmluvy; text viz pod č. 143/1988 Sb.). Lordi tedy obecně dospěli k závěru, že hlava státu náleží mezi „veřejné činitele“, na něž se vztahuje Úmluva OSN proti mučení (a že imunita *ratione materiae* poskytující bývalé hlavě státu imunitu ohledně jejich úředních úkonů je táz jako imunita *ratione materiae* bývalých „obyčejných“ státních úředníků). Neaplikovali tedy obyčejovou normu, která stanoví výjimku z imunity *ratione materiae* v případě páchaní zločinů podle mezinárodního práva, nýbrž smluvní režim výše uvedené Úmluvy proti mučení. Z literatury k témtoto rozhodnutím viz mj. I. Janda, Rozbor klíčových institutů mezinárodního práva trestního na pozadí kauzy Pinochet, Časopis pro právní vědu a praxi, vol. VIII, 1/2000, s. 15-28; J. C. Barker, The Future of Former Head of State Immunity after ex parte Pinochet, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 4, s. 937-939; J. Bröhmer, Diplomatic Immunity, Head of State Immunity, State Immunity: Misconceptions of a Notorious Human Rights Violator, Leiden Journal of International Law, vol. 12, 1999, No. 2, s. 361-371; J. M. Sears, Confronting the „Culture of Impunity“: Immunity of Heads of State from Nuremberg to ex parte Pinochet, German Yearbook of International Law, vol. 42, 1999, s. 125-146; H. Fox, The First Pinochet Case, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 1, s. 207-216; H. Fox, The Pinochet Case No. 3, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 3, s. 687-702; G. Handel, The Pinochet Case, Foreign State Immunity and the Changing Constitution of the International Community, Nordic Journal of International Law, vol. 69, 2000, No. 3, s. 223-256; E. Denza, Ex Parte Pinochet: Lacuna or Leap?, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 4, s. 949-958; R. O'Keefe, The European Convention on State Immunity and International Crimes, The Cambridge Yearbook of European Legal Studies, vol. 2, 1999, s. 507-520.

ve sporu Kongo v. Francie z r. 2002 (v tomto případě Mezinárodní soudní dvůr posuzoval imunitu ministra zahraničí po dobu výkonu jeho funkce vůči trestnímu řízení v jiných státech ohledně zločinů podle mezinárodního práva a ve svém *obiter dictum* se též obecně vyslovil k rozsahu imunity, jíž požívá ministr zahraničních věcí po ukončení výkonu své funkce)²⁹².

K úvahám o tom, že státní imunita vůči civilním řízením by mohla být omezována analogicky s omezováním imunity *ratione materiae* státních úředníků vůči trestním řízením, vede zejména pojetí, podle něhož imunita *ratione materiae*, která se vztahuje na úřední úkony představitelů státu, je přímo součástí režimu státních imunit.²⁹³

²⁹² Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), (International Court of Justice), 14 February 2002. Příslušné *obiter dictum*, obsažené v odst. 61 rozsudku, zní následovně: "Accordingly, the immunities enjoyed under international law by an incumbent or former Minister for Foreign Affairs do not represent a bar to criminal prosecution in certain circumstances. ... after a person ceases to hold the office of Minister for Foreign Affairs, he or she will no longer enjoy all of the immunities accorded by international law in other states. Provided that it has jurisdiction under international law, a court of one state may try a former Minister for Foreign Affairs of another State in respect of acts committed prior or subsequent to his or her period of office, as well as in respect of acts committed during that period of office in a private capacity." (zvýrazněno autorem této práce) Toto *obiter dictum* může mít ve vztahu k výjimce z imunity *ratione materiae* v případě páchaní zločinů podle mezinárodního práva dvojí význam (pokud odhlédneme od možnosti, že se Dvůr ve svém *obiter dictum* nezabýval všemi hledisky této problematiky, která nebyla předmětem řízení, a posuzování výjimek z imunity *ratione materiae* tak poněkud „odbyl“): bud' naznačuje, že dle názoru Dvora bývalý ministr zahraničních věcí (a šířejí vzato všichni státní úředníci, neboť všechny bývalé státní úředníky včetně velvyslanců a nejvyšších představitelů státu by měla chránit tatáž imunita *ratione materiae* – viz výše; existence jakési zvláštní kategorie „imunita *ratione materiae* bývalých ministrů zahraničních věcí“ apod. se zdá být neodůvodnitelná) požívá neomezené imunity ohledně všech úkonů, provedených v úředním postavení, tj. i ohledně úředního jednání, které má povahu zločinů podle mezinárodního práva. Teoreticky však lze toto *obiter dictum* vykládat též tak, že dle názoru Dvora páchaní zločinů podle mezinárodního práva naopak nespadá do výkonu úředních funkcí ministra zahraničních věcí, a proto není chráněno vůči soudní pravomoci jiných států imunitou *ratione materiae* (viz výše první meritorní rozhodnutí Sněmovny lordů v případu „Pinochet“). Oba tyto výklady jsou zjevně neuspokojivé, a uvedené *obiter dictum* Dvora proto bylo v odborné literatuře - podle mého názoru přesvědčivě - kritizováno. Viz S. Wirth, Immunity for Core Crimes? The ICJ's Judgement in the Congo v. Belgium Case, The European Journal of International Law, vol. 13, 2002, No. 4, s. 877-893; A. Cassese, When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case, The European Journal of International Law, vol. 13, 2002, No. 4, s. 853-875; M. Spinedi, State Responsibility v. Individual Responsibility for International Crimes: Tertium Non Datur?, The European Journal of International Law, vol. 13, 2002, No. 4, s. 895-899.

²⁹³ Britská autorka H. Fox v tomto ohledu v komentáři k druhému meritornímu rozhodnutí Sněmovny lordů v případu Pinochet ze dne 24. března 1999 uvádí: „If one discards the status/conduct distinction, the immunity in issue, as suggested above, becomes that of the State itself. The question then becomes whether an international crime against fundamental human rights which is defined in terms to include a head of state can be admitted as an

Takovéto pojetí je však, jak bylo uvedeno výše, pochybné. Imunita státních úředníků či představitelů státu, ať už *ratione personae* či *materiae*, i imunita státu samotného samozřejmě jsou pouze různými projevy téže svrchovanosti dotčeného státu (důsledkem je mj. skutečnost, že stát se těchto imunit může svým jménem vzdát) a obecné snahy tuto svrchovanost státu v různých kontextech chránit. Imunita *ratione materiae* se pak přibližuje institutu státních imunit též tím, že pokrývá jednání státních úředníků přičitatelné přímo dotčenému cizímu státu. Přesto se, jak bylo uvedeno výše, zdá být oprávněně pojímat imunitu *ratione materiae* a státní imunitu jako do značné míry samostatné instituty s odlišným účelem a oblastí užití, resp. odlišnými adresáty, a tedy i s odlišným rozsahem výjimek z imunity.

Pochybnosti o tom, zda výjimka z imunity *ratione materiae* ohledně zločinů podle mezinárodního práva nemůže vést ke vzniku obdobné výjimky ze státní imunity, však mohou do jisté míry vyvstávat i v případě, že jsou imunity *ratione materiae* a imunity státu pojímány jako oddělené právní instituty: pokud (1) pokrývá imunita *ratione materiae* jednání státních úředníků přičitatelné jejich domovskému státu a (2) je imunita *ratione materiae* vůči trestní jurisdikci jiných států v případě spáchání zločinů podle mezinárodního práva upírána úředníku, který jinak za zločiny provedené při výkonu veřejných funkcí na základě uplatnění imunity *ratione materiae* vlastně v rámci jurisdikce jiných států nenese jakoukoliv odpovědnost, neměla by být upřena imunita též samotného dotčenému cizímu státu vůči civilní jurisdikci jiných států v řízeních o náhradu újmy plynoucí z takovýchto zločinů podle mezinárodního práva?

exception to State immunity, and in respect of both criminal proceedings for prosecution and civil for compensation. ... However, if the Lord's ruling is to be accommodated within the existing framework, it can probably only be achieved by recognition of their novel proposition that a State's municipal criminal jurisdiction extends to international State crimes committed by former public officials. On this basis one might advance a new criminal law exception to State immunity on the basis that an international State crime contrary to jus cogens incorporated into the municipal criminal code constitutes a municipal crime subject to the forum State's jurisdiction." (zvýrazněno autorem této práce) Viz H. Fox, The Pinochet Case No. 3, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 3, s. 700.

Podrobnější posouzení možné výjimky ze státní imunity vůči civilní jurisdikci jiných států v případech porušení kogentních norem mezinárodního práva je obsažen v následující kapitole. Na tomto místě postačí konstatovat, že - jakkoliv jsou snahy o rozšíření možností, jak volat k odpovědnosti státy za porušení kogentních norem mezinárodního práva, z morálного hlediska hodny výrazné podpory - takovéto rozšíření výjimek ze státní imunity obecně vzato není v souladu se základními zásadami nynějšího systému mezinárodního práva založeného na svrchované rovnosti států a nejeví se ani jako vhodný krok *de lege ferenda* z hlediska účelů, které by takováto výjimka ze státní imunity měla naplnit. Odlišnost imunit *ratione materiae* státních úředníků na jedné straně a imunit státu na straně druhé a skutečnost, že výjimka z imunity *ratione materiae* se uplatňuje v jiném kontextu (v oblasti trestního řízení) než imunita státu (která je relevantní pouze vůči civilní jurisdikci jiných států) podle mého názoru dostatečně odůvodňuje závěr, že právní režim imunit *ratione materiae*, a tedy ani výjimky z této imunity, se nijak nedotýká režimu imunit státu.

Podporu si naopak zaslouží důsledné uplatňování výjimky z imunity *ratione materiae* prostřednictvím výkonu universální trestní jurisdikce vůči pachatelům zločinů podle mezinárodního práva, a to i vůči bývalým nejvyšším představitelům cizích států. Na rozdíl od výkonu civilní soudní jurisdikce vůči cizím státům v případě porušení kogentních norem mimo území státu soudu se jedná o teoreticky propracovaný a odůvodněný koncept, který je v souladu s platným mezinárodním právem a oproti výkonu civilní jurisdikce vůči provinivším se cizím státům směřuje přímo „ke kořenům“ - k postižení pachatelů zločinů podle mezinárodního práva.

9. IMUNITA STÁTU A OCHRANA LIDSKÝCH PRÁV

Restriktivní pojetí státních imunit popsané v dřívějších kapitolách, atž už v podobě obecného rozlišování na *acta iure imperii* a *acta iure gestionis*, či ve formě souhrnných právních úprav státních imunit, představuje přes výše popsané nejasnosti obecně vzato ustálený právní režim. Zdá se, že uznávané výjimky ze státní imunity již pokryly v zásadě všechna jednání cizího státu, vůči nimž mohou soudy jiných států oprávněně uplatňovat svou civilní jurisdikci (proto, že se jedná o soukromé úkony cizího státu, resp. proto, že tyto úkony cizího státu jsou úzce spjaty s územím státu soudu). V poslední době však vyvstala v teorii i v praxi otázka, zda by neměla být cizím státům odpírána státní imunita též v případě, že by soukromá osoba uplatňovala v civilním řízení před soudy jednoho státu nárok na náhradu újmy způsobené porušením kogentních norem chránících základní lidská práva, jehož se dopustil jiný stát na svém území, tj. mimo území státu soudu. Tyto úvahy vycházejí především z kogentní povahy některých lidskoprávních norem určených k ochraně integrity lidské bytosti a byly též podníceny možností uplatňovat vůči představitelům cizích států, kteří spáchali zločiny podle mezinárodního práva, universální trestní jurisdikci (viz předcházející kapitolu), jakož i skutečností, že existující mezinárodní postupy pro ochranu lidských práv často neposkytují dostatečný základ pro uplatnění odpovědnosti vůči takto se provinivším státům a pro odčinění újmy způsobené soukromým osobám.

9.1. Státní imunita a nároky na náhradu škody za porušení lidských práv v soudní praxi a právní úpravě USA

Nejvíce žalob vůči cizím státům ohledně újmy způsobené porušením základních lidských práv mimo území státu soudu se objevilo v řízeních před soudy USA.²⁹⁴ Tyto pokusy se musely ovšem vypořádat se souhrnnou

²⁹⁴ Pro celkový přehled viz J. Bröhrner, op. cit. sub 178, s. 51-84; M. Karagiannakis, State Immunity and Fundamental Human Rights, Leiden Journal of International Law, vol. 11, 1998, No. 1, s. 32 a n.

úpravou imunit států obsaženou v FSIA.

Jedna z argumentačních linií uplatňovaných žalujícími stranami vycházela z výjimky pro škody na zdraví a na majetku dle FSIA (viz kap. 5).²⁹⁵ Tato argumentace však neuspěla, protože soudy USA, jak bylo popsáno výše, vykládají tuto výjimku tak, že se vztahuje pouze na škody, které nastaly na území USA a byly způsobeny jednáním či opomenutím na území USA. (Základem této výjimky v pojetí FSIA, jakož i dalších souhrnných právních úprav státních imunit včetně Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, je právě úzký vztah protiprávního jednání k území státu soudu. Na druhé straně se takto pojímaná výjimka pro škody na zdraví a na majetku použije vůči úkonům cizího státu *iure gestionis* i *iure imperii*, a připouští tedy, aby soukromá osoba uplatnila vůči cizímu státu nárok na náhradu újmy způsobené porušením lidských práv, pokud se cizí stát takovéhoto porušení dopustil na území státu soudu - teoreticky např. i v prostorách své diplomatické mise.)

Soukromí žalobci před soudy USA dále usilovali o to, aby byla cizím státům v těchto případech odepřena imunita na základě výjimky pro obchodní činnosti dle FSIA (viz kap. 3), jejíž rozsah *ratione loci* je podstatně širší než rozsah výjimky pro škody na zdraví a na majetku. Ani tyto snahy však neuspěly - soudy USA obecně vzato odmítly považovat žaloby ohledně porušení lidských práv za žaloby založené na obchodní činnosti cizích států.²⁹⁶

²⁹⁵ § 1605(a)(5) FSIA, text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 264-5. Argumenty tohoto typu neúspěšně uplatnily žalující strany např. v případu Frolova v. Union of Soviet Socialist Republics, United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 1 May 1985, in: ILR, vol. 85, s. 236 a n. (tentotéž případ se týkal nároku na náhradu škody způsobené tím, že SSSR neumožnila manželu žalobkyně opustit území SSSR). Srov. též rozhodnutí v případu Persinger v. Islamic Republic of Iran, United States Court of Appeals, District of Columbia Circuit, 13 March 1984, in: ILR, vol. 90, s. 586-595 (v tomto případě uplatnil vůči Íránu nárok na náhradu škody bývalý pracovník velvyslanectví USA v Teheránu, který byl zadržován íranskými ozbrojenci jako jeden z rukojní poté, co tito ozbrojenci v r. 1979 obsadili budovu amerického velvyslanectví).

²⁹⁶ Srov. § 1605(a)(2) FSIA, text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 251-252. Patrně nevýznamnějším případem, v němž byla posuzována možnost uplatnit na základě této výjimky nárok na náhradu újmy plynoucí z porušení lidských práv mimo stát soudu, byl spor. Nelson v. Saudi Arabia z počátku 90. let minulého století. Žalující zde uplatnil nárok na náhradu újmy způsobené neoprávněným začleněním, uvězněním a mučením, jehož se (údajně) dopustila saúdskoarabská policie v době, kdy žalující pobýval v Saúdské Arábii a vykonával zde práci pro místní nemocnici na základě pracovní smlouvy, kterou s ním uzavřela na území USA soukromá společnost – smluvní partner saúdskoarabské vlády. Případ dospěl až k Nejvyššímu soudu USA, který rozhodl, že v daném případě nelze použít výjimku z imunity pro obchodní činnosti podle FSIA, protože

Neúspěšně skončily též pokusy „prolomit“ v těchto případech režim státních imunit podle FSIA na základě tvrzení, že dotčený cizí stát se vzdal své imunity vůči pravomoci soudů USA v souladu s FSIA implicitně tím, že se stal smluvní stranou určitých mezinárodních smluv obsahujících závazky týkající se ochrany lidských práv, např. Charty OSN.²⁹⁷ Také tyto argumenty soudy USA odmítly s tím, že za vzdání se imunity nelze považovat pouhou skutečnost, že cizí stát je smluvní stranou mezinárodních smluv o ochraně lidských práv, pokud takovéto smlouvy neobsahují žádnou výslovou zmínku o vzdání se imunity vůči pravomoci soudů USA, resp. nepřiznávají možnost uplatnit soukromoprávní nárok vůči cizím státům před soudy Spojených států v případech porušení lidských práv.²⁹⁸

Ve prospěch výkonu civilní jurisdikce soudů USA vůči cizím státům ohledně nároků na náhradu škody za porušení lidských práv mimo území USA žalobci uplatňovali též argumenty vycházející z mezinárodního práva obyčejového, konkrétně z kogentní povahy zákazu porušování určitých základních lidských práv. Tato argumentace převažuje též v odborné literatuře a uplatnila se i v soudních řízeních v Evropě, a to jak před vnitrostátními soudy, tak před Evropským soudem pro lidská pro lidská práva (viz níže). V USA byl jedním z nejvýznamnějších případů, v němž bylo toto zdůvodnění použito, spor Hugo Princz v. Spolková republika Německo.²⁹⁹ Žalobce v tomto sporu uplatnil vůči SRN nárok na náhradu újmy, kterou mu způsobil v průběhu II. světové války německý nacistický režim nucenou internací v koncentračních táborech a nuceným nasazením v nacistickém Německu. Žalobce se pokoušel odůvodnit vyloučení imunity SRN vůči této žalobě mj. argumentem, že uvedené jednání nacistického režimu porušovalo kogentní normy mezinárodního práva a že takovéto

relevantním jednáním bylo zneužití moci saúdskoarabské policie, a nikoliv porušení pracovní smlouvy (tj. z hlediska FSIA obchodní smlouvy) uzavřené s žalujícím. Podrobněji viz J. Bröhmer, op. cit. sub 178, s. 64–66.

²⁹⁷ Srov. Frolova v. Union of Soviet Socialist Republics, United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 1 May 1985, in: ILR, vol. 85, s. 236 a n. FSIA ve svém ustanovení §1605(a)(1) bez dalších podrobností vylučuje uplatnění imunity v případě, kdy se cizí stát vzdal své imunity buď výslově nebo mlčky (*either explicitly or by implication*).

²⁹⁸ Viz Argentine Republic v. Amerada Hess Shipping Corporation and Others, United States Supreme Court, 23 January 1989; in: ILR, vol. 81, s. 658 – 669.

²⁹⁹ Viz Princz v. Federal Republic of Germany, United States District Court, District of Columbia, 23 December 1992; United States Court of Appeals, District of Columbia Circuit, 1 July 1994, in: ILR, vol. 103, s. 594 a n.

porušení kogentních norem představuje mlčky učiněné vzdání se státní imunity podle FSIA. Odvolací soud však tato tvrzení odmítl mj. s odůvodněním, že porušení kogentní normy nezakládá možnost uplatnit jurisdikci podle FSIA (přičemž soudy USA pojímají FSIA jako výlučný základ pro výkon soudní pravomoci vůči cizím státům) a že institut mlčky učiněného vzdání se imunity vyžaduje, aby stát svým jednáním skutečně projevil vůli podřídit se pravomoci soudu jiného státu, a přiznal SRN v daném sporu imunitu.³⁰⁰

Snahy žalovat cizí státy na základě některé z původních výjimek ze státní imunity stanovených v FSIA ohledně nároků na náhradu újmy způsobené porušením základních lidských práv, určených k ochraně integrity lidské bytosti, mimo území USA tedy celkově vzato neuspěly. Před nedávnou dobou (od r. 1996) se ovšem uplatnění těchto nároků před soudy USA stalo za určitých okolností přípustným na základě novely FSIA (§ 1605 (a) (7))³⁰¹. Tato nová výjimka ze státní imunity umožňuje žalovat cizí státy ohledně nároku na finanční odčinění smrti či újmy na zdraví, které byly způsobeny v důsledku mučení (*torture*) a dalších vyjmenovaných trestních činů (*extrajudicial killing, aircraft sabotage, hostage taking*),³⁰²

³⁰⁰ Pro podrobnější informace viz J. Bröhmer, op. cit. sub 178, s. 76-83; M. Reimann, A Human Rights Exception to Sovereign Immunity: Some Thoughts on Princz v. Federal Republic of Germany, Michigan Journal of International Law, vol. 16, Winter 1995, s. 403 a n.

³⁰¹ §1605(a)(7): „A foreign state shall not be immune from the jurisdiction of courts of the United States or of the States in any case - ... (7) not otherwise covered by paragraph (2), in which money damages are sought against a foreign state for personal injury or death that was caused by an act of torture, extrajudicial killing, aircraft sabotage, hostage taking, or the provision of material support or resources ... for such an act if such act or provision of material support is engaged in by an official, employee, or agent of such foreign state while acting within the scope of his or her office, employment or agency, except that the court shall decline to hear a claim under this paragraph -

(A) if the foreign state was not designated as a state sponsor of terrorism ... at the time the act occurred, unless later so designated as a result of such act ...; and

(B) even if the foreign state is or was so designated, if –

(i) the act occurred in the foreign state against which the claim has been brought and the claimant has not afforded the foreign state a reasonable opportunity to arbitrate the claim in accordance with accepted international rules of arbitration; or

(ii) neither the claimant nor the victim was a national of the United States ... when the act upon which the claim is based occurred.“ Text viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 270-271. Jak je uvedeno v důvodové zprávě k návrhu této novely FSIA, dotčená nová výjimka ze státní imunity byla přijata v reakci na odhalení skutečnosti, že se libyjská vláda podílela na organizaci teroristického útoku proti letadlu společnosti Pan Am zničenému na městem Lockerbie ve Skotsku v r. 1988. Viz ibid., s. 271.

³⁰² Zločiny braní rukojmí (*hostage-taking*) a leteckého pirátství (*aircraft sabotage*) jsou v oddílu 1605 (e) FSIA definovány odkazem na Mezinárodní úmluvu proti braní rukojmí (1979) a Mezinárodní úmluvu o potlačování protiprávních činů namířených proti

pokud takovýto zločin provedl či se na něm podílel (i poskytnutím materiální či finanční podpory) úředník, zaměstnanec či zástupce dotčeného cizího státu jednající v rámci svého úřadu, zaměstnání či pověření.³⁰³ Nárok lze však uplatnit pouze vůči státu, jež ministerstvo zahraničních věcí USA v souladu s vnitrostátními předpisy USA označilo jako tzv. stát podporující terorismus (*state sponsor of terrorism*).³⁰⁴ Rozsah této výjimky ze státní imunity je dále omezen tím, že příslušný nárok nelze uplatnit v případě, že v době zločinu nebyli ani oběť, ani žalobce státními příslušníky USA. Tato výjimka z imunity tedy umožňuje žalovat za daných podmínek cizí „státy podporující terorismus“ i v případě, kdy jak delikt, tak škoda nastaly mimo území USA; jediným spojovacím prvkem s USA je státní příslušnost oběti či žalobce. Soudy USA v praxi dokonce pro uplatnění nároku podle tohoto ustanovení v řadě případů ani nevyžadovaly, aby žalobce prokázal příčinnou souvislost mezi jednáním státu (např. materiální či finanční podporou) a konkrétním zločinem, z něhož nárok vyplynul.³⁰⁵

V nauce byla tato nová výjimka ze státní imunity z pochopitelných důvodů kritizována.³⁰⁶ Tato výjimka překračuje doposud uznávanou zásadu,

bezpečnosti civilního letectví (1971); mučení (*torture*) a „mimosoudní zabítí“ (*extrajudicial killing*) pak odkazem na zákon USA o ochraně obětí mučení (*Torture Victim Protection Act*) z r. 1991. „Mimosoudní zabítí“ je zde definováno jako „a deliberate killing not authorized by a previous judgment pronounced by a regularly constituted court affording all the judicial guarantees which are recognized as indispensable by civilized peoples.“ Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, op. cit. sub 5, s. 282-285.

³⁰³ Právo a praxe soudů USA dále umožňuje zejména ohledně zločinu mučení a zločinů obdobných, spáchaných mimo území USA, uplatnit civilní nárok na náhradu škody přímo proti úředníkům cizího státu, kteří takovýto zločin spáchali. Právním základem pro tyto nároky jsou zákony Alien Tort Claims Act z r. 1789 (!) a Torture Victim Protection Act z r. 1991. Podmínkou pro výkon právomoci soudů USA je v těchto případech obecně vzato „minimální spojení“ (*minimum contact*) dotčené osoby s územím USA, tj. zpravidla skutečnost, že dotčený úředník v USA (dočasně či trvale) pobývá. Soudy USA v těchto případech svou právomoc vůči úředníkům cizího státu uplatňují obecně vzato na základě předpokladu, že dotčené zločiny, byť spáchané „under authority or colour of law“ cizího státu, nelze považovat za oficiální úkony tohoto cizího státu. Podrobněji viz např. H. Fox, op. cit. sub 6, s. 209-214. Viz též např. Filartiga v. Pena-Irala, United States, Court of Appeals, Second Circuit, 30 June 1980, in: ILR, vol. 77, s. 189 a n.

³⁰⁴ Počátkem roku 2003 byly takto označeny Kuba, Írán, Irák, Libye, KLDR, Súdán a Sýrie. Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, State Immunity, op. cit. sub 5, s. 274.

³⁰⁵ A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, State Immunity, op. cit. sub 5, s. 273-274.

³⁰⁶ Viz J. W. Glannon, J. Atik, Politics and Personal Jurisdiction: Suing State Sponsors of Terrorism Under the 1996 Amendments to the Foreign Sovereign Immunities Act, The Georgetown Law Journal, vol. 87, 1999, No. 3, s. 675-706; R. T. Micco, Putting the Terrorist-Sponsoring State in the Dock: Recent Changes in the Foreign Sovereign Immunities Act and the Individual's Recourse Against Foreign Powers, Temple International and Comparative Law Journal, vol. 14, 2000, No. 1, s. 109 a n. Viz dále H. Fox, op. cit. sub 6, s. 215-216.

podle níž není přípustné uplatňovat vnitrostátní civilní jurisdikci vůči cizímu státu ohledně jednání, které představuje porušení mezinárodního práva lidských práv a které cizí stát spáchal na svém území, resp. mimo území státu soudu (viz níže). Dost i pochybné jsou však též další prvky této právní úpravy, zejména omezení rozsahu této výjimky na nároky vůči státům, které výkonná moc označí za státy podporující terorismus: tato úprava vnáší do rozhodování soudů nepřípustný politický prvek,³⁰⁷ resp. překračuje hranice oddělující oprávněný rozsah výkonu moci soudní a moci výkonné.³⁰⁸ Jen stěží si dále lze představit, že by USA na základě zásady vzájemnosti považovaly za přípustné, aby vůči nim obdobnou výjimku ze státní imunity uplatňovaly jiné státy.

9.2. Obecné posouzení argumentů ve prospěch odepření státní imunity při závažném porušení základních lidských práv

Otázka, zda by kogentní povaha základních lidskoprávních norem, chránících integritu lidské bytosti, neměla vyloučit možnost, aby se státy dovolávaly před soudy jiných států imunity vůči řízením o náhradu újmy za porušení těchto kogentních norem mimo území státu soudu, se stala jedním z nejaktuálnějších témat týkajících se právního režimu státních imunit. Uvedená teze vychází z předpokladu, že kogentní (ze své povahy obyčejová) norma³⁰⁹ je jakožto nederogovatelná norma nadřazena ostatním normám mezinárodního práva obyčejového a po vzoru svého působení vůči normám smluvního práva dle Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969) znemožňuje uplatnění norem mezinárodního obyčejového práva (včetně

³⁰⁷ O několika z výše uvedených států označených jako „státy podporující terorismus“ není, resp. v době, kdy byly zařazeny na tento seznam, nebylo známo, že by jakkoliv aktivně podporovaly terorismus. Viz R. T. Micco, op. cit. sub 306, s. 134.

³⁰⁸ Viz A. Dickinson, R. Lindsay, J. P. Loonam, State Immunity, op. cit. sub 5, s. 374.

³⁰⁹ V mezinárodní smlouvě se pojem kogentní normy objevil poprvé v čl. 53 a 64 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (viz vyhl. MZV č. 15/1988 Sb.). Podle těchto ustanovení každá smlouva, která je v době svého uzavření v rozporu s imperativní (kogentní) normou obecného mezinárodního práva, je nultní (čl. 53), resp. vznikne-li nová imperativní norma obecného mezinárodního práva, každá smlouva, která je v rozporu s touto normou, se stane neplatnou a zanikne (čl. 64). Kogentní norma je pak v čl. 53 definována pro účely dotčené úmluvy jako norma přijatá a uznaná mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od níž není dovoleno se odchýlit a která může být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejně povahy.

norem upravujících imunitu států), které kogentní povahu nemají a které jsou s dotčenou kogentní normou v rozporu.³¹⁰

O prosazení tohoto přístupu, jak je výše uvedeno, neúspěšně usilovali žalobci v řízeních před soudy USA. V posledních letech však přinejmenším ve dvou případech dospěly nejvyšší soudy evropských států (konkrétně Itálie a Řecka) k závěru, že vůči cizímu státu - v daných případech vůči Spolkové republice Německo - lze uplatnit před jejich vnitrostátními soudy nárok na náhradu újmy, která byla způsobena zločiny, jež na území dotčených států spáchaly nacistické vojenské jednotky v průběhu druhé světové války. Pro odepření imunity Spolkové republice Německo byly v obou případech významné též argumenty vycházející z tvrzení, že příslušné zločiny nacistických okupačních vojsk představovaly porušení kogentních norem mezinárodního práva.

Uvedené rozhodnutí řeckého nejvyššího soudu (*Areios Pagos*) ze dne 4. května 2000³¹¹ se týkalo nároku na náhradu škody za vraždy a zničení soukromého majetku, spáchané okupačními vojenskými jednotkami nacistického Německa v červnu 1944 ve vsi Distomo. Jedním z argumentů řeckého nejvyššího soudu ve prospěch odepření imunity byl závěr, že zločiny nacistických jednotek měly povahu porušení kogentních norem a že porušením těchto norem se Německo mlčky zřeklo své imunity, v důsledku čehož řecké soudy mohou vůči Německu, resp. nynější Spolkové republice

³¹⁰ Viz např. A. Bianchi, Overcoming the Hurdle of State Immunity in the Domestic Enforcement of International Human Rights, in: B. Conforti (ed.), *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, Kluwer Law International, The Hague, 1997, s. 405 a n.; M. Reimann, A Human Rights Exception to Sovereign Immunity: Some Thoughts on Princz v. Federal Republic of Germany, *Michigan Journal of International Law*, vol. 16, Winter 1995, s. 403 a n.; L. M. Caplan, State Immunity, Human Rights, and Jus Cogens: A Critique of the Normative Hierarchy Theory, *The American Journal of International Law*, vol. 97, 2003, No. 4, s. 741 a n.; A. Zimmermann, Sovereign Immunity and Violations of International Ius Cogens – Some Critical Remarks, *Michigan Journal of International Law*, vol. 16, Winter 1995, s. 433 a n.; M. Karagiannakis, State Immunity and Fundamental Human Rights, *Leiden Journal of International Law*, vol. 11, 1998, No. 1, s. 9 a n.; R. Garnett, The Defence of State Immunity for Acts of Torture, *The Australian Yearbook of International Law*, vol. 18, 1997, s. 97-126. Srov. dále např. společné separátní votum soudců Rozakise and Cafishe, k němuž se připojili soudci Wildhaber, Costa, Cabral Barreto and Vajić, k rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případu Al-Adsani v. United Kingdom, Application no. 35763/97, European Court of Human Rights, Grand Chamber, November 21, 2001 (podrobněji viz níže).

³¹¹ Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany, Case No. 11/2000, *Areios Pagos* (Hellenic Supreme Court), May 4, 2000, cit. dle M. Gavouneli, I. Bantekas, *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany* (casenote), *The American Journal of International Law*, vol. 95, 2001, s. 198-204.

Německo v dané věci uplatnit svou pravomoc.³¹²

Předmětem rozhodnutí italského nejvyššího (kasačního) soudu (*Corte di Cassazione*) ze dne 6. listopadu 2003 byla otázka, zda jsou italské soudy oprávněny projednávat nárok na náhradu za tělesnou a psychickou újmu způsobenou nelidským zacházením, jemuž byl žalobce za II. světové války vystaven ze strany německých okupačních jednotek během zajetí a věznění na území Itálie a následné deportace do nacistického Německa.³¹³ Italský Kasační soud dospěl k závěru, že cizí stát nemůže požívat státní imunity ohledně svých vrchnostenských úkonů, které mohou být současně kvalifikovány jako mezinárodní zločiny a porušení kogentních norem. Za pozornost stojí, že soud odůvodnil existence takovéto výjimky z imunity státu též analogií s odpovědností jednotlivce za zločiny podle mezinárodního práva: pokud takováto odpovědnost jednotlivce tvoří výjimku z tradičního pravidla funkční imunity (*ratione materiae*), přičemž toto pravidlo je současně projevem obecné zásady suverenity státu, mělo by se podle názoru italského Kasačního soudu uplatnění takovéto výjimky z imunity nutně rozšířit i na oblast samotné imunity státu (pro kritiku tohoto

³¹² Následně ovšem řecký ministr spravedlnosti odmítl poskytnout souhlas (vyžadovaný řeckými procesními předpisy) k výkonu rozhodnutí řeckého nejvyššího soudu v dané věci a řecké soudy (včetně řeckého nejvyššího soudu) potvrdily oprávněnost tohoto postupu ministra. V reakci na toto rozhodnutí řeckého ministra spravedlnosti byla podána stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva (ESLP) pro (údajné) porušení práva na výkon konečného rozsudku. ESLP však, v souladu se svým předcházejícím rozhodnutím v případu Al-Adsani (viz níže), dospěl k závěru, že v mezinárodním právu prozatím neexistuje norma upravující výjimku ze státní imunity v případech porušení kogentních norem, a prohlásil, že postup řeckého státu - tj. odmítnutí vykonat v daném případě rozhodnutí namířené proti SRN - bylo v souladu s mezinárodním právem, resp. s Evropskou úmluvou o lidských právech a základních svobodách. Viz Kalogeropoulou and others v Greece and Germany, Application no. 59021/00, European Court of Human Rights, Admissibility Decision, 12 December 2002. Ještě předtím zvláštní řecký nejvyšší soud svým (konečným a závazným) rozhodnutím ze dne 17. září 2002 zvrátil předcházející rozhodnutí řeckých soudů (včetně rozhodnutí *Areios Pagos*) a přiznal SRN imunitu vůči řízením týkajícím se dotčených jednání s odvoláním na normu mezinárodního práva obyčejového, která neumožňuje uplatnit vůči cizím státům nároky ohledně deliktů spáchaných ozbrojenými silami těchto států (současně tento zvláštní řecký nejvyšší soud dospěl k závěru, že prozatím neexistuje výjimka z tohoto obyčejového pravidla, na jejímž základě odepřely řecké soudy Spolkové republice Německo imunitu v předcházejících řízeních). Blíže viz K. Bartsch, B. Elberling, *Jus Cogens vs. State Immunity, Round Two: The Decision of the European Court of Human Rights in the Kalogeropoulou et al. v. Greece and Germany Decision, German Law Journal - European and International Law*, vol. 4, (1 May 2003), No. 5, in: www.germanlawjournal.com.

³¹³ Corte di Cassazione (Sezioni Unite), judgment No 5044 of 6 Nov. 2003, registered 11 Mar. 2004. Cit. dle P. De Sena, F. De Vittor, *State Immunity and Human Rights: The Italian Supreme Court Decision on the Ferrini Case*, *The European Journal of International Law*, vol. 16, 2005, No. 1, s. 89-112.

pojetí viz kap. 9).³¹⁴ Soud své rozhodnutí odůvodnil též odkazem na režim odpovědnosti států podle mezinárodního práva, konkrétně na závazek, vyplývající z ustanovení čl. 40 a 41 návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování, přijatého Komisí pro mezinárodní právo ve druhém čtení,³¹⁵ neuznat situaci, která vznikla v důsledku závažného porušení kogentní normy jiným státem, a neposkytnout pomoc při udržování takovéto situace.³¹⁶ Jak však vyplývá z komentáře nauky k tomuto rozhodnutí,³¹⁷ italský soud v tomto případě uznal výkon pravomoci italských soudů vůči Německu za oprávněný nikoliv pouze na základě konkrétního obsahu a formální nadřazenosti kogentních norem, nýbrž spíše s odvoláním na podstatný význam hodnoty, již představuje ochrana lidských práv prostřednictvím kogentních norem, ve srovnání s hodnotou státní suverenity, jež je chráněna normami státní imunity a jež je v tomto případě méně významná.

Samotné pojetí, které odůvodňuje odepření státní imunity v těchto situacích hierarchickou nadřazeností kogentních norem, určených k ochraně základních lidských práv, nad níže postavenými normami upravujícími imunity státu, je ovšem velmi problematické. Především totiž není jasné, v čem by měl spočívat „normativní střet“ mezi zákazem obsaženým v kogentní normě a normami upravujícími imunity státu. Jak uvádí J.

³¹⁴ Viz P. De Sena, F. De Vittor, *ibid.*, s. 95.

³¹⁵ Text přísl. ustanovení spolu s komentářem viz Report of the ILC, fifty-third session, 2001, dok. OSN A/56/10, s. 277 a n.

³¹⁶ Podrobněji viz P. De Sena, F. De Vittor, op. cit. sub 313, s. 100. Čl. 41 odst. 2 návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování stanoví: „No State shall recognize as lawful a situation created by a serious breach (*pozn.*: of an obligation arising under a peremptory norm of general international law) within the meaning of article 40, nor render aid or assistance in maintaining that situation“. „Serious breach within the meaning of article 40“ je v čl. 40 odst. 2 návrhu definováno následovně: „A breach of such an obligation is serious if it involves a gross or systematic failure by the responsible State to fulfil the obligation“. Viz Report of the ILC, fifty-third session, 2001, dok. A/56/10, s. 282 a 286. Uvedená argumentace italského nejvyššího soudu se však zdá být dosti problematická. Přiznání státní imunity vůči civilnímu řízení v jiném státě v takovýchto případech totiž zřejmě nelze považovat za projev vůle, jímž „se uznávající [stát] zavazuje přjmout od tohoto okamžiku stav daný někým jiným jako právně závazný“ (viz I. S. Hohenfeldern, mezinárodní právo veřejné, 1999, CODEX Bohemia, s. 43), ani za poskytnutí pomoci při udržování protiprávního stavu. Státu, který přizná cizímu provinivšímu se státu imunitu vůči civilnímu soudnímu řízení na vnitrostátní úrovni, nadále zůstávají na mezinárodní úrovni otevřeny všechny postupy, jak reagovat na závažné porušení kogentní normy cizím státem.

³¹⁷ Viz P. De Sena, F. De Vittor, op. cit. sub 313, s. 101 a n.

Bröhmer,³¹⁸ ve prospěch postoje, podle něhož kogentní lidskoprávní norma činí neplatnou níže postavenou obyčejovou normu státní imunity, by jeho obhájci patrně mohli uplatnit některý ze dvou následujících argumentů: buď by bylo možno tvrdit, že dotčená kogentní norma přesahuje svůj věcný rozsah a poskytuje též procesní právo vynucovat své dodržování prostřednictvím civilního řízení před soudy jiných států, nebo by bylo možno argumentovat tím, že soubor kogentních norem obsahuje též samostatnou normu zajišťující možnost uplatnit vůči státu - porušiteli před vnitrostátními soudy jiných států nárok na náhradu škody za porušení kogentní normy chránící základní lidská práva. Dle J. Bröhmera však neexistují téměř či vůbec žádné doklady, že by takováto procesní práva (at' už v jedné či druhé uvedené formě) byla považována za součást souboru kogentních norem určených k ochraně základních lidských práv.³¹⁹

Jinou variantu výjimky (variantu, která není založena na prosté hierarchické nadřazenosti příslušných kogentních lidskoprávních norem) vylučující uplatnění státní imunity v případech nároků plynoucích z porušení kogentních lidskoprávních norem cizími státy představuje návrh předložený J. Bröhmerem.³²⁰ Podle tohoto návrhu by se v souladu s obecnými pravidly upravujícími pravomoc a příslušnost soudů jednotlivých států uplatnila výjimka z imunity státu ve vztahu k úkonům (provedeným kdekoliv), jimiž cizí stát způsobil jednotlivci smrt či újmu na zdraví, jestliže (a) měl takovýto úkon současně povahu porušení kogentní normy určené k ochraně základních lidských práv, (b) není porušením jiných mezinárodně právních norem vytvořených pro ochranu velkých skupin jednotlivců, jako např. zákazu genocidy, a (c) nedošlo-li k takovému porušení kogentní normy v kontextu ozbrojeného konfliktu. J. Bröhmer současně navrhuje, aby se stát - porušitel normy mohl i při splnění uvedených podmínek dovolat ve výjimečných případech imunity, a to tehdy, pokud by předložil příslušnému vnitrostátnímu soudu jiného státu *prima facie* argument, že výkon pravomoci tohoto soudu by v daném případě mohl vést k uplatnění nepředvídatelného množství podobných nároků ve státu

³¹⁸ Viz J. Bröhmer, op. cit. sub 178, s. 195.

³¹⁹ Srov. též H. Fox, op. cit. sub 6, s. 317

³²⁰ Viz J. Bröhmer, op. cit. sub 178, s. 214.

soudu (či v jiných státech), které, měly-li být urovnány jednotlivě, by mohly vážně narušit schopnost cizího státu vykonávat jeho veřejné funkce.³²¹ Také tento rozvinutý návrh „lidskoprávní“ výjimky ze státní imunity je však dosti problematický. Lze souhlasit s názorem, vysloveným v nauce, že vedle zřejmé nepraktičnosti trpí tento návrh nové rozšířené „lidskoprávní“ výjimky z imunity státu též mj. přílišnou obecností a zejména by paradoxně vedl k „diskriminaci“ ve prospěch států porušujících lidská práva ve velkém rozsahu.³²²

Podle další varianty argumentace ve prospěch výjimky ze státní imunity ohledně porušení základních lidských práv cizím státem mimo území státu soudu by se vnitrostátní soudy měly zabývat nároky plynoucími z takovýchto porušení pouze tehdy, pokud by stát zastupovaný těmito soudy mohl prokázat existenci svého zvláštního a oprávněného zájmu ve vztahu k takovýmto porušením lidských práv. Takovýmto zájmem může být podle zastánců tohoto pojetí zejména ochrana vlastních občanů: v případech, v nichž by cizí stát porušil v rámci své jurisdikce základní lidská práva státního příslušníka státu soudu a současně náležitě neodčinil tuto újmu svými vnitrostátními prostředky, měly by být podle tohoto pojetí soudy domovského státu poškozené osoby oprávněny projednat nárok na náhradu újmy způsobené takovýmto porušením lidských práv.³²³ Takovýto postup by snad mohl být teoreticky za určitých okolností pojímán jako určitá náhrada výkonu diplomatické ochrany, resp. jako uplatnění represálí domovským státem vůči provinivšímu se cizímu státu. V praxi byl tento přístup promítnut, ovšem v dosti omezené a problematické podobě, do zákonné úpravy jurisdikčních imunit platné v USA (viz výše). Obecně je však takovéto pojetí spíše odmítáno, protože se zásadně odchyluje od existující doktríny restiktivní imunity státu, ať už založené na obecném rozlišování úkonů *iure imperii* a *iure gestionis* či obsaženého v souhrnných právních

³²¹ Ibid., s. 214. Podle tohoto návrhu by dále imunita měla být výjimečně zachována tehdy, jestliže by provinivší se cizí stát prokázal, že předložil danou věc mezinárodní instituci, která je oprávněna posoudit dotčené nároky soukromé osoby a poskytnout jí odpovídající zadostiučinění, nebo jestliže cizí stát řeší danou věc v rámci jiného účinného mezinárodního postupu pro urovnávání sporů.

³²² Viz H. Fox, op. cit. sub 6, s. 322.

³²³ Viz M. Reimann, A Human Rights Exception to Sovereign Immunity: Some Thoughts on Princz v. Federal Republic of Germany, Michigan Journal of International Law, vol. 16, Winter 1995, s. 422.

úpravách státních imunit.

Názorem, podle něhož by měla být cizím státům odepřena imunita v případě smrti či újmy na zdraví, které způsobil cizí stát svým chováním v rozporu s kogentní normou mezinárodního práva, zejména v rozporu se zákazem mučení, se s ohledem na nedávný vývoj v soudní praxi a zákonodárství některých států zabývala též pracovní skupina Komise pro mezinárodní právo v r. 1999 v rámci své zprávy o nejvýznamnějších problematických bodech (*substantive issues*) týkajících se návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku. Pracovní skupina Komise v této věci nedospěla k žádnému závěru: konstatovala pouze, že návrh článků tyto záležitosti neupravuje, současně však aktuální snahy o takovéto omezování státní imunity označila za vývoj, který by „neměl být ignorován“.³²⁴

Výše popsané snahy o prosazení výjimky ze státní imunity v případě porušování základních lidských práv jsou přes svůj nesoulad se stávajícím systémem mezinárodního práva pochopitelné. Neexistují-li na mezinárodní úrovni v řadě případů dostatečně účinné postupy pro ochranu základních lidských práv a pro odčinění újmy způsobené porušením těchto práv a je-li uplatnění diplomatické ochrany ze strany domovského státu v takovýchto případech opatřením dosti výjimečným a obtížně dosažitelným,³²⁵ představuje řízení před soudy jiných států patrně jediný další možný postup, který by mohl vést k získání jinak nedostupné náhrady za utrpěnou újmu. Hrozba takovýchto vnitrostátních řízení v jiných státech by současně mohla působit jako určitá forma odstrašení či nátlaku na státy porušující lidská práva. Přesto se však připuštění takovéto výjimky ze státní imunity nezdá být případné, a to jak s ohledem na stávající systém mezinárodního práva, tak na důvody praktické. Navrhovaná výjimka ze státní imunity na rozdíl od platné výjimky pro škody na zdraví a na majetku nemůže svou legitimitu založit na skutečnosti, že cizí provinivší se stát svévolně zasáhl do

³²⁴ Viz Report of the ILC, fifty-first session, 1999, dok. A/54/10, s. 414–416.

³²⁵ Vedle zahraničně politických důvodů, které většinou budou mít podstatný význam při rozhodování domovského státu o tom, zda uplatní diplomatickou ochranu či nikoliv, je v takovýchto případech překážkou často též nemožnost (vyplývající z obyčejového mezinárodně právního právního režimu diplomatické ochrany) poskytnout diplomatickou ochranu osobám, které v době vzniku újmy byly pouze státními příslušníky státu, který jim tuto újmu způsobil.

jurisdikce státu soudu. Výkon takovéto vnitrostátní civilní jurisdikce v případě porušení lidských práv mimo území státu soudu by tak nejspíše řada států považovala za porušení zásady svrchované rovnosti států (a zásady nevměšování do vnitřních záležitostí cizích států), a to na rozdíl od rozhodování mezinárodních lidskoprávních institucí, jejichž pravomoci se státy podrobují dobrovolně a které představují výkon vůle určitého společenství států, a nikoliv, jako v případě vnitrostátního soudního řízení, uplatnění jurisdikce orgánů jednoho státu vůči státu jinému, které může být mnohem pravděpodobněji ovlivněno jednostrannými politickými hledisky. Též účinnost takovýchto vnitrostátních řízení při získávání odškodnění by patrně nebyla vysoká: lze stěží očekávat, že by se cizí státy v těchto případech bez výhrad podvolovaly výkonu rozhodnutí cizích soudů. Nelze též vyloučit, že připuštění takovéto výjimky ze státní imunity by naopak odrazovalo státy - porušitele kogentních norem od toho, aby se podřizovaly mezinárodním kontrolním postupům pro ochranu lidských práv. Takováto výjimka ze státní imunity by tak patrně mohla poněkud narušit existující strukturu mezinárodního práva, aniž by za ni poskytovala rovnocennou náhradu, a vést k méně příznivým důsledkům, než očekávají obhájci tohoto omezení státní imunity.³²⁶ Také z hlediska praktických procesních hledisek (náležitého zjištění skutkového stavu apod.) nejsou vnitrostátní soudy vhodnými orgány pro rozhodování o údajných porušeních lidských práv, jež spáchaly cizí státy mimo území státu soudu. Jako rozumný se proto jeví názor, že o pokrok v této oblasti je třeba usilovat především rozvíjením mezinárodních lidskoprávních institucí a postupů pro ochranu lidských práv na mezinárodní úrovni a podporou co nejšířší vázaností států těmito mezinárodními institucionalizovanými procedurami.³²⁷ Určitou otevřenou cestu, v niž ještě může dojít k určitému vývoji a která si zaslouží další zkoumání, ovšem patrně představuje možnost uplatnit civilní jurisdikci vůči cizím státům v případech, kdy cizí stát závažným způsobem poruší lidská práva občana státu soudu a současně nebude možno se v tomto cizím státě domoci nápravy či náhrady škody. Výkon soudní pravomoci v těchto

³²⁶ Srov. A. Zimmermann, *Sovereign Immunity and Violations of International Ius Cogens – Some Critical Remarks*, Michigan Journal of International Law, vol. 16, Winter 1995, s. 439-440.

³²⁷ Srov. Ch. Schreuer, op. cit. sub 43, s. 60.

případech by tak mohl být snad pojímán, jak bylo uvedeno výše, jako určitá forma přípustných represálií vůči státu - porušiteli lidskoprávních norem. (Bylo by ovšem nutno zachovávat zásadu rovnosti všech států, jakož i další zásady, jimž neodpovídá platná výjimka FSIA namířená proti „státům podporujícím terorismus“.) Obecně však uplatňování civilní jurisdikce vůči cizím státům ohledně porušení kogentních norem mimo území státu soudu není v souladu s platným mezinárodním právem a nejeví se ani jako vhodný krok *de lege ferenda*.

9.3. Státní imunita v pojetí Evropského soudu pro lidská práva

Evropský soud pro lidská práva (dále jen „Soud“) se vztahem imunit států k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“)³²⁸ zabýval především ve svých třech rozhodnutích z listopadu roku 2001 v případech *McElhinney v. Irsko*, *Al-Adsani v. Spojené království Velké Británie a Severního Irska* a *Fogarty v. Spojené království Velké Británie a Severního Irska*.³²⁹ Všechny tři rozsudky téhož velkého senátu (*Grand Chamber*) byly vydány týž den a obsahovaly shodnou základní argumentaci, pokud jde o vztah mezi EÚLP, resp. především čl. 6 odst. 1 EÚLP zahrnujícím právo na přístup k soudu,³³⁰ a státním imunitami. Ve všech třech rozhodnutích dospěl Soud k závěru, že použití právního režimu státních imunit v daných případech nepředstavovalo porušení práv stěžovatelů podle EÚLP. Tato rozhodnutí Soudu, a to zejména v případech *McElhinney* a *Al-Adsani*, se zajímavým způsobem vypořádala s některými prvky státních imunit a budou mít nepochybně význam též pro případný další vývoj právního režimu státních imunit a jejich vztahu k právu lidských

³²⁸ Český překlad viz pod č. 209/1992 Sb.

³²⁹ *McElhinney v. Ireland*, Application no. 31253/96, European Court of Human Rights, Grand Chamber, November 21, 2001; *Al-Adsani v. United Kingdom*, Application no. 35763/97, European Court of Human Rights, Grand Chamber, November 21, 2001; *Fogarty v. United Kingdom*, Application no. 37112/97, European Court of Human Rights, Grand Chamber, November 21, 2001. Viz <http://www.echr.coe.int/Eng/Judgements.htm>.

³³⁰ Relevantní část publikovaného českého textu čl. 6 odst. 1 EÚLP zní: „Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené době projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu.“

práv a dalším oblastem mezinárodního práva. Bude proto vhodné pojednat o jednotlivých uvedených rozhodnutích Soudu podrobněji.

Pokud jde o obecná východiska těchto rozhodnutí, ve všech třech případech Soud shodně konstatoval, že přiznání státní imunity nemá vliv na existenci hmotného práva (*substantive right*) dotčené soukromé osoby dle vnitrostátního právního rádu státu soudu, nýbrž že se jedná o pouhou procedurální překážku pro výkon pravomoci příslušného soudu. Soud tak prohlásil čl. 6 odst. 1 EÚLP, z něhož vyplývá právo na přístup k vnitrostátním soudům, zásadně za použitelný v případech stížností pro údajné porušení práva na přístup k soudu na základě uplatnění státních imunit.³³¹ Dále se Soud zabýval souladem samotné doktríny státních imunit s EÚLP. Usoudil, že EÚLP by měla být pokud možno vykládána v souladu s ostatními pravidly mezinárodního práva, jehož je součástí, včetně pravidel státních imunit. Přiznání státní imunity cizím státům vůči civilnímu řízení v jiném státě sleduje podle Soudu oprávněný cíl, spočívající v dodržování mezinárodního práva, a opatření států, která odrážejí obecně uznávaná pravidla státních imunit, nemohou být v zásadě považována za opatření ukládající nepřiměřená omezení práva na přístup k soudu dle čl. 6 odst. 1 EÚLP.³³²

³³¹ Viz např. Al-Adsani v. United Kingdom, odst. 48 a 49: „48. The Court does not accept the Government's submission that the applicant's claim had no legal basis in domestic law since any substantive right which might have existed was extinguished by operation of the doctrine of State immunity. It notes that an action against a State is not barred *in limine*: if the defendant State waives immunity, the action will proceed to a hearing and judgment. The grant of immunity is to be seen not as qualifying a substantive right but as a procedural bar on the national courts' power to determine the right. 49. The Court is accordingly satisfied that there existed a serious and genuine dispute over civil rights. It follows that Article 6 § 1 was applicable to the proceedings in question. ...“ Srov. dále obecně Al-Adsani v. United Kingdom, odst. 44-49; McElhinney v. Ireland, odst. 21-26 a Fogarty v. United Kingdom, odst. 22-28.

³³² Viz např. Al-Adsani v. United Kingdom, odst. 54 a 56: „54 ... The Court considers that the grant of sovereign immunity to a State in civil proceedings pursues the legitimate aim of complying with international law to promote comity and good relations between States through the respect of another State's sovereignty. ... 56. It follows that measures taken by a High Contracting Party which reflect generally recognised rules of public international law on State immunity cannot in principle be regarded as imposing a disproportionate restriction on the right of access to a court as embodied in Article 6 § 1. ...“. Srov. dále obecně Al-Adsani v. United Kingdom, odst. 53-56; McElhinney v. Ireland, odst. 34 – 37; Fogarty v. United Kingdom, odst. 33-36.

9.3.1. McElhinney v. Irsko

Tento případ vyplynul ze soudního řízení, které v r. 1993 zahájil John McElhinney, státní občan Irska, před irskými soudy proti Spojenému království Velké Británie a Severního Irska. J. McElhinney v tomto řízení uplatnil nárok na náhradu škody za posttraumatický šok způsobený incidentem na irsko-britské hranici v Severním Irsku v r. 1991. Incident se odehrál na území Irska, několik kilometrů od vojenského kontrolního stanoviště na hranicích se Spojeným královstvím, mezi stěžovatelem a příslušníkem britské vojenské policie sloužícím na tomto stanovišti.³³³ Nejvyšší soud Irska v r. 1995 zamítl nárok žalobce na náhradu újmy s odvoláním na doktrínu státní imunity s tím, že nepovažoval za prokázané, že podle mezinárodního práva lze odepřít státní imunitu v případech nároků na náhradu škody na zdraví, která byla způsobena deliktním úkonem zástupce cizího státu majícím povahu úkonu *iure imperii*. J. McElhinney následně podal stížnost k Soudu pro porušení práva na přístup k soudu podle čl. 6 EÚLP.

Soud tedy především musel posoudit, zda je v souladu s mezinárodním právem a EÚLP, jestliže jeden stát přizná jinému státu imunitu vůči soudnímu řízení, jehož předmětem je uplatnění nároku na náhradu újmy na zdraví způsobené jednáním či opomenutím, kterého se dopustil na území státu soudu úředník cizího státu v souvislosti s výkonem veřejné moci. Soud konstatoval, že v mezinárodním právu lze pozorovat trend směřující k omezení státní imunity v případech, kdy cizí stát způsobil na území státu soudu soukromé osobě újmu na zdraví. Tato praxe se však podle názoru Soudu vztahuje spíše na soukromoprávní „pojistitelné“ škody (např. škody způsobené dopravní nehodou) než na záležitosti týkající se samotného výkonu svrchovanosti cizího státu, jako jsou činy člena ozbrojených sil jednoho státu na území jiného státu. Podle Soudu tedy Irsko

³³³ Dotčený příslušník britské vojenské policie se ocitl na území Irsku za smutně kuriózních okolností: byl na něj (patrně něštastnou náhodou) odvlečen vozidlem (s přívěsem) stěžovatele po menší kolizi automobilu stěžovatele, k níž došlo na hraničním kontrolním stanovišti. Poté, co stěžovatel po několika kilometrech od stanoviště své vozidlo zastavil, britský příslušník ve stavu šoku namířil na stěžovatele svou nabité zbraň a dvakrát zmáčkl spoušť – zbraň se však zasekla a nevystřelila.

tím, že přiznalo Spojenému království v daném případě imunitu, nevybočilo z nyní uznávaných mezinárodních standardů, resp. nelze dospět k závěru, že je irské právo v tomto ohledu v rozporu s nyní platnými obecnými zásadami mezinárodního práva (odst. 38 rozsudku).³³⁴ Irsko tedy podle rozhodnutí Soudu nepřekročilo sféru volného uvážení (*margin of appreciation*) poskytovanou státům při omezování práva na přístup k soudu (odst. 40 rozsudku).

Soud své rozhodnutí v případu „McElhinney“ přijal poměrně výraznou většinou 12:5, v separátním votu tří soudců se však objevily zajímavé argumenty zpochybňující rozhodnutí většiny. Tito oponenti odkázali na ustanovení čl. 11 Evropské úmluvy a ustanovení čl. 12 Úmluvy OSN, která upravují výjimku pro škody na zdraví a na majetku a která podle jejich názoru dokládají, že zásada nerozlišování mezi úkony *iure imperii* a *iure gestionis* je již pevně zakotvena v praxi. Soudci oponující rozsudku Soudu dále tvrdili, že přinejmenším neexistuje mezinárodně právní závazek, aby státy přiznávaly cizím státům imunitu v případě deliktů, jichž se (při jednání *iure imperii*) dopustili zástupci těchto cizích států na území státu soudu. Právo státních imunit tedy podle jejich názoru v tomto případě nebylo v rozporu s právem na přístup k soudu zaručeným v čl. 6 odst. 1 EÚLP, a Soud tedy mohl dospět k závěru, že Irsko v daném případě tím, že neumožnilo stěžovateli přístup ke svým soudům, nepřiměřeně omezilo práva stěžovatele dle EÚLP.³³⁵

³³⁴ „38. The Court observes that ... there appears to be a trend in international and comparative law towards limiting State immunity in respect of personal injury caused by an act or omission within the forum State, but that this practice is by no means universal. Further, it appears from the materials ... that the trend may primarily refer to „insurable“ personal injury, that is incidents arising out of ordinary road traffic accidents, rather than matters relating to the core area of State sovereignty such as the acts of a soldier on foreign territory which, of their very nature, may involve sensitive issues affecting diplomatic relations between States and national security. Certainly, it cannot be said that Ireland is alone in holding that immunity attaches to suits in respect of such torts committed by acts *iure imperii* or that, in affording that immunity, Ireland falls outside any currently accepted international standards. The Court agrees with the Supreme Court in the present case ... that it is not possible, given the present state of the development of international law, to conclude that Irish law conflicts with its general principles.“

³³⁵ Viz Dissenting opinion of judges Caflisch, Cabral Baretto and Vajić: „... The foregoing consideration lead to the conclusion that Article 12 (pozn.: čl. 12 návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku přijatý Komisí pro mezinárodní právo ve druhém čtení v r. 1991) reflects the law as it is at present and that it squarely covers the case at hand. However, even if one were not prepared to admit as much, that Article is, at the very least, the expression of a remarkable convergence of tendencies in contemporary international law. This convergence is sufficiently powerful to suggest, at any rate, that at

9.3.2. Fogarty v. Spojené království

Rozhodnutí Soudu v tomto případě bylo jednoznačné a nevyvolalo žádné podstatné námitky či pochybnosti. Předmětem stížnosti zde byla skutečnost, že soudy Spojeného království přiznaly Spojeným státům americkým imunitu v souladu s britským zákonem o státních imunitách (SIA) vůči žalobě stěžovatelky ohledně diskriminace, jíž se USA údajně dopustily tím, že stěžovatelku odmítly v důsledku jejich předchozích sporů s USA jakožto zaměstnavatelem opětovně přijmout do administrativně-technické funkce na velvyslanectví USA ve Spojeném království.

Podle názoru Soudu Spojené království tím, že zachovává imunitu cizích států v případě soudních řízení, která se týkají zaměstnávání všech členů personálu diplomatických misí (tj. též členů administrativně technického personálu ve smyslu čl. 1 písm. f) VÚDS), nevybočuje z existujícího mezinárodně právního režimu státních imunit (odst. 37 rozsudku), byť část praxe přiznává tuto imunitu pouze ve vztahu k pracovněprávním sporům s výše postavenými (diplomatickými) pracovníky misí.³³⁶ Tato část argumentace Soudu tedy byla svou povahou obdobná argumentaci, kterou Soud použil ve výše uvedeném případě McElhinney v. Irsko ve vztahu k výjimce pro škody na zdraví a na majetku. Současně Soud (s výslovným odvoláním se na návrh článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, přijatý Komisí pro mezinárodní právo v r. 1991 ve druhém čtení) odůvodnil své rozhodnutí závěrem, že v mezinárodním právu nelze pozorovat jakoukoliv tendenci, která by směřovala k omezení státní imunity

present there is no international *duty*, on the part of States, to grant immunity to other States in matters of torts caused by the latter's agents. There was, consequently, no conflict between the international law on sovereign immunity and the right of access to domestic courts guaranteed by Article 6 § 1 of the Convention. It follows that the Court, in our view, should have held Article 6 § 1 to apply to the present case.“

³³⁶ Oddíl 16(1)(a) SIA. Podrobněji viz kap. 4. Argumentace Soudu byla následující:

„37. The Court observes that ... there appears to be a trend in international and comparative law towards limiting State immunity in respect of employment-related disputes. However, where the proceedings relate to employment in a foreign mission or embassy, international practice is divided on the question whether State immunity continues to apply and, if it does so apply, whether it covers disputes relating to the contracts of all staff or only more senior members of the mission. Certainly, it cannot be said that the United Kingdom is alone in holding that immunity attaches to suits by employees at diplomatic missions or that, in affording such immunity, the United Kingdom falls outside any currently accepted international standards.“

v případě sporů týkajících se přijímaní do zaměstnání na diplomatických misích cizích států (odst. 38 rozsudku).³³⁷

9.3.3. Al-Adsani v. Spojené království

Stěžovatel v tomto případě namítl, že mu soudy Spojeného království odepřely možnost uplatnit práva dle EÚLP tím, že přiznaly imunitu státu Kuvajtu v soudním řízení, které se týkalo náhrady újmy způsobené mučením, jehož se vůči stěžovateli údajně dopustili představitelé kuvajtského státu na území Kuvajtu. Soud v tomto případě stížnost odmítl rozhodnutím přijatým nejtěsnějším možným poměrem hlasů (9:8) a závěry Soudu obsažené v tomto rozsudku vyvolaly největší polemiku.

Soud v tomto rozhodnutí na základě zhodnocení nynějšího stavu mezinárodního práva, zejména s odvoláním na smlouvy o lidských právech, Úmluvu OSN proti mučení, rozhodnutí Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii v případu Furundžija,³³⁸ a rozhodnutí Sněmovny lordů v případu Pinochet ze dne 24. března 1999³³⁹ uznal, že zákaz mučení dosáhl statusu kogentní normy mezinárodního práva. Současně však považoval za podstatné, že dotčená stížnost se netýká trestní odpovědnosti jednotlivce za zločiny mučení, nýbrž imunity státu vůči civilnímu řízení o náhradu újmy

³³⁷ „38. ... Questions relating to the recruitment of staff to missions and embassies may by their very nature involve sensitive and confidential issues, related, *inter alia*, to the diplomatic and organizational policy of a foreign State. The Court is not aware of any trend in international law towards a relaxation of the rule of State immunity as regards issues of recruitment to foreign missions. In this respect, the Court notes that it appears clearly from the materials referred to above ... that the International Law Commission did not intend to exclude the application of State immunity where the subject of proceedings was recruitment, including recruitment to a diplomatic mission.“ Jak je uvedeno výše, Úmluva OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku ve svém ustanovení čl. 11 odst. 2 písm. b) zachovává státní imunitu pouze tehdy, pokud je dotčený zaměstnanec státu diplomatickým zástupcem či konzulárním úředníkem ve smyslu VÚDS, resp. VÚKS, a na rozdíl od SIA tedy obecně umožňuje, aby členové administrativně-technického personálu (a služebního personálu) diplomatických misí uplatnily své nároky před cizími soudy. Současně však Úmluva OSN ve svém ustanovení čl. 11 odst. 2 písm. c) vylučuje uplatnění výjimky ze státní imunity v případech, kdy je předmětem soudního řízení přijetí do pracovního poměru, prodloužení pracovního poměru nebo opětovné jmenování jednotlivce do funkce.

³³⁸ Viz Prosecutor v. Furundžija, ICTY, 10 December 1998, case no. IT-95-17/I-T, 1999.

³³⁹ Viz Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, *ex parte* Pinochet Ugarte (No 3), England, House of Lords, 24 March 1999; in: International Law Reports, vol. 119, s. 137 a n.

způsobené (údajným) mučením spáchaným na území provinivšího se cizího státu, tj. mimo území státu soudu. Podle Soudu není prokázáno, že platné mezinárodní právo již v těchto případech státům nepřiznává imunitu (srov. odst. 60 - 66 rozsudku).³⁴⁰

Vůči tomuto rozhodnutí Soudu uplatnilo důrazné společné separátní votum šest soudců.³⁴¹ Přijetí předpokladu, že zákaz mučení je kogentní povahy, podle těchto soudců znamená, že se stát, který tento zákaz porušil, nemůže dovolávat norem hierarchicky níže postavených (v tomto případě norem upravujících státní imunitu), aby se tak vyhnul důsledkům protiprávnosti svých činů. Toto pravidlo podle jejich názoru vyplývá z hierarchicky vyššího postavení kogentní normy mezinárodního práva, která jakoukoliv níže postavenou normu, která je s ní v rozporu, činí neplatnou, resp. přinejmenším způsobuje, že tato níže postavená norma nevyvolává právní následky, které jsou v rozporu s kogentní normou. Ohledně rozdílu mezi trestním řízením proti jednotlivci, které je v daném případě přípustné, a civilním řízení proti státu, které v téžem případě podle rozhodnutí Soudu přípustné není, argumentovali soudci ve svém nesouhlasném stanovisku tím, že účinky kogentní normy vůči normám níže postaveným nelze rozlišovat podle toho, zda se jedná o trestní řízení proti jednotlivci či o civilní řízení proti cizímu státu: podle jejich názoru není v tomto případě rozhodující povaha řízení, nýbrž nadřazenost kogentní normy vůči níže postavenému pravidlu, přičemž důsledky uplatnění kogentní normy vůči těmto níže postaveným pravidlům musejí být shodné.³⁴²

³⁴⁰ „61. While the Court accepts ... that the prohibition of torture has achieved the status of a peremptory norm in international law, it observes that the present case concerns not, as in *Furundzija* and *Pinochet*, the criminal liability of an individual for alleged acts of torture, but the immunity of a State in a civil suit for damages in respect of acts of torture within the territory of that State. Notwithstanding the special character of the prohibition of torture in international law, the Court is unable to discern in the international instruments, judicial authorities or other materials before it any firm basis for concluding that, as a matter of international law, a State no longer enjoys immunity from civil suit in the courts of another State where acts of torture are alleged. ...“

³⁴¹ Viz Joint dissenting opinion of judges Rozakis and Caflisch joined by judges Wildhaber, Costa, Cabral Barreto and Vajić.

³⁴² Ibid.: „3. The acceptance therefore of the *jus cogens* nature of the prohibition of torture entails that State allegedly violating it cannot invoke hierarchically lower rules (in this case, those on State immunity) to avoid the consequences of the illegality of its actions. ... Due to the interplay of the *jus cogens* rule on prohibition of torture and the rules on State immunity, the procedural bar of State immunity is automatically lifted, because those rules, as they conflict with a hierarchically higher rule, do not produce any legal effect. ... 4. Secondly, the distinction made by the majority between civil and criminal proceedings,

9.3.4. Komentář k rozhodnutím Soudu v případech McElhinney, Fogarty a Al-Adsani

Soud ve svých uvedených třech rozsudcích dospěl obecně vzato k závěru, patrně vcelku očekávanému, že přiznání imunity cizím státům, které zásadně nevybočí ze širokého a ne zcela ustáleného převažujícího „proudu“ v oblasti státních imunit, není v rozporu se smluvně stanoveným režimem ochrany lidských práv. Některé závěry Soudu si však určité pozastavení zaslouží.

Rozhodnutí v případu Al-Adsani, které vyvolalo největší kritiku, nepovažuji za příliš kontroverzní. Jak jsem uvedl na jiném místě této kapitoly, je argumentace, podle níž nadřazenost kogentních norem určených k ochraně základních lidských práv vylučuje uplatnění hierarchicky níže postavených norem upravujících imunity státu, z právního i praktického hlediska problematická.

Určité připomínky si podle mého názoru zasluhuje spíše rozhodnutí Soudu v případu McElhinney v. Irsko. Jak ve svém společném nesouhlasném stanovisku uvedli soudci Caflisch, Cabral Baretto a Vajić, s ohledem na existující stav mezinárodního práva státních imunit v této oblasti je zjevné, že neexistuje závazek, aby státy přiznávaly cizím státům imunitu v případě deliktů, jichž se zástupci cizích států dopustili při jednání *iure imperii* na území státu soudu, resp. že odepření imunity v těchto případech je významně se prosazující tendencí. Za těchto okolností měl Soud patrně příležitost při „vážení hodnot“ v rámci této „šedé zóny“ práva státních imunit určitým způsobem upřednostnit uplatnění práv podle EÚLP před přiznáním imunity cizímu státu.³⁴³ (Obdobnou připomínce by patrně

concerning the effect of the rule of the prohibition of torture, is not consonant with the very essence of the operation of the *jus cogens* rules. It is not the nature of the proceedings which determines the effects that a *jus cogens* rule has upon another rule of international law, but the character of the rule as a peremptory norm and its interaction with a hierarchically lower rule. The prohibition of torture, being a rule of *jus cogens*, acts in the international sphere and deprives the rule of sovereign immunity of all its legal effects in that sphere. The criminal or civil nature of the domestic proceedings is immaterial. . .“

³⁴³ Situaci ovšem v tomto případě do jisté míry komplikuje skutečnost, že příslušný delikt spáchal příslušník ozbrojených sil cizího státu. Např. Evropská úmluva o státní imunitě totiž ve svém čl. 31 stanoví, že úprava v ní obsažená se nijak nedotýká výsad a imunit, jichž státy požívají ve vztahu ke svým ozbrojeným silám pobývajícím na území jiného státu

bylo možno do jisté míry uplatnit též k jednomu z argumentů Soudu ve prospěch odepření imunity v případu Fogarty, totiž k závěru, že zachování imunity v případě pracovněprávních sporů všech zaměstnanců diplomatické mise není v rozporu s EÚLP, neboť se jedná o jeden z přístupů zachovávaných v praxi - byť existují též vcelku široce rozšířené přístupy, které v této oblasti přiznávají imunitu v mnohem užším rozsahu, tj. pouze výše postaveným pracovníkům mise.) Posouzení takovýchto případů ovšem znesnadňuje neurčitost některých pravidel státních imunit. V tomto ohledu by bylo zajímavé, jak by - např. v případě snahy uplatnit před vnitrostátním soudem vůči cizímu státu nárok plynoucí z obchodní transakce - Soud rozhodnul o souladu absolutního pojetí státních imunit, který se dosud uplatňuje v českém právu na základě ustanovení § 47 zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů. Domnívám se, že takovéto pojetí státních imunit by Soud již prohlásil za vybočující z uznávaného mezinárodního standardu státních imunit a přiznání imunity na základě tohoto pojetí by považoval za porušení práva na přístup k Soudu podle čl. 6 odst. 1 EÚLP.

(„Nothing in this Convention shall affect any immunities or privileges enjoyed by a Contracting State in respect of anything done or omitted to be done by, or in relation to, its armed forces when on the territory of another Contracting State“, viz European Convention on State Immunity, 16. V. 1972, ETS 74). Úmluva OSN takovéto ustanovení ovšem neobsahuje. Obecně pak patrně neexistuje důvod, proč by v případě, kdy „pobyt“ příslušníka ozbrojených sil na území cizího státu není upraven zvláštní mezinárodní smlouvou a současně se nejedná o ozbrojený konflikt (kdy se právní režim státních imunit neuplatní), neměl být ohledně jednání takového příslušníka použit obvyklý režim státních imunit včetně výjimky pro škody na zdraví a na majetku. Pro obhajobu tohoto závěru Soudu viz však E. Voyiakis, Access to Court and State Immunity, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 52, 2003, No. 2, s. 314-316.

10. POSTOJ ČESKÉ REPUBLIKY A JEJÍCH PRÁVNÍCH PŘEDCHŮDCŮ K IMUNITÁM STÁTU

V České republice jsou imunity cizích států a jejich majetku upraveny v ustanovení § 47 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (ZMPS), ve znění pozdějších předpisů. Tato úprava vychází z absolutního pojetí státní imunity, které uplatňoval totalitní socialistický režim před rokem 1989. Podle ustanovení § 47 odst. 1 ZMPS nejsou pravomoci československých soudů podrobeny cizí státy a osoby, jež podle mezinárodních smluv nebo jiných pravidel mezinárodního práva anebo zvláštních právních předpisů požívají v České republice imunity; podle odstavce 2 se táz imunita vztahuje na výkon rozhodnutí, doručování písemnosti nebo jiné procesní úkony. Ustanovení § 47 ZMPS tedy upravuje souhrnně jak imunity států, tak dalších „osob“, tj. zejm. imunity, jichž požívají zástupci cizích států (imunity diplomatické, konzulární apod.). Ustanovení § 47 odst. 3 ZMPS pak taxativně stanoví výjimky z obecné zásady imunity uvedené v odst. 1. Pouze dvě z nich (§ 47 odst. 3 písm. a) a d)) se však výslově vztahují na cizí státy, další dvě výjimky, které vylučují uplatnění imunity vůči řízením ohledně dědictví a ohledně výkonu povolání a obchodní činnosti, se týkají pouze „osob“ ve smyslu odst. 1, tj. osob fyzických.³⁴⁴ Pravomoc českých soudů vůči cizím státům je tedy dána pouze tehdy, pokud (1) je předmětem řízení nemovitý majetek států, nacházející se v České republice, nebo jejich práva na takových nemovitých věcech patřících jiným osobám, jakož i práva z poměru nájemního k takovým nemovitým věcem, pokud není předmětem řízení placení nájemného, anebo (2) jestliže se cizí stát dobrovolně podrobí pravomoci českých soudů.³⁴⁵

³⁴⁴ Zákonem č. 70/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o provádění mezinárodních sankcí, bylo ustanovení § 47 odst. 3 ZMPS doplněno o písm. e), které vedle výše uvedených případů zachovává pravomoc českých soudů též tehdy, pokud „to vyžaduje uskutečňování mezinárodních sankcí, k jejichž dodržování je Česká republika zavázána na základě svého členství v Organizaci spojených národů nebo v Evropské unii.“ Pro posuzované téma imunit státu by však toto doplněné ustanovení nemělo být relevantní.

³⁴⁵ Podrobněji k dotčenému ustanovení § 47 ZMPS viz Z. Kučera, Mezinárodní právo soukromé, Nakladatelství DOPLNĚK, Brno, 6. vydání, 2004, s. 385-388; Z. Kučera, L. Tichý, Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním (Komentář), Panorama, Praha, 1989, s. 259-268; V. Balaš, M. Pauknerová, J. Zemánek, Jurisdictional Immunity of

Uvedený režim pak podléhá obecné výhradě upřednostňující použití odlišné úpravy v mezinárodních smlouvách - tato výhrada je obsažena v § 2 ZMPS a obecně v ustanovení čl. 10 zák. č. 1/1993 Sb., Ústavy ČR, ve znění pozdějších předpisů.

Doktrínu absolutních státních imunit ČSSR před rokem 1989 prosazovala též na mezinárodní úrovni. Orgány ČSSR tuto doktrínu výslovně podpořily ve svém vyjádření z r. 1979 zasláneném sekretariátu OSN; koncepci absolutních imunit charakterizovala tehdejší ČSSR jako jediný možný a logický důsledek jednoho ze základů současného mezinárodního práva - zásady svrchované rovnosti států. Ve vztahu k výjimce ze státní imunity ohledně řízení týkajících nemovitostí (tuto výjimku, která ve skutečnosti poněkud zpochybňuje výše uvedenou zásadu absolutní imunity státu, připouštělo již tehdy platné ustanovení § 47 ZMPS) ČSSR ve svém stanovisku uvedla, že pravidlo v ní obsažené je potvrzením zásady svrchované rovnosti států, protože jeho jediným účelem je zajistit samozřejmou vazbu mezi teritoriálním státem a nemovitým majetkem (či právy týkajícími se nemovitého majetku) nacházejícím se v tomto státě. ČSSR v souladu se svým uvedeným postojem též zpochybnila oprávněnost samotného obecného pojetí, na němž založila Komise pro mezinárodní právo svou tehdy počínající práci na tématu jurisdikčních imunit států a jejich majetku a jež spočívalo v rozlišování úkonů cizích států na *acta iure imperii*, na něž by se vztahovala imunita, a *acta iure gestionis*, ve vztahu k nimž by státy imunity nepožívaly.³⁴⁶ Ani postoj bývalé ČSSR však nezůstával beze změny: v r. 1988 zaujala ve své oficiální reakci na dotazník OSN výrazně příznivější postoj k připravovanému, tehdy již ve druhém čtení projednávanému návrhu článků o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku a navrhované pojetí článků v zásadě, byť opatrně, podpořila.³⁴⁷

State and Its Property, Studie z mezinárodního práva 23, ACADEMIA, Praha, 1990, s. 19-27.

³⁴⁶ Pro vyjádření ČSSR z r. 1979 viz United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional of States and Their Property, New York, 1982, ST/LEG/SER.B/20, s. 82-3.

³⁴⁷ Viz Yearbook of the ILC, 1988, vol. II, Part One, s. 63: „Czechoslovakia ... has noted that the draft articles represent an interesting basis for the further work on the codification of this topic Czechoslovakia considers that the draft articles should unequivocally confirm State immunity as a corollary to one of the fundamental principles of international law, the principle of sovereign equality of States. Cases when a State and its property do

Po změně režimu v r. 1989, resp. po svém vzniku v roce 1993 se Česká republika na mezinárodní úrovni připojila ke státům zastávajícím restriktivní pojetí státních imunit a podpořila přijetí Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku. Vnitrostátní právní úprava státních imunit však zůstává nadále nezměněna, což se zdá být neudržitelné.³⁴⁸ Proměna ČR v demokratický právní stát s tržním hospodářstvím a postupné prosazování se restriktivního pojetí státních imunit na mezinárodní úrovni činí z této právní úpravy relikt doby minulé, který znemožňuje českým fyzickým a právnickým osobám účinně uplatnit nároky plynoucí z jejich soukromoprávních vztahů s cizimi státy. Urychlená změna uvedeného ustanovení, již bude v ČR uzákoněno restriktivní pojetí státních imunit, je tedy nezbytná. Otázka je, jaké podoby by takováto právní úprava měla nabýt. V úvahu teoreticky připadá buď stručná norma, která obecně stanoví, že cizí státy požívají imunity vůči jurisdikci soudů ČR pouze ohledně svého vrchnostenského jednání (*iure imperii*), nebo podrobnější úprava, již bude např. recipován do českého právního řádu obsah Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku. Pokud ČR Úmluvu OSN ratifikuje, bude druhý způsob patrně vhodnější; při přípravě nové právní úpravy bude ovšem třeba zohlednit též postoje ostatních států k Úmluvě OSN a způsob, jímž jiné státy, a to zejména státy kontinentálně evropského právního systému, které se případně stanou smluvními stranami Úmluvy OSN, zajistí její vnitrostátní provádění v rámci své jurisdikce.

not enjoy immunity are very rare and should be specifically enumerated in the draft articles in such a manner as to provide for the strengthening of legal certainty in inter-State relations. It is necessary to work out a regulation that will prevent attempts – which have become more frequent, particularly in recent years – at restricting the immunity of States and their property through unilateral acts.“

³⁴⁸ Srov. V. Balaš, *Vynětí státu z pravomoci cizích soudů – trendy*, Právnik 4/1996, s. 326.

11. ZÁVĚRY

Účelem předložené práce bylo popsat aktuální stav a analyzovat nejvýznamnější problematické prvky nynější praxe a právní úpravy týkající se imunit státu, jakož i vztah imunit státu k příbuzným oblastem mezinárodního práva. Jaké lze v těchto ohledech na základě předchozích kapitol učinit závěry?

Především se zdá, že přijetím Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku v roce 2004 se završila nejvýznamnější fáze vývoje této oblasti mezinárodního práva. Existence Úmluvy OSN neznamená, že se mezinárodní společenství nyní již shoduje na všech významných prvcích právního režimu státních imunit. Nelze též vyloučit, že Úmluva OSN se nestane všeobecně přijimanou a uplatňovanou kodifikací státních imunit.³⁴⁹ Přesto lze již nyní tvrdit, že restriktivní pojetí státních imunit nyní výrazně převažuje nad pojetím absolutním a že významná část praxe a právní úpravy státních imunit v restriktivním pojetí se obsahově ustaluje a v rámci mezinárodního společenství harmonizuje (podstatným dílem k tomu přispěla změna režimu ve státech bývalého socialistického bloku, které byly nejvýraznějšími zastánici doktríny absolutní imunity států). Úmluva OSN tento vývoj podpoří i v případě, že bude ratifikována jen nevelkým počtem států. Vedle otázky, jaký vliv bude mít přijetí Úmluvy OSN na přístup států zastávajících i nyní absolutní pojetí státních imunit, bude též zajímavé sledovat, jak se s Úmluvou OSN vnitrostátně vypořádají evropské státy kontinentální právní kultury, které na rozdíl od řady států *common law* nepřijaly souhrnnou vnitrostátní úpravu státních imunit a jejichž soudy v zásadě uplatňují obecné rozlišování mezi úkony *iure imperii* a *iure gestionis*, přičemž vycházejí z vlastního posouzení obsahu mezinárodního práva obyčejového.

³⁴⁹ Ke dni 31. května 2006 Úmluvu OSN podepsalo 18 států (Belgie, Čína (*sic*), Estonsko, Finsko, Island, Libanon, Madagaskar, Maroko, Norsko, Paraguay, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Senegal, Slovensko, Švédsko, Východní Timor a Spojené království Velké Británie a Severního Irska) a jeden stát (Norsko) Úmluvu OSN též ratifikoval. Úmluva OSN je otevřena k podpisu ode dne 17. ledna 2005 do dne 17. ledna 2007; po tomto datu k ní může kterýkoliv další stát, který ji nepodepsal, přistoupit. Podle svého čl. 30 vstoupí Úmluva OSN v platnost třicátý den po datu uložení třicáté ratifikační listiny (nebo listiny o schválení, přijetí či přístupu) u generálního tajemníka OSN jakožto depozitaře Úmluvy OSN.

I v nynějším restriktivním pojetí státních imunit ovšem nadále existují - v některých případech vcelku široké - oblasti neustálené praxe či právní úpravy, které státům poskytují poměrně velkou volnost při vnitrostátním uplatňování státních imunit. Další vývoj státních imunit bude patrně do značné míry spočívat ve vyjasňování těchto „šedých zón“, přičemž Úmluvu OSN lze pojímat jako velmi vhodný základ pro takovýto proces. Příkladem této neustálené úpravy je rozsah imunity vůči soudním řízením týkajícím se pracovních smluv, jejichž stranou je cizí stát: jako žádoucí se jeví stav, kdy imunita bude zachovávána pouze v případě pracovně právních sporů výše postavených pracovníků zahraničních úřadů cizích států, kteří přímo vykonávají státní moc (diplomatictí zástupci apod.) a vyloučena tehdy, pokud pracovně právní nárok vůči cizímu státu uplatní osoby níže postavené, které v rámci úřadů cizích států vykonávají převážně technické funkce a bývají často státními příslušníky státu soudu: Úmluva OSN takovéto pojetí obsahuje, např. britský zákon o státních imunitách, který jinak též vychází z restriktivního pojetí státních imunit, ovšem nikoliv.

Předkládaná práce se z podstatné části zabývala vybranými a patrně nejvýznamnějšími výjimkami z imunity států (v restriktivním pojetí) vůči pravomoci soudů jiných států. Pokud jde o základní výjimku týkající se obchodních transakcí cizího státu se soukromými osobami, resp. o samotné obecné členění na úkony *iure gestionis* a úkony *iure imperii*, lze uvítat, že se patrně čím dál více prosazuje pojetí, podle něhož je pro určení, zda úkon cizího státu je obchodní či soukromoprávní povahy (a podléhá tedy jurisdikci jiného státu), rozhodující objektivní povaha či podstata (*nature*) úkonu, a nikoliv subjektivní kritérium státního účelu takového úkonu. Současně se ovšem v praxi i v nauce objevují autoritativní názory, podle nichž není samotné toto kritérium v řadě případů dostačující pro náležité odlišení úkonů cizího státu, jež by neměly požívat imunity, od úkonů imunitou chráněných, a mělo by být proto doplněno kritérii dalšími, která by zohledňovala zejména kontext a souvislosti konkrétního úkonu cizího státu. Je však otázka, zda je skutečně třeba nějak podstatně doplňovat či upravovat uvedené objektivní kritérium - v podobě, která vychází z určování povahy úkonu podle práva státu

soudu a kterou výstižně popsal Spolkový ústavní soud SRN ve svém významném rozhodnutí z r. 1963 týkajícím se íránského velvyslanectví v SRN. Toto kritérium, byť obecně vymezené, je v jednotlivých případech konkretizováno právě na základě vnitrostátního práva státu soudu. Problémy s uplatňováním tohoto kritéria pak patrně v řadě případů mohou alespoň částečně plynout spíše z jeho nenáležitého uplatnění, zejména z nedostatečné individualizace dotčených úkonů cizího státu, než z nedostatečnosti tohoto kritéria jako takového.

Výjimka pro újmy na životě a zdraví a hmotné škody na majetku je jednou z nejvýznamnějších oblastí právní úpravy státní imunity, v nichž se projevuje dílčí odlišnost restriktivní doktríny státních imunit v pojetí států *common law* na jedné straně a států evropského kontinentálního právního systému na straně druhé. Úmluva OSN v tomto případě převzala přístup států *common law*, který na jedné straně vyžaduje v případě použití výjimky pro újmy na zdraví a škody na majetku užší vazbu deliktu a škody ke státu soudu než praxe států kontinentálního práva, současně však uplatnění této výjimky rozšiřuje tím, že v jejím případě odhlíží od jinak zachovávaného rozlišování na úkony *iure imperii* a *iure gestionis*. Byť se takovéto rozšíření bude v praxi týkat patrně pouze velmi malého počtu případů, lze je považovat za oprávněné a uvítat je, neboť je založeno na skutečnosti, že cizí stát „fyzicky vstoupil“ na území státu soudu a svým protiprávním jednáním, byť povahy *iure imperii*, zde způsobil škodu. Toto rozšíření výjimky pro škody na zdraví a na majetku by mělo umožnit, aby se soukromé osoby postižené takovýmto protiprávním jednáním cizího státu domohly náhrady újmy snáze než za pomocí svého domovského státu prostřednictvím procedur dostupných na mezinárodní úrovni. Současně však toto pojetí ještě zvýrazňuje otázku, jak bude tato výjimka ze státní imunity uplatňována ve vztahu k režimu odpovědnosti států podle mezinárodního práva. Nedostatek reprezentativní vnitrostátní praxe a ustálených názorů nauky v této oblasti neumožňuje formulovat jasné závěry, je však vcelku pravděpodobné, že se určité „třecí plochy“ či dílčí přesahy mezi touto výjimkou ze státní imunity a právním režimem mezinárodně právní odpovědnosti států vyskytnou.

Rozsah přípustného výkonu jurisdikce vůči cizím státům v řízeních týkajících se rozhodčích smluv není ještě příliš ustálený. Ne zcela vyjasněna je zejména otázka, do jaké míry lze vůči cizímu státu uplatnit soudní pravomoc v případě uznání a výkonu rozhodčího nálezu, i když v tomto ohledu lze pozorovat významnou tendenci podporující přípustnost takovýchto řízení vůči cizímu státu. Rozsah výjimky týkající se rozhodčích smluv se různí též v některých dalších dílčích prvcích (požadavky týkající se povahy předmětu rozhodčího řízení a vztahu rozhodčího řízení k území státu soudu) a je možné, že úprava obsažená v Úmluvě OSN patrně v některých ohledech nebude představovat všeobecně přijímanou úpravu této výjimky ze státní imunity.

Přestože se omezování exekuční imunity ve srovnání s jurisdikční imunitou v užším smyslu, tj. imunitou vůči rozhodovací praxi cizích soudů, prosazovalo výrazně pomaleji a obtížněji, zdá se, že se právní úprava exekuční imunity postupně ustaluje a „krystalizuje“ v potenciálně široce přijatelný režim. Základem tohoto režimu, jenž je obsažen též v Úmluvě OSN, je možnost vykonat rozhodnutí soudu vůči jakémukoliv „obchodnímu“ majetku (resp. majetku, který není užíván ani určen k užívání pro státní neobchodní účely), který náleží cizímu státu a nachází se na území státu soudu. Takovéto pojetí exekuční imunity je v souladu se zásadou, podle níž by, pokud možno, neměl být zmařen výkon konečného rozsudku vůči cizímu státu z důvodu uplatnění exekuční imunity cizího státu. Majetku používanému nebo určenému k užívání pro státní neobchodní účely, který je imunitou chráněn (např. bankovním účtům diplomatické mise), je ochrana převážně poskytována v širším rozsahu (na základě pouhého účelu užití tohoto majetku či na základě existence abstraktní hrozby zásahu do výkonu veřejných funkcí cizího státu), což se jeví jako žádoucí zásada, která by měla být zachovávána i v budoucnu.

Imunity států jakožto jeden z právních institutů chránících svrchovanost států před zásahy jiných států do určité míry souvisejí s dalšími zvláštními právními úpravami výsad a imunit. Aktuální se v poslední době stal zejména vztah státních imunit k imunitám představitelů cizích států, a to v souvislosti s nedávnými významnými soudními rozhodnutími (rozhodnutí Sněmovny lordů v případu „Pinochet“

z let 1998 a 1999, rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora z r. 2002 ve sporu Kongo v. Francie), která vyvolala zejména otázku, zda nemůže prolomení imunity *ratione materiae* představitelů cizích států, která se vztahuje na jednání provedené v rámci výkonu veřejných funkcí těchto představitelů, vést k omezení imunity samotných dotčených cizích států vůči civilní jurisdikci jiných států v obdobných případech. Vytváření takového paralelu mezi omezováním imunit představitelů cizích států a výjimkami z imunit států je však patrně neodůvodněné, neboť imunity státních představitelů a státní imunity jsou do značné míry nezávislými právními instituty s odlišným účelem a různou oblastí užití. Podporu si ovšem naopak zaslouží důsledné uplatňování universální trestní jurisdikce vnitrostátními soudy jednotlivých států vůči přímým pachatelům zločinů podle mezinárodního práva bez ohledu na funkční imunitu (*ratione materiae*) vztahující se na úřední jednání těchto osob.

S touto problematikou úzce souvisí v poslední době patrně jedno z nejdiskutovanějších témat v oblasti státních imunit, jímž je vztah právní úpravy imunit státu k ochraně základních lidských práv, resp. konkrétně otázka, zda by neměla být cizím státům odpírána státní imunita též v případě civilních řízení o náhradu újmy způsobené porušením kogentních lidskoprávních norem mimo území státu soudu. Snahy připustit takovéto uplatnění vnitrostátní jurisdikce vůči cizím státům jsou do značné míry podníceny skutečností, že existující postupy pro ochranu lidských práv dostupné na mezinárodní úrovni často nevedou k náležitému uplatnění odpovědnosti vůči takto se provinivším státům a často neposkytují dostatečný základ pro odčinění újmy, již tyto státy způsobily soukromým osobám. Názory podporující uznání takovéto další výjimky ze státní imunity vycházejí zejména z kogentní povahy lidskoprávních norem chránících integritu lidské bytosti a z předpokladu, že se cizí stát, který porušil takovouto kogentní normu, nemůže dovolávat norem upravujících státní imunitu jakožto norem hierarchicky níže postavených, aby se tak vyhnul důsledkům protiprávnosti svých činů. Takováto argumentace se uplatnila např. též ve výrazném separátním votu k rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případu Al-Adsani v. Spojené království z roku 2001. Zdá se však, že uplatnění civilní jurisdikce vůči cizím státům v případech porušení

kogentních norem mimo území státu soudu není v souladu s platným mezinárodním právem a obecně se nejeví ani jako vhodný krok *de lege ferenda*: uznání takovéto výjimky z immunity států neodpovídá existující koordinační struktuře mezinárodního práva a ani z hlediska praktických procesních hledisek se vnitrostátní soudy nejeví být vhodnými orgány pro rozhodování o údajných porušeních základních lidských práv, jež spáchaly cizí státy mimo území státu soudu. O pokrok v této oblasti je patrně nadále třeba usilovat především rozvíjením mezinárodních lidskoprávních institucí a postupů pro ochranu lidských práv na mezinárodní úrovni, a podporou co nejširší vázaností států těmito mezinárodními institucionalizovanými procedurami. To však nic nemění na výše uvedeném názoru, podle něhož je žádoucí podporovat co nejširší uplatnění trestní jurisdikce (a to - v případě nedostupnosti mezinárodní trestní jurisdikce - též uplatnění universální jurisdikce vnitrostátní) vůči přímým pachatelům takovýchto porušení kogentně chráněných základních lidských práv.

Právní úprava státních imunit platná v České republice a obsažená v ustanovení § 47 zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, dosud vychází z absolutního pojetí státních imunit, jež zastával bývalý socialistický režim. S ohledem na skutečnost, že po roce 1989 se Česká republika stala demokratickým právním státem s tržní ekonomikou, a na nynější vývoj mezinárodně právního režimu státních imunit, je uvedená vnitrostátní právní úprava neudržitelná. Otázka je, jaké formy předpokládaná budoucí změna této právní úpravy nabude: v úvahu připadá stručná úprava vycházející z obecného členění na úkony *iure imperii* a *iure gestionis*, nebo podrobná úprava obdobná vnitrostátním zákonům přijatým ve státech *common law*. Konkrétní podoba takovéto případné budoucí právní úpravy bude patrně významně ovlivněna tím, zda se Česká republika stane smluvní stranou Úmluvy OSN o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku, a měla by být připravována s přihlédnutím ke způsobu, jímž budou Úmluvu OSN vnitrostátně provádět jiné evropské státy kontinentálního právního systému.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Badr, G. M.: State Immunity: An Analytical and Prognostic View, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1984

Balaš, V.: Jurisdikční imunita státu, hledání kritérií zužujících její rozsah, *Právník*, 4/1990

Balaš, V.: Vynětí státu z pravomoci cizích soudů – trendy, *Právník* 4/1996

Balaš, V.: Jurisdikční imunita, historické perspektivy, *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 43/2, 1997

Balaš, V. - Pauknerová, M. - Zemánek, J.: Jurisdictional Immunity of State and Its Property, *Studie z mezinárodního práva* 23, Academia, Praha, 1990

Balaš, V. - Pauknerová, M.: The Czechoslovak Approach to the Draft Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, *Michigan Journal of International Law*, vol. 12, Summer 1991

Balaš, V. - Šurma, P.: Kurs mezinárodního ekonomického práva, C. H. Beck, Praha, 1997

Barker, J. C.: The Abuse of Diplomatic Privileges and Immunities: A Necessary Evil?, Dartmouth, Aldershot, 1996

Barker, J. C.: The Future of Former Head of State Immunity after ex parte Pinochet, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 48, 1999, No. 4

Bartsch, K. – Elberling, B.: Jus Cogens vs. State Immunity, Round Two: The Decision of the European Court of Human Rights in the Kalogeropoulou et al. v. Greece and Germany Decision, *German Law Journal – European and International Law*, vol. 4, (1 May 2003), No. 5, in: www.germanlawjournal.com

Berg, A. J. van den: The New York Arbitration Convention and State Immunity, in: K. H. Böckstiegel, *Acts of State and Arbitration*, Heymann, Köln, 1997

Bianchi, A.: Overcoming the Hurdle of State Immunity in the Domestic Enforcement of International Human Rights, in: B. Conforti (ed.), *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, Kluwer Law International, The Hague, 1997

Boguslavsky, M. M.: Foreign State Immunity: Soviet Doctrine and Practice, *The Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 10, 1979

Bouchez, L. J.: The Nature and Scope of State Immunity from Jurisdiction and Execution, *The Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 10, 1979

Bröhmer, J.: State Immunity and the Violation of Human Rights, Nijhoff, The Hague, 1997

Bröhmer, J.: Diplomatic Immunity, Head of State Immunity, State Immunity: Misconceptions of a Notorious Human Rights Violator, Leiden Journal of International Law, vol. 12, 1999, No. 2

Brownlie, I.: The Principles of Public International Law, 6th ed., Oxford University Press, Oxford, 2003

Byers, M.: State Immunity: Article 18 of the International Law Commission's Draft, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 44, 1995, No. 4

Caplan, L. M.: State Immunity, Human Rights, and Jus Cogens: A Critique of the Normative Hierarchy Theory, The American Journal of International Law, vol. 97, 2003, No. 4

Cassese, A.: When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some Comments on the Congo v. Belgium Case, The European Journal of International Law, vol. 13, 2002, No. 4

Crawford, J.: Execution of Judgments and Foreign Sovereign Immunity, The American Journal of International Law, vol. 75, 1981 (s. 820 a n.)

Čepelka, Č. – Šurma, P.: Mezinárodní právo veřejné, EUROLEX BOHEMIA, Praha, 2003

Denza, E.: Diplomatic Law (commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations), Clarendon, Oxford, 1998

Denza, E.: Ex Parte Pinochet: Lacuna or Leap?, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 48, 1999, No. 4

De Sena, P. - De Vittor F.: State Immunity and Human Rights: The Italian Supreme Court Decision on the Ferrini Case, The European Journal of International Law, vol. 16, 2005, No. 1

Dickinson, A. - Lindsay, R. - Loonam, J. P.: State Immunity, Selected Materials and Commentary, Oxford University Press, Oxford, 2004

Doehring, K. - Ress, G.: Diplomatische Immunität und Drittstaaten (Überlegungen zur erga omnes-Wirkung der diplomatischen Immunität und deren Beachtung im Falle der Staatensukzession), Archiv des Völkerrechts, vol. 37, 1999, No. 1

Enderlein, F.: The Immunity of State Property from Foreign Jurisdiction and Execution: Doctrine and Practice of the German Democratic Republic, The Netherlands Yearbook of International Law, vol. 10, 1979

Fassbender, B.: S. v. Berlin Court of Appeal and District Court (informace o rozhodnutí Spolkového ústavního soudu SRN v případu bývalého velvyslance Sýrie v NDR), *The American Journal of International Law*, vol. 92, 1998, No. 1

Fox, H.: State Responsibility and Tort Proceedings against a Foreign State in Municipal Courts, *The Netherlands Yearbook of International Law*, vol. 20, 1989

Fox, H.: Private Law Damages as a Method of State Accountability: The Tort Exception to State Immunity, *Third World Legal Studies - 1993: Law, Accountability and Development: Challenges and Response, Legal Methodologies and Accountability*, Published by the International Third World Legal Studies Association and The Valparaiso University School of Law

Fox, H.: Employment Contracts as an Exception to State Immunity: Is All Public Service Immune?, *The British Yearbook of International Law*, vol. 66, 1995

Fox, H.: The First Pinochet Case, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 48, 1999, No. 1

Fox, H.: The Pinochet Case No. 3, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 48, 1999, No. 3

Fox, H.: *The Law of State Immunity*, Oxford University Press, Oxford, 2002

Fox, H.: The Resolution of the Institute of International Law on the Immunities of Heads of State and Government, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 51, 2002, No. 1

Garner, B. A. (ed.): *Black's Law Dictionary*, 7th ed., WESTGROUP, ST. PAUL, MINN., 1999

Garnett, R.: State Immunity in Employment Matters, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 46, 1997, No. 1

Garnett, R.: The Defence of State Immunity for Acts of Torture, *The Australian Yearbook of International Law*, vol. 18, 1997

Garnett, R.: Should Foreign State Immunity be Abolished? *The Australian Yearbook of International Law*, vol. 20, 1999

Gavouneli, M. – Bantekas, I.: Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany (informace o rozhodnutí řeckého Nejvyššího soudu o státní imunitě v řízení o náhradu škody způsobené porušením humanitárního práva v době okupace), *The American Journal of International Law*, vol. 95, 2001, No. 1

Greig, D. W.: Specific Exceptions to Immunity under the International Law Commission's Draft Articles, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 38, July 1989

Hafner, G. - Köhler, U.: The United Nations Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, The Netherlands Yearbook of International Law, vol. 35, 2004

Handl, G.: The Pinochet Case, Foreign State Immunity and the Changing Constitution of the International Community, in: W. Benedek, Development and Developing International and European law, Lang, Frankfurt am Main, 1999

Heß, B.: Staatenimmunität bei Distanzdelikten: Der private Kläger im Schnittpunkt von zivilgerichtlichem und völkerrechtlichem Rechtsschutz, München, C.H.Beck, 1992

Heß, B.: The International Law Commission's Draft Convention on the Jurisdictional Immunities of States and Their Property, The European Journal of International Law, vol. 4., 1993, No. 4

Jennings, R. – Watts, A.: Oppenheim's International Law, Vol. I, 9th ed., Longman, London, New York, 1992

Karagiannakis, M.: State Immunity and Fundamental Human Rights, Leiden Journal of International Law, vol. 11, 1998, No. 1

Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé, 6. vydání, DOPLNĚK, Brno, 2004

Kučera, Z. - Tichý L.: Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním (Komentář), Panorama, Praha, 1989

Lauterpacht, H.: The Problem of Jurisdictional Immunities of Foreign States, The British Yearbook of International Law, vol. 28, 1951

Lewis, Ch. J.: State and Diplomatic Immunity, 3rd ed., Lloyd's of London Press Ltd., London, 1990

Micco, R. T.: Putting the Terrorist-Sponsoring State in the Dock: Recent Changes in the Foreign Sovereign Immunities Act and the Individual's Recourse Against Foreign Powers, Temple International and Comparative Law Journal, vol. 14, 2000, No. 1

O'Keefe, R.: The European Convention on State Immunity and International Crimes, The Cambridge Yearbook of European Legal Studies, vol. 2, 1999

Pauknerová, M.: Návrh úmluvy o jurisdikčních imunitách států a jejich majetku a stanovisko Československa - na okraj rozhodování rakouských soudů o československých jaderných elektrárnách, Právník, 1/1991

Reimann, M.: A Human Rights Exception to Sovereign Immunity: Some Thoughts on Princz v. Federal Republic of Germany, Michigan Journal of International Law, vol. 16, Winter 1995

Schreuer, Ch.: State Immunity: Some Recent Developments, Cambridge, Grotius Publication Limited, 1988

Schreuer, Ch.: The ICSID Convention: A Commentary, Cambridge University Press, Cambridge, 2001

Seidl-Hohenveldern, I.: State Immunity: Austria, The Netherlands Yearbook of International Law, vol. 10, 1979

Seidl-Hohenveldern, I.: State Immunity: Federal Republic of Germany, The Netherlands Yearbook of International Law, vol. 10, 1979

Seidl-Hohenveldern, I.: Mezinárodní právo veřejné, CODEX Bohemia, Praha, 1999

Sears, J. M.: Confronting the „Culture of Impunity“: Immunity of Heads of State from Nuremberg to *ex parte Pinochet*, The German Yearbook of International Law, vol. 42, 1999

Sinclair, I.: The European Convention on State Immunity, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 22, April 1973

Sinclair, I.: The Law of Sovereign Immunity: Recent Developments, in: Recueil des Cours, vol. 167, 1980-II

Spinedi, M.: State Responsibility v. Individual Responsibility for International Crimes: *Tertium Non Datur?*, The European Journal of International Law, vol. 13, 2002, No. 4

Stewart, D. P.: The UN Convention on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, The American Journal of International Law, vol. 99, 2005, No. 1

Šturma, P.: Mezinárodní dohody o ochraně investic a řešení sporů, LINDE, Praha, 2001

Šturma, P.: Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva, Karolinum, Praha, 2002

Vibhute, K. I.: Waiver of State Immunity by an Agreement to Arbitrate and International Commercial Arbitration, The Journal of Business Law, November 1998

Voyiakis, E.: Access to Court and State Immunity, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 52, 2003, No. 2

Whomersley, C. A.: Some Reflections on the Immunity of Individuals for Official Acts, The International and Comparative Law Quarterly, vol. 41, 1992, No. 4

Wirth, S.: Immunity for Core Crimes? The ICJ's Judgement in the Congo v. Belgium Case, *The European Journal of International Law*, vol. 13, 2002, No. 4

Zimmermann, A.: Sovereign Immunity and Violations of International Ius Cogens - Some Critical Remarks, *Michigan Journal of International Law*, vol. 16, Winter 1995

Žourek, J.: Vynětí státu z pravomoci cizích soudů a úřadů, *Studie z mezinárodního práva II*, Nakladatelství ČSAV, Praha, 1956

SEZNAM POUŽITÝCH SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ

Rozhodnutí mezinárodních soudů

Kalogeropoulou and others v Greece and Germany, Application no. 59021/00, European Court of Human Rights, Admissibility Decision, 12 December 2002

McElhinney v. Ireland, Application no. 31253/96, European Court of Human Rights, Grand Chamber, 21 November 2001

Al-Adsani v. United Kingdom, Application no. 35763/97, European Court of Human Rights, Grand Chamber, 21 November 2001

Fogarty v. United Kingdom, Application no. 37112/97, European Court of Human Rights, Grand Chamber, 21 November 2001

Case concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), International Court of Justice, 14 February 2002

Rozhodnutí vnitrostátních soudů

Francie

Administration des Chemins de Fer du Gouvernement Iranien v. Société Levant Express Transport, France, Court of Cassation, 25 February 1969, in: International Law Reports, vol. 52

Socialist Federal Republic of Yugoslavia v. Société Européenne d'Etudes et d'Entreprises, France, Tribunal de grande instance of Paris (summary jurisdiction), 6 July 1970, in: ILR, vol. 65

Spanish State v. Société Anonyme de L'Hotel George V, France, Court of Cassation (First Civil Chamber), 17 January 1973, in: ILR, vol. 65

Nizozemsko

Société Européenne d'Etudes et d'Entreprises en Liquidité Volontaire v. Socialist Federal Republic of Yugoslavia, Netherlands, Court of Appeal of the Hague, 8 September 1972; Supreme Court, 26 October 1973; in: ILR, vol. 65

Rakousko

Dralle v. Republic of Czechoslovakia, Austria, Supreme Court, 10 May 1950, in: ILR, vol. 17

Decision by the [Austrian] Supreme Court on 10 February 1961, X [Holubek] v. the Government of the United States, United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, ST/LEG/SER.B/20, New York, 1982

Republic of „A“ Embassy Bank Account Case, Austria, Supreme Court, 3 April 1986, in: ILR, vol. 77

Nuclear Power Plant Injunction Case (No 1), (Case No 5 Nd 509/87), Austria, Supreme Court, 23 February 1988, in: ILR, vol. 86

Nuclear Power Plant Injunction Case (No 2), (Case No 3 R 273/88), Austria, Superior Provincial Court (Oberlandesgericht) of Linz, 2 March 1989, in: ILR, vol. 86

Seidenschmidt v. United States of America, Austria, Supreme Court, 8 July 1992, in: ILR, vol. 116

Spojené království Velké Británie a Severního Irska

Rahimtoola v. Nizam of Hyderabad, England, House of Lords, 7 November 1957, in: ILR, 1957 (s. 175 a n.)

Philippine Admiral (Owners) v. Wallem Shipping (Hong Kong) Ltd. and Another, Judicial Committee of the Privy Council, 5 November 1975, in: ILR, vol. 64

Iº Congreso del Partido, England, House of Lords, 16 July 1981, in: ILR, vol. 64

Sengupta v. Republic of India, England, Employment Appeal Tribunal, 17 November 1982, in: ILR, vol. 64

Alcom v. Republic of Colombia, England, Court of Appeal, Civil Division, 21 October 1983, in: ILR, vol. 74

Kuwait Airways Corporation v. Iraqi Airways Company and the Republic of Iraq, England, House of Lords, 24 July 1995, in: ILR, vol. 103

Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ugarte (No 1), England, House of Lords, 25 November 1998, in: ILR, vol. 119

Regina v. Bow Street Metropolitan Stipendiary Magistrate, ex parte Pinochet Ugarte (No 3), England, House of Lords, 24 March 1999; in: ILR, vol. 119

Spojené státy americké

Letelier et al. v. The Republic of Chile et al., United States, District Court, District of Columbia, 11 March 1980, in: ILR, vol. 63

Filartiga v. Pena-Irala, United States, Court of Appeals, Second Circuit, 30 June 1980, in: ILR, vol. 77

Birch Shipping Corporation v. Embassy of the United Republic of Tanzania, United States, District Court, District of Columbia, 18 November 1980, in: ILR, vol. 63

Persinger v. Islamic Republic of Iran, United States Court of Appeals, District of Columbia Circuit, 13 March 1984, in: ILR, vol. 90

Frolova v. Union of Soviet Socialist Republics, United States Court of Appeals, Seventh Circuit, 1 May 1985, in: ILR, vol. 85

Argentine Republic v. Amerada Hess Shipping Corporation and Others, United States Supreme Court, 23 January 1989, in: ILR, vol. 81

Liu v. Republic of China, United States Court of Appeals, Ninth Circuit, 29 December 1989, in: ILR, vol. 101

Princz v. Federal Republic of Germany, United States District Court, District of Columbia, 23 December 1992; United States Court of Appeals, District of Columbia Circuit, 1 July 1994; in: ILR, vol. 103

Spolková republika Německo

Jurisdiction over Yugoslav Military Mission (Germany) Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 30 October 1962, in: ILR, vol. 38

Decision by the Federal Constitutional Court on 30 April 1963, X v. Empire of ... [Iran], in: United Nations Legislative Series, Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property, New York, 1982, ST/LEG/SER.B/20

Yugoslav Military Mission Case, Federal Republic of Germany, Federal Supreme Court, 31 January 1969, in: ILR, vol. 65

Philippine Embassy Bank Account Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 13 December 1977, in: ILR, vol. 65

Conrades v. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Federal Republic of Germany, Hannover Labour Court, 4 March 1981, in: ILR, vol. 65

National Iranian Oil Company Revenues from Oil Sales Case, Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court, 12 April 1983, in: ILR, vol. 65

Former Syrian Ambassador to the German Democratic Republic, (Case No 2 BvR 1516/96), Federal Republic of Germany, Federal Constitutional Court (Second Senate), 10 June 1997; in: ILR, vol. 115

Švýcarsko

United Arab Republic v. Mrs X, Switzerland, Federal Tribunal, 10 February 1960, in: ILR, vol. 65

Italian Republic, Italian Ministry of Transport and Italian State Railways v. Beta Holding SA and Another, Switzerland, Federal Tribunal, 22 June 1966, in: ILR, vol. 65

Arab Republic of Egypt v. Cinetelevision International Registered Trust and Another, Switzerland, Federal Tribunal, 20 July 1979, in: ILR, vol. 65

S. v. India, Switzerland, Federal Tribunal, 22 May 1984, in: ILR, vol. 82

X v. United States of America, Switzerland, Labour Court (TPH) of Geneva, 16 February 1995, in: ILR, vol. 116